

ZPRÁVY
PAMÁTKOVÉHO SBORU HLAV. MĚSTA
PRAHY.

*RAPPORTS DE LA COMMISSION
POUR LA SAUVEGARDE DES MONUMENTS
DE LA VILLE DE PRAGUE.*

POŘADAJÍ
K. GUTH, F. X. HARLAS, R. HLUBINKA, K. CHYTIL,
R. POLITZER, ZD. WIRTH, R. ŽIŽKA.

ZA REDAKCI ODPOVÍDÁ
V. VOJTÍŠEK.

SVAZEK SEDMÝ.

V PRAZE 1925.
NÁKLADEM PAMÁTKOVÉHO SBORU HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY.
TISKEM DR. ED. GRÉGRA A SYNA V PRAZE.

OBSAH

	Str.
<i>Albin Stocký</i> : Praha pravěká	1
<i>Kamil Novotný</i> : Juditin most v Praze	30
<i>Karel Chytil</i> : Dům „U bílého beránka“ a historie sousedních domů, paláců a zahrad Valdštejnské ulice na Malé Straně	81

DROBNÉ ČLÁNKY A ZPRÁVY

Posudky o domě čp. 125/III. zbořeném r. 1917 (<i>V. Vojtíšek</i> a <i>K. Guth</i>)	127
Dodávání vody obcí pražskou do Valdštejnského paláce (<i>V. Vojtíšek</i>)	129
Z historie domu čp. 183/III. německého vyslanectví (<i>V. Vojtíšek</i>) . . .	130
Původ jména zahrady „Vořechovky“ (<i>V. Vojtíšek</i>)	132
Nález památek v báni věže novoměstské radnice (<i>M. Lier</i>)	133
Právní vztahy k pražským loubím (<i>B. Kubičková</i>)	135
Síň s renaissančním oknem v Staroměstské radnici (<i>V. Vojtíšek</i>) .	138
Dům „U Kunderaticů“ na Pohofelci (<i>M. Lier</i>)	139
Domy někdy Bartoloměje Sprangera pod stupni hradu pražského (<i>M. Lier</i>)	141
Oheň na věži kostela sv. Mikuláše na Malé Straně (<i>J. Almer</i>) .	146
K nálezu v makovici věže kostela sv. Mikuláše na Malé Straně (<i>B. Kubičková</i>)	150
Oběžníky Zemské správy politické v Praze na ochranu památek .	152

TABLE DE MATIÈRES

	Page
<i>Albin Stocký</i> : Prague à l'époque préhistorique	1
<i>Kamil Novotný</i> : Le pont de la reine Judith à Prague	30
<i>Karel Chytil</i> : La maison „à l'agneau blanc“ au Petit-Côté de Prague et les maisons avoisinantes	81

RAPPORTS

Rapports sur la maison No 12 -III., démolie en 1917 (<i>V. Vojtíšek</i> et <i>K. Guth</i>)	127
Livraison d'eau par la commune de Prague au palais Valdštejn (<i>V. Vojtíšek</i>)	129
Historique de la maison No 183-III. (Ambassade allemande. — <i>V. Vojtíšek</i>)	130
L'origine du nom du jardin „Vořechovka“ (<i>V. Vojtíšek</i>)	132
Objets commémoratifs trouvés dans la boule de la tour de l'hôtel de la ville Neuve de Prague (<i>M. Lier</i>)	133
Relations juridiques aux loges des maisons de Prague (<i>B. Kubičková</i>)	135
Salle avec fenêtre renaissance à l'hôtel de la Vieille ville de Prague (<i>V. Vojtíšek</i>)	138
La maison „U Kundraticů“ à la place de Pohořelec (<i>M. Lier</i>)	139
Les maisons, autrefois de Barthélemy Spranger sous l'escalier du Château de Prague (<i>M. Lier</i>)	141
L'incendie du clocher de l'église S. Nicolas au Petit-Côté de Prague (<i>J. Almer</i>)	146
Sur les objets trouvés dans la boule de couronnement du clocher de S. Nicolas au Petit-Côté de Prague (<i>B. Kubičková</i>)	150
Circulaires du gouvernement de Bohême à Prague sur la protection des monuments	152

Albin Stocký:

PRAHA PRAVĚKÁ.

Původ a vzrůst větších měst jest rozličného rázu; jsou města, o jejichž založení máme bezpečné zprávy historické. Ta vznikla z vůle mocného jedince a jen náhoda rozhodovala o tom, bylo-li zvoleno šťastné místo, vhodné k dalšímu rozvoji. Jiná vyrůstala organicky ze svého krajinného okolí a dosáhla rozvoje úměrného prostředí, v němž vznikla. I o původu těchto měst jsou zpravidla bezpečné historické zprávy, určující aspoň dobu zavedení městského pořádku v osadě, trvajícím od nepaměti. Jsou však města — a mezi ně patří i Praha — jejichž počátky se ztrácí v mlžných dálavách báje, z nichž lze jen s velkou námahou a jen s malou pravděpodobností dopátrat se aspoň úryvkovitě správných poznatků. Taková města vyrostla zpravidla na zvláště významných místech, která svou polohou zaručovala úspěšný vývoj a obyvatelstvu poskytovala značné výhody.

Území Prahy historické bylo jen částí krajiny výhodné pro založení velkého města a bylo dáno polohou knížecího hradu, při němž znenáhla vzniklo město v středověkém smyslu. Založení pražského hradu nám uniká v mytickou dobu ne tak pro jeho velké stáří, jako spíše pro to, že Čechy příliš pozdě vstupují do světla historie, nebo jinými slovy, že se křesťanství a s ním postupující západní civilizace u nás rozmohly poměrně pozdě. Všecky zprávy před desátým stoletím jsou příliš kusé a mlhavé, takže nelze proniknouti šerem, zahalujícím kulturní dění v našem národě v těchto vzdálených dobách. Pražský hrad je nesporně mladší nežli Levý Hradec, Budeč, Libušín a jiná stará hradiště a vznikl teprve tehdy, když knížata poměrně malého kmene Čechů počala úspěšnými výboji rozšiřovati svou moc. V té době již starý Hradec nad Vltavou nedostačoval, jednak omezením místa, jednak nevhodnou polohou; proto bylo vyhledáno místo nové, kde se od pradávna křižovaly obchodní cesty, a kde se už v nejdávnějších dobách soustřeďovalo obyvatelstvo k společnému sídlení.

Území Velké Prahy a některých obcí sousedních vynikalo ve všech obdobích, mladší kamennou dobou počínajíc, významným osídlením jak po stránce kvantitativní, tak i po stránce kvalitativní. Je v pravdě málo míst v Čechách, kde by se na poměrně malém prostranství nacházelo tolik praehistorických památek a tak dokonalých, jako právě na území pražském. A o této »Praze prae-historické« něco pověděti, vyvolati dávno zašlá pokolení a ukázati jejich mravy a způsob života, čili, jak v praehistorii se říká, předvésti zašlé kultury, je úkolem,

jež nám uložila redakce těchto zpráv. Je to úkol nesnadný, protože mnoho památek již zmizelo bez povšimnutí v dřívějších dobách a mnoho se ztrácí i dnes ještě z neporozumění i z divné vášně sběratelské, která žene své oběti k zimnič-nému sbírání předmětů a nutí je, aby se se svou kořistí tajili, čímž unikají spousty materiálu vědeckému zpracování. Je to do jisté míry patologický zjev, jemuž lze dosud jen velmi těžko čeliti. Avšak i přesto je po ruce tolik látky, že už dnes můžeme přikročit k nastínění aspoň přibližného obrazu, jak vypadalo území Velké Prahy v dobách pravěkých. Protože pak látky je tolik, že by zabrala příliš mnoho místa, rozdělili jsme ji na jednotlivá období, jež postupně uveřejníme v několika ročnících. Pokud jde o vlastní zpracování, podáme vždy předem souborný obraz na základě starších nálezů a připojíme k němu novější objevy.*)

Z nejstarších dob bytu člověka na zemi, ze starší doby kamenné, je na pražském území památek málo. Byla to doba spadající do předchozí epochy geologické, do doby čtvrtohorní nebo ledové, též dobou diluviální zvané, kdy v Čechách žil mamut, sob, lev jeskynní, hyena a medvěd jeskynní, polární liška, a jiné druhy, které buď vymřely, nebo se odstěhovaly do krajín příznivějších jejich způsobu života. V těch dobách si Vltava teprve prorývala koryto a měnila často svůj tok. Původně tekla po křídové parovině — stopy tohoto řečiště jsou na Vinohradech u Flory — a zarývala se neustále do větší hloubky — Letenská pláň — až konečně vytvořila široké údolí pražské a zaryla se do dnešního koryta. Na svazích, obnažených řekou se usazovaly hlíny, jednak naváté — spraš — jednak splavené ronem — svahové hlíny. V sprašových hlínách jsou zpravidla uloženy kosti čtvrtohorních zvířat a stopy lidské činnosti. Jsou to ohniště, naplněná popelem a rozličnými odpadky, z nichž jsou nejdůležitější nástroje z pazourku a z kostí. Na vlastním území Velké Prahy se dosud vyskytlo jen jediné sídliště v cihelně v Liboci, z něhož zachránil J. A. Jíra několik kostěných hrotů a pazourkových škrabadel. Ostatní nálezy jsou ojedinělé a často nedostatečně ověřené.***) K těmto patří nález pěkného hrotu pazourkového, podoby vavřínového listu z cihelny na Báních v Libni. Byl by dokladem pro solutrénský stupeň v pražském okolí a jest v pravdě litovatí, že při nálezu nebylo odborníka, který by jej byl ověřil a ihned prozkoumal okolí pro poznání, nebylo-li tam nějaké sídliště. Z cihelen na Báních získal r. 1903 dr. Řehák lidskou lebku, prý z netknuté žlutky, o níž se soudilo, že je diluviální. Jiná, domněle diluviální lebka byla

*) Zvláštním díkem jsem povinnen p. K. Buchtelovi, řediteli státního archaeologického ústavu, jenž mi dovolil použití materiálu vykopaného ústavem na území Velké Prahy, dal mi k dispozici nálezy zprávy a ochotně svolil k reprodukci nálezů. Ústavní výkopy provedli p. p. st. konservátor J. A. Jíra, Dr. J. Böhm, Jar. Pasternak, M. Grbič a J. Ševčík.

***) Upozorňujeme na zakořeněný zlovyk (zvláště v starší literatuře) naleziště od Bubenečského nádraží a devčické silnice až k Vltavě, ačkoliv patří vlastně do tří katastrů: bubenečského, devčického a podbabského. Není-li pak určeno naleziště podrobnějším místním názvem, nebo jménem majitele pozemku (Reisrova, Mailbeckova cihelna, Juliska a pod.), nelze už dnes rozhodnouti, kde byly předměty vlastně nalezeny, což je velmi nemilé při zakreslování do map a posudcích o místní rozloze kultur. Podobně široký význam má »Šárka«, v níž bývají zahrnuty i Vokovice, Liboc i Dejvice.

nalezena v Podbabě, ale i ta sdílela osud neověřených nálezů a byla sporná. Z jiných ojedinělých nálezů lze uvést naříznutý sobí paroh a rozštípnutou koňskou kost, nalezené prof. G. Laubem r. 1881. na Panenské na Pohořelci, podobnou kost nalezenou E. Štorchem v Kobyliších, pazourkové škrabadlo z cihelny v Šárce (G. Laube) a několik patinovaných pazourkových nástrojů, jež získal prof. Frič ze Šárky. Zdá se, že kromě vavřínového listu z Bání byly všechny ostatní nálezy pazourkových nástrojů ze stupně aurignackého, ale neurčitost jejich původu nedovoluje nám jich použití k dalším závěrům. Velké sídliště z doby palaeolithické stupně aurignackého bylo vykopáno před léty na samých hranicích Velké Prahy, na Generále.

Čtvrtohorní doba se skončila změnou podnebí. Sněžní čára podstatně se zvýšila, a tím se zmenšily i ledovce v Alpách. Veliký vnitrozemský ledovec, který v době největšího zalednění pokrýval valnou část severní Evropy a dosahoval v době největšího rozpětí až k našim hraničním horám ve výběžku Šluknovském a Friedlandském, ustupoval na sever, až úplně zmizel.

Se změnou klimatu měnila se i zvířena a květena, až posléze nastaly poměry dnešní. V Čechách ovšem nebylo ledovců, kromě nepatrného zalednění Krkonoš, Krušných hor a Šumavy, ale přes to se tu přírodní poměry nelišily od krajín, sousedících s Alpami a s vnitrozemským ledovcem. Zalednění Čech bylo v čtvrtohorní době nepatrné a nebylo nepřetržité. V době poledové byly Čechy téměř liduprázdné. Nové osídlení země se událo z jihovýchodu lidem rolnickým, jenž přinášel s sebou již znalost keramiky, která palaeolithickému člověku ještě naprosto chyběla. Tento neolithický lid se posunoval po krajínách úrodných a nezarostlých pralesem. Lesní porosty se vyskytovaly na příhodných místech již v čtvrtohorní době, avšak po odchodu ledovců se lesy neobyčejně rozmohly a velká část evropského povrchu se pokryla pralesem. Prales neposkytoval člověku ani výživy, ani vhodného místa k osídlení. Proto je téměř celá střední a západní Evropa po ledové době liduprázdná. Jen krajiny na pobřeží moře, kam nedosahoval prales byly obydleny. Ojedinělé nálezy kultury těchto obyvatel v evropském středozeří neznají ještě trvalého osídlení. Byla jistě i v částech, pokrytých pralesem místa volná, ale nebyla, aspoň snadně, přístupná. Byly to písčité břehy větších řek v rovinách, kde se tvořily duny, poháněné větrem s místa na místo. Hlavní oblastí dun byla Ukrajina a část Polska; v Čechách se zachovaly v polabské rovině u Neratovic. Na dunách žili lidé se zvláštními drobnými nástroji pazourkovými, robenými v podobě geometrických obrazců. Nazýváme kulturu tohoto lidu kulturou mikrolithické industrie. V Čechách byly nalezeny nepatrné stopy mikrolithů na odkryté duně u Kozlů blíže Neratovic. V pražském území nebyla dosud zjištěna.

Neolithický člověk nemohl svými nedokonalými nástroji zápasiti s pralesem a nevnikal do něho, pokud mu příroda sama nepomohla. Stalo se tak asi v polovině neolithické doby, kdy nastávalo období velkého sucha, jež skončilo až v starší době železné. Suché klima nepodporuje vzrůstu pralesa. Je to klima

stepí a pouští. Obrat nenastal ovšem náhle, nýbrž jen zvolna ubývalo vláhy a řídnuoucí prales ustupoval; krajiny nabývaly nové tvářnosti. Kde byly dříve neproniknutelné hradby lesů, tam zbývaly menší lesíky, háje a ojedinělé skupiny stromů na širé prérii. Vznikala krajina sadová. Nejdříve zmizel prales z půd sprašových a ty byly záhy zaujaty osadníky přicházejícími z jihovýchodu, kde od konce čtvrtohorní doby byly příznivější podmínky života.

První osadníci neolithičtí přinášeli s sebou zvláštní kamenné nástroje, broušené z prahorní břidly v podobě dlouhého kopyta (kopytnaté klíny) a plochých sekyrek. Z pazourku nebo rozličných náhražek, vyskytujících se v říčních štěrcích, jako z chalcedonu, karneolu, křemene, křemence, jaspisu a achatu, si vyráběli nožíky, škrabadla a rozličné hroty. Z kostí brousili šídla, hroty kopí, dláta, hladidla a lopatky. Používali hliněných, vypálených nádob kulovitého tvaru (bombovitě) a rozličných misek. Nádoby zdobili rytými čarami, nebo vrypy, napodobující opletení nádoby lýkem (krokvicovitý ornament), nebo kreslice na ně rozličné vlnovky a spirály. Odtud vznikl název volutové keramiky.

Různé kulturní skupiny byly různě pojmenovány. Často se použilo jména prvního nebo největšího naleziště (rössenský, jordansmühlský typ, kultura únětická, knovízská, latěnská, a pod.), nebo země, kde pravděpodobně vznikla, nebo byla silně rozšířena, (kultura lužická, slezská, nordická), jindy pojmenování se řídilo ozdobou, nebo tvarem keramiky (pásková, volutová, vypíchaná, šňůrová, zvoncových pohárů), nebo význačných tvarů hrobů (megalithická, mohylová) a posléze použito i jmen národu nebo i jen jediného panujícího rodu (gallořímská, římská, vikingská, slovanská, merovejská, karolinská). Uvidíme, že v mladší době kamenné převažují jména topografická a jména odvozená z výzdoby, neb tvarů keramiky. Nevyskytují se vůbec jména kmenů, poněvadž ještě nelze v těch dávných dobách rozpoznávat kmenových, neb národních útvarů. Činili-li tak někdo, staví prostě hypotézu na hypotetickém základu s tak malou pravděpodobností, že jí nelze použít ani za dočasnou pracovní hypotézu pomocnou*).

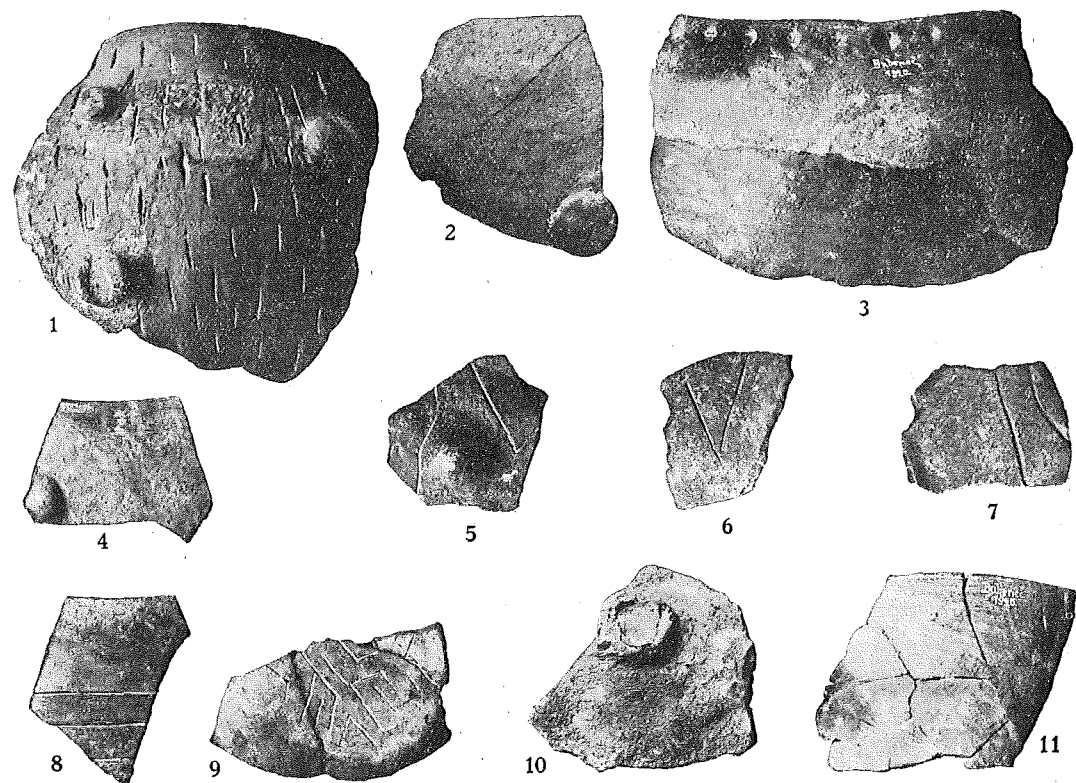
Dovoláváme-li se při rozlišování kulturních skupin keramiky, děje se tak proto, že keramika je v praehistorii nejdůležitější složkou kulturního obsahu té které oblasti. Příčiny toho jsou na snadě. Křehké zboží nevydrželo dlouho v domácnosti a bylo neustále nahrazováno novým. Tím se jednak hromadily v odpadkových jamách střepy — bezcenné pro tehdejšího člověka, pro nás však před důležitý materiál — jednak se v neustále se obnovujícím nádobí uplatňovaly všechny stylové změny a zrači se v něm všechny proudy, které působily na vývoj slohu. Vypálená hlína má pak tu neocenitelnou vlastnost, že je téměř nezničitelná. Nepodléhá hrubě vlivům povětrnosti ani většině rozkladných látek, obsažených v zemi. A tak množství, trvanlivost a tvárnost způsobily, že kera-

*) Na př. Kossinovi Vorurindogermanen, Urfinnen, Urindogermanen, Nord- a Südindogermanen v archaeologických skupinách. Srov. Kossinna, Indogermanische Frage archaeologisch beantwortet. 1902.; Urfinnen und Urindogermanen, Mannus I. II. 1910./II. Die deutsche Vorgeschichte, eine rein nationale Wissenschaft, Mannusbibl. Indogermanen, Mannusbibliothek.

mika je tak důležitou složkou v souboru znaků, jimiž určujeme kulturní skupiny. Nejstarší česká kultura, keramiky volutové, patří k velké skupině páskové keramiky, rozšířené od dolního Podunají až za Rýn do Belgie. Jméno obdržela po výrazné výzdobě, v níž převládají vždy vzory páskové, okrouhlé (spirála, voluta), provedené rozličným způsobem (ryté čáry, tečkované a vypíchané řádky, malované pásy a pod.). Skupina páskové keramiky se dělí arci na časově i místně rozlišené okrsky a ty se rozdrobily za posledních dvacet let v množství malých místních skupinek, které ovšem lze snadno shrnouti ve větší celky. Pásková keramika sama je jen odnoží či spíše první postupující vlnou na západ velké oblasti jihovýchodní, jejíž tvůrčí ústředí bylo na ostrovech v Aegeském moři. Jihovýchodní oblast pak souvisela s oblastí západní (Iberský poloostrov, Francie), s níž se protínala na Sicílii a v Itálii. Určitá spojení byla i s oblastí severoafrickou, a to jak s jejím vrcholným ústředím v Egyptě (Kréta, Mykény), tak i s ostatní pobřežní kulturou (Malta), která sahala až na Kanárské ostrovy. Skupina páskové keramiky je kulturou lidu po výtce rolnického, nevýbojného, jenž v míru vzdělával své role a pásł stádečka. Zaměstnání jej vedlo k životu usedlému, ačkoliv tehdejší rolničení nelze ještě pokládati za život naprosto vázaný k určitému místu. Jistý pohyb v osídlení byl — byl i v dobách pozdějších — jak vidíme z přemístování sídlišť. Často se též vyskytnou kulturní jámy, naplněné na spodu staršími tvary, na nichž spočívá vrstva sterilní hlíny a nad ní pak následuje vrstva s tvary mladšími. Tento zjev znamená, že sídlo bylo na delší čas opuštěno, takže se jáma mohla naplniti navátou nebo splavenou hlinou a po čase opět jí bylo použito, snad potomky dřívějších obyvatelů. Takový pohyb je přirozeným následkem primitivního hospodaření. Když byla půda mnohaletou žní vyčerpána a pastva nestačila, stěhovala se vesnice o kus dále; volného místa bylo v těch dobách dosti a stavba chýší nebyla ani příliš nákladna ani obtížna.

Na pražském území byly zjištěny osady volutové keramiky ve velkém oblouku kolem vnitřní (staré) Prahy, z jejíhož území neznáme dosud spolehlivých dokladů tohoto nejstaršího osídlení. Příčin tohoto nedostatku je několik. Na celé rozloze staré Prahy narostl během tisíciletého, nepřetržitého osídlení mohutný, několikametrový nános, jenž jen velmi zřídka se prořízne až na původní, pravěkou úroveň; proto, jsou-li vespod nějaké památky, které nezničila výstavba města, trávající již od ranního středověku, jsou téměř nepřístupny. Zdá se však, že hlavní příčinou nedostatku nálezů je — nedostatek osídlení v neolithické době. Části Prahy, ležící při řece, byly v inundaci; Vltava se tu rozlévala každým jarem a měnila neustále řečiště, rozdělené v ramena, tvoříc nové a nové ostrovy. Bažinatá a nejistá krajina se nehodila k osídlení, a je tudíž na snadě, že první osadníci, majíce s dostatek místa na vybranou, volili za svá sídla raději suché svahy nebo aspoň místa bezpečná před zátopami, a tak vznikl kruh vesnic kolem dna pražské kotliny. Veliká osada praobyvatelů s volutovou keramikou se rozkládala v Bubenči pod návrším, táhnoucím se od řeky k Dejvicím. V četných cihelnách (Mailbeck, Reiser) a při stavbě rozličných továren se tam vyskytovaly

odedávna kulturní jámy s volutovou keramikou. Nejnověji byla zjištěna státním archeologickým ústavem větší kulturní vrstva s mladou volutovou keramikou na pozemku Hoyermannovy továrny a na stavební parcele arch. Petráka a stav. rady ing. Orta v prodloužené ulici Jiráskově bylo vykopáno týmž ústavem sídliště, obsahující tvary od středního do nejmladšího období volutové keramiky. Další osady byly v Motole, Dejvicích, Podbabě, Vokovicích, ve Veleslavíně, v Šárce, hlavně na Šestákově skále nad Džbánem, kdež se vyskytly též krásné

Obr. 1.

Volutová keramika z Bubeneče. — Céramique rubanée, trouvée à Prague-Bubeneč.

nádoby pomalované. Na levém břehu vltavském byla větší osada v Libni »na Palmovce« a na polích směrem k Hloubětínu, kde nyní stojí Českomoravská továrna. Jiná osada byla ve Vršovicích pod Bohdalcem a souvisela nejspíše se sídlištěm v Rennerově pískovně v Michli (u dráhy pod Bohdalcem). V Krči byly zjištěny kulturní jámy volutové kolem rybníka. Kdybychom přihlíželi též k nálezům kamenných nástrojů, které byly dříve hlavně sbírány, spíše nežli střepy, rozšíří se zalidnění území Velké Prahy v období volutové keramiky o Hostivař, Záběhlce, Bohnice a Jinonice.

Vesnice neolithických osadníků se skládaly z chýší, zapuštěných zpola v zemi a přikrytých stanovou střechou z proutí, omazaného hlinou. Byly zpra-

vidla okrouhlé a zbyly po nich kotlovité jámy nepravidelného, oblého průřezu, vyplněné černou hlinou, střepy, zlomky kamenných nástrojů a rozličnými odpadky denního života. Nazýváme je příbytkovými nebo kulturními jamami. Někdy se vyskytují též souvislé vrstvy černé hlíny s vtroušenými střepy, nástroji a odpadky. Jsou to zbytky osad delšího trvání, a sledujeme-li kulturní vrstvu pozorně, najdeme v ní zbytky ohnišť a na spodu i prohlubně prvých chýší. Lid volutové keramiky žil a vyvíjel se po dlouhou dobu v klidu, jak můžeme souditi z nenáhlého vývoje keramiky a z houževnatého trvání starých tvarů kamenných nástrojů. Klidný vývoj byl však přerušen příchodem nových kolonistů. Byl to příbuzný lid, přicházející z téhož východiska, ale pokročilejší a proto expansivnější. Postupoval po Dunaji Dolními Rakousy a dostal se na své cestě na západ hluboko do Německa. Jistá část ho však odbočila na jižní Moravu a usadila se tam trvale. Tak vznikl nový okrsek, zaujímající část dnešního Maďarska, Slovenska, Dolní Rakousy a jižní Moravu. Odtud pak expandovala nová kultura dále do Slezska a do Čech. První nesmělé ohlasy této expanse se projevují v Čechách malovanými vzorci, vznikem plastické voluty, nalepené na stěnu nádoby, přesekáváním spirál krátkými rýžkami nebo hranolovitými vpichy, změnou pupků ve zvířecí hlavy*) a zdobením nádob vypíchanými volutami a maeandry. Vpichy jsou přesně kulaté, mělké a jednoduché. Vzorce jsou složeny vždy v pásku ze dvou řádek. V tuto dobu nepochybně spadá též soška ženy nalezená na volutovém sídlišti v Molitorově u Kouřimi.

Současně se objevují nové tvary nádob baňatě hruškovitých, zdobených krokvicovitými vzorci složenými zpravidla ze tří řad hranolovitých vpichů (Šárecký typ). Tato výzdoba i tvar nádob, cizí povšechnému rázu výzdoby volutové keramiky, značí nepochybně vlivy jiné skupiny keramické, která se v té době dostala do Čech. Je to keramika vypíchaná, vyznačená táhlými hruškovitými nádobami s prstovitými výčnělky nad oblým dnem, zdobenými po výtce vypíchanými vzory krokvicovitými. Vpichy této skupiny jsou na rozdíl od vpichů keramiky volutové eliptické, vejčité, nebo úzce vřezané a jsou vždy v řádkách po dvou, namnoze v poloze vstříčné. Vzorce se skládají buď z jedné nebo z několika dvojitých řádek. Původ této skupiny není dosud zcela jasný. Mnoho prvků v ní upomíná na jihovýchodní kulturu, mnoho je reminiscencí na keramiku volutovou, zvláště pak kamenné nástroje jsou vesměs starých forem keramiky páskové, avšak některé z jejích význačných tvarů můžeme sledovati daleko na západ za Rýn, kdež patří k primární keramice nejspodnějších vrstev čistě neolithického osídlení. Mezi nejstarší keramikou západní oblasti a keramikou páskovou je mnoho zajímavých shod, které lze ovšem vyložití tím, že obě oblasti měly kdysi společný původ v středomořské prakultuře. Rozdílny jsou ve výzdobě nádob, ve tvarech kamenných nástrojů a hlavně v směru dalšího vývoje. To souviselo s rozdílným způsobem

*) Zvířecí, nepochybně býčí hlavička na volutovém střepu byla kdysi v Mikšově sbírce z Podbabý. Nyní jest uložena v teplickém museu.

života a s odchýlnými přirozenými podmínkami (klíma, terén) jejich sídel. Není však ještě možno konečně rozhodnouti, lze-li podobu tvarů vypíchané keramiky s tvary oblastí západní odvozovati jen ze všeobecných shod obou oblastí, nebo jde-li tu o přímé vlivy západu. Tento případ se zdá pravděpodobnější, poněvadž vypíchaná keramika je rozložena od Rýna až na Moravu, do Slezska a v ojedinelých tvarech se dostala až do Polska a do marky Braniborské. Na této rozloze ubývá v ní přímých vlivů západních se vzdáleností od vlastní oblasti západní. Nelze však popřít, že velmi mnoho důvodů mluví proto, že vypíchaná keramika patří plným právem v oblast páskové keramiky, i přes zřejmé prvky západní. Je to nejprve ráz ornamentu, hlavně v starších formách, jenž ještě plně zachovává snahu po nepřetržité pásce, obejmající celou nádobu. Teprve později se mění tato úprava, vsunují se vzory svislé a převahy nabývají vodorovné pásy. Krokvicovité vzory jsou ovšem poněkud neobvyklé v staré páskové keramice a lze je vztahovati na vlivy nordické oblasti (visutý ornament). Avšak vlivem starého, přímočarého ornamentu volutového, odvozeného z opletení kulovité nádoby lýkem, zachoval se i ve vypíchané keramice tento ráz a nezměnil se ve visuté trojúhelníky, které se již počaly objevovati v její porýnské odnoži na Hinkelsteině. Kamenné nástroje zachovaly rovněž ráz nástrojů keramiky volutové. Vyskytují se tu tytéž ploché sekery, motyky a tytéž mlaty; jen kopytnaté klíny se poněkud zúžily a zmenšily, nabyvše spíše podoby dlát. Kamenné nástroje nasvědčují tomu, že i obyvatelstvo vypíchané keramiky se živilo hlavně rolnictvím. Proto nacházíme jejich sídla v těchže krajích, kde byla sídliště keramiky volutové a v těsném sousedství s nimi, nebo přímo na nich, jako mladší sídelní vrstvu. Ani tvar chýší se podstatně nezměnil. Jsou dosud zhruba okrouhlé, nepravidelné a někdy několik kluturních jam tvoří celek. (U Černého Vola). Jde tedy vlastně jen o změnu slohu v keramice, nikoliv však o změnu kultury.

Zbývá ještě otázka, značí-li tato změna slohu příliv nového lidu? Odpověď na ni je z míry obtížná, protože nám k ní chybí nejdůležitější činitel, tělesné zbytky obyvatelstva obojí keramické skupiny. Hrobů páskové keramiky bylo totiž v Čechách nalezeno dosud tak málo, že nemůžeme z kosterného materiálu činiti nijakých závěrů. Proto nám nezůstává než usuzovati z kulturního obsahu sídlišť, a tu padá na váhu ta okolnost, že jsme dosud nenašli kulturních jam, v nichž by byly zřejmě vývojové přechody z volutové keramiky v keramiku vypíchanou. Tato keramika vystupuje na všech sídlištích již hotová a nejeví nikde stop staršího vývoje. Baňaté hruškovité nádoby šareckého typu a jejich krokvicovitě vypíchaná ozdoba je spíše domácí napodobeninou cizích vzorů, než-li vývojovým stupněm, a vyskytla-li se volutová keramika pohromadě s vypíchanou v jedné jámě, nasvědčuje to rovněž jen tomu, že se setkaly dvě hotové skupiny. Nálezy tohoto druhu jsou zaznamenány jen ve starších zprávách. Sám jsem takových pomíšených jam nenašel, a kdykoliv se zdálo, že se obě skupiny vyskytují pohromadě, vždy se bedlivým prozkoumáním vrstvy shledalo, že jde o dvě se protínající jámy. Proto, dokud nové výzkumy nás nepoučí o jiném,

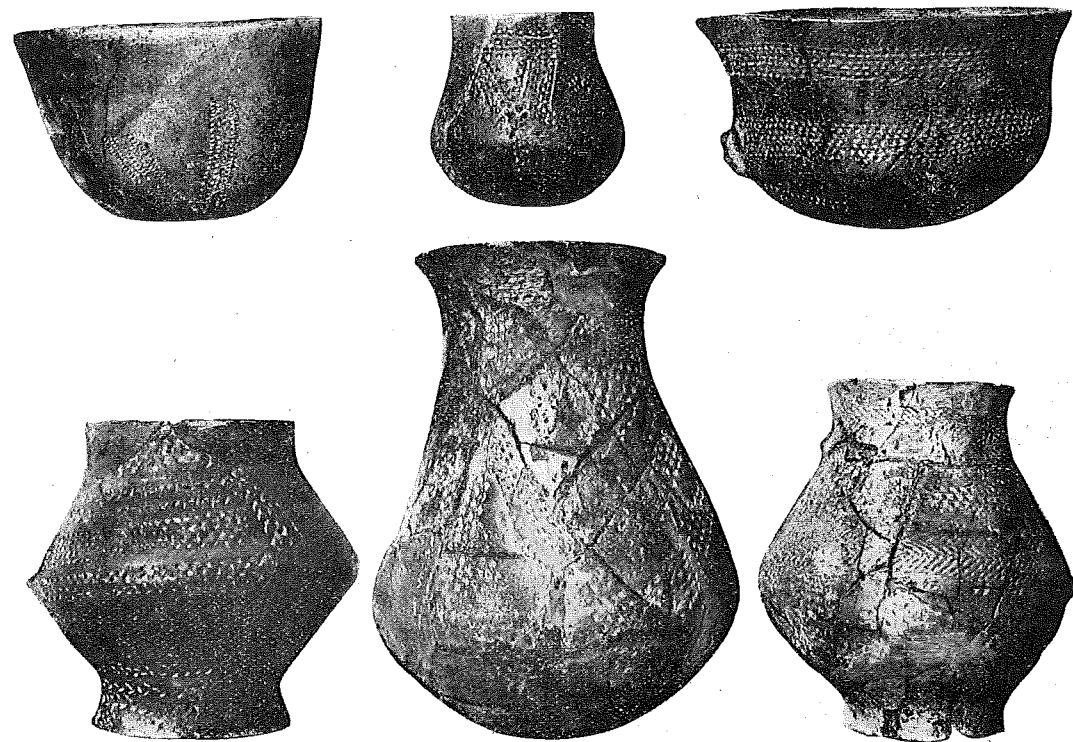
můžeme prozatím souditi, že vypíchanou keramiku přinesl do Čech příliv nového, příbuzného lidu v době, kdy volutová keramika počala podléhati vlivům jihovýchodní oblasti. Tomu by nasvědčovala též větší teritoriální rozloha vypíchané keramiky, známka to hustějšího zalidnění.

V pražském území se nezměnila poloha osad, nýbrž proměnila se v nich jen keramika. Několik nových sídlišť přibýlo a staré osady se rozšířily. Tak byly zjištěny vypíchané střepy na Hradčanech za Pohořelcem, v Libni u Sokolovny, na Korábu i na Libušáku. V Košířích je zjistili Šnajdr, Jelínek a Woldřich v cihelně na Kotlářce. V Bubenči vykopal Čs. státní archaeologický ústav v prodloužené ulici Jiráskově čtyři kulturní jámy se zvláště ryzí, starou vypíchanou keramikou. Nové sídliště bylo objeveno Státním arch. ústavem ve Střešovicích na Andělce. Při kladení vodovodu v bloku V. byla nalezena ve hloubce 25 cm velká, téměř okrouhlá jáma kulturní. 240 — 250 cm v průměru. Byla vyplněna rozštípanými kostmi zvířecími, a černou hlinou se střepy nejmladší vypíchané keramiky. Ve hloubce 95 cm (pod černou hlinou) bylo vykopáno 5 lidských koster, nepravidelně skrčených a pohozených nedbale vedle sebe a na sebe. Pod kostrami byla tenká vrstva žlutky a pod ní zase kulturní vrstva černé hlíny, as 26 cm mocná s hrubšími střepy mladé vypíchané keramiky. Jiná jáma s nejmladší vypíchanou keramikou byla nalezena na Andělce v silnici proti domu č. 372. Pod vrstvou bývalé ornice (15 cm) byla vejčitá jáma (190 × 170 cm), naplněná až do dna (68 cm) černou hlinou s bohatým inventářem, z něhož nejzajímavější byla část malého pekáče s pupíkem na užší straně, 21 drobných zlomků pazourkových nástrojů, 26 zlomků říční škeble a 3 kostěná šídla (50, 63, 82 mm dl.). Množství kusů mazanice opálené do červeně a po jedné straně hladké, spadlo nepochybně se stěn chýše. Dno jámy bylo téměř rovné, dusané a stěny svislé a rovné.

Z hrobů staré páskové keramiky lze uvést jen pohřeb v skrčené poloze z cihelny Mailbeckovy v Bubenči se dvěma rázovitými nádobami volutovými a dva hroby nalezené J. A. Jírou (Dejvické museum) v cihelně v Selci s nejmladší keramikou vypíchanou. Podobná keramika byla nalezena v kulturních jamách při stavbě domu Učitelského družstva v Troji. (Obr. 2.) K sídlišti tomu patřily nepochybně hroby, které byly před několika lety rozkopány při stavbě nedalekých vil. Zachovaly se z nich (v soukromém majetku) jen mramorové náramky a rourkovité korále z mušlí. Tyto náramky i tvary nádob na nožkách a jejich ornament jsou rázovitým znakem skupiny Rössenské z Durynska a z provincie Saské a t. zv. jhoněmeckého Rössenu. S durynskou skupinou je spojuje tvar nádob, náramky a některé prvky ornamentální, s jhoněmeckým Rössenem pak hlavně celková výzdoba. Rössenské prvky se vyskytují ve většině jam s vypíchanou keramikou a jsou znakem jejího vývoje a vlivů cizích kulturních oblastí.

Kulturní statky v době praehistorické šířily se z oblasti do oblasti několikerým způsobem. Ve velkých oblastech vznikala menší úsřtedí, v nichž příznivější podmínky umožňovaly pronikavější a rychlejší vývoj, jenž vedl

k vrcholným metám té které kultury. Takové ústřeí vyzařovalo do okolí a sytilo celou oblast svými produkty, které čím dále od centra, tím byly ve slohu uvolněnější a setřelejší. Teprve když byla oblast saturována, mohla jako celek expandovati dále do cizího okolí. Síla expanse závisela na životnosti a průbojnosti té které kultury a výsledky její, ne právě nejmenší měrou, též na odolnosti kultur sousedních. Vidíme často, že některé kultury se udržují jen na omezených okrscích, jiné pak pronikají často do překvapujících dálek. Na rozhraní kultur-

Obr. 2.
Nejmłodší vypíchaná keramika z Troje. — La céramique pointillée la plus récente trouvée à Prague — Troja.

ních oblastí vznikaly zpravidla kultury smíšené, v nichž se mísí a slévají rázovité znaky obou sousedů v nové tvary, v nichž životnější kultura převládá. Zároveň bylo pozorováno, že kultury geneticky a rasově příbuzné se snadněji a rychleji mísí, nežli kultury původem si cizí.*) Takové přenášení kulturních statků se dalo jen zvolna a přenesené formy se lišily od původních, řekl bych klasických tvarů, vzniklých v ústředí oblasti. Byl to v podstatě směnný obchod

*) Na př.: Volutová a vypíchaná keramika přijímá volně a dychtivě prvky jihovýchodní kultury, v níž posléze zmizí, kdežto se šňůrovou keramikou se ani vypíchaná ani jihovýchodní kultura téměř nemísí, ačkoliv byly u nás současny. Šňůrová keramika počíná intenzivněji působiti teprve, když se v Čechách objevily nordické kulovité amfory, nálevkovité poháry a láhve s límcem.

od muže k muži, od kmene ke kmeni, nebo též jen napodobování spatřených vzorů. Jiný způsob přenášení kultury byl obchod karavanní, jenž vycházel z center kulturních a přinášel výběr forem, arci jen takových, které se v určitém okrsku líbily. Byly to ovšem nebezpečné podniky, a výprava nikdy nevěděla, navrátí-li se z cesty domů. Karavanní obchod se dál po etapách a měl již v neolithické době svá stálá překladiště, t. j. místa, kde se scházely výpravy k výměně tovarů. Je na snadě, že směr těchto výprav byl určován zbožím. Podnikaly se jen do těch krajin, kde byly žádoucí protihodnoty. Předmětem těchto obchodů byl od pradávna jantar, kožišiny, otroci a později kovy. Keramika nesnášela dlouhé dopravy a byla produktem domácí práce, proto se jí hrubě neobchodovalo. Avšak přece i tento obchod měl vliv na její vývoj, poněvadž cizí výpravy používaly výhradně svých vlastních tvarů a usazovaly své příslušníky na etapních stanicích a faktoriích, kdež vznikala první jádra budoucích ústředí cizích kultur. Jejich další osud závisel pak na podnikavosti soukmenovců v domově. Někdy následovaly po výpravách čistě obchodních válečné, dobyvačné podniky, spojené s přesuny kmenů nebo jejich částí. Tento způsob byl arci nejpronikavějším přenášením kulturních statků.

V starším období mladší doby kamenné se nenašlo dokladů pro přesuny kmenů, ani pro význačnější obchod karavanami. Prvky z cizích oblastí prosakovaly k nám těžko proniknutelnou ohradou mocného pohraničního hvozdu jen znenáhla. Proto je ve volutové keramice tak málo známek prudšího vývoje, zvláště proto, že i nové prvky přicházely z příbuzné oblasti na jihovýchodě, kde se dál vývoj rychlejším tempem pro větší blízkost pokročilých kulturních center středomořských. V nejbližším pak sousedství Čech, na západě a na severu byla rozložena táž kultura shodného stupně vývojového, tak že tu nebylo potřebného spádu, aby vznikl kulturní proud a nebylo tam prvků, neznámých v Čechách. Klidný vývoj z vnitřních pohnutek nepřečkal na domácí půdě trvání volutové keramiky. Již v době šáreckého typu, kdy předpokládáme příchod prvních forem vypíchané keramiky, ohlašují se též v Čechách první vlivy jihovýchodní, které pravděpodobně způsobily vznik onoho typu. Tyto vlivy neustaly působiti, ani když volutová keramika již zanikla v keramice vypíchané, a záhy vidíme, jak pronikají i tuto novou kulturu. Jihovýchodní prvky jsou jejím neustálým průvodcem a složkou příčin, jež vedly ke vzniku t. zv. rössenského typu. Rössenský typ je v podstatě vypíchaná keramika dotčená vlivy jihovýchodními, nordickými, šňůrové keramiky a oblasti západní. Vznikl všude, kde byla, nebo až kam působila pásková keramika, a jeho ráz se řídí silou té které složky. Tak jest nejbližší jihovýchodní oblasti v Čechách a na Moravě, megalithickým tvarům se blíží v Durynsku a v Saské provincii, s páskovou keramikou a se západní oblastí je pak nejpříbuznější v jižním Německu. Že jest směsí, a nikoliv trvalou kulturní hodnotou, tomu nasvědčuje právě jeho neobyčejná rozmanitost v podrobnostech, která vedla v Německu k rozčlenění »Rössenu« na spoustu místních typů. Hrob v Selci a nálezy v Troji přispěly značnou měrou k upevnění názoru na tuto zajímavou keramiku.

Ve vypíchané keramice jsou však obsaženy též prvky, o jejichž původu lze těžko rozhodnouti, protože se vyskytly podobné tvary zároveň ve dvou oblastech na místech velmi vzdálených. Jsou to velké hrnce s oblým dnem a nalepeným proužkem s otisky prstů pod okrajem; tento způsob výzdoby nebyl obvyklý ani ve volutové, ani ve starší vypíchané keramice a objevil se až v mladším období. Ozdoba nalepeným proužkem byla neobyčejně oblíbená na Butníru v Bosně a lze ji nalézt ve všech příbuzných stanicích. Butnír je rázovitou skupinou jihovýchodní oblasti a spojuje do jisté míry její východní okrsek s okrskem severozápadním. Prvků butnírského stupně bylo již zjištěno v Čechách více, takže nelze vylučovati možnost, že ty nádoby jsou původu jihovýchodního. Avšak v současných nálezech jihomoravských se nevyskytují, a proto nabývá váhy druhá možnost, že vznikly vzdáleným vlivem západoalpských nákolí, kdež se vyvinula kultura značné expansivnosti. A v její keramice nejsou nádoby s kulatým nebo i špičatým dnem vzácností. Tam také se rozmohla nalepená páska pod okrajem a zvláště jedna její variace se stala přímo typem. Jest to širší plochá páska nalepená zevně na okraj a do ní jsou na spodním kraji vyřezány obloučky v podobě románské lesény. Prvky západní oblasti se dostávaly do Čech a na Moravu i v pozdějších obdobích a již v době nejmladší vypíchané keramiky pronikaly v jižním a západním Německu rozličnými místními typy jihoněmeckého Rössenu. Západním vlivům na jihovýchodní kulturu bych přičítal též vznik dvojkuželovitých pohárů s příčným rýhováním na ostrém lomu a drobnými pupíky na obvodu, které se naprosto vymykají souboru forem páskové keramiky a upomínají na některé palaffitické džbány. Byla-li naše česká forma t. zv. jordansmühlských džbánek s jedním uchem dotčena při svém vzniku též západními vlivy, nelze mi na ten čas povědět. Pravděpodobno to však jest. Neboť pravé jordansmühlské dvojuché džbány jsou mnohem bližší původní formě, doložené z Klakarů v Bosně, nežli našim džbánkům. Jihovýchodním prvkům, obsaženým ve vypíchané keramice, jsme uvykli říkati »jordansmühlská keramika«, podle pohřebiště u Jordansmühlu ve Slezsku, na němž se vyskytly buď podobné nebo totožné tvary. Jsou to hřibovité mísy (známé též z pohřebiště na Lengyelu v Uhrách), dvojuché, baňaté džbány s hladkým hrdlem a šrafovanými vzorci zdobeným břichem, amfory s lomem na břichu a válcovitým hrdlem, opatřené polokulovitými pupky, větší a malé poháry s mírně prohnutým, vysokým hrdlem, odděleným lomem od kulovitého spodku, štíhlé nádoby mírně konického vršku, vyhrnutého hrdla a oblého, nebo obráceně kuželovitého spodku. Keramika jordansmühlská sotva k nám přišla ze Slezska, jež je periferní oblastí jihovýchodní skupiny, nýbrž vznikala současně i v Čechách i ve Slezsku a na severní Moravě. Vedou nás k této domněnce jisté podstatné rozdíly v těchto místních typech, kterých nelze jinak vyložit, nežli poukazem na substrát a prostředí, z něhož se vyvíjely.

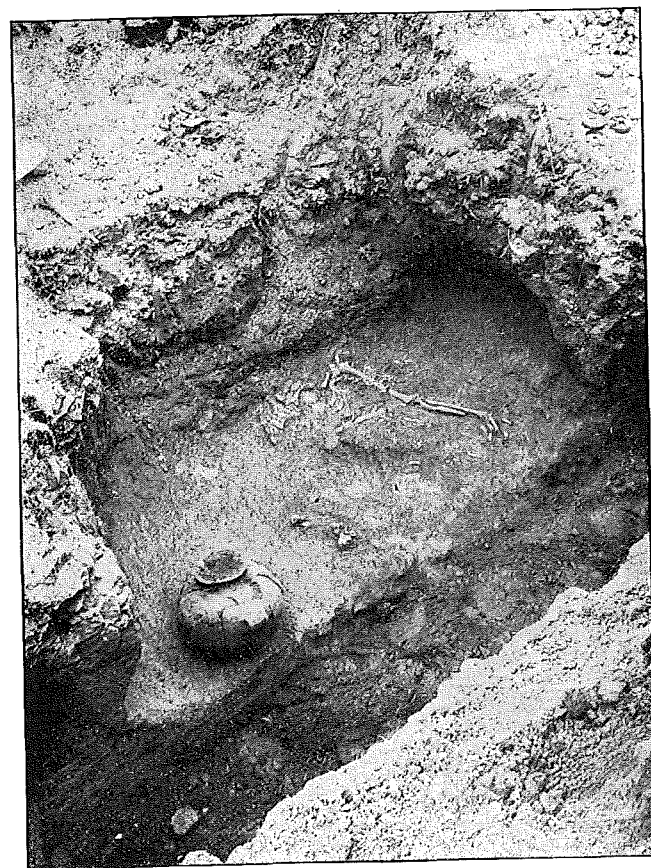
Vypíchaná keramika se vyžívala v záplavě jihovýchodní kultury, která ji zvolna nahražovala. Je zajímavé, že t. zv. jordansmühlské formy mizely téměř současně s vypíchanou keramikou, a že za ně nastoupily, aspoň na krátko,

téměř čisté jihomoravské tvary, ovšem ve většině případů nepomalované. Je to obdoba s vývojem na Moravě, kdež vypíchaná keramika zanikla velmi brzo a nerozšířila se valně, poněvadž ji pohltila expansivní jihomoravská skupina. Na Moravě jest také pravé »jordansmühlské« keramiky málo, protože tam přímo působila mateřská kultura. V Slezsku zmizela jordansmühlská keramika v záplavě keramiky nordické a šňurové.

»Jordansmühlská« keramika mimo jámy s keramikou vypíchanou byla nalezena v pražském území na rozličných místech. V Kobylisích (zjištěna velká kulturní jáma), v Libni na Žertvách, v Šárce na Šestákově skále a v Bubenči, kdež před léty nalezl J. A. Jíra dva žárové hroby v Reiserově pískovně. V jednom byla typická mísa na nožce a v ní spálené kůstky, v druhém stála nádoba bez ozdob se dvěma rázovitými džbány. V kulturní vrstvě naříznuté v průkopu vedeném z Bučkovy ulice směrem k Brusce kolem parcely Buršíkovy bylo St. archeologickým ústavem nalezeno několik střepů rázu kamenského; některé byly zdobeny, po většině však byly hladké, šedavého povrchu. Důležité sídliště jihovýchodní skupiny bylo vykopáno státním archeologickým ústavem na Andělcce, mezi školou a kostelem v Střešovicích. Na sídliště se přišlo při kladení vodovodných rour. V průkopu se objevil ve hloubce 100—130 cm průřez kulturní vrstvy 19 m dlouhé a v ní se rýsovala kulturní jáma. Místo bylo dle možnosti prozkoumáno a zjištěny části dvou širokých sídelních jam vejčitého tvaru, hlubokých 30—40 cm. V jedné z nich bylo ohniště. Kulturní vrstva směřovala ke křižovatce mezi kostelem a Sokolovnou. Keramika z těchto jam i z vrstvy se skládala z hlubokých mis na nožkách, rozličných plochých nebo podlouhlých mis a baňatých nádob. (Tab. I.) Skromná celkem výzdoba je neobyčejně zajímavá. Vyskytují se tu propletené ryté maeandry (Tab. I. obr. 7.) žlábkovitě ryté, mělké spirály (Tab. I. obr. 1, 2, 5), skupiny důlků (Tab. I. obr. 4, 12, 20) a množství kulovitých pupků, z nichž jsou některé provrtány. (Tab. I. obr. 6, 7, 8, 9, 14). Nalezené kamenné nástroje zachovávají ráz nástrojů páskové keramiky. Jsou to 2 zlomky širokých dlát a 2 zlomky úzkých, dlouhých dlát s rázovitým ostřím, sekerka trojúhelného tvaru s typickým jednostranným ostřím a dva vývrtky. Z pazourku nalezeno 6 zlomků jemně retušovaných čepelí, 3 zlomky neretušovaných nožů a 2 odštěpky. Šídlo a kousek opracované ptačí kůstky jsou jediné předměty kostěné. Sídliště bohužel nemohlo býti probádáno celé, protože zacházelo pod uliční dlažbu. Tento šťastný nález doplňuje jen řadu nálezů učiněných v jiných částech země, hlavně na východ a jihovýchod od Prahy (»Kazín«, Čáslav, Chrast u Chrudimě, Kolín, Nebovidy, Vys. Veselí, Ohnišťany, Smiřice, Předměřice a j.) a potvrzuje naše tvrzení o posloupnosti kulturních skupin v Čechách.

Jihovýchodní keramika se však již nerozmohla tak mocně, jako dřívější skupiny, protože neměla už ani klidu, ani času k delšímu vývoji. Překáželi jí jednak nájezdníci, kteří se začali do Čech tlačiti z Durynska již v době nejmladší keramiky vypíchané a zanechali po sobě hroby s keramikou šňurovou, jednak počínali k nám docházeti lidé ze severu, vyznačení archeologicky skupi-

nou kulovitých amfor, zvanou též keramikou meklenbursko-braniborskou. Nositeli šňůrové keramiky byl nestálý, těkavý lid lovecký, vždy válečně naladěný, jenž bydlel nepochybně pod přenosnými stany a nikde se neusadil na trvalo. Neznáme totiž dosud jeho sídliště, ani v Čechách, ani v jeho pravlasti, v Durynsku.

Obr. 3.
Hrob se šňůrovou amforou v Bubenči. — Tombeau
à squelette accroupi avec la céramique cordée
à Prag — Bubeneč.

S praobyvatelstvem se dlouho nemísil, snad s ním neměl, kromě přechodních potyček, vůbec styků. Nepozorujeme, aspoň v prvních dobách, patrných vzájemných vlivů. Byli tu již na konci doby vypíchané, a přece, kromě jediného střípku šňůrové keramiky v jámě s nejmladším stupněm keramiky vypíchané v Řeži a jediné amfory ze Zvoleňovsi s mladým vypíchaným ornamentem, neznáme dosud ani jediného styčného bodu. Snad tu vadila přílišná různost kultur, že se nemohly sblížit. Bezpečných styků neznáme též ani z následujícího období, jihovýchodní keramiky. Teprve v době české nordické keramiky začínají živější styky mezi oběma skupinami.

Nejstarší tvary šňůrové keramiky v Čechách jsou krásné amfory se dvěma kanelovanými uchy na baňatosti (Tab. II. obr. 7.) a poháry kulovitého spodku a

válcovitého hrdla, zdobeného otiskem šňůry. (Tab. II. obr. 8.) Amfory zachovaly po dlouhou dobu svou klasickou formu. Přibraly čtyři úška na rozhraní hrdla a těla, měnily jen znenáhla tvar hrdla, až posléze ztratily ušlechtilost profilové linie a proměnily se v méně úhledné hrncovité formy. Současně lze pozorovati s pokračující dobou ubývání rozměrů. V nejmladších hrobech bývají jen miniatury starých tvarů. Poháry se měnily rychleji. Změkčovaly profil, až vznikly baňaté džbány a prohnuté poháry, na nichž šňůrová výzdoba je zaměněna vodorovnými pásy šikmo vřezaných rýh. (Tab. II. obr. 1). V mladším

období přistupuje k amfoře a poháru též široký džbán s lomem na břichu, nízkým hrdlem a páskovým uchem. Typickou zbraní jest v šňůrových hrobech facetovaný sekeromlat, který se mění v oblý sekeromlat se žebrem. Za šperky užívalo se nákrčníků z provrtaných zubů vlčích, psích i jeleních a malých koleček vyřezaných ze skořápek škeblí. V mladších hrobech se vyskytují též měděné spirálky a perličky.

V pražském území je hrobů se šňůrovou keramikou mnoho. V Kobylisích byly zachráněny dva hroby; pěkný hrob byl nalezen v Chabrech (amfora, pohár, sekeromlat), několik hrobů v Libni, hrob z velmi pozdní fáze byl vykopán na rozhraní Vinohradů a Olšan. Na Hradčanech nalezeny hroby v Jelení ulici. Z Michle je znám šňůrový pohár. Velké pohřebiště bylo vykopáno v Bubenči státním archeologickým ústavem. V Jiráskově ulici, u chodníku proti domu Orthopaedického družstva, nalezena skrčená kostra položená na pravém boku; za hlavou měla pohár, za pánví rozdrčenou amforu, před pravým ramenem dláto, před předloktím sekeromlat. (Tab. II. obr. 2—4, 6). V bezejmenné dosud ulici (2) zjištěn na parcele »nd« rozrušený hrob. Zbyly v něm jen zlomky koleček řezaných ze škeblí. Na téže parcele nalezen dětský hrob se střepy misky a menší nádoby. Další hrob obsahoval zbytky kostry, pohár a pazourkový nožik. (Tab. II. obr. 1, 5). V ulici Váňově vykopán hrob s amforkou se zdobeným hrdlem, (Tab. II. obr. 9), pohár a velmi silně poškozená velká amfora. V jiné dosud nepojmenované ulici (3) byl nalezen hrob se střepy amfory a nepochybně zcela rozrušený hrob, v němž bylo několik střepů z nádoby amforovitého tvaru a tunelovité ucho. U domu č. 505 byl rozrušen při zakládání plynovodu hrob, jenž už dříve byl porušen při kladení vodovodu. (Obr. 3.) Byla v něm kostra ozdobená kolem krku, ramen a zápěstí šňůrami provrtaných kroužků z perleti a psích zubů (na sta) a silně rozpraskaná amfora. (Tab. II. obr. 7, 10—12). V Střešovicích byly zničeny dělníky při zakládání vodovodu »na Andělce« nepochybně dva hroby. Z jednoho (u domu č. 463) byl zachráněn jen facetovaný sekeromlat, z druhého (v silnici proti č. 372) jsou v státním archeologickém ústavu zbytky šňůrového poháru.

Šňůrová keramika vnikla záhy do Čech, ještě v době vypíchané keramiky a udržela se tu až na samý konec období neolithického. Je na snadě, že se za tuto dlouhou dobu, jistě několik století trvajících, tvary šňůrové keramiky značně proměnily, takže nálezy z konce jejího trvání již téměř ničím nepřipomínají její původní, staré formy, blížíce se již ve mnohém tvarům předúnětickým. Avšak přes to má jistý konservativní ráz a mezi nejmladšími tvary se znenadání objeví archaické formy, o jejichž původu a příslušnosti nelze pochybovati. V dalším ještě několikrát se zmíníme o šňůrové keramice a jejich vztazích k ostatním současným kulturám.

Kromě nebo spíše vedle šňůrové keramiky objevují se v Čechách současně skupiny, jejichž hlavní oblasti jsou na severu a na východě. Skupiny severské jsou vyznačeny kulovitými amforami, k nimž patří též hluboké, široké mísy s oblým spodkem a válcovitým hrdlem a nízké hrnce. Kulovité amfory, jak

jméno naznačuje, jsou nádoby kulovitěho těla, na němž je nasazeno poměrně úzké, válcovité hrdlo, jevíci snahu spíše se k okraji zúžovati, nežli rozšiřovati. Na rozhraní hrdla a těla jsou umístěna dvě malá, protilehlá úška, zpravidla tunelovitá. Výzdoba se skládá z malých trojúhelníků, nebo kosočtverců vtlačných kolkem, nebo z hlubokých vpichů a krátkých rýh a omezuje se vždy jen na hrdlo, úška a nejvyšší části těla při hrdle. Podobně bývá zdobeno válcovité hrdlo mís. S touto ozdobnou keramikou se vyskytují též hrubší užitkové nádoby, bezvýrazných, prostých tvarů hrncovitých. K jiné skupině severské patří nálevkovité poháry a láhve s límcem. Skupina kulovitých amfor se vyskytuje v Čechách sporadicky a hlavně jen na sídlištích na výšinách. V rovinách se objevily dosud jen na třech místech (Roudnice, Kostelec n. L., Nová Ves u Brandýsa) v bezprostřední blízkosti Labe. Na návrších nad řekami, jako je na Vltavě Řivnáč, Zámka, na Berounce »Kazín« a Tetín, na Jizeře Mužský (Klamorna) u Mnichova Hradiště, nebo dále od řeky nad údolní cestou, jako Hradiště a hlavně Šestákova skála nad Džbánem v Šárce, usadili se lidé ze severu, kteří, přinesli s sebou keramiku kulovitých amfor. Nemůže býti o tom pochyby, že tu nejde o stěhování cizích kmenů, protože by se takový pohyb musil archeologicky jevití nezbytně jinak, nežli obsazením několika výšin a skalních ostrohů. Není to též přejímání cizích tvarů autochthonním obyvatelstvem, protože právě tato skupina kulovitých amfor nemá v Čechách vlastního vývoje. Proto je na snadě výklad, že tato izolovaná sídliště byla obchodními stanicemi, etapami a překladišti na vznikajících obchodních cestách, které spojovaly sever s jihem a západ s východem. Tomu nasvědčuje též druhý proud, vnikající současně do Čech z jihovýchodu. V té době, kdy se u nás usadili severští obchodníci, vyznívala na Moravě keramika pomalovaná a objevuje se tam nová skupina, již prozatím můžeme nazvat keramikou kanelovanou, nebo žlábkovanou, nebo též skupinou starozámeckou, podle důležitého sídliště, objeveného a prozkoumaného J. Palliardim. Je to skupina, obsahující převážně prvky keramiky rozšířené na východ, na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Na Starém Zámku není již v původní čistotě; je tam dotčena vlivy jižními z Lublaňských blat a z východoalpských jezerních osad i do jisté míry vlivy západní oblasti palafitické. Nemůžeme se zde šířiti o této skupině, která i na Moravě jest dosud málo probádána, připomínáme však, že z Moravy se šířila do Čech.*)

Znameníťou stanicí její v jihovýchodních Čechách bylo hradiště na Cimburku u Kutné Hory (analogické nálezy v Moravském Krumlově) a nepochybně jí přínáleží též jedna z vrstev na Hrádku u Čáslavě. Ojedinelých nálezů této keramiky je po Čechách roztroušeno mnoho. Z pražského území sem patří známý džbáněček z Vinohrad s nízkým, stlačeným břichem, zdobeným radiálním rýhováním, s vysokým, úzkým, válcovitým hrdlem a dlouhým páskovým uchem. Analogie k němu jsou známy ze Slovenska, zvláště džbánek z Gocnogu, ještě s původním kanelováním na bříše, které u vinohradského džbánu se změnilo v rý-

*) Podobná keramika jest rozšířena i v Dolních Rakousích.

hování. Dále sem patří obě štíhlé nádobky s kulatým dnem a vysokým úškem ze Selce a sedm stejných nádobek téhož tvaru, nalezených nedávno v kulturní jámě ve Vysočanech. (obr. 4. č. 1—7.). Typologicky totožné jsou větší nádoby válcovitých stěn a rozšířeného baňatého spodku, zpravidla s vysokým páskovým uchem, nalezené na Zámkách u Bohnic. Sem lze zařaditi též nízké, široké koflíky s vysokým úškem, známé rovněž i ze Zámek a z Šárky, které souvisí s tvary obvyklými na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Jižního původu jsou malé mísky na plné nožce, zdobené uvnitř rýhami a kulatými vpichy. Nožky mají zpravidla rozšířený a hvězdovitě vyřezaný spodek. Nalezly se ve střepech na Zámkách, na Šárce a celá míska na skalce při vchodu do hlubočepského údolí (v majetku Dr. Axamíta.). Na tvary Lublaňských blat upomínají též sličné, tmavohnědé amfory, poněkud podobné amforám šňůrovým, zpravidla bez úšek a s plastickými ozdobami. Z této doby je as též typicky zdobený střep z Řeporyjí, dosud jediný nález toho druhu v Čechách. Západní prvky se omezují hlavně na typickou lesenovou ozdobu, která se vyskytuje na nejrůznějších tvarech, a na některé hrncovité nádoby. (obr. 4. č. 8, 10). Pokud tyto prvky měly vliv i na vznik jemnějšího nádobí, nelze ještě s bezpečností říci, poněvadž se k nám nedostávaly bezprostředně, nýbrž byly přenášeny cizími prostředními.

Z uvedeného vidíme, že se hned na počátku přechodní doby v Čechách střetlo několik kulturních oblastí, které tu vzájemně na sebe působily. Byla tu především stará, domácí kultura vyznívající páskové keramiky, v podobě zbytků keramiky vypíchané a rozmohší se keramiky jihovýchodní. Od severu vnikaly k nám odnože nordické kultury, z východu pronikaly prvky nejmladší severní odnože jihovýchodní kultury, jejíž západní výhonek, kultura Lublaňských blat se ohlašovala v Čechách jako jižní prvky; šňůrová keramika rovněž nezmizela a posléze jistým vlivem působila i oblast západní. Tyto současné kultury se ovšem nevyskytovaly zároveň na všech místech. Tak na př. byla v té době šňůrová keramika hlavně soustředěna na severozápadu, nordická kultura kulovitých amfor se držela toků větších řek, autochthonní kultura, poněkud prořídla počala se soustřeďovati v nejurodnějších krajích ve středu země. Zdá se, že se v severovýchodních Čechách autochthonní kultura udržela nejdéle a že se tam událo jakési soustředění na Hradecko. Stará domácí keramika v středních a v severních Čechách přijímala východní i jižní prvky velmi dychtivě a nebránila se už tak úsilně ani vlivům severským. Byla patrně, jakož i její nositelé, v značné dekadenci a ztratila mnoho na své původní odolnosti. Nové přílivy, jak impulsů, tak zajisté i lidu však regenerovaly obyvatelstvo Čech, a záhy vidíme vyrůstati ze spleti různorodých prvků novou, domácí kulturu. A protože proudění kultur neustávalo, neklesla již více, a vyvíjela se v živém chodu až do vzniku nejstarší bronzové kultury, která právě v Čechách, v kultuře únětické vydala nejkrásnější plody.

Nová domácí kultura se neslila rázem v jednotný celek, nýbrž zachovala po dlouhou dobu ráz smíšené kultury. Nezbylo prostě v rušném varu kulturního dění dostatek klidného času, aby se mohl jednotící proces skončiti. Sotva se

počínají objevovat první obrysy budoucí jednoty, již se hlásí nový příval, tentokrát skutečný kmenový pohyb, přinášející z dalekého západu, z kořen cizí, různorodou kulturu, jejíž původ sahá až na iberské pobřeží Atlantického oceánu. Byl to lid zvoncových pohárů, jenž vyšel na sklonku kamenné doby z pyrenejského poloostrova, roznesl dvojím proudem svou kulturu po valné části jižní, západní a střední Evropy až po Csepelský ostrov v Dunaji, na jih od Budapešti. Keramika zvoncových pohárů se vyznačuje ladnými profilovými liniemi nádob zvoncovitého tvaru, sytě červené barvy a dokonale leštěného povrchu. Výzdoba se skládá výhradně jen z vodorovných pásů, oddělených buď rýhou, nebo úzkými hladkými proužky. Pásy jsou vyplněny mřížkováním, vtlačeným kolkem, nebo rozličnými trojúhelníky, kříženými rýhami, čtverečky a pod. Rýhy jsou rovněž vtlačeny ozubeným kolkem, nebo kolečkem a byly, právě jako pásy mřížkované, vyplněny bílou hmotou (inkrustace). Kromě typických zdobených pohárů buď bez úška, nebo s úškem vyskytují se tvary nezdobené a tvary uchylující se od obvyklého vzoru. Jiná neméně rázovitá nádoba této skupiny je polokulovitá míska, zpravidla na 4—6 kulatých nožkách, s okrajem dovnitř rozšířeným a někdy šikmo seříznutým. Výzdoba podobná vzorům na zvoncových pohárech se omezuje na okraj a svrchní část mísy, hned pod okrajem. S honosným zbožím se nalézají v hrobech též prosté džbánky, hrncovité nádoby a hrubší mísy. Kostry mívají na levém zápěstí vypouklou kamennou destičku, provrtanou na 4 rozích (ochrana tepen proti zpětnému nárazu tetivy při střelbě lukem), v pánevní dutině bývají uloženy pazourkové nástroje a na rozličných místech byly nalezeny kostěné kuželovité, nebo polokulovité knoflíky, provrtané šikmo v podobě V, srdcovité šipky pazourkové, měděné dýčky a kamenné sekery. Lid zvoncových pohárů se lišil též tělesně od domácího obyvatelstva. Byl převahou krátkolebý.

Co bylo příčinou tohoto pohybu nevíme, jen tolik je jisto, že lid ze západu byl neklidný, potulný prvek, jako lid starší šňůrové keramiky, s nímž se často stýkal, což vidíme z obapolných vlivů na keramiku. Zvoncové poháry u nás neměly vývoje. Záhy degenerovaly a zmizely. Ostatní prvky této skupiny se však udržely a vyvíjely se v tvary, které byly později podstatnou složkou předúnětické kultury.

Do těchto poměrně velkých skupin zapadaly též ojedinělé skupinky vzdálenějších kultur. Jsou to jednotlivé hroby nebo kulturní jámy s keramikou cizích prostředí, jako je skupina michelsberské keramiky a s ní blízko příbuzná skupina schussenriedská. Jsou to buď obchodníci, nebo tuláci vyvržení z kmene, kteří se uchýlili do vzdálených končin. Není ovšem vyloučeno, že to byly i jednotlivé rody, stržené proudem zvoncových pohárů k pohybu na západ. Nálezů těchto cizích kultur je dosud tak málo, že nelze si utvořit správné představy o jejich významu.

K vzácným nálezům patří též nálevkovité poháry (obr. 4. č. 9, 12, 13, 15) a lahve s límcem, které Kossinna pokládá za znak stěhování »Indogermánů« na východ; avšak nepatrný počet nálezů a hlavně prostředí, v němž

byly nalezeny nasvědčují tomu, že tu jde o velmi omezený počet cizinců, snad rovněž kupců, kteří se usazovali mezi domácím lidem.

Takové byly poměry, když se počala znovuzrokovat domácí kultura v Čechách. Nejladnější tvary domácího původu této kultury jsou nádoby s rohatými, nebo měsíčkovitými uchy, hmoždířovité koflíky s tunelovými úšky a plastickou ozdobou z bradavek seřaděných ve svislé pásy, štíhlé hrnce s uchy na hrdle nebo pod ním. Tato ucha jsou zpravidla pásková, široká a na svrchní straně rovná, takže na průřezu se jeví jako trojúhelník o jedné vypouklé straně. Sem patří též rozličné hrnečky, džbánky a koflíky, na nichž lze vždy rozpoznati dvojí i trojí původní složky. Zdálnivě zvláštní skupinou jsou amfory s poměrně širokým dnem, kuželovitým spodkem a válcovitým hrdlem, zpravidla k okraji se snižujícím, ostře nasazaném na baňatém těle. Úška mívají tyto amfory umístěna na rozhraní hrdla a těla, buď po dvou, nebo po čtyřech. Vyskytují se též amfory s úšky na největší baňatosti. Těch bývá obyčejně čtvero. Amfory, zvláště větší jsou bez ozdob; menší bývají zdobeny rytmickými skupinami ryh, háčků, vpichů a křížků. Často se vyskytují na nich též ryté trojúhelníky vyplněné buď rýhami, nebo vpichy; někdy bývají trojúhelníky sestaveny vrcholy proti sobě, takže vznikají vzorce přesýpacích hodin nebo i křížů. Současně s těmito amforami jsou menší amfory bez úšek a ladné džbány s páskovým uchem, zdobené na okraji hrdla vodorovnou rýhou, provázenou řadou vpichů, svislých rýžek, někdy rytmicky seřaděných ve skupinky, nebo svislých, dlouhých trojúhelníků, vyplněných vpichy. Podobné vzorce se opakují pak od rozhraní hrdla a těla dolů as do dvou třetin břicha. Tu bývá též svislý ornament žebříčkový.

Celou tuto skupinu jsme dříve nazývali nordickou, vedeni k tomu řadou tvarů nesporně severních. Amfory a posléze uvedené džbány kladeny do skupiny bernbursko-latdorfské. Dnes omezuje název nordické keramiky jen na kulovité amfory, nálevkovité poháry a lahve s límcem. Ostatní tvary, zastoupené hlavně na sídlištích v rovinách shrnujeme v skupinu, která dosud nebyla zvláště pojmenována; říkáme jí prozatím »česká nordická keramika«. Název bernbursko-latdorfský typ třeba úplně vymýtiti, aby nedošlo k nedorozumění. Bernburská skupina jest totiž odnoží megalithické keramiky a nezasáhla hrubě do Čech. Jedině t. zv. bernburský buben jest doložen ze Slánské Hory — ale ten právě není megalithického původu, nýbrž souvisí s jihovýchodními mísami na nožce. Keramika nalezená u Bernburka a Latdorfu, shodující se s českými formami, vznikla tam tímtež procesem směšovacím z těchže prvků, jako v Čechách. Nezacházel bych ani tak daleko, jako Nils Niklasson, jenž klade vznik některých tvarů přímo do Čech a soudí, že byly přeneseny dále na sever a na západ. Tento názor souvisí ovšem s představou místně omezených »prákolébek« a postupného stěhování tvarů. Kde se vyskytuje t. zv. bernbursko-latdorfský typ, byla všude před tím pásková keramika a její nejmladší odnože, dále šňůrová keramika a z nordických skupin aspoň kulovité amfory.

Z původní »přechodní keramiky«, jak byla před třiceti léty izolována

z velkého celku keramiky neolithické, jsme postupně vydělovali menší skupiny, stylově i kulturně jednotné a leccos jsme posunuli ještě na zpět, do období čistého neolithu. V nově rozlišených skupinách se pak podařilo zjistiti, z jakých základů a kterými vlivy se vyvinuly. Zároveň se ukázalo, že nenásledovaly tyto kultury vždycky po sobě, nýbrž, že ve mnohých případech byly současně vedle sebe. Zbývají nyní další úkoly, neméně nesnadné, spíše ještě nesnadnější, rozpoznati, co je v těchto menších skupinách současné, co starší a co mladší, jinými slovy určití jejich vnitřní chronologii a vysledovati cesty, po nichž se k nám dostávaly prvky z cizích, někdy i velmi vzdálených oblastí. K tomu ovšem dnešní materiál nedostačuje ani z daleka a bude úkolem mladší generace pokračovati na započaté dráze. Je na snadě, že nemůžeme pokládati ani naše dnešní domněnky za konečné řešení neolithického problému, nýbrž máme je jen za více nebo méně pravděpodobné pracovní hypotézy, které, jako hypotézy našich předchůdců, mají býti jen opěrným bodem budoucích prací.

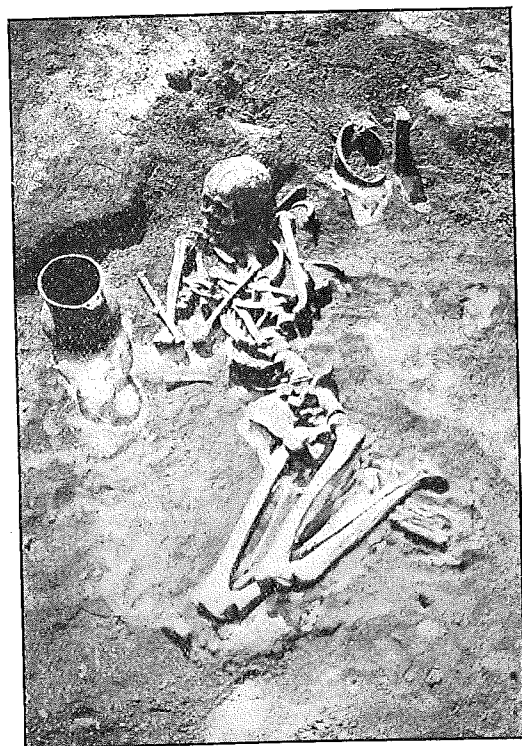
Mnoho námětů k správnému hodnocení přechodních kultur přinesly nálezy z pražského území, zvláště v nejnovější době. O zajímavém džbánu z Vinohrad jsme se již zmínili. Osady nordické kultury s kulovitými amforami byly na Šárce a na Zámkách u Bohnic. Toto hradiště bylo zvláště zajímavé tím, že se na něm našly současně i všechny prvky t. zv. české nordické keramiky, známé z volných sídlišť. Tam se též vyskytly zlomky misek na nožce, jež s velkou pravděpodobností souvisí se skupinou Lublaňských blat, i rázovitě zdobené misky, provázející zvoncové poháry. Zdá se, že »na Zámkách« bylo jakési důležitější obchodní ústředí. Tam se též našly obrisy dvou chat, při nichž se zachovaly v zemi stopy po kůlech. Byly to obdélníkové stavby, patrně s malým předstřeším před vchodem. Jinde (v Čechách) nalezené kulturní jámy s nordickou keramikou byly též tvaru obdélníka, avšak nerovných stěn, a nikdy se při nich nevyskytly stopy po kůlech. Sídlišť bylo na pražském území nalezeno mnoho. V Libni »na Žertvách« a na Libušáku, v Kobyliších zjištěny dvě jámy, ve Vršovicích na Bohdalcích byly nalezeny střepy s rohatými úšky, ve voko-vické cihelně byly četné kulturní jámy, »na Pušrajbce« v Šárce našel J. A. Jíra amforu a u vojenských pekáren v Dejvicích byly jí vykopány kulturní jámy. Státní archeologický ústav vykopal r. 1921 dvojitou jámu na rohu Bučkovy a Bezejmenné ulice (parcela p. Buršíkova a Hermannova). Na Hubalce u vodojemu proti domu č. 406 ve Střešovicích vykopal státní archeologický ústav kulturní jámu téměř okrouhlého průřezu, bez ohniště s nordickými střepy, kamenným klínkem, zlomkem pazourkového nože, jakýsi kostěný předmět, zlomek kuželovitěho přeslenu a něco mazanice a zvířecích kostí: Ze střepů se podařilo slepiti dvě nádoby s nalepenou a řubkovanou páskou pod hrdlem. (obr. 4, č. 8, 10). Poblíže ní byla jiná jáma vejčitého tvaru 105 cm hluboká. V ní bylo nalezeno hojně střepů, málo zvířecích kostí a mazanice, zlomený kamenný klín, hrubě zpracované kostěné dlátka a skořápka říční škeble. »Na Andělce« v Střešovicích rozkopali dělníci kulturní jámu, z níž zachráněno něco střepů, kostěné šidélko, 2 zvířecí kůstky a dva zlomky kamenného drtidla. Ve Stromovce u vozovky bylo zjištěno

Obr. 4
Nálezy nordické keramiky z Velké Prahy. — La céramique du Nord, trouvée à Prague.

v kulturní jámě ohniště, dle výpovědi dělníků prý obložené kameny. Střepy v ní nalezené byly dodány státnímu archaeologickému ústavu.

V Bubenči se podařilo státnímu archaeologickému ústavu objeviti dva důležité hroby s nálevkovitými poháry. Jeden byl v Bučkově ulici u domu č. 381. Skrčená kostra byla uložena v malé nepravidelné, ovální jámě 85 cm

Obr. 5.
Hrob se skrčenou kostrou v Bubenči. — Tombeau à squelette accroupi trouvé à Prague- Bubenec.

hluboké na pravém boku směrem Z—V, obličejem k východu. Na kostře leželo 8 říčních valounů zvlášť lidské hlavy. Za hlavou stála nádoba s nálevkovitým hrdlem, zdobená pod okrajem ozubenou plastickou páskou. (obr. 4, č. 13, 14). Před obličejem ležela 3 cm dlouhá šipka. Byl-li zlomek nálevkovitého poháru, nalezený dělníky na parcele Zimově v Bučkově ulici, také v hrobě, nebylo lze zjistiti. Rovněž jest nejisto, byly-li nordického rázu hroby v prodloužené Jiráskově ulici, na rohu Bučkovy a »Bezejmenné« ulice (parcely Brušíka a Hejhala) a posléze v Bučkově ulici na parcele Ing. Hejhala, poněvadž se při nich nenalezlo rázovitých předmětů, a pouhá poloha kostry k určení nedostačí. Za to jistě pozdně nordickým byl hrob nalezený v Jelení ulici u Lumbeovy zahrady na Hradčanech. Obsahoval skrčenou kostru uloženou na levém boku směrem SV.—SZ. Byl to pravděpodobně pohřeb v kulturní jámě, vyplněné nordickými střeipy. Při kostře byla vysoká mísa velvarského typu s pěti pupíky. (obr. 4, č. 15).

V Bubenči, na parcele pana Zimy,

byl r. 1923 objeven neobyčejně zajímavý hrob. (obr. 5.) Skrčená kostra ležela s rukama na prsou skříženými na pravém boku, v poloze klečící směrem V—Z, obličejem obrácená na sever. Před kostrou stál ve výši prsou džbán 20·7 cm vysoký, s vysokým, svíslým hrdlem a širokým páskovým uchem. Na okraji, vedle ucha, jest umístěno po jednom hrotu. Pod okrajem mezi dvěma vodorovnými rýhami se vine řada okrouhlých důlků, přepálených plastickým proužkem. Týmž způsobem je vyzdobena horní část břicha, těsně pod hrdlem. Břicho je lomeno a na lomu umístěno 6 malých pupíků, spojených nepravidelnou rýhou. Mezi touto rýhou a páskou na horní části břicha jest 12 šikmých pásek ze 3—6 řad brázděných vpichů. (Tab. III. obr. 1. nahoře).

(Průměr hrdla 137 mm, průměr dna 80 mm.) Za hlavou kostry ležela rozbitá mísa hrubé práce, 85 mm vysoká s malým, širokým úškem; stěny, téměř rovné jsou kuželovité. (Tab. III. obr. 2. nahoře). Pod okrajem jest páska ze dvou řad podobných důlků, jako jsou důlky na džbánu. Po jedné řadě důlků je i v polovině výšky a těsně nade dnem. (Průměr hrdla 165 mm, průměr dna 77 mm.) O něco dále za hlavou byla nalezena hromádka střeipů, z nichž byla sestavena část šňůrového poháru. (Tab. III. obr. 3. nahoře) Tvar i výzdoba džbánu a mísy jsou takového rázu, že jsme marně hledali k nim analogie v Čechách i sousedních zemích. Na prvý pohled upomíná tvar džbánu na některé nádoby nordické, a páska s brázděným vpichem, či spíše vřezávanými rýhami, by tomu neodporovaly. Růžky na okraji po obou stranách ucha upomínají na zakrnělé rohaté úško. Cizím prvkem jsou rozpálené důlky. Celek však se vymyká všem známým tvarům. Šňůrový pohár, nalezený opodál kostry, se nezachoval celý a podle náleзовé zprávy státního archaeologického ústavu nebylo lze bezpečně zjistiti, patřil-li v pravdě k pohřbu. Materiál, technika i zbarvení všech tří nádob se však nápadně shodují, tak že můžeme, ovšem s jistou rezervou, pokládati džbán i mísu za výjimečné, smíšené tvary spíše šňůrové keramiky, než-li za keramiku čistě nordickou.

Z cizích tvarů našel se dosud ojedinělý hrob s keramikou schussenriedskou (odnož nákolní keramiky západošvýcarské) v Libni na Libušáku a zaznamenány nálezy keramiky michelsberské z Krče, z Libně »na Palmovce« a »na Libušáku« a z Troje »u lisu«, kdež byly nalezeny r. 1915 4 typické tulipánovité poháry.

Hojnější než nálezy těchto zástupců západní skupiny, jsou hroby se zvoncovými poháry. Před dvaceti lety byly považovány ladné tvary zvoncové keramiky za velikou vzácnost a hroby, v nichž se vyskytly, byly pokládány za pohřby potulných kupců, kteří tčkali na způsob dnešních cikánů Evropou. Dnes známe jen na pražském území na dvacet nalezišť a víme, že značí časově i místně určenou skupinu kulturní a nepochybně též kmenovou jednotku. Hroby jsou roztroušeny v malých skupinách nebo ojediněle kolem vnitřního města. V některých případech se našly jen typické nádoby, nikoliv kostry. Přes to však ani pak nemůžeme ještě mluvit o sídlištích, poněvadž tyto nádoby byly nalezeny zpravidla celé a ojediněle. Je možno, ba pravděpodobno, že tu jde rovněž o hroby, ovšem dávno již zničené, z nichž náhodou zbyly v zemi jen ojedinělé nádoby. Mnoho hrobů bylo zničeno při rozličných stavbách a jen náhodou zachovány z nich střeipy nebo nádoby. Tak na př. při stavbě silnice z Bohnic do Kobylis byl rozkopán hrob na kobylisském katastru, z něhož byl zachován jen černý, lesklý střeip z poháru, zdobeného obvyklými vzory. Pěkný hrob s bronzovou dýkou byl vykopán v cihelně na Proseku. Před lety nalezeny zvoncové poháry v Libni »na Palmovce« a »na Libušáku« a několik hrobů vykopáno v Hloubětíně. Nádoby bez kostry našel Dr. Axamít v Krči. Ze starších nálezů jsou známy pohřby v Michli, na Smíchově s krásným velkým pohárem a v Košířích, dále v Liboci, Šárce, Vokovicích, v Dejvicích, na Letné

u vodárny, v Bubnech u továrny Umrathovy a v Holešovicích u pivovaru. U Hlávka mostu v Bubnech byl vykopán hrob s malou baňatou nádobkou s úškem. Ve Střešovicích »na Andělce« v ulici proti domu č. 387 byl nalezen 1924 rozrušený hrob se zvoncovými poháry ve hloubce 110 cm se sedmi nádobami. Kromě nezdobeného zvoncového poháru 12 cm vysokého tam byl džbánek 11 cm vysoký, hrneček 10 cm vysoký, koflíček 6,5 cm vysoký, zdobený skupinami

Obr. 6.

Hrob se zvoncovými poháry. (Střešovice »na Andělce«) — Tombeau avec les vases caliciformes trouvés à Prague — Střešovice.

plastických svislých rýh, střepy misky s okrajem dovnitř zahnutým a s dvěma pupíky na vyhraněné části, střepy misky s typickým, rozšířeným okrajem a oblým dnem a posléze střepy malého koflíčku. Na cvičišti u Sokolovny ve Střešovicích vyzvedli dělníci dvě nádoby vložené v sebe, z nichž větší jest zvoncový pohár 163 mm vysoký světle hnědé povrchu, zdobený 8 páskami rázovitěho ornamentu. Menší, nezdobená nádoba, hrubší práce, amforovitěho tvaru je 138 mm vysoká a má na rozhraní hrdla a těla 4 protilehlá úška. (Tab. III. obr. 2, 3, střed). Hrob nezjištěn. Rovněž ve Střešovicích »na Andělce« byla nalezena u domu č. 463 mísa rázu zvoncových pohárů o průměru 235 mm. (Tab. III. obr. 1, střed). Hrob rovněž nezjištěn.

Rušný pohyb kultur v Čechách po invasi lidu zvoncových pohárů počal se uklidňovati a ze spleti tvarů znenáhla se počala vyhráněti jednotná kultura. Tento proces ovšem trval dlouho a po nějakou dobu pozorujeme jisté kolísání. Tu převládají spíše tvary nordické, onde se uplatňují větší měrou zvoncové

poháry nebo šňůrová keramika, avšak v žádném nálezu se nevyskytují původní čisté formy, nýbrž vždy jsou přimíseny prvky druhých skupin. Zdá se, že vlastní zvoncové poháry — a hlavně jejich typická keramika — neměly dlouhého trvání; nepřečkaly snad ani dvou generací. Avšak keramika je provázající, rozličné džbánky, zvláště profilované, některé mísy a hrncovité tvary nezmizí s červenými poháry, nýbrž vyvíjí se dále a přecházejí do kultury předúnětické. Předúnětická kultura, jak jsme si zvykli jmenovati období předcházející bezprostředně době kovové, je do jisté míry konglomerátem, v němž se stýkají všechny prvky vyznávajících skupin neolithických a jsou tmeleny jistou snahou po jednotnosti a kterýmsi prvkem kulturním, jež sice zřetelně cítíme, nemůžeme jej však pevně uchopiti. Před časy nazval Buchtela toto období kulturou terramar, na niž se odvolával, je z doby železné. Omyl byl na straně odpůrců, kteří se opírali o známou práci Undsetovu.*) Na uherských terramarách i mimo ně se však vyskytuje keramika eneolithická, z níž se vyvinul v raně bronzové době typ »gata«. V uherské keramice eneolithické jest však řada tvarů, které se nápadně shodují s tvary předúnětické kultury. Neměl tudíž Buchtela tak zcela nepravdu. Později, jednak aby se předešlo zbytečným nedorozuměním, jednak proto, že novými a novými nálezy se skupina ukončující přechodní dobu neustále rozšiřovala tvary nevyskytujícími se v uherské keramice, zaměněn starý název v jméno »kultura předúnětická«, a toto pojmenování se ujalo i ve světové literatuře. Avšak ani pojem předúnětické kultury není jednotný a přesný, hlavně pokud jde o její konečnou fázi. Zdá se, že jsme dosud zacházeli příliš daleko a pokládali za předúnětickou keramiku, která vlastně už patří do plné doby únětické. To jsou ovšem otázky, jež bude třeba řešiti na základě bohatšího materiálu, získaného methodicky správnými výkopy.

Předúnětickou kulturu známe hlavně z hrobů. Sídliště bylo nalezeno dosud málo. Převážnou většinou skládá se hrobový materiál z keramiky, a jen výjimečně se objeví též zbraně, ozdoby neb nějaký nástroj. Základním znakem předúnětické keramiky je snaha oprostiti se od ornamentu. Jen ladnou linií a skvělým, leštěným povrchem chce působiti a nesporně dosahuje toho plnou měrou; ideální výše v tom směru dospívá ovšem toto umělecké snažení až v plném období únětickém. Je to předvečer vítězství kovu, jehož lesk zastupoval ornament na rozhraní věků a v prvních fázích bronzové doby. Je to obecný zjev téměř v celé Evropě a opakoval se i v pozdějších dobách. Snad bychom jej mohli spojit s vítězstvím nordické a západní oblasti nad jihem, aspoň pokud jde o ornament. Horror vacui, tak zřejmý ve všech skupinách páskové keramiky a jihovýchodní oblasti, podmíněný nesporně orientálními vlivy, ustupuje nejprve ukázněnému, strohému stylu oblasti severní a mizí naprosto v červácích nové doby. Protože však zároveň víme, že na vývoj únětické kultury působily též silné vlivy z jihu, zdržíme se prozatím všech výkladů a spokojíme se prostým uznáním skutečnosti.

*) Undset. Terramarer in Ungarn. Mitt. d. Anthrop. Ges. Wien XIX. str. 125—133. Vídeň, 1889.

Rozmanitých tvarů je v předúnětické kultuře mnoho, čemuž se nelze diviti, uvážíme-li z kolika skupin vyrůstala. Čím je který hrob starší, tím jsou keramické tvary v něm obsažené bližší některé z přechodních skupin. Úplně jednotnosti bylo dosaženo teprve v keramice únětické. Přes to však se v předúnětické keramice vy-

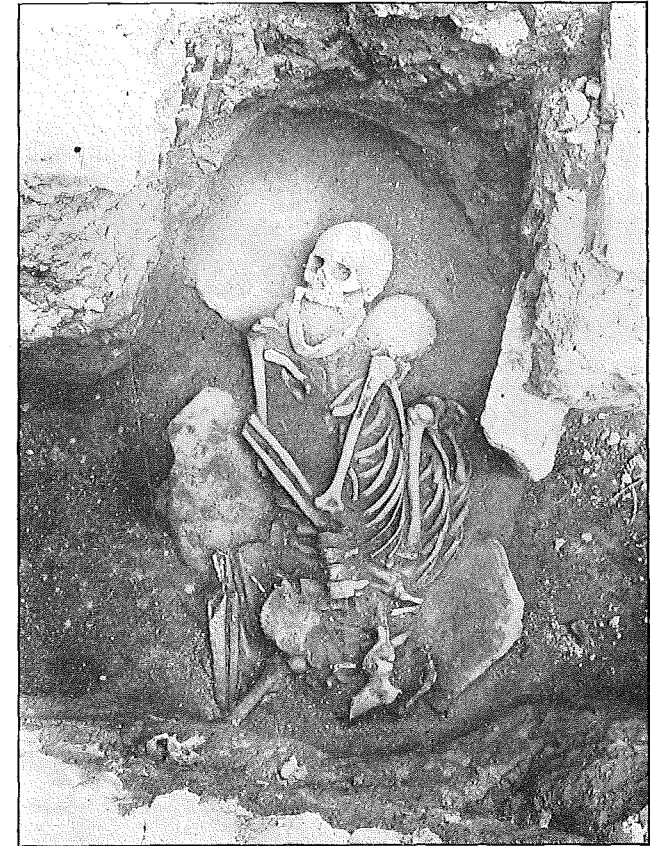

Obr. 7.
Předúnětický hrob z Bučkovy ulice — Tombeau à squelette accroupi de la période antérieure cette d' Únětice, trouvé à Prague — Bubeneč.

skytují tvary, které jsou značně vzdáleny od všech předchozích skupin a v únětické keramice obsaženy již nejsou. Jsou to štíhlé, hladké, protáhlé džbánky s malým, páskovým uchem, nasazeným as v horní třetině nádoby. Jsou naprosto nečleněny a zpravidla mají leštěný povrch. Velmi hojně jsou mísy buď zakulacených, nebo rovných stěn. Zakulacené mísy podobají se tvarům zvoncové keramiky, nebo mají ostře seříznuté dno a žlábkovitě vyhnuté hrdlo. Tento tvar mívá zpravidla pod hrdlem vodorovné ucho. Mísy rovných stěn jsou kuželovité a mívají pod okrajem po dvou protilehlých dírkách. Někdy mívají mísy tři až šest válcovitých nožek. Vyskytují se též mísy na široké, duté nožce, která bývá někdy proříznuta, jako mísa z Kobyliš. Nejrozmanitější jsou však hrnce. Jsou tu baňaté hrnce s uchem nasazeným přesně na okraji a mírně prohnutým hrdlem, zdobeným někdy dvěma vodorovnými proužky z pěti rýh, mezi nimiž jsou krokvicovitě seřaděny krátké svazky rýh. Nebo je hrdlo slabě odsazeno a pod ním jsou rytmicky seřaděny skupiny svislých žlábků. Jiný tvar jsou baňaté hrnčičky s válcovitým hrdlem a uchem, vycházejícím z okraje na horní část břicha. Mívají pod uchem plastickou podkovovitou ozdobu a podobají se podobným baňkám z průvodní keramiky zvoncových pohárů. Baňaté hrnce s prohnutým hrdlem mívají též ucho nasazeno pod okrajem a bývají zdobeny třásňovým ornamentem. Zvláštním tvarem jsou široké hrnce slabě prohnutých stěn, přecházejících

skytují tvary, které jsou značně vzdáleny od všech předchozích skupin a v únětické keramice obsaženy již nejsou. Jsou to štíhlé, hladké, protáhlé džbánky s malým, páskovým uchem, nasazeným as v horní třetině nádoby. Jsou naprosto nečleněny a zpravidla mají leštěný povrch. Velmi hojně jsou mísy buď zakulacených, nebo rovných stěn. Zakulacené mísy podobají se tvarům zvoncové keramiky, nebo mají ostře seříznuté dno a žlábkovitě vyhnuté hrdlo. Tento tvar mívá zpravidla pod hrdlem vodorovné ucho. Mísy rovných stěn jsou kuželovité a mívají pod okrajem po dvou protilehlých dírkách. Někdy mívají mísy tři až šest válcovitých nožek. Vyskytují se též mísy na široké, duté nožce, která bývá někdy proříznuta, jako mísa z Kobyliš. Nejrozmanitější jsou však hrnce. Jsou tu baňaté hrnce s uchem nasazeným přesně na okraji a mírně prohnutým hrdlem,

dosti ostře ke dnu. Pásková ucha jsou nasazena hlouběji pod okrajem a dosahují až k ohybu břicha. Snaha snížit ucho se projevuje hlavně u hrnců prohnutého hrdla, odsazeného ostře od kulovitého spodku, které se proměňují v profilované hrnce se silně vyhrnutým krajem, téměř kuželovitého, ostře zlo-

Obr. 8.
Předúnětický hrob z Hradčan (Jelení ulice) — Tombeau à squelette accroupi de la période antérieure a cette d' Únětice, trouvé à Prague — Hradčany.

konalé kamenné obložení. Kostry jsou skrčeny, avšak často se nacházejí hroby hromadné, ve velmi nedbalé úpravě.

Na pražském území bylo veliké sídliště v Kobyliších. V Bubenci vykopali státní archeologický ústav šest kruhovitých jam předúnětických v prodloužené ulici Jiráskově na parcele p. Petrůka, v Bučkově ulici na obecní parcele jednu jámu a malou jamku na pozemku Buršíka a Hermana. Hroby nebo aspoň nádoby z nich byly nalezeny na Pankráci, v Praze-II ve Vyšehradské třídě (džbáněk), na Karlově náměstí, ve Spálené ulici a na Poříčí (hrnek), v Košířích

(Kotlářka), na Petříně »v Ráji«, na Hradčanech v Jelení ul., na Letné (dům arch. Schlaffra), v Holešovicích u přístavu (tři nádoby) a v plynárně a posléze v Bubenči, v Královské oboře (při rozšiřování elektrické dráhy; 17 nádob z hrobů v N. M.). U továrny Hoyermannovy v Bubenči vykopal státní archaeo-
logický ústav pohřebiště o sedmnácti hrobech (Tab. IV.) a na rohu Bučkovy a Bezejmenné ulice proti vile Stutzově 12 hrobů. V Jiráskově ulici poblíže domu Orthopaedického družstva byl nalezen hromadný hrob. Na Hradčanech byly letos opět nalezeny tři hroby předúnětické v Jelení ulici u Lumbeovy zahrady, proti č. p. 19. (Tab. III. obr. 1—5 dole).

Přehledně-li letmo vše, co jsme stručně pověděli o nálezech z pražského území, vidíme, že od nejstarších dob nepřetržitě a nejhustěji byla osídlena část mezi Vltavou, Podbabským hřbetem, návrším táhnoucím se od Hradčan k Liboci a Královskou Oborou, čili dnešní Bubeneč, Dejvice a Střešovice. Na druhém břehu pak to byla Libeň a Kobylisy. V ostatních částech se osídlení střídalo.

LITERATURA.

Památky archaeologické. I.—XXXII (Praha, 1854—1923). — Časopis přátel starožitností českých I.—XXXIII. (Praha, 1894—1924). — Pravěk. I.—III. (Kojetín 1903—1912). — Obzor prae-historický I.—II. (Praha, 1922—1923). — Mitteilungen der anthropologischen Gesellschaft. Wien. I.—LIV. (Vídeň 1871—1924) — Mitteilungen der k. k. Centralkommission. Wien. (Vídeň 1856—1918) — Mannus I.—XVI. (1909—1924). — Wiener praehistorische Zeitschrift. I.—XI. (1914—1925). — K. P r o k o p: Praha v době předhistorické. (Č. S. P. S. Č. XII. 1—7, 41—50, 73—86). — E d. S t o r c h: Praha v době kamenné. Praha, 1910, a Praha v době předhistorické. Praha, 1921. —

O nálezech pražských psali v odborných časopisech: Dr. Laube, J. Osborne, Dr. J. Axamít, Dr. J. Babor, K. Buchtela, Bf. Jelínek, J. A. Jíra, Dr. J. Pič, Dr. K. Prokop, Dr. Schránil, J. Smolík, Dr. A. Stocký, L. Šnajdr, Ed. Štorch, Dr. J. N. Woldřich —

K informaci o české praehistorii: Dr. A. S t o c k ý, Čechy v pravěku, Praha 1922, a Čechy v době kamenné, Praha 1922 (J. Štenc).

RÉSUMÉ.

Prague à l'époque préhistorique.

I.

Le territoire de la Grande-Prague était habité dès l'âge préhistorique d'une manière continue et presque tous les civilisations apparues en Bohême s'y sont succédées. La situation propice y amena des habitants, leur offrant une demeure à la fois commode et sûre.

A l'époque quaternaire, le peuplement est minime, à Prague comme dans toute la Bohême. Les fouilles les plus considérables de l'industrie paléolithique aurignacienne dans la localité dite »Jenerálka« sont hors de la limite de la Grande-Prague. Quant au solutréen, la seule trouvaille, suspecte d'ailleurs, est celle d'une feuille de laurier à l'endroit dit »na Bánich«, près Libeň. Les crânes suspects de cet endroit et de Podbaba témoigneraient de l'existence de l'homme quaternaire dans la Grande-Prague.

Les trouvailles de l'époque néolithique sont beaucoup plus nombreuses variées. Les plus anciennes habitations caractérisées par la céramique rubanée (fig. 1), sont situées autour de la ville intérieure, car la Vltava changeait souvent de lit et le territoire de l'ancienne Prague était tout inondé. Mais, dans les communes voisines, actuellement comprises dans la Grande-Prague, il y a quantité de stations de cette plus ancienne phase de la céramique à bandes. Des fouilles très riches ont été faites surtout à Bubeneč, à Libeň, à Podbaba, dans la Šárka, à Vokovice et à Motol. La phase suivante celle de la céramique pointillée apparaît au mêmes endroit, mais elle a compris aussi un terrain plus vaste. Nous connaissons quelques tombeaux de cette phase (Selc, Troja). Mais la plus intéressante est la très récente céramique pointillée trouvée à Troja et qui ressemble aux formes connues de Rössen au sud de l'Allemagne (fig. 2). Avec la céramique pointillée apparaissent aussi des éléments du type de Jordansmühl, lequel, ensuite, la remplace et se trouve tout seul dans les fonds de cabane. Un tel fond a été découvert à Střešovice (pl. I.) Caractéristiques de ce groupe sont les vases au pied et l'ornement méandrique.

A l'époque de la plus récente céramique pointillée commence à pénétrer de l'ouest en Bohême un peuple avec la céramique cordée. C'était probablement des chasseurs sans habitations fixes — on ne connaît que leurs tombeaux. Ils enterraient leurs morts dans la position accroupie et mettaient dans les tombeaux des amphores, des gobelets, des cruches, des haches-marteaux profilées, des haches polies et des couteaux en silex. Au cou, aux mains et aux pieds, ils portaient des parures de dents perforées de loups, de chiens et de cerfs. Au territoire de Prague, on a trouvé de nombreux tombeaux (fig. 3), formant de petits groupes, mais non de nécropoles entières (Pl. II. et III, 1—3 en haut).

A la même époque commencent à se croiser en Bohême des cultures venant de différents directions. Du sud-est arrive la céramique cannelée; du sud, la céramique des palafites des Alpes orientales; de l'ouest, viennent des éléments isolés de la céramique de Michelsberg et, du nord, les amphors sphériques, les »Trichterrandbecher« et les »Kragenflaschen« des archéologues allemands. Ces éléments se mêlent ensemble et, ainsi, une céramique se forme que, jusqu'à présent, on nommait céramique du Nord. Elle forme deux groupes. L'un où prévalent les amphores sphériques, est limitée, surtout, aux stations sur les hauteurs (le Řivnác, la Šárka), l'autre est dans les plaines avec les »Trichterrandbecher« et les »Kragenflaschen«. Les stations de la première culture sont d'ordinaire au-dessus de fleuves ou de gorges, constituant, probablement des emporium ou postes sur voies commerciales. L'autre groupe s'est formé de l'ancienne culture indigène sous l'influence de courants étrangers. Il ressemble beaucoup au type dit de Latdorf-Bernburg dans les pays de Saxe-Thuringe et qui sans doute s'est formé de la même manière. Sur le territoire pragois il y a beaucoup de restes de ces deux groupes. Parmi les trouvailles les plus récentes, citons les cruches à anses hautes, appartenant à la céramique cannelée de Vysočany (fig. 4, nos 1—7) et la série de vases de Bubeneč, du groupe des »Trichterrandbecher« (fig. 4, nos 9, 12, 13.)

A l'époque où la céramique du nord était en plein développement, un nouveau peuple est venu de l'ouest en Bohême, apportant les vases caliciformes. Alors, les deux rives de la Vltava sont déjà peuplées dans la Prague actuelle. Aux fouilles déjà connues de ces vases à Smíchov, à Libeň, à Hloubětín et à Prosek se sont récemment ajoutées celles à Bubeneč et à Střešovice (Pl. III, 1.—3.) Ce peuple apporta les premiers poignards en cuivre et en bronze et il influa beaucoup sur l'évolution suivante.

Sous l'influence de cette culture et de la céramique cordée, ainsi que sous une nouvelle influence des palafites des Alpes orientales, il se forme d'abord la culture mélangée antérieure à celle d'Únětice, laquelle finit par se développer en la culture d'Únětice, ce qui veut dire le plus ancien degré de l'époque du bronze dans l'Europe centrale. La culture d'avant Únětice est connue de tombeaux et de stations. Les trouvailles récentes proviennent de Bubeneč et de Hradčany. (Hradčine) (Pl. III, la fig. 1—5 en bas et la pl. IV.)

přívozu sv. Jana na Zábradlí již i z toho důvodu, že zakládací listina kláštera Johanitů na Malé Straně uvádí jako sousedství a hranici klášterního majetku pražský most způsobem, který ukazuje na vžitě místní označení a který tudíž svědčí i pro situování dřevěného mostu v místech pozdějšího mostu Juditina.¹⁰⁾

Most — nebo mosty — trpěl jistě častými povodněmi, z nichž jedné konečně podlehl. Kterého roku se tak stalo, není známo.¹¹⁾ Jistě však stihla tato pohroma dřevěný most v době vlády Vladislava II., během níž byl zřízen přes Vltavu nový most kamenný, neboť poměrně již vyvinuté město nemohlo na dlouho postrádati pevného spojení obou břehů, takže konečný osud mostu dřevěného a stavba kamenného nemohou býti příliš sebe vzdáleny.

Nový most byla nákladná stavba kamenná, a její vznik jest u nás v této době sice časový, nikoliv však nemožný. Nutnost zřízení nového mostu spadá do doby panovníka značného rozhledu, získaného za četných válečných výprav a politických cest, zakladatele a příznivce výstavných klášterů, který měl i možnost poznati z autopsie kamenné mostní stavby cizí. Bylo by nutno uvést veškeré tehdejší zprávy o stavbách kostelů, hradů a hradeb, provedených »opere Romano«, jak zní dobový termín pro stavbu zděnou, aby vyniklo poměrné množství našich kamenných staveb v této době.¹²⁾ Proto není divu, že král pojal úmysl nahraditi dřevěný most stavbou trvalejší, úmysl důstojný jeho všeobjímající ctižádosti. Tak vznikl most, obecně zvaný Juditin, o jehož stavbě se dochovala pouze jediná současná zpráva u letopisce Vincence. Podle této zprávy vystavěla most Judita, druhá manželka Vladislavova ve třech letech,¹³⁾ v kterých však se to stalo, není udáno. O mostu zmiňuje se ze současných pramenů jinak jenom zmíněná již zakládací listina kláštera Johanitů na Malé Straně, jež uvádí most jako sousedství a hranici klášterního majetku.¹⁴⁾ Tuto zprávu nelze však výlučně vztahovati na most kamenný, neboť mluví prostě o mostu a může býti vztahována i k předchozímu mostu dřevěnému.

Most není již zachován, jeho poloha jest však dodnes zřejma ve směru spojnice obou jeho věží: dnešní nižší věže malostranské a někdejší staroměstské, jejíž jádro jest skryto v jižním risalitu křížovnického generalátu. Tento směr, patrný dosud v nezměněném nacílení brány mezi malostranskými věžemi, neuchyluje se tudíž podstatně od polohy mostu Karlova. Vyvinutá komunikace, která si vynutila i usměrnění předchozího mostu dřevěného, podmínila i polohu mostu Juditina. Gravitate k rynku a k domu celnímu Ungeltu, jakož i konečný cíl komunikačního proudu v německé obchodní osadě na Poříčí, sváděný od levého

¹⁰⁾ O přívozu ze Smetanova náměstí viz Tomek Dějepis Prahy II. 134. — Sem klade dřevěný most Schaller l. c. II. 337. O zakládací listině kláštera Johanitů viz pozn. 14.

¹¹⁾ Schaller (l. c. II. 338.) udává k této události přesné datum a to rok 1159, Svátek, l. c. str. 336, r. 1157 — oba bez udání pramene.

¹²⁾ Srv. V. Birnbaum, Stavební povaha nejstarších českých basilik, Č S P S Č XXVII. (1919), str. 16.

¹³⁾ FRB II. 408.

¹⁴⁾ Friedrich CDB I. č. 215 datuje listinu do let 1158—1169; Erben, Regesta Bohemiae et Moraviae I. 132, V. Novotný, l. c. I/2., str. 980. pozn. 2., klade ji do roku asi 1169.

břehu ulic, která protínala dnešní Klementinum v blízkosti nynější ulice Platnéřské, byly zároveň asi příčinou severnějšího položení mostu Juditina v poměru ke Karlovu.¹⁵⁾ Z mostu nezachovaly se však jenom hmoty jeho věží. Na straně staroměstské jest dosud dochován pobřežní a návodní pilíř — tento nese bývalou mosteckou věž na pravém břehu — vzájemně spjaté obloukem, který byl viditelný s mostu Karlova až do let 40tých minulého století, kdy otevřené říční rameno mezi mostem Karlovým a křížovnickým klášterem bylo při úpravě prostranství u pomníku Karla IV. překlenuto a tak zakryto.¹⁶⁾ Rovněž na levém břehu přečkal staletí zbytek pilíře s obloukem ve sklepení pod domem čp. 77./III. a pilíře v ulici Lužické pod sbořeným již domem čp. 84./III. Prvý pilíř, viditelný ve výši nad ohlavím, jest z kvádrů červeného pískovce a vsunutých kvádrů opukových, oblouk, patrný segmentem pasu klenáků, jest z téhož pískovce, při pilíři pod ulicí Lužickou, širokém 11 m, bylo užito pískovce ze Záp u Brandýsa.¹⁷⁾ Ale i pod hladinou řeky se udržely zbytky mostních pilířů, pouze však v první polovině řečiště od pravého břehu k levému, neboť ostatek jest zanesen pískem.¹⁸⁾

Podle měření na dochovaných zbytcích byl most 6'8 m široký a 513'97 m dlouhý.¹⁹⁾ Na mohutných pilířích nestejných rozměrů — tloušťka pobřežního pilíře na straně staroměstské činí ve výši klenbové patky 7'11 m,²⁰⁾ zmíněného

¹⁵⁾ Viz Tomek, Mapy staré Prahy, list č. 7., Brinckmann, Städtebauliche Entwicklung von Prag, Deutsche Bauzeitung XLV., str. 853.

¹⁶⁾ Vyobrazení viz u Lehnera, l. c. I, 3., str. 122., 125. Velflík později uvádí (viz přednášku »O čtyřech středověkých kamenných mostech v Čechách, založených v letech 1169—1357«, sestavenou po Velflíkově smrti podle jeho rukopisu prof. J. Kolářem, který ji přednesl na valné hromadě Masarykovy Akademie Práce dne 19. března 1921, a otištěnou v Technickém Obzoru 1921, str. 91 sl.), že ve sklepech křížovnického kláštera a pod kostelem sv. Františka jsou zachovány tři klenby Juditina mostu. Tento názor není však správný, aspoň pokud jde o oblouk ve sklepení imenovaného kláštera, protože oba pasy klenutí tohoto oblouku leží mimo směr oblouku u někdejší staroměstské věže mostu Juditina pod dnešní zahrádkou na jižní straně uvedené konventní budovy a vedly by vlastně na bývalý kostel sv. Ducha. Tento oblouk jest odlišný i materiálem od zbytků Juditina mostu na druhém břehu řeky, o nichž bude zmínka. Jemně zpracované klenáky jeho klenebních pasů jsou z tvrdého šedého pískovce a jejich materiál i způsob zpracování jest totožný s blízkou brankou v témže sklepení, jež má renesanční charakter. Jde tudíž pouze o podklenutí kláštera a nikoliv o zbytek Juditina mostu. Domnělý oblouk pod kostelem sv. Františka není přístupný, takže není možno přezkoušeti i zde údaj Velflíkův.

¹⁷⁾ Tento pilíř byl objeven roku 1905 při provádění kanalizačních prací městským inženýrem Suchánkem a zakreslen městským kanalizačním dozorcem Šebkem v poměru 1:100. Nález prohlédl tehdy J. Herain a prof. Alb. Velflík si z něj vyžádal dvě železné skoby, zalité olovem. Viz spis památkového sboru hl. města Prahy čj. 18/21, P. sb., kde též zmíněný nákres s dispozicí a řezy, exhibovaný kanceláři kanalizační hl. města Prahy dne 10. června 1905.

¹⁸⁾ Za suchého léta r. 1784 objevilo se nad opadlou hladinou řeky celkem 12 pilířů — Schaller, l. c. II. 339. — ve směru od strany staroměstské. Jejich poloha a půdorysy jsou naznačeny na současném kolorovaném leptu K. Salzera, který znázorňuje opravné práce na mostě Karlově, poboženém povodní téhož roku. Tyto zbytky ohledal v poslední době prof. Alb. V. Velflík. Výsledky jeho měření jsou uloženy u Lehnera, l. c. I. 3., str. 121.

¹⁹⁾ Velflík, Časopis výstavní, 32.

²⁰⁾ Lehner, l. c. I. 3., str. 124. Podle Rzihy, l. c. 292., měří pouze 6'9 m.

pilíře pod ulicí Lužickou pak 11 m — spočívaly polokruhové oblouky,²¹⁾ z nichž zachovaný má světlost 10·94 m, šíři mezi oběma průčelími 7·5 m.²²⁾ Pilíře založeny na pilotách s ležatým roštem, a proti proudu opatřeny ohlavím půdorysu rovnoramenného trojúhelníka, jehož hrana byla vzdálena od průčelí klenby 5·5 m.²³⁾ Byla-li ohlaví i po proudu, nelze zjistiti, protože na této straně jsou dochované pobřežní pilíře zazděny či v této výši zaneseny. Lze však jejich existenci předpokládati i na této straně podle analogie u současných mostních staveb.²⁴⁾ K schopnosti většího odporu byly pilíře velmi massivní: čemu nemohly vzdorovati technickou nedokonalostí v mělkém založení základů, vyvažovaly tíhou hmoty a šířkou základny.²⁵⁾ Klenba oblouků byla provedena klínovitými klenáky z hrubozrnného pískovce, jemně zpracovaného nejen na průčelních, ale i ložních plochách, takže spáry jsou velmi malé. Ke zpracování lícni plochy klenby nebylo již tak pečlivě přihlíženo, takže její povrch jest nerovný.²⁶⁾ Tloušťka klenby na oblouku pod křížovnickým klášteřem jest téměř všude stejná a měří 0·79—0·87 m, nestejná šířka klenáku na lici 0·24—0·38 m.²⁷⁾ Most byl opatřen zábradlím, na jehož šířku 0·33 m možno usuzovati z tloušťky průčelní kvádrové zdi ze žlutého pískovce, široké 0·35 m, provedené nad klenbu až po dlažbu. Bylo asi 1 m vysoké a ustupovalo 2 cm zevně. Šířka jízdní dráhy kolísala tudíž mezi 6·12—6·80 m.²⁸⁾ Dlažba byla provedena nezpracovanými kameny různé velikosti a tvaru (většinou drapovským křemencem či buližníkem), těsně vedle sebe kladenými na písčitou půdu a zaklínovanými drobnějšími kusy, zalitými výbornou maltou z režného písku a hojného vápna, která, jsouc promíšena kaménky a cihlovými úlomky, vyrovnávala hrbatost dlažebního kamene, pokrývající často i jeho povrch.²⁹⁾ Dochovaný zbytek této dlažby uprostřed oblouku pod křížovnickým klášteřem leží o 3·92 m níže než vrchní hrana kamenné římsy, jež vroubí sad kolem

²¹⁾ Podle Schallera, l. c. II. 339., měl most 24 oblouky, podle Rziha, l. c. 272., který udává »asi 23 pilířů«, měl by most 22 kleneb, podle Fr. Mencla, (Rozvoj mostů klenutých od dob římských k moderním stavbám betonovým. Praha 1911, str. 10. Zvl. otisk z Technického Obzoru 1910 a 1911) a Jos. Riegry, (Most v kultuře lidstva, str. 31. Sběrka Technika v kultuře. Svazek II. E. Weinfurter. Praha 1919.) 26 kleneb. Tyto údaje neodpovídají však výsledkům měření prof. Velflíka, který však se nezmiňuje o počtu mostních pilířů a oblouků. Na jeho půdoryse mostu Juditina (Lehner, l. c. I. 3., str. 126. a 127.) jest zakresleno 20 pilířů. Ale i tento počet jest v rozporu s Velflíkovými údaji o délce mostu a rozměrech jeho pilířů (Časopis výstavní 32.), jejichž dimenze, jsou-li ovšem správně zaměřeny, zvyšovaly by počet pilířů asi na 28 a oblouků 27.

²²⁾ Lehner, l. c. I. 3., str. 123.

²³⁾ Ibidem. Ohlaví na pilíři pod vyznačeným risalitem křížovnického kláštera bylo otlučeno r. 1847 při překlenutí říčního ramene. Pohled na tuto partii má Welleba, Die berühmte Prager Brücke etc. Praha 1827, příloha viz str. 2 (reprodukováno u Lehnera, l. c. I. 3., str. 125).

²⁴⁾ Lehner, l. c. I. 3., str. 125.

²⁵⁾ Srv. Rziha, l. c. 293.

²⁶⁾ Lehner, l. c. I. 3., str. 123.

²⁷⁾ Ibidem.

²⁸⁾ Lehner, l. c. I. 3., str. 128.

²⁹⁾ Týž, l. c. I. 3., str. 125.

pomníku Karla IV.³⁰⁾ a o 4·14 m pod dlažbou středu prvního oblouku mostu Karlova.³¹⁾ Nález kamenného žlábků, vyhloubeného v půlkruhovém průřezu, který vystupuje 0·20 m z tohoto oblouku mostu Juditina ve výši dlažby, dokazuje, že bylo postaráno i o odpad vody s mostu.³²⁾

Krátká doba tří let, během nichž byl most vystavěn podle zprávy Vincencovy, dala podnět k různým kombinacím, jimiž má tento jediný současný záznam o stavbě mostu býti přijatelnější. Podle nich byl most dílem kamenný, dílem dřevěný³³⁾, maje buď kamenné pilíře s dřevěnými mostnicemi, nebo klenby pouze při březích a dřevěný střed na kamenných pilířích.³⁴⁾ Tyto dohady, jež podnítila nedůvěra k udávané době stavby, nejsou však dostatečně podepřeny. Most nemohl míti dřevěné mostní dráhy, neboť tomu nenásvědčují zachované zbytky kleneb na břehu malostranském a hlavně staroměstském, kde pozůstal nejen oblouk, ale i mostní dráha s náznakem zábradlí a odpadovým žlábkem ze zdiva vesměs jednotného a vázaného. Tohoto způsobu úpravy mostu jistě nebylo užito pouze na jeho koncích, kde i nebezpečí povodní bylo menší, než nad středem proudu, nýbrž po celé jeho délce. Ostatně — možno říci, téměř z nadsazení zprávy Vincencovy, byl i dedikačního úvodu, vidno, že stavba mostu byla nejen důležitým a nákladným podnikem, ale i své době přímo divem. Nad to pak předpisy z r. 1348 pro vybírání cla na dřevěném provisorním mostě, zřízeném po sřícení mostu Juditina, uvádějí výslovně, že cla má býti použito »pro reedificatione pontis lapidei«,³⁵⁾ a Arnošt z Pardubic, obdařuje výběrčí příspěvků na stavbu pražského mostu dalekosáhlými výsadami, zmiňuje se rovněž o mostě Juditině jako kamenném a podtrhuje značný náklad, jímž byl svého času zřízen.³⁶⁾ Most byl proto celý kamenný, a tu začíná nesnáze jeho vročení, protože Vincencův záznam uvádí neuvěřitelně krátkou dobu stavby bez bližšího jejího vymezení.

Údaj tohoto současníka, který jediný o stavbě referuje, jest ovšem příliš neuvěřitelný, aby mohl býti přijat bez námitek jen proto, že kronikář žil v době Vladislavově. Technické obtíže, jež zpomalovaly mostní stavbu ještě v pozdějším středověku, byly tehdy zajisté nepřekonatelnější, ať již stavitel přišel odkudkoli a z jakkoliv zapracované školy, aby stavba kamenného mostu mohla býti provedena během tří let. Vincenc však, byť i přinášel velmi cenné zprávy o své době, není naprosto spolehlivý. Jeho kronika není prosta chyb, zejména chrono-

³⁰⁾ Velflík, Časopis výstavní, 32., Lehner, l. c. I. 3., str. 127.

³¹⁾ Lehner, l. c. I. 3., str. 127. — Herain, Karlův most, 7., udává rozdíl úrovně dlažby mostu Juditina a Karlova v těchto místech 5—6 m.

³²⁾ Lehner, l. c. I. 3., str. 128.

³³⁾ Schaller, l. c. II. 339., Rziha, l. c. 272.

³⁴⁾ Herain, Stará Praha (velké vydání), 169. Později soudí Herain, Karlův most, 6., že buď trvala stavba mostu déle, neb že most nebyl veskrze klenut.

³⁵⁾ J. Teige, Základy starého místopisu pražského. Oddíl I., díl I. (1915), str. 347.

³⁶⁾ F. Tadra, Cancellaria Arnesti. Formelbuch des ersten Prager Erzbischof Arnest von Pardubic (Videň 1880), str. 129: »Ecce ponis ille quondam lapideus Pragensis . . . quem magnifica dispositio cum maximis et sumptuosis expensis dive recordacionis principum construxerat fundatorum . . . est diruptus.«

logických,³⁷⁾ a není ušetřena přílišné chvály Vladislavových činů, jichž jest Vincenc nadšeným, ale i zaujatým obdivovatelem. Vincenc přičítá podstatný, ne-li hlavní podíl Juditě, druhé manželce Vladislavově,³⁸⁾ který jest pochopitelný, neboť jde o manželku panovníka, dlejší většinou na cestách, a panovníci, jež ostatně nebyla bez politického vlivu. Tím vyplývá možnost stavby mostu mezi léty 1153, rokem sňatku Vladislavova s Juditou, a 1172, rokem jeho resignace na trůn. Je-li však nemožno přesně určit stavbu mostu, jest aspoň možno úžeji omezit dobu, v níž byl dokončen. Vincencova zpráva o Juditině mostu jest totiž vložena do apostrofického úvodu kroniky, jímž kronikář dedikuje svou práci královně a žádá o její doporučení Vladislavovi. Most musel býti proto hotov v době, kdy Vincenc začal svoji kroniku psáti. Protože pak vznik kroniky klade se mezi léta 1168 — 1173,³⁹⁾ spadá dokončení mostu do mezidobí 1168 — 1172, proč 1172 bylo již naznačeno. Tím možno si i vysvětliti, že kronikáři tak důkladnému a obsažnému uniká datum jak položení základního kamene, tak vysvěcení mostu, což byly vesměs události církevně i společensky příliš významné a důležité, zejména pak pro panovnickou dvojici, aby mohly ujíti jejich letopisci, byl-li by jejich očitým svědkem a účastníkem. Stačí vzpomenouti mnohem pozdějších záznamů o položení základního kamene k mostu roudnickému⁴⁰⁾ neb Karlovu v Praze⁴¹⁾, aby vynikla důležitost podobného aktu ještě ve století XIV. a aby Vincencovo mlčení o této věci bylo tím nápadnější. O Vincenci však víme, že vlastně teprve r. 1167, v roce úmrtí biskupa Daniele, jehož plánů byl vykonavatelem, se trvale usadil v Čechách, prožil život před tím na cestách v družině dobrodružného krále nebo biskupa Daniele, obratného diplomata ve službách českých i říšských. Během nepřítomnosti Vincencovy vyrostlo proto asi ono veliké dílo kamenného mostu, jež i jemu zcestovalému se muselo zdáti divem, během jeho pobytu mimo Čechy byl zajisté položen i základní kámen k jeho stavbě. Jak nyní vysvětliti okolnost, že Vincenc neudává ani data dokončení mostu? Kronika Vincencova sleduje události jenom do roku 1167, kdy končí, snad pro smrt, jež znemožnila Vincencovi dokončení kroniky aspoň pro dobu Vladislavovu, či pro jinou příčinu. Jest proto pravděpodobno, že stavba dospěla ke konci po tomto roce, případně po dni tohoto roku, k němuž až kronika sahá, a že kronikář neměl příležitosti zmíniti se o tomto důležitém datu v posloupnosti historického děje, protože by předbíhal sledu událostí. Datovati stavbu v našem smyslu, když se již o ní zmínil, nemohl, protože místo, kam je zpráva vložena, a důvod jejího zaznamenání naprosto vylučoval možnost této podrobnosti: dedi-

³⁷⁾ O tom srv. na př. Novotný, l. c. I. 2., str. 849. pozn. 1. a tamtéž str. 853. pozn. 2. (se stránky 852).

³⁸⁾ F R B II. 408.

³⁹⁾ F R B II. 404. Zde odkazuje zároveň editor na datování Pelzlova a Dobrovského, podle nichž by připadlo spisování letopisu Vincencova do let 1171—1173, protože Judita dokončila stavbu mostu r. 1171. Tím, že tato událost jest právě předmětem důkazu, nemožno zde ovšem tohoto datování použítí.

⁴⁰⁾ F R B IV. 385. Zpráva Františka Pražského k roku 1333.

⁴¹⁾ F R B IV. 526. Zpráva Beneše z Weitmile k roku 1357.

kační apostrofa úvodu kroniky by prostě tohoto detailu nesnesla. U stylisty stupně a rázu Vincencova možno tak dohadovati.⁴²⁾

Vincencem udávaná neuvěřitelně krátká doba stavby mostu ztěžuje ovšem značně celou otázku, ale možno ji vysvětliti — samozřejmě hypoteticky — bez výkladu, že most nebyl celý kamenný. Bylo již poukázáno k chronologické nespolehlivosti Vincencově, jeho téměř trvalé nepřítomnosti v Čechách do roku 1167 a zejména oslavnému charakteru místa, na němž jest zmínka o Juditině mostu. Vincenc, nejsa svědkem započetí jeho stavby; byl buď mylně zpraven o jejím trvání, neb zkrátil její dobu, aby zásluha královnina tím více vynikla, anebo po svém definitivním návratu do Prahy byl skutečně svědkem toliko tříleté doby prací na rozdělané již stavbě a jejího dokončení.

Poměry doby Vladislavovy a nákladnost stavby mostu kamenného svádějí však k pokusu posunouti i rok jejího zahájení po roce 1153. Stavba vyžádala si nesporně značných finančních obětí a proto není nepravděpodobno, že byla začata po některé z úspěšných válečných výprav Vladislavových, a to nejspíše po roce 1158, kdy král přivezl značnou kořist z výpravy milánské, a obdařen korunou královskou, nejen využil potomního pobytu v zemi k upevnění své moci a pořádku, ale i štědře obdařil kostely a kláštery. Do této radostné pohody lze proto nejsnáze vsunouti úmysl spojení obou vltavských břehů kamenným mostem. Přesně vročití jeho stavbu, jak se téměř obecně děje,⁴³⁾ není tedy možno, ale lze ji takto klásti do období 1158—1172.

⁴²⁾ Místo zní: *Ecce secunda nostra Judith . . . quante sitis prudentie, nobilitatis et industrie uestra indicant opera, monasteriorum uidelicet diuersi ornatus, clericorum et pauperum solatia et, ut alia, que innumerabilia sunt, omittamus, ad aquas calidas in honore sancti Johannis Baptiste regalís monasterii constructio, et quod hec supereminet omnia, Pragensis pontis opus imperiale. Quod etenim nullus principum, nullus ducum, nullus regum usque ad tempora uestra inchoare uel excogitare potuit, per uos gloriosam dominam nostram infra trium annorum spatium perficitur.* (F R B II. 408. a 409.)

⁴³⁾ Tomek, Dějepis města Prahy, I. 129., datuje stavbu mostu do let 1164—1167. Stejně i Herain, Stará Praha (velké vydání), 169., a Karlův most, 6., Lehner, Dějiny umění v Čechách I. 3., str. 115 a 128. J. Emler, Karlův most, P A M VIII. 205., datuje kol 1160, V. Novotný, l. c. I. 2., str. 982., kol 1169. Rziha, l. c. 290., a po něm Svátek, l. c. 159., usuzují na dobu 1169—1179. (V nemálo pozdější práci o mostu řezenském »Die steinerne Brücke in Regensburg« str. 36, klade Rziha stavbu Juditina mostu do mezidobí 1154—1174.) Ve starší literatuře bývá stavba datována léty 1171—1174. Tak na př. Hájek, Kronika česká, list CIC (199). Podle Hamerschmida, Prodrómus gloriae Pragenae, str. 590., zahájil stavbu Vladislav II. r. 1159 a dokončila ji Judita r. 1171. Schramm, l. c. 103., udává rok 1172, aniž by bylo zjevné, považuje-li jej za rok začátku, či konce stavby. Prokop, Die Markgrafschaft Mähren I. 67., se dokonce domnívá, že most vystavěla Judita jako vdova, tedy po roce 1173. Všechna tato datování jsou ovšem labilní a neudržitelná, pokud jdou přes rok 1172. Jest zajímavé, že i anonymní kronika do roku 1438 (Dobner, Monumenta III. 48.) udává jako datum stavby rok 1177. Na pochybnost tohoto data upozornil již Dobner při edici v příslušné poznámce a vykládá je omylem opisovače (místo 1167 přepsáno 1177). — Brinckman, l. c. 853., klade stavbu mostu bez jakéhokoliv odůvodnění do roku 1153. — Jiří Soukup, Pražské mosty, str. 8., (Knihovna »Epochy«, sv. III. E. Weinfurter, Praha 1904) datuje most léty 1169—1174., Mencl, l. c. str. 9. a 10., léty 1169—1171 a stejně s ním i Rieger, l. c. str. 31.

Technické problémy stavby kamenného mostu, jež v této době byly mnohonásobněji pocítovány, přinutily beze sporu stavebníka k povolání cizího, zapracovaného mistra k provedení díla, k němuž nestačily u nás domácí síly ještě ani v první polovici století XIV., kdy Jan z Dražic svěřil zahájení stavby roudnického mostu avignonskému mistru Vilémovi.⁴⁴⁾ Nutno proto porozhlédnouti se po současném stavitelství a hledati, odkud mohl k nám přijíti stavitel mostu Juditina. Otázka jest ovšem znesnadněna okolností, že při srovnávání jde o mosty, které nejen byly hojně opravovány jako stavby užitkové, vystavené častějiším nebezpečím, ale u nichž lze i velmi těžce sestaviti vývojovou řadu na podkladě určitých slohových znaků. Časově podmíněné rozdíly u mostních staveb často velmi málo rozhodují pro podobu mostu a jeho formální pojetí; zcela podobné typy vyskytují se po staletí odděleně v různých zemích. Řešení, daná stejným stavebním materiálem, vyjadřují časové rozdíly téměř vždy jenom pokrokem konstruktivních poznatků a vymožeností a změny ve formální výstavbě mostů dají se svésti teprve v poslední řadě na souvislost s všeobecným slohovým vývojem soudobé architektury. Dřevěné konstrukce mostní, vyobrazené na římských reliefech, budou příbuzny dřevěným mostům s počátku století minulého. Závěr na dobu vzniku mostu dovolují ponejvíce jemnější rozdíly v proporcionování a vzájemné poměry jednotlivých částí, není-li ovšem plastických neb ornamentálních přídatků.⁴⁵⁾ Řešení otázky původu stavitele Juditina mostu jest ovšem tím spleťtější a při nedostatku dochovaného porovnávacího materiálu nutí k hojnějšímu použití pramenných zpráv.

Vzhledem k častým stykům Vladislavovým s Německem a kulturní orientaci doby bývá uváděno, že stavitel mostu Juditina přišel z říše. Rziha ve snaze po přesnějším datování stavby mostu a určení stavební huti, jež ji provedla, jde dokonce i za mez, již připouští pouhá hypotéza, a tvrdí, že most Juditin jest dílem laické stavební huti, jež působila postupně na kamenných mostech v Drážďanech, Würzburku, Řezně, Praze a znovu po Praze pokračovala v Drážďanech.⁴⁶⁾ Probereme-li však kriticky zachované zprávy o těchto mostech, seznáme, že kromě řezenského nebyl ani jediný z uvedených německých mostů ve XII. stol. kamenný a že již z tohoto důvodu jest Rzihova hypotéza neudržitelná. Údaje o stavbě mostu v Drážďanech kolísají. Most, pozdější Augustův, který r. 1908 musel i v Pöppelmannově přestavbě ustoupiti modernímu mostu železobetonovému, byl 1070 dřevěný⁴⁷⁾ a podlehl povodni r. 1118.⁴⁸⁾ Během let 1119 či 1173, kdy znovu bylo ve stavbě pokračováno, do roku 1222 zřízen prý

⁴⁴⁾ Pro úplnost nutno zaznamenati Lehnerovu naivní domněnku (l. c. I. 3. str. 130.), že stavitel mostu slul Bradáč neb Bradatý (!), k níž Lehner dospěl násilným výkladem lidové přezdívky reliefní hlavy z mostu Juditina, zasazené dnes v nábrežní zdi mezi mostem Karlovým a křížovnickým klášteřem.

⁴⁵⁾ Paul Zucker, Die Brücke, str. 4.

⁴⁶⁾ Viz M V G D B XVI. 298.

⁴⁷⁾ Max Foerster, Die Geschichte der Dresdner Augustus-Brücke, str. 4. Zpráva podle míšeňské Landeschronik.

⁴⁸⁾ Ibidem.

most s kamennými pilíři a dřevěnou mostnicí.⁴⁹⁾ Roku 1318 pobořen most povodní.⁵⁰⁾ Proto 1319 povoleny odpušky těm, kdož přispějí k stavbě mostu,⁵¹⁾ a zahájena ihned oprava či nová stavba, již opět poškodila povodeň roku 1343.⁵²⁾ Oprava, kterou vynutila tato pohroma, neprotáhla se na léta či desetiletí, rýbrž na staletí až do vlády kurfiřta Mořice.⁵³⁾ Jak vidno, středověký most drážďanský má pohnutou stavební historii, ale teprve roku 1287 je o něm první zmínka jako o kamenném,⁵⁴⁾ není-li pod tímto označením rozuměn most s pilíři kamennými, avšak nesklenutý, protože i tak pevnější most s dřevěnou mostnicí na kamenných pilířích byl zvláštností a mohl býti označován kamenným.⁵⁵⁾ Weck aspoň — jde ovšem o autora ze sklonku století XVII. — tvrdí výslovně, že drážďanský most měl až do povodně roku 1318 tuto podobu.⁵⁶⁾ Veskrze sklenut most jistě nebyl až do roku 1547, kdy podle listinného dokladu stržena dřevěná partie na mostu kamenném a nahrazena ještě téhož roku kamennou.⁵⁷⁾ Jest ovšem možno, že jde pouze o nepatrnou dřevěnou část na sklenutém již mostě,

⁴⁹⁾ Ibidem. Foerster (str. 5.) upozorňuje na listinu, nalezenou r. 1515 v kostele v Radebergu, podle níž by stavba tohoto mostu trvala od r. 1173 do 1226. Podle J. Leupolda, Theatrum pontificiale oder Schauptz der Brücken und Brückenbaues. Lipsko 1726, str. 97., stavba mostu založená 1020 trvala do r. 1344. — Schramm, l. c. 6., tvrdí, že r. 1119 vystavěl Jindřich II. či pravděpodobněji jeho vnuk téhož jména (1287) most kamenný na místě předchozího mostu dřevěného. Ačkoliv Schramm považuje za přijatelnější, že stavba kamenného mostu připadá do let 1260 neb 1270, uvádí dále zcela protismyslně, že ve stavbě mostu bylo pokračováno r. 1173 a most dokončen r. 1222 a 1260. — Podle Rzihy, M V G D B XVI., 296., zahájil stavbu kamenného mostu laický mistr Fotius. — Podle O. Mothesa, Baulexikon I. 491., trvala stavba mostu od 1179 — 1260. — C. Gurlitt Stadt Dresden. Beschreibende Darstellung der ält. Bau- und Kunst-Denkmäler des Königreichs Sachsen. Heft XXII., 303., uvádí zprávu Pirnenského mnicha o stavbě kamenného mostu mezi 1070 a 1119 a zaznamenává bez poznámky údaj Weckův (Chronik Dresdens z r. 1680), že stavba zahájena r. 1119, v r. 1173 obnovena a dokončena r. 1222. — Paul Schumann, Dresden. Berühmte Kunststätten, svazek 46., str. 28., neuvádí o této době stavby či existence mostu drážďanského přesných dat, tvrdí pouze, že povodní stržený dřevěný most byl záhy nahrazen mostem o kamenných pilířích s dřevěnými mostnicemi. Podle Zuckera, l. c. 15., je první založení mostu roku 1119, podle Velflíka, Časopis výstavní 32., J. Svátka, l. c. 159., a Riegra, l. c. 31., trvala stavba kamenného mostu od 1119 — 1260, podle Mencia (l. c. 9) od 1179 do 1319. Později klade Velflík (viz přednášku citovanou v poznámce 16.) stavbu mostu do let 1119 — 1206.

⁵⁰⁾ Schumann, l. c. 28.

⁵¹⁾ Foerster, l. c. 7., C. Gurlitt, l. c. 303.

⁵²⁾ Foerster, l. c., 12. sl., Schumann, l. c. 28.

⁵³⁾ Foerster, l. c., 13. O opravách ve stol. XVI viz Gurlitt, l. c., 305. sl. — Schramm l. c. 6., uvádí, že most byl opraven v letech 1311, 1343 a 1547.

⁵⁴⁾ Foerster, l. c. 7.

⁵⁵⁾ Ibidem.

⁵⁶⁾ Ibidem.

⁵⁷⁾ Tato listina z král. saského tajného archivu uvedena u Schramma, l. c. 7., pozn. 11. Schramm však k ní nezaujímá kritického stanoviska, aniž vyvozuje důsledků pro své tvrzení o existenci kamenného mostu v Drážďanech již ve století XII. či XIII. Schrammova nekritičnost patrna ostatně již z ponechání dvou zpráv o stavbě mostu kamenného Jindřichem II. či jeho vnukem Jindřichem (†1287), o čemž srv. výše pozn. 49.

kteřá byla buď provisorní vysprávkou poškozeného kamenného mostu při některé z oprav, nedisponující dostatečnými finančními prostředky k znovuzřízení porušených kamenných oblouků, či úmyslně dřevěnou z důvodů fortifikačních. Buď jakkoli, klenutý most v Drážďanech — ať již veskrze či jen částečně — existuje nejdříve v poslední čtvrti stol. XIII., nepochází-li z přestavby až po povodni roku 1318, a nemůže při mostě Juditině vůbec přijíti v úvahu.⁶⁸⁾

O mostu ve Würzburgu možno tvrditi, že v době stavby mostu Juditina nebyl kamenný, ještě s větší jistotou. Most byl podle dochované zprávy vystavěn laickým mistrem Enzelinem před rokem 1133, v němž biskup Embricho povolal tohoto mistra k opravě dómu ve Würzburgu, poněvadž se osvědčil při stavbě würzburškého mostu.⁶⁹⁾ Listina, která o tomto aktu podává zprávu však neuvádí, že most jest kamenný, což bývá v této době zvykem,⁶⁰⁾ nýbrž mluví jen o mostu »praecleari operis«, jehož stavbou si mistr získal důvěru biskupovu a byl proto pověřen, aby provedl »tectum« würzburškého dómu.⁶¹⁾ Protože »tectum« jest ve středověké terminologii obvyklý význam pro krov⁶²⁾ a nikoliv klenbu, a protože most není výslovně označen jako kamenný, je jisto, že byl jenom dřevěný: Enzelinus, prokázav svoji schopnost v dřevěné konstrukci na mostu pilotovém, dostal zákazku, aby provedl dřevěný krov dómu.⁶³⁾ Ostatně střední loď dómu byla sklenuta teprve 1607 — 1611 Lazarem Agostinem, hlavní chór v době vlády biskupa Gottfrieda ze Spitzenburku (1180 — 1190) a překlenut goticky kol 1500.⁶⁴⁾ Kamenný most ve Würzburgu jest teprve ze samého sklonku středověku: Stavba zahájena na pravém břehu roku 1493, pilíře zůstávají nesklenuty do roku 1536 a most jest definitivně hotov teprve roku 1607.⁶⁵⁾

⁶⁸⁾ Gurlitt, l. c. 304., nepochybuje, že most ve stol. XIII. byl skutečně kamenný. Nepochybně asi během doby mnoho utrpěl a oblouky nahrazeny částečně dřevěnými mostnicemi.

⁶⁹⁾ Schnaase, Geschichte der bildenden Künste im Mittelalter IV. 214., pozn. 2. a IV. 408, pozn. 2.; Thieme-Becker, Künstler-Lexikon X. 571. Podle Rziha, M V G D B, XVI. 296., Enzelinus roku 1133 stavbu mostu dokončil, podle téhož, Die steinerne Brücke zu Regensburg. Wien 1878, str. 5., toho roku ji teprve zahájil. Velflík (viz citovanou přednášku Techn. Obzoru, 1921, str. 91) klade stavbu mostu do roku 1133, stejně i Mencl (l. c. 9.)

⁶⁰⁾ Srv. výše pozn. 7.

⁶¹⁾ Listina otištěna v Archivu des hist. Vereines für den Untermainkreis, sv. 4., sešit 1., str. 5., a u Dra J. Sigharta, Geschichte der bildenden Künste im Königreich Bayern. München 1862, str. 172. sl.

⁶²⁾ Srv. V. Birnbaum, Stavební povaha nejstarších českých basilik, Č S P S Č XXVII (1919), str. 9.

⁶³⁾ H. Otte, Geschichte der romanischen Baukunst in Deutschland, str. 714., který uvedenou listinu klade chybně do roku 1135, dochází též k názoru, že tento würzburšký most byl dřevěným mostem kolovým, který stál až do roku 1342, kdy zničen povodní.

⁶⁴⁾ Viz svazek Würzburg v Berühmte Kunststätten, str. 32., 35., 36.

⁶⁵⁾ Die Kunstdenkmäler des Königreiches Bayern. Unterfranken. III. Kreis. XII. (Stadt Würzburg) str. 671. sl. — Podle Otteho, l. c., 714. sl., byla stavba kamenného mostu zahájena r. 1484, most sklenut v letech 1536—1539 a obnoven r. 1607. — Zucker, l. c. 15., uvádí stavbu kamenného mostu v letech 1474—1607, Velflík pak, Časopis výstavní 32., neznaje tohoto data, tvrdí pouze, že most, stržený povodní r. 1342, byl později znovuzřízen na deseti dosud zachovaných klenbách. — Vyobrazení mostu viz Schramm, l. c., fig. 40., Jul. Baum, Die schöne deutsche Stadt.

Jediným kamenným mostem v Německu jest koncem první poloviny XII. stol. most v Řezně, který podržuje tento primát až do konce tohoto století.⁶⁶⁾ Jeho stavba trvala prý od roku 1135 až 1146.⁶⁷⁾ Že již v této době byl sklenut, lze souditi ze soudobých pramenů a z důležitosti, jež se mu přiznává v současných listinách, takže podle postupu jeho stavby jsou i datovány. Jako kamenný uvádí se most řezenský v listině časově označené pouze »anno X. ab ponte lapideo exstructo«.⁶⁸⁾ Listina jest sice blíže nedatována, takže není z ní dostatečně

Süddeutschland. Mnichov 1912, str. 177., vyobr. 181., a Zucker, l. c., str. 182., vyobr. č. 176. a 172. Práce Hessöferova, Geschichtliche Notizen über die alte Mainbrücke in Würzburg, Würzburg 1886, jest bohužel u nás nedostupna a proto jí nepoužito.

⁶⁶⁾ Pro úplnost nutno registrovati nekritické zprávy o některých německých mostech, o nichž se soudí, že v udávané době byly kamenné. Tak most v Köhsen u Naumburku, zbudovaný prý mezi X. a XI. stol. (Schramm, l. c. 143., vyobr. tab. 36) kolem r. 982 (Bericht über den Vortrag des Herrn Oberingenieurs Fr. Rziha »Ueber den Bau der alten steinernen Brücke zu Regensburg.« Wochenschrift des österreichischen Ingenieur- und Architekten-Vereines I., 1876, str. 342., a Prokop, l. c. I. 104.), nejstarší prý to kamenný most severně od Alp (Rziha, M V G D B XVI. 290.), a to v době Ekharta I. (982—1002), durynského lantkraběte (Fr. Rziha, Die steinerne Brücke zu Regensburg. Vídeň 1878, str. 4. Zvl. otisk z Allgemeine Bauzeitung, r. 1878. seš. V.—VII.). Podle Velflíka Časopis výstavní 32.) byl most vystavěn kolem r. 1100. — Dále most ve Fuldě, zbudovaný fuldským opatem Sighardem (J. Kreuser, Der christliche Kirchenbau. Řezno 1880 I. 446.). Podle Helyota (Hist. des Ordres monast. V. 131. v něm překladu, vydaném v Lipsku r. 1755 pod názvem Ausführliche Geschichte alter Kloster u. Ritterorden V. 154.) jde pouze o mnicha Segharda, který most zbuoval r. 1033 (Prokop, l. c. I. 104 a H. Otte, Geschichte der romanischen Baukunst in Deutschland, str. 271). Tutéž dobu stavby mostu udává Rziha (Wochenschrift des öst. Ingenieur- u. Architekten-Vereines I. 1876, str. 342. a M V G D B XVI. 290.), který později (Die steinerne Brücke zu Regensburg, str. 4) uvádí, že most byl začat r. 872, osmým opatem Sieghardem, r. 1254 přestavěn fuldským měšťanem Gerharde(m) a v dnešní podobu uveden r. 1602 arcivévodou Maximiliánem Rakouským. — Most přes Nahu v Bingen, původně římský most (Drusův) byl prý rekonstruován 1011 (Rziha, M V G D B XVI. 290.) arcibiskupem Willigisem (H. Otte, l. c. 271.), zemřelým r. 1011 (Rziha, Die steinerne Brücke zu Regensburg str. 4. sl.). Podle Menclá (l. c. 5.) stalo se tak až kol 1110. O tomto arcibiskupu uvádí Otte (l. c. 271.), že zřídil i most přes Mohan u Aschaffenburgu, podotýká však ihned, že o těchto dvou mostech není známo, byly-li dřevěné či kamenné. — Most v Koblenci byl zbudován podle Velflíka (Časopis výstavní 32.) r. 1134, podle Schramma (l. c. 158.) však až roku 1344 (!), ač oba udávají jako stavebníka arcibiskupa Balduina. — Zbývá zmíniti se ještě o Teufelsbrücke v Einsiedeln ve Švýcarsku, jež prý vystavěl opat Gero z Froburgu (†1122). Není však rovněž známo, jakého stavebního materiálu bylo zde použito (Otte l. c. 714.). U Schramma l. c., tab. LXXIX. jest ovšem vyobrazen most označený »Die Teufelsbrücke in der Schweiz«, který jest jistě totožný s tímto mostem, byť i není blíže označen. Most, u Schramma reprodukováný, má pět kleneb, postupně menšího rozpětí. Jeho formy jsou vysloveně středověké, ale pro přílišnou typisací rytiny nelze jej přesněji datovati a tím ovšem i určití, zda zprávu udávanou Ottem, možno vztahovati k tomuto mostu kamennému. — Tyto všechny zprávy, jež předpokládají existenci kamenných mostů v Německu již ve století XI. a na začátku stol. XII., jsou vesměs nezaručené a vzájemně přejímány — často i s tiskovými chybami, jak ukazuje případ mostu v Koblenci — neudávají použitých pramenů. Jejich neudržitelnost, jsou-li vykládány za doklad kamenných mostů, bude patrna i při přehledu vývoje stavitelství mostů klenutých.

⁶⁷⁾ Tuto dobu uvádějí všechny monografie o řezenském mostu a topografické příručky: G. A. Resch (?). Die steinerne Brücke zu Regensburg. Regensburg Stadthof 1821 (vyšlo anonymně, avšak podle současné poznámky na exemplářích krajské bibliotéky v Řezně a knihovny Historického spolku pro Horní Falc a Řezno tamtéž je autorem assessor G. A. Resch), dále výťah z této

zřejmě doba dokončení stavby kamenného mostu, nebude však příliš vzdálena polovině XII. století, protože totožný způsob jejího nepřímého datování objevuje se v jiné listině, současné se stavbou mostu. Jde o listinu, zaznamenávající první osídlení levého dunajského břehu, jež začalo »anno 1138, qui est tertius inchoati pontis . . . super Danubium«.⁶⁹⁾ Zde ovšem není přívlastku »lapideus«, není však pochyby, že obě tyto listiny na sebe působí zpětným reflexem a vzájemně se doplňují, takže jedna datuje, druhá pak dokazuje začetí stavby kamenného mostu roku 1135, neboť společně užívají téhož datovacího motivu, který nejen svědčí o významu mostu pro současníky, ale i o jeho sklenutí, a tím odůvodňuje proč listiny byly podle postupu jeho stavby označovány. Uvádí-li pak se r. 1182 jakýsi Herbord jako »magister pontis lapidei« v listině, z níž možno usuzovati na vžitou již funkci mostního úředníka a delší již užívání mostu kamenného,⁷⁰⁾ jest stavba klenutého mostu v Řezně v udávané době 1135 — 1146 pravděpodobná, i když přesně lze zjistiti jen datum zahájení stavby. Dochovala se totiž i zpráva, že zdivo věže, jež do roku 1785 stávala na jedenáctém mostním pilíři od strany řezenské a jež byla vystavěna r. 1205, nebylo vázáno se zdivem pilíře,⁷¹⁾ takže most musí býti starší.

brožury, vyšly v Řezně u G. J. Manze r. 1835 ve foliovém formátu s dvěma litografickými tabulkami, Heinr. Joh. Thomas Boessner, Die steinerne Donau-Brücke zu Regensburg. Sulzbach J. C. v. Seidel 1830., Chr. Heinr. Kleinstäuber, Geschichte u. Beschreibung der altherühmten steinernen Brücke zu Regensburg (Verhandlungen des Historischen Vereines von Oberpfalz und Regensburg, XXXIII.; vyšlo též ve zvláštním otisku); Franz Rziha ve výtahu z přednášky o řezenském mostě ve Wochenschrift des öst. Ingenieur- u. Architekten-Vereines I. (1876), str. 342 sl., který též vyšel ve Verhandlungen des Historischen Vereines von Oberpfalz u. Regensburg XXXIII. (1878), str. 251. sl., též autor, Die steinerne Brücke zu Regensburg, Vídeň 1878 (zvl. otisk z Allgemeine Bauzeitung r. 1878); dále stručný, ale obsažný článek, značený šifrou »Z.«, Die steinerne Brücke in Regensburg v Bayerische Literaturblätter (Beilage der Süddeutschen Presse) č. 46. ze dne 29. srpna 1880; Hugo Graf v. Walderdorff, Regensburg in seiner Vergangenheit und Gegenwart. Řezno Friedrich Pustet 1896 (IV. přepracované a doplněné vydání) str. 101.; Hans Hildebrandt, Regensburg. Berühmte Kunststätten, svazek 52., str. 98. — Stejnou dobu stavby uvádějí dále Schramm, l. c. 170. (totiž pouze její začátek r. 1135), Heinr. Otte, l. c. 715., Prokop, l. c. I. 104. Velflík (Časopis výstavní 32. — později však v Techn. Obzoru, 1921, str. 91. klade též stavbu mostu do let 1135—1146), J. Svátek, l. c. 159. a Mencl l. c. 9.. G. Dehio, Handbuch der deutschen Kunstdenkmäler, Berlín, Wasmuth 1908, III., str. 419. uvádí toto vročení pouze jako tradiční s poznámkou, že řezenský most znamenal by pozoruhodný výkon pro dějiny techniky, kdyby se toto datování potvrdilo. — Jedině Zucker, l. c. 15., datuje odlišně léty 1135—1145. Prokop, Mähren I. 104, pak léty 1131—1146.

⁶⁹⁾ Bayerische Literaturblätter (Beilage der Süddeutschen Presse) č. 46 z 29. srpna 1880.

⁶⁹⁾ Boessner, l. c. 10., a článek Kleinstäuberův ve Verhandlungen des Hist. Vereines von Oberpfalz u. Regensburg XXXIII. 200. Listina otištěna (s chybami) u Oefeleho, Rerum Boicarum Scriptorum. Aug. Vind. 1763, I., 190.

⁷⁰⁾ Tato listina je citovaná u Boessnera, l. c. 15. pozn. f., a u Gemeinera, Die Regensburgerische Chronik, l. 274. — Walderdorff, l. c. 577., uvádí, že mostecký úřad zřízen 1182 což jest ovšem v rozporu se smyslem listiny.

⁷¹⁾ Srv. Boessner, l. c. 18. Boessner neuvádí sice pramene svého vročení věže do roku, 1205, ale stavba věže kol 1200 jest jista, protože k této době ukazuje i charakter plastiky věže — totiž dvou panovníčích figur na trůně, přemístěných dnes na severní stranu jediné již dochované mostecké věže na pravém břehu.

Sklenutí řezenského mostu kolem poloviny XII. stol. jest ovšem časně, ale jest nesporné. Jeho zdivo jest vesměs vázáno a rovněž zavázán jest dnes již jediný kámen s reliefní mužskou hlavou nad ohlavím osmého pilíře od pravého břehu, která přes značné opracování se hlásí do uvedené doby stavby mostu⁷²⁾ Řezenský most jest takto ovšem prvním klenutým středověkým mostem střední Evropy. Při politickém, církevním a hospodářském významu Řezna v této době, při vyspělosti jeho umění nelze se tomuto primátu diviti. Sama příroda však jako by napomáhala vytvořiti toto dílo, jehož význam jest ovšem v prvé řadě technický. Dunaj jest v těchto místech sice prudký, ale poměrně mělký a bohatý ostrůvky. Stavitel mostu využil této okolnosti a z ní se i poučil: pilíře zakládá na ostrůvcích a tam, kde je nucen zapustiti pilíř do říčního proudu, tvoří umělý ostrůvek⁷³⁾ zasypaním jímky, čímž přemáhá nejen tehdejší nejtěžší problém při stavbě kamenného mostu, totiž založení pilířů, ale i racionálně — snad nevědomě — využívá vodní síly: Ostrůvky zúžují tok řeky a způsobují prudší jeho spád, který zajistě žene četná kola vodních mlýnků, tak obvyklých na středověkých mostech.⁷⁴⁾ Nelze ovšem přehlédnouti, že tímto ulehčením při řešení technického problému zvyšuje se zároveň nebezpečí pro stabilitu mostu, který je podemlán četnými víry.

V řezenském mostu možno hledati nejen popud k vystavění našeho mostu Juditina, ale i technický jeho vzor. Styk Čech s Řeznem byl velmi čilý a staršího data. V Řezně bylo do roku 973 sídlo biskupství, jemuž Čechy podléhaly, jím šla z Čech i okolních zemí hlavní cesta do Itálie,⁷⁵⁾ zde dlel i několikrát Vladislav II. a 11. ledna 1158 byl tu i obdařen korunou královskou. Tyto závažné momenty jsou nepodceňovatelné, zejména když oba mosty mají téměř tytéž konstruktivní poměry. Řezenský most⁷⁶⁾ jest dlouhý 304,5 m a na tuto délku připadá 15 oblouků v rozpětí 10,3—16,5 m, sklenutých na pilíře o tloušťce 6,00—7,4 m.⁷⁷⁾ Most Juditin byl dlouhý

⁷²⁾ Užitá plastika řezenského mostu byla poměrně bohata. Kromě této hlavy, jež představuje muže s vousem, za uši obtočeným, byly na mostě ještě masky muže s plnovousem a jinocha, konečně pak i postavy zvířat v reliéfu i volné plastice. Uvedené tři mužské hlavy bývají uváděny v souvislost s hutí, jež provedla stavbu, a vykládány jako podoba mistra, staršího tovaryše a učedníka. Vyobrazení viz na litografické příloze výtahu Reschovy (?) brožury, Die steinerne Brücke zu Regensburg, vydaném v Řezně u G. J. Manze 1835.

⁷³⁾ Tyto ostrůvky mají šířku od 11 do 18,9 m a délku od 38 do 64 m (!). Viz Rzihaův referát ve Wochenschrift des öst. Ingenieur- u. Architekten-Vereines I. (1876) 343., a téhož, Die steinerne Brücke zu Regensburg, str. 7.

⁷⁴⁾ Na celkovou délku rozpětí oblouků 299,1 m připadá pouze 95,1 m úhrnné šířky toku, jehož průtok činí mezi dvěma ostrůvky i pouze šířku 4,00—4,5 m. (Rziha, Die steinerne Brücke zu Regensburg, str. 7.)

⁷⁵⁾ Tadra, Kulturní styky Čech s cizinou, str. 41.; srv. Adolt Zycha, Prag, str. 18.

⁷⁶⁾ Vyobrazení viz u H. Hildebrandta, Regensburg, Berühmte Kunststätten, sv. 52., str. 209., vyobr. č. 151.; Deutsche Bauzeitung XLII. (1908) str. 53.; Zucker, l. c., str. 17, vyobr. č. 12 a str. 161. vyobr. č. 155, a Jul. Baum, Die schöne deutsche Stadt, Süddeutschland, Mnichov 1912, str. 176., vyobr. č. 180. Plastický model mostu z r. 1724 (Walderdorff, l. c. 508) jest vystaven ve sbírkách staré radnice řezenské a jest prací brusičského mistra Goetze (Verh. des Hist. Ver. für Oberpfalz u. Regensburg, XXXIII. 243).

⁷⁷⁾ Rziha, Die steinerne Brücke zu Regensburg, str. 8., a též ve Wochenschrift des öst. Ingenieur- u. Architekten Vereines I. (1876), str. 342 sl. . .

513'97 m,⁷⁸⁾ měl asi 27 oblouků,⁷⁹⁾ z nichž zachovaný má světlost 10'94 m,⁸⁰⁾ asi na 28 pilířích, z nichž tloušťka pobřežního pilíře na straně staroměstské činí 7'11 m.⁸¹⁾ Šířka mostu řezenského jest 6'72 m,⁸²⁾ u mostu Juditina kolísá mezi 6'12—6'80 m.⁸³⁾ Tato dimensionální příbuznost jest více než nápadná, aby mohla zůstatí nepovšimnuta, obzvláště když jde o mosty, jejichž stavba není od sebe příliš vzdálena, a o mosty v zemích, politicky i kulturně souvisejících. Z Řezna přišel proto asi i stavitel mostu Juditina,⁸⁴⁾ který však jistě nebyl německého původu, neboť není myslitelné, že první kamenný most ve střední Evropě by mohl býti dílem německého mistra, který by bez vzoru a předběžných zkušeností dovedl zmoci nejtěžší úkoly doby. Nejde jen o dovednost v zakládání mostních pilířů, ale i o klenbu, již začíná Německo používatí teprve v polovině XII. století, a to pod přímým vlivem stavitelství burgundského, rozřešivšího si tento největší problém románské architektury již začátkem čtvrté čtvrti století XI. Nepracovalo-li spolu Německo na tomto problému, přijavši již jeho vyřešení z Francie,⁸⁵⁾ jest nemožno i jen připustiti, že by bylo zmožno úkol ještě nesnadnější — stavbu klenutého mostu, která předpokládá nejen zkušenost v klenutí, ale i v zakládání pilířů.

Mostní stavitelství středověké — a ovšem i renaissanční — jest úplně pod vlivem mostních staveb římských. Pilíře jsou zakládány stále týmž způsobem na pilotách a ležatém roštu, opatřovány ohlavími (někdy i proráženy propustěmi) a překlenuty valenou klenbou polokruhových oblouků. Tento vliv, zajímavý i podivuhodný svojí setrvačností i v době, kdy antika zcela pozbyla vlivu na středověký svět, jest ovšem pochopitelný, neboť uplatňuje se na osvědčeném typu užitékové stavby, která přežívá ostatní antické památky a jest užívána i dobou negující antiku. Nejenom v Itálii, ale i v bývalých římských provinciích, zejména pozdější Francii a Španělsku, dochovala se mnohde až po naši dobu řada římských kamenných mostů,⁸⁶⁾ jejichž užívání vynucovalo si občasné opravy a bylo zajisté i jednou z příčin dlouhodobosti této antické tradice.⁸⁷⁾

⁷⁸⁾ Viz pozn. 19.

⁷⁹⁾ Viz pozn. 21.

⁸⁰⁾ Viz pozn. 22.

⁸¹⁾ Viz výše a srv. pozn. 20.

⁸²⁾ R z i h a ve Wochenschrift des öst. Ingenieur- u. Architekten-Vereines I. (1876) str. 342.

⁸³⁾ Viz pozn. 28.

⁸⁴⁾ Závislost mostu Juditina na řezenské škole předpokládá již R z i h a, MVGDB XV¹, str. 300., ovšem po výkladu, s nímž nemožno souhlasiti.

⁸⁵⁾ Srv. Emile Mâle, Studien über die deutsche Kunst in Monatshefte für Kunstwissenschaft, IX. (1916), 440. sl. (O. Grautoffův překlad Mâleovy práce, vyšlé i knižně.) Pojednání Mâleovo vzniklo za války a jest jistě tendenční. Není však možno upřítí mu vážný podklad, znalost věci a naprostou nefalšovanost fakt i tam, kde činí snad zaujaté závěry, což ostatně uznává i německý překladatel. U nás upozornil na tuto práci již za války V l. K y b a l v obšírném výtahu (Kmen I.).

⁸⁶⁾ Tak na př. v *Itálii*: u **Aosta** (Menc l. c. 4), most přes Tronto v **Ascoli Picenu** (Zucker, l. c. 12, obr. č. 7), Ponte Lebbroso v **Beneventu**, vystavěný prý Hadrianem (Italia artistica, sv. 44., str. 75. a 99., obr. na str. 34.), u **Borgheta** Ponte Felice (Velflík, Dějinný a technický vývoj stavitelství mostního od nejstarších dob až po naše časy, Praha 1894, str. 20),

Stavba kamenných mostů po rozpadnutí říše západořímské upadá a nejdříve se objevuje ve Španělsku a oněch částech Sicílie a Itálie, kde jednak Gothové, jednak Normani a Saraceni užívají při budování mostů a akvaduktů oblouku lomeného.⁸⁸⁾ Tato perioda jest však časově rozptýlena a místně příliš omezena — mimo několika výjimek — aby mohla býti vykládána za další etapu mostního stavitelství pořmského a za spojovací článek mezi mostem římským a běžným typem středověkého mostu. Uzavřenou skupinu tvoří pouze v jižní Itálii a Sicílii, ve Španělsku však a jižní Francii, tímto proudem v několika případech též dotčené, vyskytuje se lomený oblouk pouze porůznu a vedle mostů, sklenutých

Diokletianův most v **Lancianu** (O. Mothes, Die Baukunst des Mittelalters in Italien II. 721.), v **Římě** pak Ponte di Quattro Capi — původně Pons Fabricius — a jeho pokračování Ponte Cestio di St. Bartolomeo, kdysi Pons Cestius či Gratiani (Zucker, l. c. 8—10., obr. č. 1. a 2, Velflík, l. c. 15. a 27., obr. č. 24 a 41., Menc l. c. 4.; Rieger l. c. 23., obr. č. 38.), Ponte Molle, někdejší Pons Milvius (Zucker l. c. 10., obr. č. 3., Italia artistica, sv. 48., str. 16. a 17., Velflík l. c. 13., obr. č. 22., Menc l. c. 4.), Ponte Sisto, dříve Pons Aurelius či Janiculus (Velflík l. c. 12., Rieger l. c. 23., obr. č. 39.), Ponte St. Angelo, dříve Pons Aelius, k Andělskému hradu (Zucker l. c. 183 a 184., obr. č. 160., Menc l. c. 4., obr. č. 1., Rieger l. c. 23., obr. č. 42., Velflík l. c. 26., obr. č. 40. a 40a) a Ponte Rotto, kdysi Pons Senatorius (Velflík l. c. 13., obr. č. 21., Menc l. c. 4., Rieger l. c. 22., obr. č. 37.). Kamenných mostů v antickém Římě bylo devět, jež byly zachovány snad ještě v XV. stol., — o tom srv. Dr. Ant. Mayerhöfer, Die Brücken im alten Rom (vor u. nach Konstantin), II. vermehrte Auflage, Erlangen, 1884 — u Říma pak přes říčku Fosso na staré Via Praenestina Ponte della Nona (Velflík l. c. 13.), přes Teverone Ponte Mammollo na silnici Via Tiburtina (Velflík l. c. 27., Menc l. c. 4., Rieger l. c. 24.), na téže řece Ponte Salario (F. M. Feldhaus, Die Technik, str. 155., Zucker l. c. 11., obr. č. 41., Velflík l. c. 13., obr. č. 20, Menc l. c. 4., Rieger l. c. 22., obr. č. 35) a Ponte Nomentano, přes tutěž řeku na silnici z Říma do Nomentana (Zucker l. c. obr. č. 42., Velflík l. c. 15., obr. č. 23), dále most v **Narni** přes Neru, vystavěný za Augusta (Zucker l. c. 11., Velflík l. c. 19, obr. č. 31., Menc l. c. 4), skvělý most Augustův v **Rimini** (Zucker l. c. 11., obr. č. 4. a 5., Velflík l. c. 18., obr. č. 28.—30., Menc l. c. 4., Rieger l. c. 23., obr. č. 41.), most v **Terni** (Menc l. c. 4., Rieger l. c. 24.), u **Tivo** Ponte Lucano (Velflík l. c. str. 20., obr. č. 32., Menc l. c. 4.), dnes již upravený Ponte Pietra ve **Veroně** (Zucker l. c. 12., obr. č. 6.) a most ve **Vicenze** (Italia artistica, Sv. 17., vyobr. na str. 16.) Z římských mostů ve **Francii** dlužno uvést Pont Flavien přes Touloubre u **Saint Chamas** (Menc l. c. 5., obr. č. 2.) o jediné klenbě s dvěma vítěznými oblouky na obou koncích, most — totiž již jen část — přes Charente v **Saintes** (Menc l. c. 5.), most v **Sommières** (Menc l. c. 5.) a most přes Coulon v **Apt** (Menc l. c. 5.), nehledíc k akvaduktům, z nichž vyniká zejména Pont du Gard v **Nimes** (Velflík l. c. 31, obr. č. 48. a 49., Menc l. c. 6., obr. č. 5., Rieger l. c. 25., obr. č. 45.); ve **Španělsku** pak konečně most Trajanův přes Tajo u **Alkantary** (Velflík l. c. 29., obr. č. 43., Menc l. c. 5., Rieger l. c. 26.), most přes Tamago u **Aquae Flaviae** (Menc l. c. 5.), most přes Quadiánu u **Meridy**, (Menc l. c. 5.) most v **Albaregas** u Meridy (Velflík l. c. 29., obr. č. 42., Menc l. c. 5.), most přes Tormes u **Salamanky** (Zucker l. c. 12., obr. č. 8., Menc l. c. 5.) a most přes Guadalquivir v **Cordobě** (Zucker l. c. 13., obr. č. 9., Rieger l. c. 30., obr. č. 54.).

⁸⁷⁾ Tak na př. zmíněný již most Diokletianův v **Lanciano** byl opraven a posléze rozšířen v letech 1099, 1203 a 1488. Viz O. Mothes, Die Baukunst des Mittelalters in Italien, II. 721.

⁸⁸⁾ O. Mothes, Baulexikon, I. 493. Mothes se ovšem mylí, udává-li jako doklad technické odvážnosti tohoto směru akvadukty v **Segovii** a **Tarragoně** (vyobr. č. 135. a 136. u Zuckera l. c. str. 141.), jež mají polokruhové oblouky a jsou původu římského. Srv. H. A. Müller — O. Mothes, Illustriertes archeologisches Wörterbuch der Kunst des germanischen Alterthums, des Mittelalters u. der Renaissance, Lipsko—Berlín—I., 224.

polokruhově. Tento lomený oblouk arabský, východního původu, který na čas se projevuje na sicilských a jihoitalských mostech na př. v Palermu,⁸⁹⁾ Adernu⁹⁰⁾ a Spoletu,⁹¹⁾ objevuje se v tomto okrsku ve XII. století i při stavbách chrámových,⁹²⁾ čehož nejskvělejším dokladem jest klenba kostela San Cataldo v Palermu, zahájeného v roce 1161,⁹³⁾ a zevní výzdoba apsid dómu v Monreale (1174 — 1179).⁹⁴⁾ Východní původ tohoto způsobu klenby jest zřejmý nejen z dochovaných mostů ve Španělsku, kde kromě o hrotitě sklenutém Puente de San Martino v Toledu⁹⁵⁾ víme o Puente del Diablo v Martorellu u Barcelony, že jeho strmé lomené oblouky byly sklenuty na starém římském mostě v době maurského panství,⁹⁶⁾ ale zejména z okolnosti, že mosty tohoto druhu jsou četné hlavně v Persii.⁹⁷⁾ Na těchto perských památkách, které však nevznikaly bez římského vlivu, jak ukazuje prorážení mostních pilířů propustěmi,⁹⁸⁾ takže zde máme opět jeden z dokladů zpětného odrazu západní myšlenky z východu na západ, jest také patrný technický původ užívaného hrotitého oblouku: perské mosty jsou totiž z cihel.⁹⁹⁾ tedy z téhož materiálu, jehož bylo ponejvíce použito při většině lomeně sklenutých mostů středověkých. Jak důležitý jest tento moment, ukazuje nejlépe cihlový most s lomenými oblouky; spojující zámek Marienweder v západních Prusích s jeho danském.¹⁰⁰⁾ V tomto případě, dobově (zámek jest datován kol 1350) i lokálně příliš odlehlém, aby mohl býti uváděn v souvislost s projednávanou skupinou, rozhodl opět materiál o způsobu

⁸⁹⁾ Ponte dell' Ammiraglio přes Oreto o 11 hrotitých obloucích přes dnes již vyschlé řečiště dal provést Rogerův velkoadmirál Rozio z Antiochie (O. Mothes, Die Baukunst des Mittelalters in Italien II. 544: Mothes odporuje Riccim, který — podle jeho tvrzení — klade stavbu mostu do r. 1071, tedy před narození Roziovo). Mencl l. c. 12. klade most do r. 1113.

⁹⁰⁾ Vyobr. v Italia Artistica sv. 36., str. 138 sl. Most — Ponte dei Saraceni — není zde sice datován, ale charakterem se hlásí do této doby, jak již ukazuje jeho jméno. Lomený oblouk má pouze jediný a to uprostřed.

⁹¹⁾ Stavbu mostu a akvaduktu ve Spoletu přičítá O. Mothes (Baulexikon I. 493) Theodorichovi. Do této ranné doby (kol 500) klade vznik mostu i Rziha (Wochenschrift 1876, str. 342.). Obě památky jsou ovšem značně mladší, aspoň o akvaduktu jest přesně zjištěno, že byl vystavěn obcí v letech 1239—1278. Viz Mencl (l. c. 8.), který (l. c. 12.) upozorňuje i na most přes Ticino v Pavii o 7 cihelných klenbách, prý ze stol. XIII., jež klade Rziha (MVGDB XVI. 291.) do roku 1351. Vyobrazení mostu u Zuckerera (l. c. 53. na str. 57), který klade most do doby kol 1400 (l. c. 58.).

⁹²⁾ Srv. K. Woermann, Geschichte der Kunst aller Zeiten und Völker. II. Aufl. Lipsko. Vídeň 1920. III. 184. sl.

⁹³⁾ Ibidem. Vyobr. tamtéž na tab. č. 31.

⁹⁴⁾ Ibidem III. 185., vyobr. č. 145. na str. 183.

⁹⁵⁾ Most o obloucích, blízkých již polokruhu, dostavěn r. 1212 a opraven r. 1390 (Zucker l. c. 20). Podle Mencla (l. c. 9.) jest most z r. 1203. Rieger (l. c. 30., vyobr. č. 60.) charakterisuje jej jako »o něco mladší« Alcantary v Toledu (viz dolejší pozn. 112.).

⁹⁶⁾ Zucker l. c. 20., vyobr. č. 16., Mencl l. c. 8., vyobr. č. 9. Most vyobrazen i u Schramma l. c. tab. 67.

⁹⁷⁾ Srv. Mencl l. c. 12., vyobr. č. 19.

⁹⁸⁾ Viz vyobr. č. 19, u Mencla l. c. 13.

⁹⁹⁾ Ibidem 12., sry. Zucker l. c. 22.

¹⁰⁰⁾ Bau- und Kunstdenkmäler der Provinz Westpreussen XI., 52. sl., příl. 4. 6., 9. a 13a.

klenby, která ovšem nemůže býti vykládána jako důsledek změny slohového cítění, neboť mostní stavby z období gotiky nepřejímají gotického klenebního systému, užívajíce veskrze polokruhové klenby válené.¹⁰¹⁾

Příliv nejružnějších elementů slohových do Francie, zejména pak Burgundu,¹⁰²⁾ vysvětluje i obdobné mosty francouzské, jež jsou — pokud jde ovšem o století XII. — příbuzny s burgundskými basilikami o hrotité válené klenbě střední lodi. U těchto chrámových staveb, jejichž typickým příkladem jest klenba cisterciáckého kostela ve Fontenay z 1. poloviny XII. stol.,¹⁰³⁾ jest také i názorně zřejmý technický charakter lomeného oblouku, kterého jest užíváno v konstrukci, zatím co polokruhový oblouk uplatňuje se pouze v dekoraci.¹⁰⁴⁾ Sem patří most v Albi, asi z druhé poloviny XII. stol.,¹⁰⁵⁾ a současný s ním kamenný most v Limoges,¹⁰⁶⁾ na něž navazují mosty XIII. a zač. XIV. stol. v Averonu,¹⁰⁷⁾ Cahors,¹⁰⁸⁾ Tournai¹⁰⁹⁾ a v Montaubanu,¹¹⁰⁾

¹⁰¹⁾ Srv. Zucker l. c. 19. a 22., který (str. 19) uvádí velmi výstižný příklad mostu v Brantôme z doby kol 1560, kde lomeného oblouku jest užito při renaissančním mostu s parapetem na konsolkové římse. Tento příklad a uvedený most v Marienweder dokazují však zároveň, že není zcela správný výklad Zuckerera (l. c. 22.) o více umělecko-geografickém než chronologickém motivu užívání lomeného oblouku. Lomené sklenuté mosty středověké považuje za důsledek gotiky i Mencl l. c. 11. Naivnost tohoto názoru jest zřejma již i proto, že tento výklad jest aplikován na skupinu francouzských mostů, o nichž bude ještě zmínka, vzniklých ještě před obdobím slohu gotického.

¹⁰²⁾ Srv. Woermann l. c. III. 212.

¹⁰³⁾ Ibidem. III. 223.

¹⁰⁴⁾ Ibidem III. 221.

¹⁰⁵⁾ Stavba mostu byla projednána již kolem roku 1035, jak svědčí dochovaná listina, otištěná u Morteta l. c. 104., sl. Zprávy o hotovém mostu objevují se až r. 1178 (Mencl l. c. 11.), což ovšem předpokládá, že most byl dokončen již dříve. Vyobrazení viz u Mencla l. c. str. 11. č. 15. a u Kläibera, Frankreichsbrücken in Städtebilde, Deutsche Bauzeitung XLV. (1911), 94. sl. (vyobr. na str. 96.). Kläiber datuje most povšechně do XIII. stol.

¹⁰⁶⁾ Pont St. Etienne (Mencl l. c. 11., vyobr. č. 16.). Mencl, který v této partii čerpá z dobrých pramenů, chybně však je vykládá (viz výše poznámku 100), neuvádí zde sice data, ale podle citovaného vyobrazení hlásí se most do téže doby, z níž pochází zmíněný již most v Albi. Na mostu v Limoges je také orientální charakter užitého oblouku nejlépe patrný.

¹⁰⁷⁾ Pont Entraygues v Averonu přes Truyère klade Séjourné (l. c. V. 34.) do stol. XIII.

¹⁰⁸⁾ Pont Valentré de la Calendre přes Lot, most s dochovaným původním opevněním asi z pol. XIII. století Viollet-Le-Duc, Dictionnaire XII. 233. sl, datuje jej do roku 1251, Séjourné, l. c. V. 124., do XIII. stol., Zucker l. c. 161. (vyobr. č. 154.) krátce po 1200, Mencl l. c. 12. (vyobr. č. 17. a 18.) označuje most jako gotický, Rieger l. c. 29. (vyobr. č. 55.) jej pouze registruje.

¹⁰⁹⁾ Pont de Trouis dokončen r. 1290. Viz Zucker l. c. 50., vyobr. č. 46.

¹¹⁰⁾ Podle Zuckerera (l. c. 20. sl., vyobr. č. 17.) vznikl most v letech 1291—1333, podle G. Ebeho, Brücken Im Städtebilde, Städtebau III., 160., dokončen 1335, podle Mencla l. c. 11., již roku 1304. O mostu zmiňuje se i Viollet-Le-Duc, Dictionnaire VII. 243. Most jest rezná cihlová stavba, která současně připomíná Puente de San Martino v Toledu (viz Zucker l. c. 20.). Mencl (l. c. 11.) uvádí při této příležitosti ještě několik mostů tohoto druhu ve Francii, neoznačuje však blíže ani jejich polohy, ani doby vzniku. Jest zajímavé, že ohlas těchto francouzských mostů přenesl se i na druhý břeh kanálu La Manche, kde kromě mostů v Chester přes Dec a mostu

Nepřevládli-li tento směr ve Španělsku a to ani za panství maurského, jak dokazují most v Rondě¹¹¹⁾ a Alcantara v Toledu,¹¹²⁾ či Araby provedená oprava t. zv. římského mostu v Cordobě,¹¹³⁾ jest pochopitelno, že v jižní Francii, zemi nepřervané římské tradice,¹¹⁴⁾ zemi, která také první přišla ve styk s novým uměním, přicházejícím z Lombardie, a kde i nejdříve došlo ke sklenutí basiliky,¹¹⁵⁾ značí lomený oblouk v mostním stavitelství pouhou epizodu. Zde, kromě severní Italie, jest klasická půda pro rozmach středověké mostní stavby, v těchto končinách nalézáme i doložené první středověké mosty vůbec a to ještě před stoletím XII., kdy teprve začíná vlastní ruch ve stavbě klenutých mostů.¹¹⁶⁾ Ve Francii začínají v listinách, vztahujících se k Languedocu, objevovati se zprávy o mostních stavbách již příchodem druhé třetiny XI. stol.¹¹⁷⁾ Tak kolem 1028 vybudován jest péčí pana de Foulque, hraběte z Anjou, most přes Mayenne,¹¹⁸⁾ mezi léty 1049—1093 jest datována listina, podle níž založil kamenný most přes Vire v Constances místní biskup Gaufridus,¹¹⁹⁾ kolem doby 1080—1118 zřizuje Raymond Guairard, kanovník a probošt kostela Saint Sernin v Toulouse, v blízkosti města přes Gers, přítok Garonny, dokonce dva kamenné — pravděpodobně ovšem menší — mosty z peněz, sebraných k dobročinným účelům,¹²⁰⁾ a Eude, hrabě z Blois a Tours, obírá se již v 30tých letech XI. stol. myšlenkou

v Yorku přes Onse (Menc l. c. 12.) jest zvláště významný Londonbridge, nejstarší a do roku 1794 jediný most v Londýně (Zucker l. c. 54., vyobr. č. 49), vystavěný podle Schramma (l. c. 241.), O Mothesa (Baulexikon I. 494.), Velflíka (Časopis výstavní 33.) a Mengla (l. c. 9.) v letech 1176 až 1209; podle Zuckera (l. c. 54.) byla stavba mostu zahájena 1176 a dokončena nejpозději v následujících stu letech. Prokop (l. c. I. 104.) udává jako datum dokončení stavby mostu r. 1176 a stavitelem imenuje mnicha Colchestra, jež správně imenuje Petrem of Colechurch, F. M. Feldhaus (Die Technik in der Vorzeit, der gesichtlichen Zeit und der Naturvölker. Lipsko-Berlín, str. 155.), kladoucí vybudování Londonbridge povšechně do stol. XII.

¹¹¹⁾ Rieger l. c. 30. (vyobr. č. 60.) uvádí jen, že most se datuje z prvních dob vlády Maurů.

¹¹²⁾ Podle Riegra (l. c. 30.) vystavěli tento most »arabští učenci Alfons Hvězdář Učený (El Sabio) a Alef Ben Mohamed Kaid« roku 997 (!). Rovněž Menc (l. c. 9.) klade most do tohoto roku. Tento nekontrolovatelný údaj jest ovšem velmi povrchní a nepřijatelný, most se bezesporně hlásí do pozdějšího středověku (viz vyobr. č. 59. tamtéž). Zucker l. c. 18. (vyobr. č. 14.) klade most do let 1258—1380.

¹¹³⁾ Srv. vyobrazení u Riegra l. c. č. 58.

¹¹⁴⁾ Srv. Woermann l. c. III. 223.

¹¹⁵⁾ Viz dr. Ing. Hans Wagner, Studien über die romanische Baukunst in Regensburg. Sonderabdruck aus den Verhandlungen des Hist. Vereines von Oberpfalz u. Regensburg, Band LXV, II. (N. F. LX.) Regensburg, str. 9. sl.

¹¹⁶⁾ Srv. Zucker l. c. 14. Viollet-Le-Duc, Dictionnaire VII., 221. nezná kamenných mostů před XII. stol., což dnes — po citované již edici Mortetově — ovšem padá.

¹¹⁷⁾ Mortet l. c. 103., pozn. 3.

¹¹⁸⁾ Viz Ibidem 73., pozn. 2.: »De toto ponte Meduanae, quod videlicet lapideo opere construximus....«

¹¹⁹⁾ Ibidem l. c. 73.: »... Gaufridus... Constantiensis episcopus... lapideum pontem supra Viram condidit...«

¹²⁰⁾ Jmenovaný kanovník, slyše o povodních uvedené řeky, rozhodl se na radu místních obyvatel zříditi zmíněné mosty. Viz Mortet l. c. 261. sl.

zříditi přes Loiru u Toursu most, osvobozený od cla.¹²¹⁾ Za těchto poměrů jest ovšem pochopitelno, že v jihovýchodní Francii mohlo vzniknouti kol 1180 zvláštní laické bratrstvo »Fratres pontifces«, či »Frères hospitaliers pontifes«, »Frères du pont«, »Frères pontifces«, jehož úkolem bylo nejen obstarávání přivozů a bezpečnostní doprovod cestujících podél řek, ale zejména stavba a udržování mostů.¹²²⁾ V této době objevuje se rovněž najednou řada kamenných mostů ve Francii, ať již přímo

¹²¹⁾ Viz Mortet l. c. 102. Podle M. Enlarta (Michel, Histoire de l'art I. (2., str. 480. měl tento most 27 oblouků, tedy značné rozpětí.

¹²²⁾ Podle Viollet-Le-Duca, Dictionnaire VII. 222. sl. ustavilo se bratrstvo r. 1164 v Maupas pod vedením zakladatele sv. Bénézeta, zvaného i Petit Benoît, který byl stavitelem mostu v Maupas a Avignonu. Posledním dílem této mnišské korporace jest prý Pont Saint Esprit (1265 až 1295) u Cluny (Ibidem VI. 228.) v době, kdy laikové nastoupili již na místa někdejších mnišských stavitelů. Jinak bývá kladen vznik jmenovaného bratrstva již do začátku stol. XII. (MCC XIII., str. XXII. či dokonce až do X. stol. (viz německý překlad díla P. Hipolita Helyota, vydaný v Lipsku 1753, pod názvem Ausführliche Geschichte aller... Kloster und Ritterorden II. 335.). Podle F. M. Feldhausa (Die Technik 156.) potvrdil toto bratrstvo papež Klement III. roku 1189 a řád trval až do roku 1789, kdy zrušen. Helyot (l. c. II. 340) uvádí však jako datum saekularisace bratrstva rok 1519. Toto mnišské sdružení, pro vývoj středověké architektury jistě velmi zajímavé, nemůže zde býti ovšem blíže sledováno, pro nepřístupnost příslušné literatury, zejména pak speciální monografie Grégoirovy, Recherches historiques sur les frères pontifes (Paříž 1818), citované Feldhausem (l. c. 156.). Nejpodrobněji zabývá se uvedeným bratrstvem zmíněný již Helyot (l. c. II. 333. sl.). Helyot odkazuje jednak na spis jesuity P. Theophila Raynaua, Sanctus Joannes Benedictus, Pastor et Pontifex Avenionensis, jednak na pojednání, jež vydal o tomto světci roku 1708 Mange Agricol (?). Tyto dvě práce si sice poněkud odporují, jsou však zajímavý pokusem o rozumový výklad legendy o vzniku řádu a staviteli avignonského mostu sv. Bénézetovi (t. j. malém Benediktovi). Podle legendární tradice přišel prý tento světec r. 1176 do Avignonu opustiv jako dvanáctiletý chlapec stáda, a hlásal zde v kostele před biskupem, že z vnuknutí božího má vystavěti v Avignoně most. Zprvu byl prý považován za blázna, po roce byla mu však stavba mostu přec jen svěřena (Helyot II. 334.). Podle Raynaua (Helyot l. c. II. 344.) jest sv. Bénézet onen Jan Benedikt, převor jmenovaného bratrstva, jemuž roku 1187 dovolují kanovníci v Avignonu se svolením svého biskupa míti zde kostel a hřbitov s kaplanem a který bývá někdy označován mylně jako biskup avignonský nesprávným výkladem přídatku »pastor et pontifex« užívávaného proto, že byl původně pastýřem a skutečně vystavěl avignonský most (Helyot l. c. II. 333.). Zmíněný Mange Agricol (?) jde však ve výkladu legendy ještě dále. Sv. Bénézet je proň v době příchodu do Avignonu již starcem v hodnosti kontura mostního bratrstva v Bonpas v diecési cavaillonské, jehož původ jde daleko zpět až do stol. X. (Helyot l. c. II. 335), do neklidných dob, kdy bylo toto bratrstvo založeno k ochraně poutníků podél řek. Později, toto původně ochranné sdružení, ujalo se i stavby mostů. Podle Helyota (l. c. II. 336) bylo prvním sídlem bratrstva město Mauvais či Maupas, odkud přišel i do Avignonu sv. Bénézet, vykonávající v tu dobu již dvanáct let úřad představeného řádu, tedy duchovního pastýře, z čehož vznikla pověst o dvanáctiletém chlapci-pastýři, vystavěvším z vyššího posláni most v pozdějším přechodném sídle papežském (Helyot l. c. II. 337.). Jinde však uvádí Helyot (II. 338.), že mostní bratři pojali úmysl vystavěti most v Bonpas (totožné s Monpas?), když dokončili stavbu mostu avignonského, k čemuž jim přál z daru papež Klement III. zvláštní bullou z roku 1189. Touto bullou bylo bratrstvo vzato pod přímou ochranu papežovu. Podle všeobecně rozšířeného mínění zemřel sv. Bénézet roku 1184 (Helyot II. 345.). Papež Jan XXIII. sloučil prý pak později roku 1321 řádový dům těchto »bílých kněží« s kollegiálním kostelem v Avignonu (Helyot II. 339.). O mostním bratrstvu zmiňuje se i Dr. E. M. Schranka (Brückenkunde, Praha 1890, str. 6.) podle něhož šlo o útvar organizačně obdobný rytířským řádům, a Prokop (Mähren I. 104.) kladoucí zrušení bratrstva do vlády papeže Pia II. (1458—1464.).

zbudovaných tímto bratrstvem, či podnícených jeho činností. Kromě mostu v Maupas přes Durance u Cavaillonu¹²³⁾ vzniká v této době též pod vedením zakladatele bratrstva sv. Bénézeta známý kamenný most v Avignonu a to v letech 1177—1185, čítající původně 22 kleneb, z nichž dnes po bohaté a pohnuté historii mostu a častých jeho opravách zbyly pouze 4 oblouky.¹²⁴⁾ Opat v Saint-Bertinu Šimon II. buduje hned po nastoupení své hodnosti znova od základů most kamenný ke klášteru,¹²⁵⁾ za opata Saint-Florentského Frogeria (1160—1174) povstal i nákladný most v Saumuru,¹²⁶⁾ opat Petr v Andres povolává kol 1178 mistra Aimona a buduje most v Andres.¹²⁷⁾ Do té doby — konec století XII. — patří konečně i kamenné mosty v Béziers¹²⁸⁾ a Carcassonne.¹²⁹⁾

Na Pont St. Bénézet v Avignonu, který jediný z této skupiny jest dostupný aspoň podle reprodukce, můžeme též sledovati nejlépe ovlivnění středověkého mostu mostem římským. Mostní pilíře u Pont Bénézet jsou prolomeny propustěmi, dnes nestejně rozdělenými a dimensovanými. Zda tato nepravidelnost v umístění a rozpětí propustí jest původní či povstala za četných oprav avignonského mostu, lze těžko rozhodnouti, existence propustí však zřejmě poukazuje ku vzorům, jež učily jihofrancouzské mostní stavitele — k mostům římským,¹³⁰⁾ obzvláště je-li správný údaj, že klenby provedeny tu ze 4 pasů, vzájemně nevázaných jako u římského akvaduktu Pont du Gard u Nîmes v jižní Francii, který prý

¹²³⁾ Mencl l. c. 9.

¹²⁴⁾ Séjourné l. c. II. 15. pozn. 3., II. 25. pozn. 3. Chr. Klaiber (Deutsche Bauzeitung, XIV., 94.), Zucker l. c. 18. Podle Schramma (l. c. 207.) vystavěn most v letech 1178—1187, podle Gautiera (l. c. 5. sl.) v letech 1176—1188 a most měl pouze 18 oblouků. Viollet-Le-Duc (Dictionnaire VII., 221) klade stavbu mostu do let 1178—1188 a udává stejný počet oblouků (l. c. 224.), podle něho i Mencl (l. c. 9.), který soudí, že most měl 21 oblouků. Podle Velflíka (Časopis výstavní 32.) a Riegra (l. c. 28.) vznikl most mezi 1178 až 1187, podle Prokopa (Mähren l. 104.) roku 1178. Pont St. Bénézet byl několikrát pobořen, tak 1226 (Séjourné l. c. II. 15. pozn. 3.), 1385 (Schramm l. c. 207., Gautier l. c. 6) či 1395 (Viollet-Le-Duc l. c. VII. 222.), 14, 15, (Gautier l. c. 6.). Roku 1602 sřítíl se jeden (Viollet-Le-Duc l. c. VII. 222.), Velflík (Časopis výstavní 32.), roku 1633 a roku 1670 rovněž dva oblouky (tamtéž, srv. Gautier l. c. 6.). Opravy mostu datují se z let 1234, 1237 (Séjourné l. c. II. 15. pozn. 3.) z doby papeže Klementa VI., který znovuzřídil čtyři oblouky (Viollet-Le-Duc l. c. VII. 222.), z roku 1418, kdy dali opravit stržený oblouk obyvatelé Avignonu (tamtéž) a ovšem zajisté po zmíněných poruchách XVII. stol. Od roku 1670 (Rieger l. c. 29, podle Zuckera l. c. 18. od roku 1669) jest již asi most zříceninou — jistě však počátkem XVIII. stol. — jak možno souditi z Gautiera (l. c. 5.), Schramm však (l. c. 207.) uvádí opravu ještě roku 1672. Vyobrazení mostu viz u článku Chr. Klaibera (Deutsche Bauzeitung, XIV., 97.), u Zuckera (l. c. č. 13.), Mencla (l. c. č. 10.) a Riegra (l. c. 54.).

¹²⁵⁾ Mortet l. c. 122.

¹²⁶⁾ Mortet l. c. 23.

¹²⁷⁾ Mortet l. c. 332. sl.

¹²⁸⁾ Viollet-Le-Duc, Dictionnaire VII. 229. vyobr. č. 3. na str. 230.

¹²⁹⁾ Tamtéž VII. 228. Zde jako u Rzihy (Die Regensburger Rücke 11.) jest kladeno dokončení mostu do roku 1184. Mencl (l. c. 9.) uvádí most jako současný s mostem v Avignonu (1177—1188). Podle Zuckera (l. c. 18.) byl most vystavěn teprve kol 1250.

¹³⁰⁾ Srv. Zucker l. c. 18.

zde byl přímým vzorem.¹³¹⁾ Oblouky avignonského mostu jsou sice smělé, ale celá stavba přece jen prozrazuje poměrnou bezradnost nejen v architektonickém vyřešení užitkové stavby, ale i v konstrukci při srovnání s mostem římským. I z reprodukce jest dobře viditelné, jak pilíře jsou založeny na zasypaných jímkách, které tvoří takto umělé ostrůvky. U římského mostu seděl ovšem pilíř, vystupující z hladiny, rovněž na substrukci z původní jímky, ale tato podnož byla nejen tektonickou součástí mostu, ale i jeho architektonickým článkem, vyřešeným jako odstupňovaná trnož z tesaných kvádrů, jak nejlépe dokazuje Ponte St. Angelo v Římě. Při Pont St. Bénézet však zasypaná jímka s viditelnými ještě štětovicemi není než ochranným opatřením proti přímému působení říčního proudu na zdivo pilíře, opatřením, s jehož principem jsme se již setkali u mostu řezenského, ovšem ve formě daleko primitivnější. Co zejména překvapuje u avignonského mostu, jest nepoměrně úzká jeho mostní dráha, která činí mezi parapety málo přes 4 m¹³²⁾ a která jest i neúměrná rozměrům pilířů, jež jsou tak dlouhé, že na ohlaví jednoho z nich mohla býti zřízena i kaple sv. Bénézeta.¹³³⁾

Tyto okolnosti ovšem nenasvědčují tomu, že stavitel mostu řezenského přišel z Francie, byť i odtud Německo přejímalo v této době rozřešení základních konstruktivních problémů. Ostatně již poloha Řezna, východiska a průchodní stanice cesty do Itálie, ukazuje, že odtud pravděpodobně přišel i stavitel jeho mostu.

Bylo již řečeno, že kromě jižní Francie je severní Itálie klasickou zemí rozvoje středověké mostní stavby. Při hojnosti dochovaných římských mostů v Itálii a vysokém stupni její středověké architektury jest zde ovšem pochopitelný i časný vývoj klenutých mostů, jež však nelze sledovati tak přesně a doloženě jako u mostů francouzských, protože pomocná literatura, pokud byla dostupná, postrádá publikace rázu Mortetovy. V topografických příručkách objevíme však značné množství středověkých mostů kamenných, nedoložených bohužel daty, ale přece jen hlásících se do této doby znovuzkříšení antické tradice u mostních staveb. Tak v Benvenuto, někdejší hlavním městě říše Langobardů, dochoval se vedle zříceniny návodního pilíře a náběhu klenby u Ponte della Maurella¹³⁴⁾ dobře zachovaný Ponte di S. Maria degli Angeli o polokruhových obloucích na mohutných pilířích s poloválcovitými ohlavími,¹³⁵⁾ v Briolu u Bergama dosud existuje most přes Brombo, o obloucích značného rozpětí,¹³⁶⁾ který s mostem přes Aniene u Vicovara¹³⁷⁾ má i — obdobně jako u mostů římských — s'oupající mostní dráhu, a konečně most v městečku Signa, kladený do XII. stol.,¹³⁸⁾ nehledíc

¹³¹⁾ Rieger l. c. 29.

¹³²⁾ Tamtéž 28.

¹³³⁾ Tamtéž 28, Gautier l. c. 6. Podle Zuckera (l. c. 18.) zbudována kaple roku 1234.

¹³⁴⁾ Viz Italia artistica, Sv. 44., str. 99., vyobr. na str. 80.

¹³⁵⁾ Vyobrazení tamtéž na str. 22.

¹³⁶⁾ Vyobrazení v Italia artistica, Sv. 57., str. 138.

¹³⁷⁾ Vyobrazení v Italia artistica, Sv. 21 str. 38.

¹³⁸⁾ Italia art., Sv. 20., str. 42., vyobr. na str. 46.

ani k polokruhově sklenutým mostům sicilským.¹³⁹⁾ Ve starší literatuře jsou sice uváděna i data o některých italských mostech této doby, jež možno ovšem pouze registrovati s plnou rezervou o jejich správnosti, protože citované údaje nemohly býti přezkoušeny a udávané mosty již neexistují. Ve Veroně na př. sřítíl prý se roku 1153 most, jehož trosky byly patrný ještě v polovině stol. XVII.,¹⁴⁰⁾ Ponte Vecchio ve Florencii, v dnešní podobě z druhé čtvrti XIV. stol., byl prý již založen kol 1100,¹⁴¹⁾ a mnich Artusius Deslemanijs (?) zbudoval prý 1191 v Pavii Ponte di Noventa.¹⁴²⁾ Tyto údaje jsou ovšem chudé proti poměrné hojnosti spolehlivých dokladů mostního stavitelství francouzského, což bylo by lze vysvětliti i tím, že Itálie byla poměrně nejvíce saturována dochovanými mosty římskými, a což sice místy nepřispívalo k zakládání mostů středověkých,¹⁴³⁾ avšak nemůže ještě svědčiti proti vyspělosti italských mostních staveb v době vzniku mostu řezenského. Ponte de Molini v Mantui jest jedním takovým školským dokladem zralosti vodního stavitelství italského, který, i kdyby byl zcela osamocen, bude vždy svědčiti, že Itálie nebyla touto dobou nikterak pozadu za mostními stavbami francouzskými.

Ponte de Molini jest zároveň mostem, hrází, fortifikační stavbou a stavidlem v našem slova smyslu. Jeho dvanáctí oblouky protéká voda z Lago Superiore do Lago di Mezzo, jež poháněla kdysi kola dvanácti mlýnů na mostě, davších mu i jméno. Podle soudobého nápisu, sestaveného v roce 1198 Raimundem, zvaným Scrivanus, dalo popud k této stavbě 9 rektorů a 3 prokurátoři, jimž byla tehdy svěřena správa města, a roku 1188 počato se stavbou. Stavitelem mostu jest architekt Albertus Pitentinus, známý i splavněním Mincia a umělým zaplavovacím opatřením u Mantuy. Tento zajímavý most byl i architektonicky vyřešen velmi originelně. Nad každým z mlýnů na tomto mostě byla totiž socha jednoho z 12 apoštolů a ve středu mostu umístěna do nikovité nástavby socha Vykupitelova.¹⁴⁴⁾

Nedostatek vzorů a technických zkušeností pro předpoklad italského původu řezenského mostu tedy v Itálii není. Tento předpoklad však jest tím pravdě-

¹³⁹⁾ Viz vyobrazení toku řeky Alcantary pod propastí Camastra na str. 140., kde viditelný zachovaný most, a téže řeky s partii lávy na str. 143., kde i zachycena klenba položnicového mostu o jediném oblouku, v Italia artistica, Sv. 36.

¹⁴⁰⁾ Schramm l. c. 226., který tuto zprávu čerpá z Pavlinových Antiquitates Veronenses, Pataviae 1665, Lib. III., cap. II., p. 91.

¹⁴¹⁾ Zucker l. c. 52. Zucker však klade první založení tohoto mostu i do roku 1177 (l. c. 18.), aniž by se snažil vysvětliti tento rozpor ve vlastních údajích.

¹⁴²⁾ Prokop (Mähren, I. 104.), který tuto zprávu přejímá z Rzihy (Wochenschrift 1876, str. 344.). Nutno bohužel ponechati nerozhodnuto, zda tímto mostem není míněn onen cihelný most z roku 1351, zmíněný již v poznámce 92.

¹⁴³⁾ Řím na př. dostává první pořimský most teprve roku 1474 — Ponte Sisto — zbudovaný papežem Sixtem IV. na místě antického Pons Valentinus ve formách, značně upomínajících na římský vzor, zejména pak na Ponte Pietra ve Veroně. Viz Zucker l. c. 23. sl., vyobr. č. 19.

¹⁴⁴⁾ Berühmte Kunststätten, Sv. 37., str. 18. sl., vyobr. č. 5. na str. 13. Dnešní podoby nabyly most za důkladné přestavby generálním stavebním ředitelem Antoniem Marií Azzolinim r. 1752 (tamtéž str. 19.).

podobnější, jeví-li i ostatní památky řezenské do poloviny XII. stol. zřejmé stopy ne-li italské proveniencie, tedy aspoň akcentovaného ovlivnění z Itálie, kam cesta byla známa již od dob římských ještě ze starého římského tábora Castra regina. Bezprostřední vliv středověké Itálie začíná v Řezně již začátkem VIII. stol. a nejstarší středověká památka řezenské architektury — chór sv. Emmerama nejeví náhodou nápadnou příbuznost s kryptou S. Apollinare in Classe v Raveně.¹⁴⁵⁾ I basilika, kterou buduje kol 780 biskup Lindpert nad kryptou s ostatky sv. Emmerama, jest pod přímým vzorem severoitalských basilik¹⁴⁶⁾ a zvonice u Alte Kapelle upomíná zcela zřejmě na italské campanily.¹⁴⁷⁾ V kryptě sv. Wolfganga, zbudované v polovině XI. stol. při sv. Emmeramu se západní příční lodí a západním chórem opatem Reginvardem, objevují se v Řezně první kostkové hlavice,¹⁴⁸⁾ lombardského původu, v Itálii ovšem přicházející již u památek ravenských, a kvadratická dispoice Allerheiligenkapelle s třemi apsidami a osmihrannou kupolí, charakter jejich profilů na konsolkách obloučkového vlysu, říms a náběžníků na pilastrech, jež jsou prolomeny okénky, zejména pak výborné opracování užitého kamene dokazuje bezesporně, že zde — právě jako na současné zvonici Obermünsteru a na Niedermünsterkirche — pracovali italská comacini, kteří do Řezna přinášejí kromě zmíněné již skvělé techniky i dekorativní prvky.¹⁴⁹⁾ Teprve v polovině XII. stol. dostává řezenské umění nový náraz — tentokrát ze severu — příchodem irských mnichů a stavbou jejich Schöten-či St. Jakobskirche v Řezně,¹⁵⁰⁾ nehledíc ovšem ke starším již vlivům z Hirsau, uplatňovaným v Řezně při dispoicích chrámových.¹⁵¹⁾

Italský stavitel či stavitelé byli tedy asi i staviteli mostu řezenského. Tento dohad jest ovšem hypotetický a odůvodněn vlastně více negativním výsledkem přehledu vývoje a stupně soudobého mostního stavitelství a stanovením provenieční příbuznosti ostatních řezenských stavebních památek. Možno-li však na těchto objektech stopovati italský vliv, ne-li dokonce jejich přímý jižní původ, jest tato domněnka tím oprávněnější u řešení otázky stavitele řezenského mostu po všech předcházejících výkladech, které ukázaly nemožnost předpokladu autochthonního rozřešení problému klenutého mostu v Německu a větší pravděpodobnost z daných dvou možností, že totiž stavitel tohoto prvního středověkého mostu v Evropě přišel spíše z Itálie, odkud přijímalo Řezno poučení i v jiných případech, než z jižní Francie, s níž styk touto dobou není v Řezně ani doka-

¹⁴⁵⁾ Srv. Dr. Ing. Hans Wagner, Studien über die romanische Baukunst in Regensburg, str. 15.

¹⁴⁶⁾ Tamtéž str. 16.

¹⁴⁷⁾ Tamtéž str. 19., vyobr. č. 1. na str. 18.

¹⁴⁸⁾ Tamtéž str. 26.

¹⁴⁹⁾ Tamtéž str. 36. sl.; vyobrazení Allerheiligenkapelle v Řezně č. 13. na str. 37. Srv. E. Dostál-St. Sochor, Kostel sv. Petra a Pavla v Řeznovicích. Monografické studie Státního památkového úřadu pro Moravu a Slezsko v Brně. I. (Zvl. otisk z Časopisu Matice Moravské XLV.), Brno 1921, str. 22. Pro účast Comasků na řezenských stavbách svědčí i listinné doklady (viz článek V. Kramáře v Um. Pokl. Čech, II., 54., pozn. 9.)

¹⁵⁰⁾ Viz H. Wagner l. c. 39. sl.

¹⁵¹⁾ Srv. tamtéž str. 86.

zatečný, ani předpokladatelný.¹⁵²⁾ Konečně neposlední příčinou nemožnosti autochtonního původu mostu řezenského jest jistě i okolnost, že v Německu římský most byl vlastně neznám. Z Konstantinova mostu u Trevíru zachovaly se pouze pilíře,¹⁵³⁾ na mostu v Bingen vydržela jen jediná římská klenba,¹⁵⁴⁾ most u Grosskrotzenburgu¹⁵⁵⁾ byl zcela zničen a po mostech u Kolína n. R. a Mohuče zbyly jen trosky pilířů.¹⁵⁶⁾ Německo nezná římského mostu již ani ve středověku — kromě zbytků v Trevíru a Bingen — a jeho prvním kamenným mostem jest teprve most řezenský, zbudovaný ovšem cizím mistrem, povoláním pravděpodobně z Itálie¹⁵⁷⁾ Tento most jest kromě našeho Juditina jediným mostem

¹⁵²⁾ Vliv italský na mostě řezenském předpokládá již Rziha (Reg. Brücke 35.) vzhledem k tehdejšímu styku s Římem. Protože Rziha předpokládá existenci kamenného mostu ve Würzburku již před Řeznem, soudí, že nositelem znalosti mostního stavitelství byl tehdy pro Německo onen Enzelino — podle jména prý asi Lombardan — ze školy drážďanského Foetia, který nejdříve působil na mostě ve Würzburku a jehož družstvo prý zbuvovalo most řezenský a v letech 1154—1174 i most Juditina (Reg. Brücke 36.). Stavitel mostu řezenského byl prý však rozhodně laikem (tamtéž 32.), čemuž nasvědčuje četná plastická výzdoba mostu, znamená prý to laické stavební hutí (tamtéž 37. sl.). Jinde opět Rziha (Wochenschrift 1876, str. 344.; otištěno i ve Verhandlungen des Hist. Vereines von Oberpfalz u. Regensburg XXXIII., 1878, str. 251.), který nemá jednotného úsudku a svůj názor neustále mění, tvrdí, že most byl vystavěn stavební hutí řezenskou, která děkuje za svůj vznik opatu u sv. Emmerama Vilémovi. Odtud asi převzal svůj údaj i Prokop (Mähren I. 104.). — Resch (Reg. Brücke 16. sl.) předpokládá provedení stavby mostu mostním bratrstvem, protože prý při tehdejší nedostatku místního stavebního cechu nedalo by se jinak vysvětliti dokončení stavby v 11 letech, názor, který ovšem nemůže přijíti v úvahu již proto, že vznik mostního bratrstva jest mladší. Je však zajímavé, že též Hans Wagner, který přiznává přímý import lombardských stavitelů do Řezna (do pol. XII. stol.), předpokládá jinde existenci klášterní hutí u sv. Emmerama (srv. I. c. 83. sl.), k jejíž vyspělosti a konstruktivní dovednosti poukazují prý právě stavba řezenského mostu, ač most vznikl ještě v době do níž jinak Wagner klade působení italských vlivů v Řezně, ne-li přímo lombardských comacinů (tamtéž 36.).

¹⁵³⁾ Srv. H. Otte, Geschichte der romanischen Bankunst in Deutschland, str. 25., Otto v. Schleinitz, Trier, Berühmte Kunststätten, Sv. 48. str. 23., vyobr. č. 7. a 152. Velflík, Dějinný a technický vývoj stavitelství mostního, str. 30. vyobr. č. 44.; Mencil. I. c. 5., G. Ebe, Brücken im Stadtbilde (Städtebau III. 159.), Zucker I. c. 14. Původ dnešních kleneb jest v těchto citovaných pracích — mimo Zuckera a Ebeho — kladen do 1729 (kromě prvního oblouku, zřízeného roku 1803 na místě padacího mostu). Jediný Schleinitz (I. c. 211.) klade jejich stavbu do let 1719—1721 a Zucker považuje 8 oblouků za konstantinovské a jediné dvě klenby klade do opravy mostu po jeho zničení Francouzi r. 1689.

¹⁵⁴⁾ Viz poznámku 67.

¹⁵⁵⁾ Viz článek Edw. Schrödera v. J. Hoopsově, Reallexikon der germ. Altertumskunde, Strasburk, 1911—1913, I., 333.

¹⁵⁶⁾ Srv. tamtéž I., 333., Velflík, Dějinný vývoj atd. 30., kde též vyobrazen pilotový rošt mohučského mostu (vyobr. č. 45), a Mencil. c. f.

¹⁵⁷⁾ Názor Edw. Schrödera (I. c. I. 334.), že stavba kamenných mostů dá se přijmouti v Německu již dobou Karolíngů, jest naprosto neudržitelný, byť i autor měl na mysli pouze menší stavby kamenné. Jest ovšem zajímavé a budíž zde konstatováno, že Karel Veliký zamýšlel zříditi u Mohuče most kamenný místo dřevěného. Doklad o tom podává Einhardova Vita Karoli M. (MG. SS. II. 452. sl.). Vystavěl však most dřevěný během 10 let, který, ač se zdál, že vydrží věčně, byl zničen r. 813 (tedy rok po jeho dokončení) požárem tak, že po třech hodinách nezástal z něho ani trám (hastula) kromě toho, co kryla voda (MG. SS. II. 460., srv. Schröder I. c. I. 333.). Gesta Karoli Monachi Sangallensis (MG. SS. II. 745.) uvádějí sice, že dokladem Karlovy péče

ve střední Evropě z XII. stol., po nichž následují poměrně pozdě až ve stol. XIII. německé mosty ve Frankfurtu n. Mohanem,¹⁵⁸⁾ v Hötteru přes Veseru¹⁵⁹⁾ Minden¹⁶⁰⁾ v Hessensku a v Esslingen.¹⁶¹⁾

V tomto řezenském mostě nutno tedy hledati, jak již bylo řečeno, popud a vzor ke stavbě našeho mostu Juditina. K nápadné shodě dimensionálních poměrů obou mostů, k níž bylo též poukázáno, přidružuje se stejný způsob založení pilířů na ležatém roštu¹⁶²⁾ a podobnost jak pilířů s ohlaviemi,¹⁶³⁾ tak i kleneb

» . . . testes adhuc sunt arcae (!) pontis Magotiencensis«, ale použití nesprávného termínu — arcae (t. i. oblouky) — nemůže mýlit. Zpráva Einhardova jest jasná: Kamenný most, ba i most pouze s kamennými pilíři, který jediné byl by mohl býti v této době zamýšlen, nemohl shořeti během tří hodin, aby ani trám (hastula), vyčnívající nad hladinu, po něm nezůstal. Rziha však (MVGDB XVI. 290.), ač se odvolává na Einharda, tvrdí ovšem opět nekriticky, že mohučský most, shořelý r. 812 (!), vystavěl prý Karel Veliký r. 803 (!) z větší části na kamenných pilířích.

¹⁵⁸⁾ Stavba dřevěného mostu byla prý již zahájena 1035 (Schramm I. c. 156.). Most kamenný klade jediné Grotenfend do pol. XII. stol., ale jeho motivace jest velmi labilní (viz C. Wolff-R. Jung, Die Baudenkmäler in Frankfurt a. M. II. 260.). Most připomíná se poprvé 1222 (tamtéž), podle Schramma 1235 (viz I. c. Urkunden 85.), kamenný most pak roku 1253 (tamtéž str. 186.). Stavbu tohoto mostu klade Feldhaus (Die Technik 1555.) do let 1235 až 1276, K[arl] Sch[effler?] v Kunst und Künstler (XII. 479) povšechně do XIII. stol. Most nebyl však ani v této době celý zklenut, protože ve XIV. stol. nazývá se brzy dřevěný, brzy kamenný, a bylo na něm ještě dlouho pracováno. Jest zachována listina z roku 1300, udělující odpustky těm, kdož přispějí k stavbě mostu (Wolff-Jung I. c. II. 261.). Most byl stíhán četnými pohromami, tak roku 1306, kdy se sřítily obě věže a část mostu, roku 1342 se most opět částečně sřítil s věží sachsenhausenskou (tamtéž II. 262.) a roku 1358 spadl jeden oblouk (tamtéž II. 263.). V letech 1396—1397 provedeny mistrem Volmarem na mostě některé práce, soudíc podle dochovaného účtu (tamtéž II. 261.) a most dokončen až na střední partii roku 1419 pod vedením mistrů Wiganda, Henne Mengoze a parléře Henne Scheltenera (tamtéž II. 265.). Tato střední partie opatřena pouze dřevěnou mostnicí a na jejích pilířích zavěšen mlýn, jak dosvědčuje popis mostu z roku 1476 a jeho vyobrazení ještě v polovině stol. XVI. (tamtéž II. 266.). Kamenný most, jak se nám dochoval až do roku 1915, kdy byl stržen (Kunst und Künstler XIII. 479.), pocházel z poslední důkladné přestavby, zahájené roku 1741 a postupně prováděné Mikulášem Paulim, městským stavitelem Samhammerem a J. Friedrichem z Uffenbachu. (Wolff-Jung I. c. II. 271.) V Deutsche Bauzeitung (XLII., 1908., str. 718. sl.) jest kladen kamenný most do roku 1342. — Vyobrazení mostu viz u Schramma (I. c. tab. 44.), u Wolff-Junga (I. c., II. 270., obr. č. 293) a v Kunst und Künstler (XIII. 481) — zde podle Fayových Bilder des alten Frankfurt a. M.

¹⁵⁹⁾ Podle Schramma (I. c. 159) vystavěl tento most Hermannus, opat v Corbay, roku 1259 za pomoci měšťanů, jimž dal svolení ke stavbě listinou z roku 1249 (citována u Schramma I. c. Urkunden 88., č. XCIX.). Další pátrání po tomto mostu zůstalo bez výsledku.

¹⁶⁰⁾ Tento kamenný most — rovněž přes Veseru — vystavěl biskup Otto I. (1226—1277.). Viz Schramm (I. c. 159.) a Die Bau- und Kunstdenkmäler von Westfalen. Kreis Minden, str. 59.

¹⁶¹⁾ Most datuje jediné H. Otte (Geschichte der romanischen Baukunst in Deutschland, 737, §74.) a to podle Lotze (Kunsttopographie 2., 115.) do roku 1286. Jinak vyobrazení mostu u Schramma (I. c., tab. 52.), Bauma (Die schöne deutsche Stadt. Süddeutschland, str. 175., č. 179.) a DraEd, Pauluse (Die Kunst und Altertumsdenkmale im Königreiche Württemberg. Neckarkreis, tab. Ansichten aus Esslingen). Zde viditelná jen věž mostecká s kaplí. Zucker (I. c. 161) uvádí pouze že most jest nedostatečně zachován a že obranným systémem — věžemi na obou koncích mostu a jednou věží uprostřed — upomíná na most v Cahors.

¹⁶²⁾ U mostu řezenského zjištěno toto založení — podle Gumpelheimerovy kroniky — na ná-
v. dním pilíři řezenského břehu a u Wöhrdu (Rziha, Regensburger Brücke 11.); o mostu Juditina viz podle měření Velflíkova Lehnera (I. c. I., 3., str. 124.).

Z této konstruktivní i formální příbuznosti obou mostů nelze ovšem ještě vyvozovati, že most Juditin byl dílem řezenské školy.¹⁶⁴⁾ Řezenská škola či huť mostecká neexistuje,¹⁶⁵⁾ neboť řezenský most a po něm most Juditin nejsou články souvislého vývojového řetězu klenutých mostů středoevropských, nýbrž osamocenými doklady přímého importu italského mostního stavitelství, pravděpodobně lombardského původu.¹⁶⁶⁾ Most Juditin jest jen dílem této cizí školy v Řeznu působivší, školy zapracované ve stavbě kamenných mostů, čehož dokladem jest již i poměrně krátká doba stavby obou těchto středoevropských mostů.

Stopovati jejich stavitele do Italie a na určitém příkladě dokázati jejich filiaci s italským mostním stavitelstvím se nám ovšem nepodařilo pro nepřístupnost potřebného materiálu. Důvody k vyslovenému závěru jsou však motivovány analogií u jiných soudobých památek řezenských, zejména pak u Allerheiligenkapelle, jejíž přímý italský původ jest všeobecně předpokládán¹⁶⁷⁾ a pro niž i nalezeny v lombardské architektuře vzory a to v baptisteriích v Bielle a Gallianě¹⁶⁸⁾ zároveň se stavbami, prostředkujícími přechod tohoto vzoru ze severní Italie do jižních Bavor.¹⁶⁹⁾ V našem případě jde ovšem o přímé přesazení severoitalského umění do Řezna a odtud do Prahy. Předpokládati přímé zasáhnutí italského vlivu i v Praze nebylo by sice vyloučeno, ale v případě Juditina mostu není tak dokazatelné, jak se na první pohled zdá. Jest sice možno, že Vladislav II., seznámiv se na italské výpravě roku 1158 se severoitalským uměním, přivedl s sebou odtud i stavitele budoucího mostu Juditina,¹⁷⁰⁾ ale není zároveň možno přehlédnouti, že itinerář Vladislavových cest ukazuje návštěvě Řezna Vladislavem II. po prvé roku 1154, kdy řezenský most již stál. Již tohoto roku mohl Vladislav II. pod dojmem řezenského mostu zaměstnávat se plánem dáti i svému sídelnímu městu obdobný div. Stejně i při prvním svém řezenském pobytu během roku 1158, kdy v lednu tu byl obdařen královskou hodností. Konečně pak na milánské výpravě, již se ještě tohoto roku Vladislav II. zúčastnil, znovu pobyv v Řezně,

¹⁶³⁾ R z i h a (Regensburger Brücke 10.) uvádí sice, že ohlaví u pilířů řezenského mostu jsou pozdější, a v původních pilířích bez ohlaví chce právě spatřovati důkaz, že stavitel řezenského mostu sledoval tradici mostů římských, u nichž prý není ohlaví. Musí sice přiznat, že na římských mostech vyskytují se pilíře s ohlavími půdorysu rovnostranného trojúhelníka, ale přes to z několika příkladů římských pilířů bez ohlaví tvrdí, že tato konstrukce pilíře jest vlastní římskému mostnímu stavitelství. Tyto všechny vývody ovšem padají okolností, že ohlaví u řezenského mostu jsou vázána se zdívkami pilířů a s těmito tudíž současná.

¹⁶⁴⁾ Srv. R z i h a v M V G D B, XVI. 300.

¹⁶⁵⁾ Jak tomu chce R z i h a (tamtéž XVI. 298. a 300.).

¹⁶⁶⁾ Severoitalský původ řezenského mostu přiznává ovšem již R z i h a (M V G D B XVI. 298), vychází však z falešné premisy, že totiž severoitalský vznik celé školy, pracující v Německu postupně v Drážďanech, Würzburku a Řezně, jest patrný ze jmen mistra Fotia, působícího v Drážďanech, a Enzelina, zbudovavšího kamenný most ve Würzburku.

¹⁶⁷⁾ Viz pozn. 149.

¹⁶⁸⁾ Viz D o s t á l - S o c h o r, Kostel sv. Petra a Pavla v Řeznovicích, str. 18. sl.

¹⁶⁹⁾ Viz tamtéž 22.

¹⁷⁰⁾ První tak tvrdí D u b r a v i u s (Historia Bohemica, Hanoviae 1602, str. 100.). Po něm S c h a l l e r (l. c. II. 338) a P r o k o p (Mähren I. 67. a 71.). T a d r a (Kulturní styky atd. str. 368., pozn. 5.), upozorňuje na zprávu u Dubravia, považuje jeho údaj za velmi pravděpodobný.

nelze zjistiti, že se Vladislav setkal v severní Italii s klenutým mostem. Prameny této výpravy mluví o několika mostech, — zejména o mostu u C a s s a n a — ale ani jediný z nich neuvádějí jako kamenný.¹⁷¹⁾ Tyto okolnosti jsou jistě příliš závažné, aby mohly býti přehlédnuty a aby při Juditině mostu bylo možno přijmouti, že jeho stavitel přišel do Prahy přímo z Italie. Touto dobou, kdy Praha jest ve střední Evropě poměrně nejbohatším městem na románské stavební památky,¹⁷²⁾ byl zajisté, zejména za vlády Vladislavovy, čilý a přímý styk Čech s Itálií,¹⁷³⁾ jak i dokazuje časné užívání sdružených okének, dělených sloupkem — tedy motivu lombardského.¹⁷⁴⁾ Ale na cestě z Čech do severní Italie leželo Řezno, důležité středisko kulturní i politické, jehož význam jistě nemohl zůstat bez vlivu na vývoj našeho umění, vlivu aspoň prostředkovatele s pokročilým uměním lombardským — této době směrnatným. Vymyká se z rámce naší monografické práce sledovati tento postup ovlivňování české architektury stavitelstvím severoitalským, zvážiti úlohu Řezna jako prostředkovatele nových lombardských myšlenek konstruktivních a dekorativních motivů a rozhodnouti, děkuje-li naše umění více přímému styku se severní Itálií, či vlivu, sdělovanému cestou přes Řezno. K řešení této důležité otázky chybí zejména podrobné a detailní zpracování a datování příslušných jak našich, tak bavorských, hlavně řezenských památek a zjištění, jak které lombardské motivy se kde dříve vyskytovaly. Dotud, pokud tato část odborného badání nebude absolvována, jsou jakékoliv všeobecné konkluse předčasny.

Původ pražského mostu jest bezesporně italský, ale musíme se skromně spokojiti s vědomím, že jest zde pravděpodobnější transplantace italského mostního stavitelství přes Řezno, než přímo ze severní Italie, a to tím pravděpodobnější, uvědomíme-li si nápadné konstruktivní příbuznosti mostu řezenského s mostem Juditiným.¹⁷⁵⁾ I takto však jest Juditin most důležitou památkou, jejíž význam

¹⁷¹⁾ Srv. Dr. Florenz T o u r t u a l, Böhmens Anteil an den Kämpfen Kaiser Friedrich I. in Italien. I. Der Mailänderkrieg. Göttingen 1865, zejména str. 151. sl., a V. N o v o t n ý, České dějiny, I. 2., str. 888. sl.

¹⁷²⁾ Srv. přednášku prof. Dra V. B i r n b a u m a, Románská Praha, konanou dne 14. června 1922 v Kruhu pro pěstování dějin umění, v níž přednášející vypočetl v Praze 30 bezpečně románských kostelů a uvedl, že Praha vedle Norimberka byla jediným městem v oblasti římské říše které mělo zděné občanské domy.

¹⁷³⁾ T a d r a (l. c. 359) na př. upozorňuje na zprávu kanovníka Vincence k roku 1159 (FRB. II. 445.), v níž se děje zmínka, že Vincenc byl poslán biskupem Danielem do Bologne, aby zde zakoupil knihy a Dekrety Gratianovy. (Srv. N o v o t n ý, České dějiny, I., 2. str. 907.).

¹⁷⁴⁾ Upozornění prof. Dra V. B i r n b a u m a.

¹⁷⁵⁾ Ke konci ještě nutno registrovati názor L e h n e r ů v (Dějiny umění I., 3. 130. sl.), o jehož naivnosti není třeba se rozšiřovati. Podle Lehnera, který odmítá R z i h ů v výklad o spojitosti stavitel mostu Juditina s mostem v Řezně a Würzburku, slul prý stavitel pražského mostu Bradáč či Bradatý, protože maska Bradáče, o níž bude v textu ještě zmínka, nepředstavuje muže s plnovousem a nelze proto míti za to, že lid by si byl během doby pojmenování masky sám vytvořil. Spíše jest prý pravděpodobno, že v tomto podání se dochovalo jméno stavitel mostu, obzvláště když Tomek uvádí v XIV. stol. rodiny tohoto jména, takže možno předpokládati, že žily v Praze již v době stavby mostu Juditina. Lehner polemizuje tu i proti R z i h o v u tvrzení o laickém původu,

přerůstá cenu lokální. Jsa vedle mostu řezenského, nad nějž vynikal dokonalejším založením pilířů, jež nestály již na rozměrných ostrůvcích, nýbrž přímo se zvedaly z řeky, dlouho jediným kamenným mostem ve střední Evropě, byl vynikajícím dílem doby, na něž Praha byla právem pyšna. Chápeme proto zcela dobře, že Vincenc tolik vyzdvihuje právě stavbu mostu Juditina, jež nazývá císařským dílem, a pochopíme, proč František Pražský, zaznamenává sřícení mostu za povodně roku 1342, pozastavil se nad jeho koncem, „jakoby padla koruna království.“¹⁷⁶⁾ Není dosud zjištěn postup znalostí klenební techniky u nás. — že most Juditin byl jednou ze vzpruh konstruktivního pokroku naší architektury, o tom zajisté netřeba pochybovati.

II.

Význam mostu jako jediné pevné komunikační spojnice vltavských břehů volal ovšem záhy k opevnění obou jeho konců věžemi. Neopevnění mostu znamenalo otevřít obě části městského osídlení na pravém i levém břehu možnému nebezpečí nepřátelského vpádu a nepřímo ohroziti i pražský hrad. Most Juditin opatřen proto na obou koncích věžemi a to poměrně nedlouho po svém zřízení.

Myšlenka fortifikačního zajištění mostů jest stará a jest společna všem dobám i všem zemím neklidných poměrů,¹⁷⁷⁾ tím ovšem obecnější ve středověku, kdy vznikají hrady a kdy města jsou svírána do těsného pásu hradeb.¹⁷⁸⁾ Středověké mosty jsou opevňovány nejrůznějším počtem i systémem věží, takže se až někdy zpronevěřují původnímu svému účelu: sloužití komunikaci, jak typicky ukazuje most v Cahors, který je netoliko opatřen třemi věžemi — dvěma na konci a jednou uprostřed — ale zabezpečen i tím, že přístup na most neleží v jeho ose, nýbrž kolmo k ní, takže komunikační proud jest přiváděn v pravoúhlém zálomu a zarážen ještě před vstupem na mostní dráhu pevnůstkou.¹⁷⁹⁾

Itinu mostu dostává se tedy této všeobecné úpravy, záhy sice, ale sotva zároveň s jeho stavbou. Prameny aspoň, které jinak zaznamenávají postup opevňování hradu i podhradí, o současném opevnění mostu mlčí.¹⁸⁰⁾ První stavitele mostu Juditina — Rziha (MVGDB XVI. 298.) vidí v Bradáčovi podobu stavitele mostu a v jeho plnovousu doklad laické příslušnosti — protože ve XII. stol. byli mniši také vousatí.

¹⁷⁶⁾ FRB IV., 433.

¹⁷⁷⁾ Nejstarší příklady viz u Velflíka, Dějinný a technický vývoj most. stavitelství str. 5.

¹⁷⁸⁾ Srv. Viollet-Leduc, Dictionnaire VII. 223.

¹⁷⁹⁾ Viz Handbuch der Architektur II., 4., str. 209., obr. č. 143.

¹⁸⁰⁾ Často citovaná zpráva Ibrahima Ibn Jakuba z let asi 962—992 (viz Jos. Jireček, Zprávy Arabův o středověku slovanském v ČM., LII., 1878, str. 509, sl.): »A město Frága vystavěno jest od kamene a vápna«, která se dá ovšem vykládati jen pro pražský hrad, může předpokládati zděné opevnění již koncem X. stol. Podle zprávy Kosmovy (FRB. II. 88) »dum pater eius Bracizlaus reaedificaret moenia totius urbis Pragae per girum« opravil hradby kol 1050 Břetislav I. (srv. Tomek, Dějepis Prahy, I., 13., Zycha, Prag 74., J. Svátek, Ze staré Prahy, 159.). Záznam Pokračovatelů Kosmových (FRB. II., 222.) k roku 1135 »Eodem anno metropolis Bohemiae Praga more Latinarum civitatum coepit renovari« (srv. Tadra, Kulturní styky, str. 368.) ukazuje již nepopíratelně ke kamenným hradbám či věžím (srv. Zycha, Prag 74.). — Svátek se domnívá, že tohoto roku byly konce mostu (ovšem dosud dřevěného), ohrazeny srubem, který pak na malostranském břehu byl vystřídán zděným předmostím a dvěma věžemi (Ze staré Prahy, 159.).

zprávy o mosteckých věžích jsou však již z poloviny XIII. stol.: roku 1249 jest věž na malostranském břehu v držení Přemyslově proti Václavu I.¹⁸¹⁾ Tento záznam ovšem vylučuje možnost, že věže mostecké byly zbudovány až roku 1252, k němuž tentýž pramen zaznamenává opevnění obou konců mostu Juditina s věžemi hradu pražského, a nutí k výkladu, že tohoto roku stávající již mostecké věže byly jenom opraveny. Protože opevnění města by bylo bezúčelné bez současného opevnění mostu, jest velmi pravděpodobno, že most dostal obranné věže v 30tých létech XIII. stol., kdy Václav I. obezdívá Staré město.¹⁸²⁾ Staroměstské hradby, vedené tehdy kolem dnešního rozsahu této městské části, nesahaly ovšem až k Vltavě, nýbrž mezi nimi a pravým břehem byla dosti značná mezera, takže nejen most, ale staroměstské mlýny nebyly pojaty do hradebního pásma, nýbrž ležely již před ním.¹⁸⁴⁾

O věži na staroměstském břehu jest v pramenech málo zpráv, připomíná se však rovněž před zmíněným rokem 1252, a to rok před tím, kdy jest uváděna jako vězení.¹⁸³⁾ O staroměstské věži slyšíme potom roku 1310.¹⁸⁰⁾ dále roku 1319, kdy se jí zmocnili spolu s věží malostranskou Staroměstští proti Janu Lucemburskému,¹⁸⁷⁾ konečně pak r. 1330¹⁸⁸⁾ a naposledy r. 1335.¹⁸⁹⁾

Hojněji a podrobněji jsme zpraveni o opevnění mostu na břehu malostranském, které v těchto neklidných dobách mělo ovšem větší význam pro občasného dobyvatele, neboť otvíralo cestu k hradu. Ač mostecké věže byly opraveny r. 1252,

¹⁸¹⁾ Zpráva pokračovatelů Kosmových k tomuto roku (FRB, II. 306.): »Sequenti vero die rex missis militibus suis turrim, quae sita est circa pedem pontis, et curiam episcopalem adhuc fumantem cepit nullo resistente et in eis collocavit presidium fortium virorum.« (Viz Tomek, Základy místopisu; III. 62., a Dějepis Prahy, I. 178., a srv. Herain, Stará Praha, str. 23.).

¹⁸²⁾ Pokračovatelé Kosmovi k roku 1252 (FRB, II. 290.): »Eodem anno turres Pragensis castris et ad pedem pontis munitae sunt.« Svátek (l. c. 164.) vykládá tuto opravu pouze k věži-malostranské, poškozené při odboji r. 1249, a hned jí přibarvuje beletristickým výkladem. Zycha (l. c. 74.) klade tuto opravu k r. 1153.

¹⁸³⁾ Pokračovatelé Kosmovi (FRB., II. 303.): »Procedente autem tempore, patre suo iam viam universae carnis ingresso, civitatem Pragensem fecit murari.« (t. j. Václav I.). Srv. Svátek, Ze staré Prahy, 162. sl. a Tomek, Dějepis Prahy, I. str. 167. sl. Podle Tomka mostecká věž na levém břehu, asi zároveň vystavěná, sloužila za předmostí, bránící přechodu. Svátek (tamtéž) uvádí, že Mocker datuje věž na malostranském břehu 1226, aniž by poznamenal, kde a proč.

¹⁸⁴⁾ Tomek, Dějepis Prahy, I. 214.

¹⁸⁵⁾ Pokračovatelé Kosmovi (FRB., II. 288) k roku 1251: »Presbyter quidam de Bernarticz, nomine Martinus, capitur et in carcere publico ad pedem pontis spoliatus miserabiliter retruditur, et XIII. Kal. Decembris de carcere absolvitur. Srv. Svátek l. c. 165. — Tomek (Základy III. 67.) klade zprávu k r. 1252 (?) a vztahuje ji k malostranské věži.

¹⁸⁶⁾ Svátek l. c. 165.

¹⁸⁷⁾ Kronika Zbraslavská (FRB., IV. 253.) k r. 1319: »Cives quoque maioris civitatis turres in utraque parte pontis occupaverant, pontemque in sua potestate habebant.« Srv. Tomek, Základy místopisu III. 68., týž, Dějepis Prahy, I. 515.

¹⁸⁸⁾ Tomek, Základy místopisu III. 68. k r. 1330: »di jungen vngeraten purgere . . . sal der stat richter vahen und . . . in die venknusse bringen in den turm uf di brücke vor das spital . . .«

¹⁸⁹⁾ Tamtéž k r. 1335: »Hat aber derselbe der pfenig nicht ze geben, so soll er das purzen uff dem turm bey dem spital uf der brücken; er soll siczen in der saw acht tage gevangen.«

bylo malostranské předmostí ještě následujícího roku zesíleno a to na obě strany od dosavadní věže směrem ke klášteru Johaniťů a k paláci biskupskému.¹⁹⁰⁾ Opevnění bylo částečně pobořeno za větrné smrště r. 1281.¹⁹¹⁾ Malostranská věž jest pak důležitým opěrným bodem za rozbrojů o český trůn roku 1310, kdy, jsouc v moci Jindřicha z Lípy, jest dobývána Korutany.¹⁹²⁾ Další zprávy o mostecké věži malostranské — ovšem s výjimkou citovaného údaje pro obě věže k r. 1319¹⁹³⁾ — jsou již z let po sřícení mostu Juditina a budou nás ještě zaměstnávatí při řešení otázky rozsahu opevnění jeho malostranské paty.

Jakou podobu mělo toto opevnění obou konců našeho mostu a jak se námi dochovalo? Bylo již napověděno, že směr Juditina mostu jest dodnes zřejmý z nacílení dnešní brány mezi malostranskými věžemi Karlova mostu na jižní risalit křížovnického generalátu. V tomto směru objevily se r. 1784 v řečišti zbytky pilířů Juditina mostu, ohledané i v naší době, tento směr zachovávají i zbytky pilířů a kleneb prvního pražského kamenného mostu, ukryté pod dlažbou a ve sklepeních na břehu malostranském, a stejně jest i položen dochovaný oblouk na druhém břehu pod klášterem křížovnickým. Zde na návodním pilíři, dosud zachovaném, stála staroměstská věž Juditina mostu, která po jeho sřícení r. 1342 nemohla býti pro jižnější polohu nového mostu pojata do pozdější novostavby mostu Karlova, což, jak uvádíme, stalo se na břehu malostranském, nýbrž zůstala opuštěně státi nad sříceným mostem, k jehož obhajobě byla původně zřízena. Víme-li, že vybírání cla na mostu Juditině věnoval r. 1253 Václav I. řádu křížovnickému, který touto dobou si u mostu zřídil klášter se špitálem, a to s podmínkou, že Křížovníci budou z výnosu tohoto cla a jiných platů, zároveň jim propůjčených, udržovati a opravovati most Juditin,¹⁹⁴⁾ pochopíme, že časem stala se věž majetkem křížovnického kláštera a že byla zatažena i do hmoty jeho budovy. Nestalo se tak ovšem již během století XIV.¹⁹⁵⁾, nýbrž teprve za přestavby dnešního generalátu začátkem poslední čtvrti XVII. stol., provedené Carlem Luragem,¹⁹⁶⁾ kdy věž stává se součástí ostatního klášterního komplexu, a to i architektonicky jako silně vystupující jižní risalit tohoto traktu. Na Sadelerově pohledu na Prahu z r. 1606 vidíme totiž zcela zřetelně vystupovati tuto někdejší mosteckou věž ještě samostatně.¹⁹⁷⁾ Do dvacátých let minulého století byl forti-

¹⁹⁰⁾ Tom e k, Dějepis Prahy I. 180.

¹⁹¹⁾ Pokračovatelé Kosmovi k r. 1281: »Aedificium in turri circa pedem pontis de nobili et fortissimo opere vi ventorum detrusum corruit.« Viz Tom e k, Základy místopisu, III. 63.

¹⁹²⁾ Kronika Zbraslavská (FRB., IV. 131) k r. 1310. — Srv. Tom e k, Základy místopisu III. 63.

¹⁹³⁾ Viz poznámku 187.

¹⁹⁴⁾ Listina z 6. dubna 1253 otištěna v Teigeho, Základech starého místopisu pražského I./II. 332. Srv. Svátek l. c. 161. Herain (Ze staré Prahy, velké vydání, str. 16.) klade tuto listinu do r. 1252.

¹⁹⁵⁾ Svátek (l. c. 187) tvrdí, že věž zahrnuta již do nové stavby klášterní po požáru křížovnického konventu r. 1378.

¹⁹⁶⁾ Herain, Ze staré Prahy (v. vyd.), str. 231.

¹⁹⁷⁾ Reprodukcí viz ve V. Vojtiška, Z minulosti naší Prahy. Vydal A. B. Černý v Praze 1919. — Srv. J. Beckovský, Poselkyně starých příběhů českých (vydání Rezkovo) III. 388. —

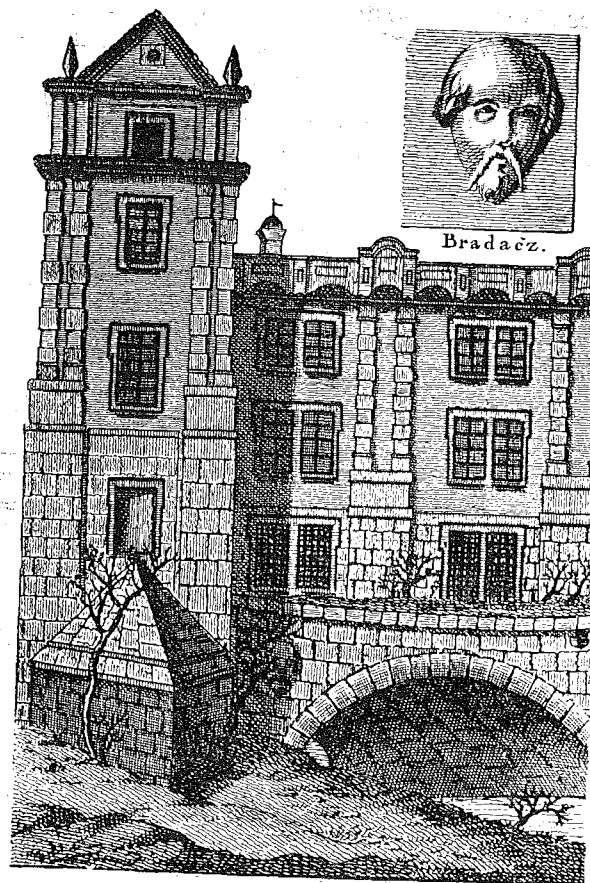
fikační původ tohoto risalitu dobře znatelný věžovitým jeho charakterem. Jeho spodek, posazený na viditelný mostní pilíř s ohlaviím, vylučoval domněnku, že tento akcentovaný výběžek klášterní budovy, členěný způsobem, totožným s přilehlou jižní frontou Luragovy novostavby, jest snad současný s Luragovskou přestavbou kláštera.¹⁹⁸⁾ V tomto risalitu jest tedy dodnes zachována někdejší staroměstská věž mostu Juditina.¹⁹⁹⁾ Věž stála na návodním mostním pilíři²⁰⁰⁾ a musela tudíž býti proražena branou, již se vcházelo na most. Dochovala se však i archivolta oblouku této brány — směrem k řece, tedy na straně západní — a její kamenné ostění, dnes ovšem zazděné, ukazuje v červeně zbarveném a oprýskaném kamenu stopy požáru.²⁰¹⁾

Je-li otázka opevnění staroměstské paty mostu takto značně zjednodušena, jest obdobná otázka u druhého konce mostu Juditina tím komplikovanější. Dnešní brána mezi malostranskými věžemi Karlova mostu jest, jak již bylo naznačeno, namířena na zmíněný risalit křížovnického kláštera, takže Karlův most stáčí se k ní obloukem vypjatým proti směru říčního proudu. Toto obloukovité vypětí mostní dráhy by samo ještě nebylo důkazem, že most byl od nové paty mostu na břehu staroměstském stočen k opevnění mostu staršího, neboť Karlův most není mezi

Na plánu Starého města z r. 1641 (PAM, XXIX., příl. XLVII.) jest viditelný sice jen jakýsi pilíř s obloukem, ale tento plán jest nepřesný a tudíž nemůže býti ani směrodatný pro posuzování naší otázky.

¹⁹⁸⁾ Vyobrazení podle Welleby l. c., příloha ke str. 2., viz u Lehnera, Dějiny umění národa českého, I., 3., 125., obr. č. 42.

¹⁹⁹⁾ Upozornění, že zde stála věž mostu Juditina, je již u Beckovského (viz pozn. 197). u Hammerschmida (Prodromus gloriae Pragenae 590). Tato zpráva spolu s citovaným vyobrazením u Welleby ubírá hodně ze zásluhy, již

*Überreste der vorigen oder zweiten Brücke.
Dieser Kopf (Bradačz.) dient mir zum Beweise, daß die-
ser Bogen und Pfeiler, grauer Vorzeit Denkmal, und
wirkliche Überreste der vorigen Brücke sind.*

Obr. 9.

Zbytky Juditina mostu v budově kláštera křížovnického.
(Podle vyobr. v knize Wellebové.)
Restes du pont Judith dans les bâtiments du monastère
des Chevaliers de la Croix (D'après une gravure du livre
de Welleba.)

středověkými mosty jediným mostem, jehož dráha jest takto vychýlena proti proudu ze směru přímé spojnice obou břehů. Naopak tento zjev jest u středověkých mostů tak častý, že se stává jejich charakteristikem, jehož původ nutno hledati v úmyslném vypětí mostnice, technicky zdůvodňovaném větší odolností takto založeného mostu. Dnešní brána mezi malostranskými věžemi leží však mimo osu Karlova mostu a naopak její příčná osa, podle níž je i orientována vyšší malostranská věž, jest odvozena z nižší malostranské věže, jež jest zbytkem původního mostu Juditina. Teprve touto okolností jest nápadna poloha dnešní mostecké brány na břehu malostranském, obzvláště je-li nacílena na zbytek staroměstské věže mostu Juditina. Již tento postřeh vede k domněnce, že opevnění malostranského konce původního mostu mělo podobu odlišnou fortifikačnímu zajištění paty staroměstské. S malostranského břehu vcházelo se na most branou položenou mimo věž, a to v těch místech, kde se otvírá dnešní brána mostu Karlova. A skutečně! Nižší malostranská věž, zbytek mostu Juditina, nebyla nikdy prorážena branou, jak se zjistilo při podrobném ohledání jejího zdiva,²⁰²⁾ takže pravděpodobnost mostecké brány mimo věž stává se jistotou, stejně pak i předpoklad, že brána mostu Juditina byla zde stejně situována jako u mostu Karlova. Na jižní straně nižší věže malostranské ležeti nemohla, protože tomuto položení odporují dochované zbytky pilířů a klenby mostu Juditina pod domem čp. 77./III. Je tedy jisto, že v místech dnešní mostecké brány malostranské nutno hledati i někdejší bránu mostu Juditina. Z fakta takto zjištěného, totiž věže s branou, severně od ní umístěnou, přicházíme ovšem k problému, byl-li Juditin most opevněn na malostranském břehu jedinou či dvěma věžemi. Jest samozřejmo, že opevnění této paty mostu muselo býti i na severní straně nějak uzavřeno již i z důvodů technických, neboť oblouk brány, či dva oblouky, jak dnes vidíme u mostu Karlova, musely býti nějak opřeny i na druhé její straně. Byla tato brána uzavřena i na této straně věží, či byla zde jinak opřena?

Tato záhada, na niž narazíme již při rozboru situování dnešní malostranské mostecké brány, jest však nadto komplikována i prameny. Na začátku stol. XV. když Staroměstští směnili si s Rudolfem III., vévodou saským, t. zv. saský dům

si přisvojuje Svátek (l. c. 187.), že prý teprve on upozorňuje na dosavadní existenci věže Tomek (Dějepis Prahy II. 187.) předpokládá její stržení po odstranění mostu Juditina.

²⁰⁰⁾ Svátek (l. c. 188.) nadhazuje v poznámce možnost, že věž nebyla zřízena až za Václava I., nýbrž současně s mostem, protože prý pozdější přístavování věže za první mostní klenbou by bylo staviteli asi působilo mnohé obtíže. Že tento názor — aspoň takto odůvodněný — jest falešný, ukazuje na př. obdobná věž na mostě řezenském, rovněž později přístavovaná na most, a to nikoliv ná návodním pilíři, nýbrž téměř uprostřed mostu, o čemž viz výše poznámku 72.).

²⁰¹⁾ Ostění objevil r. 1903 Herain (viz jeho Karlův most str. 7.). Srv. Svátek (l. c. 188.), který v dnešní kapli pro špitálníky, umístěné v tomto risalitu, spatřuje i bývalou bránu této věže.

²⁰²⁾ Viz přípis městského stavebního úřadu ze dne 26. ledna 1896 čj. 15.163, jímž se předkládá radě hl. města Prahy protokol o komisi, konané dne 18. ledna 1896. Při této komisi bylo ohledáno průčelí a vnitřek nižší věže malostranské a zjištěno, »že tu dříve v dolejší části žádných otvorů, oken neb dveří nestávalo, a ani tu původně průchod věží nebyl zamýšlen.« Spis uložen v archivu města Prahy (značka hl. spisovny B 23/194; signatury archivní dosud nemá). Srv. i Herain, Karlův most str. 11.

(dnešní čp. 55./III.) v Mostecké ulici vedle nižší věže malostranské, zvaný v pramenech „Wallenhof“, za Názův dům na Perštýně, přešly se saským domem do majetku Staroměstských i „beyde Torne an beyden seyten des tores gelegen mit sampt dem gemache obir dem tore,“²⁰³⁾ tedy obě malostranské věže i s mosteckou branou. Z tohoto jednání, o němž se dochovalo několik listin, vidíme, že začátkem XV. stol. byl most — ovšem Karlův — opatřen na levém břehu dvěma věžemi, že nad branou mezi nimi byla nějaká místnost, saskými vévody pronajímaná, a že tak důležitý bod v městské fortifikaci byl majetkem soukromým a nadto v cizích rukou.²⁰⁴⁾ Zajímavé závěry, jež odtud plynou pro otázku postupu opevnění mostu Juditina nás budou později zaměstnávat, a to, co bylo dosud uvedeno, samo ještě naši otázku nekomplikuje. V jedné z příslušných listin — z 31. října 1407 — jest však jako doklad, že směněný majetek saských vévodů na Malé Straně byl věnován již Karlem IV. r. 1348 tehdejšímu saskému vévodovi Rudolfu I., inserována tato listina Karla IV. z 28. srpna 1348²⁰⁵⁾ a v ní se uvádí, že s domem saským bylo Rudolfu I. darováno i „was darczu gehort“. Tedy majetek saských vévodů na počátku stol. XV. byl v jejich držení od r. 1348, kdy most Juditin byl již sice ruinou, ale kdy k mostu Karlovu nebyl ještě položen ani základní kámen. R. 1348 musel ovšem tento majetek míti stejný rozsah jako v prvním desetiletí stol. XV. Znamenají „alle czugehorunge“ citovaného insertu²⁰⁶⁾ obě malostranské věže, tudíž dokazují jejich existenci již v polovině stol. XIV. před stavbou mostu Karlova?

Dnešní malostranská vyšší věž mostecká nemohla býti začátkem XV. stol. ještě hotova, protože její pozdně gotický charakter je možný nejdříve v polovině XV. stol. Proto uvedené listiny velmi snadno svádějí k závěru, že tyto »alle czugehorunge« zmíněného listinného dokladu dokazují existenci dvou věží Juditina mostu na malostranském břehu. Dosud citované pramenné zprávy o opevnění malostranského konce mostu Juditina zmiňovaly se ovšem pouze o jedné věži, opomeneme-li záznamů, jež se vztahují k věžím na obou koncích mostu²⁰⁷⁾ a jež nevyklučují možnosti dvou věží na levém břehu. Nyní pak se objevuje listina ještě z doby před mostem Karlovým, která sice nemluví přímo o dvou věžích, ale je v takové souvislosti s jinou listinou, velmi podrobně popisující podobu malostranského opevnění, že její povšechný údaj »alle czugehorunge« a »was darczu gehort« může se rovnati pozdějšímu »beyde torne an beyden seyten des tores«.

²⁰³⁾ Listina ze 17. března (ve čtvrtek po neděli Laetare) 1409 v rukopise archivu města Prahy č. 993, str. 118., otištěná i v Čelakovského Privilegiích měst Pražských (str. 199.), ale s datem 21. března 1409.

²⁰⁴⁾ Viz rukopis č. 993., str. 109. v téže archivu, listinu ze dne 23. listopadu 1408, otištěnou v Tomkových Základech místopisu III. 63. U Čelakovského tato listina otištěna není.

²⁰⁵⁾ Listina otištěna v Čelakovského Privilegiích měst Pražských, str. 198. Zmíněný insert uveřejnil samostatně již Pelzel, Karl de Vierte. Urkundenbuch, č. LVI. — Srv. Tomek, Základy III. 22.

²⁰⁶⁾ Viz tamtéž.

²⁰⁷⁾ Srv. poznámky 182 a 187.

Poměrně četné ostatní zprávy o malostranském opevnění mostu zmiňovaly se dosud, jak již bylo uvedeno, jen o jedné věži na této straně řeky. Protože šlo téměř vesměs o záznamy o dobytí opevněné paty mostu, byla zmínka o jedné věži malostranského jeho konce tím dokumentárnější, neboť dobyvatel mostu zmocňoval se neb aspoň jistě usiloval dobýtí celého předmostí. Po citovaných listinách o záměně domu Saského za dům Názův čekali bychom tedy nyní, že obdobné zprávy po roce 1408 budou mluvit o dvou věžích malostranských. V kronice Vavřince z Březové při líčení zápasu Pražanů s vojskem Zikmundovým r. 1420 mluví se však znovu pouze o jedné malostranské věži mostu Karlova²⁰⁸⁾ a obdobně ní i zpráva t. zv. kroniky university pražské k témuž roku.²⁰⁹⁾ Zní-li takto zprávy o dobývání malostranského předmostí v době, kdy podle listin z let 1408 a 1409 nesporně stály na Malé Straně dvě mostecké věže, není možno popírati existenci dvou věží r. 1348 a tím ovšem i před tímto rokem — 1348 byl již most Juditin ruinou a ke sřícenému mostu by jistě nebylo sesilováno předmostí — pouze odkazem k okolnosti, že zprávy před rokem 1408 mluví jen o jedné malostranské věži. Nad jest i zajímavě, že v listině z 31. října 1407, již Václav IV. potvrzuje uvedenou záměnu domu Saského za dům Názův a v níž jest ocitována i zmíněná listina Karla IV. z 28. srpna 1348, nemluví se přímo o dvou věžích, nýbrž též jen o domu Saském »mit seinen czugehorungen«.²¹⁰⁾ V listině z r. 1407 jest užito tedy téhož opisného obratu, jak v listině z roku 1348, a podrobnější popis tohoto příslušenství k domu Saskému jest obsažen teprve v pozdějších citovaných listinách o tomto převodu z let 1408 a 1409, osvědčeních to bývalého majitele novému nabyvateli, která podrobným popisem převáděného majetku jakoby měla sloužiti k uvarování možných sporů o rozsahu nabytého majetkového práva mezi Starým a Menším městem pražským.²¹¹⁾ Je-li zmíněná listina z r. 1407. speciální listina nepopíratelné důležitosti a právního dosahu, takto povšechně stylisována, že musí býti dodatečně rozváděna zvláštním vysvětlením, popisujícím celý tehdejší komplex Saského domu, jaké závěry pak možno vyvozovati ze stručných starších zpráv kronikářských, v nichž malostranské předmostí jest pouze dějištěm sledovaného děje?

K možnosti opevnění malostranské paty Juditina mostu dvěma věžemi ukazují však ještě jiné okolnosti. František Pražský, zmiňuje se r. 1301 o důkladné přestavbě biskupského dvora biskupem Janem IV. z Dražic, uvádí mimo jiné, že biskup vystavěl sýpky až k mostecké věži.²¹²⁾ Rozsáhlý biskupský dvůr na Malé Straně, který zabíral rozlehlé prostranství, ohraničené severní stranou Mostecké ulice a dnešními ulicemi Josefskou a Dražického, mohl takto přijíti v sou-

²⁰⁸⁾ FRB., V. 368 a 438.

²⁰⁹⁾ FRB., V. 543. »Nichilominus civitas Pragensis domum suam cum turri et ex alia parte, que dicitur domus ducis Saxonie, armigeris optime defendit.« Zmíněným obecním domem dlužno rozuměti dnešní jednopatrový domek čp. 56/III., bývalou to celnici, která byla v majetku obecním v této době až do r. 1452, kdy přešla do majetku Kuneše ševce. Viz Tomek, Základy III. 27.

²¹⁰⁾ Viz Celakovského Privilegia str. 198.

²¹¹⁾ Srv. tamtéž poznámku na str. 199.!

²¹²⁾ FRB., IV. 368. Srv. i Tomek, Základy III. 67.

sedství jedině s věží na této straně mostu, tedy věží na severní straně mostecké brány, čímž by přibyl opět důkaz pro dvě věže malostranského konce mostu Juditina, obzvláště když zpráva z r. 1336, v níž jest uváděn »domuncula cum area sub turre contigua domui episcopali«²¹³⁾ připouští dvojí výklad umístění přívlastku »contingua«, který se může vztahovati k »domuncula« ale i k »sub turre«. V prvém případě sousedil by »domek pod věží« s dvorem biskupským a »turre« značila by ovšem věž mostu Juditina v místech dnešní vyšší věže malostranské, podle druhé možnosti stál by tento domek pod věží, která souvisí s biskupským domem, a věží, pod níž domek stál, bylo by nutno rozuměti věž biskupského paláce, vystavěnou z kamene zmíněného již roku 1301.²¹⁴⁾ Z uvedených důvodů patrně, že otázka rozsahu opevnění malostranského konce mostu Juditina není jednoduchá a že přaměny neodporují možnosti existence dvou věží na této straně mostu.

Je tu však ještě jiná závažná okolnost, které si nelze nepovšimnouti, totiž otázka, jakým nákladem byla zbudována dnešní brána a vyšší věž malostranská u mostu Karlova. Byla-li u Juditina mostu na tomto břehu jenom jediná věž, přešel r. 1348 dům Saský do majetku vévodů saských pouze s jedinou věží — nynější nižší mosteckou věží malostranskou. Roku 1408 slyšíme však zde o dvou věžích, z nichž jedna jest nazývána »malou« věží; mezi těmito dvěma daty — rokem 1348 a 1408 — musila by takto vzniknouti druhá věž na tomto břehu. Na pozemku soukromém byla by tedy veřejným nákladem — pravděpodobně královým — zbudována veřejná fortifikační stavba na místě tak exponovaném a ponechána v soukromém majetku. Připustiti tuto možnost bylo by poněkud odvážné, obzvláště když r. 1408 uvádějí se na této straně dvě věže, spojené krytou chodbou,²¹⁵⁾ tedy v době, kdy dnešní vyšší věž malostranská nemohla býti ještě hotova, o čemž bude ještě zmínka. Fakt, že důležitá část městského opevnění byla v soukromých rukou, není u nás ojedinělý, takže nemusí ještě udivovati. Na začátku XIV. stol. připomíná se jistý Mikuláš od věže podle domu s věží v ulici za kostelem sv. Mikuláše²¹⁶⁾, jemuž byla svěřena tato městská věž do opatrování za neklidných dnů Jindřicha Korutanského²¹⁷⁾ (dům patřil ještě jeho vnukům Frenclinovi a Mikuláši).²¹⁸⁾ Podle této analogie není v darování domu Saského s opevněním sousední paty Juditina mostu Rudolfo II. nic překvapujícího, ale zvelebení soukromého vlastnictví tak nákladným způsobem z veřejných prostředků jest přece jen neuvěřitelné. Bylo by možno ovšem předpokládati, že soukromý majitel — vévodové saskí — přispěl k stavbě nové věže nějakým příspěvkem (vlastním nákladem by tak náročné stavby jistě nepodnikl),

²¹³⁾ Základy III. 63. Tomek vztahuje zprávu na dnešní domy č. 43. a 44./III. v Mostecké ulici.

²¹⁴⁾ Viz poznámku 212. Tento domek má na mysli i Tomek v Dějepisu Prahy II. 129. Tomek klade tento domek nyní v sousedství mostní věže a dvoru biskupova.

²¹⁵⁾ Viz poznámku 204.

²¹⁶⁾ Tomek, Dějepis Prahy I. 305.

²¹⁷⁾ Tamtéž I. 308. Zprávu o tomto domě k r. 1310 viz v kronice Zbraslavské (FRB., IV. 159.) Srv. Tomek, Základy místopisu I. 65. a III. 172., a téhož Dějepis Prahy I. 225.

²¹⁸⁾ Tomek, Dějepis Prahy, I. 308.

tomu však opět odporují erby, umístěné do cimbuří nad oběma oblouky mostecké brány, mezi nimiž nenalezneme znaku, vztahujícího se — byť i nepřímo — k tomuto neb vůbec nějakému jinému soukromému spolustavebníku. Na straně, obrácené k Starému městu vidíme totiž od leva do prava (pro diváka) lva lucemburského, českého a moravskou orlici, pod nimi a to po obou stranách křížové kytky oblouku mostecké brány znak Starého města; na straně opačné poznáváme obdobným způsobem vratislavskou orlici, českého lva a znak Dolní Lužice, a u křížové kytky pak znak Starého a Menšího města pražského.

Uvedené znaky nemohou ještě samy o sobě blíže ohraničiti dobu stavby mostecké brány a tím i začátek stavby věže — zdivo obou jest totiž vzájemně vázáno²¹⁹⁾ — ale jejich počet a sestavení jest velmi zajímavé a vede k závěrům, důležitým pro dobu stavby vyšší věže malostranské a tím i pro otázku dvou či jedné věže na tomto konci mostu Juditina. Proti pěti zemským znakům na malostranské bráně — český lev se dvakrát opakuje — jest pod římsou prvního patra východní strany věže staroměstské umístěno 10 erbů a to, počínajíc od středu do prava (heraldicky), orlice říšská, moravská, svídnická, vratislavská a lilie nisské či biskupství vratislavského, v levo pak lev český a lucemburský, znak Zhořelecka, Budyšínska a Lužice Dolní.²²⁰⁾ Tyto erby mohly býti zasazeny mezi rokem 1373, kdy ke koruně české připojena Dolní Lužice, a rokem 1377, kdy Karel IV. dal Zhořelecko a část Dolní Lužice v úděl svému synu Janovi²²¹⁾, a jsou dokladem největšího rozmachu moci českého panovníka na konci vlády Karla IV., za jeho nástupce poklesnuvší ne sice teritoriálně, ale významem v říši. S týmiž znaky, pouze jinak seskupenými, setkáváme se ještě na samém sklonku XIV. stol.: na hlavní bráně Točnicku, oblíbeného to hradu Václavova, který se připomíná poprvé r. 1401,²²²⁾ a topočínajíc od levé strany (divákovy) se znakem Budyšínska, Dolní Lužice, Zhořelecka, Čech, Lucemburska, říše římské, Nisska, Moravy, Svidnicka a Vratislavska.²²³⁾

²¹⁹⁾ Dnešní věž s branou má ovšem zdivo úplně nové, což zřejmo i při zběžném pohledu a což patrně přímo ze zprávy městského hospodářského úřadu ze dne 28. listopadu 1877 o pracech provedených zde v letech 1874—1877. (Uloženo v Archivu města Prahy, dosud bez signatury archivní). Zdivo vyšší věže s branou bylo však i vzájemně vázáno i před touto opravou, jak dokazuje detailní Morstadtova kresba s pohledem na malostranské věže s mostu Karlova, vystavená ve sbírce pražských pohledů Musea hl. města Prahy.

²²⁰⁾ V. Vojtíšek, Naše státní znaky (staré a nynější). V Praze 1921. ABC., Sv. 17., str. 63. Vojtíšek zde zároveň vyvrací starší mylné domněnky Sedláčkovy a Herainovy o významu některých znaků.

²²¹⁾ Tamtéž str. 64. Podle Heraina (Karlův most 9.) byly znaky zasazeny krátce před či po roce 1378, protože prý znak braniborský (místo svídnický) byl zasazen spíše mezi léty 1373—1377 než 1377—1412, kdy Braniborsko bylo údělem Zikmunda, který je prodal r. 1412 Friedrichu Hohenzollernskému (stalo se však tak až r. 1414).

²²²⁾ Sedláček, Hrady a zámky, IV. 152.

²²³⁾ Viz tamtéž VI. 143. Sedláček vykládá některé znaky mylně, tak budyšínský za hornolužický, ve znaku zhořeleckém vidí znak Českých Bavor, v lilích nisských znak Sulpachu, ve vratislavské orlici znak Slezska a na místě orlice svídnické braniborskou, o čemž viz Vojtíšek l. c. 63. a 26. Na období znaků na Točnicku s erby věže staroměstské upozornil již Neuwirth, Geschichte der bild. Kunst in Böhmen I. 575.

Znaky byly sem dány asi brzy po roce 1396: Točník jest mladší staroměstské věže mostecké, takže znaky jeho hlavní brány nemohou býti současny s erby zmíněné věže, umístěnými na ni v letech 1373—1377, a mohly tedy býti zasazeny po roce 1396, kdy v rukou Václava IV. byla opět spojena celá Lužice, z níž Zhořelecko a východní části Dolní Lužice byla v mezidobí 1377—1396 údělem Karlova syna Jana.²²⁴⁾ Proti staroměstské věži a hlavní bráně na Točnicku jest tudíž malostranská brána heraldicky ochuzena o znak Budyšínska a Zhořelecka o říšskou orlici a erb nisský a svídnický. Budyšínsko a Zhořelecko jsou částmi pozdější Horní Lužice, územního pojmu, který se ustaluje po přičlenění Dolní Lužice k české koruně a který postupem doby vytlačil starší dělení na Budyšínsko, Zhořelecko a vlastní Lužici,²²⁵⁾ vztahuje znak Budyšínska na celou Horní Lužici. Tento pokus stal se již na pečetích Václava IV. z let 1363 a 1373, kde zařaděn pouze erb Dolní Lužice a Budyšínska a nikoliv též Zhořelecka,²²⁶⁾ takže opomenutí zhořeleckého znaku na malostranské bráně nemusí ještě překvapovati. Zhořelecko bylo sice ve zmíněných letech 1377—1396 údělem Václavova bratra Jana, ale touto dočasnou územní ztrátou pro Václava IV. nelze vysvětlovati mezeru v heraldické výzdobě malostranské brány, neboť v uvedených letech patřila Janovi i východní část Dolní Lužice, jejíž erb však na malostranské bráně neschází, a protože poměr Zhořelecka k českým zemím byl i vyjadřován pouze znakem Budyšínska, jež přece nikdy nepřestalo býti součástí panství Václavova a jehož erbu na malostranské bráně stejně postrádáme. Stejný případ jest se znaky slezskými, z nichž setu objevuje pouze orlice vratislavská bez nisských lilí a bez orlice svídnické. Slezsko nebylo dlouho státoprávním jednotným pojmem, jsouc rozdrobeno v samostatná knížectví, z nichž většinu sice spojil Jan Lucemburský s titulem „princeps supremus Slezianorum“, aniž však se označení vévody slezského ujalo v titulu českého krále až do doby Jiřího z Poděbrad kromě Václava IV., který se jmenuje „Slezie dux“ od své korunovace na krále českého r. 1363 do korunování na krále římského r. 1376 a v kterémž označení nutno spatřovati spíše jeho místo mezi slezskými knížaty než panství nade vším slezským územím. Orlici, domněle slezskou, nutno proto považovati nejpravděpodobněji za orlici vratislavského knížectví, které bezprostředně patřilo českému králi od r. 1335.²²⁷⁾ Mezi znaky, jimiž jest vyjadřována Václavova moc ve Slezsku, panuje však úplná anarchie. Kdežto na pečetě Václava IV. z r. 1363 vidíme lilie nisské a orlici vratislavskou, má majestátní pečeť z let asi 1373—1374 pouze erb vratislavský²²⁸⁾ a hlavní brána na Točnicku opět oba slezské znaky první pečetě s orlicí svídnickou. Tento zjev nás však neudiví, uvědomíme-li si nepřesnost, s jakou jest zobrazována za Václava IV. i orlice vratislavská, která se vyskytuje s půlměsícem s jetelovými lístky a křížkem, ale i se srpkiem či bez srpku.²²⁹⁾

²²⁴⁾ Srv. Vojtíšek l. c. 41.

²²⁵⁾ Tamtéž 41.

²²⁶⁾ Tamtéž 44.

²²⁷⁾ Tamtéž 25. sl.

²²⁸⁾ Tamtéž 56.

²²⁹⁾ Srv. tamtéž 26.

Vše, co až dosud bylo uvedeno o znacích Václavových, chybějících na bráně malostranské, neukazuje tedy ještě k určitějšímu chronologickému určení počátku její stavby a tím i vyšší malostranské věže mostu Karlova. Na malostranské bráně schází však i říšská orlice, na niž měl Václav IV. právo od svého korunování na římského krále r. 1376. Mohlo by se snad namítnouti, že znaky malostranské brány byly zasazeny před tímto rokem, neboť i na věži staroměstské i na Točníku jest znak římské říše umístěn na heraldicky význačných místech, pak by však jejich zasazení spadalo do vlády Karla IV., kdy neumístění říšské orlice by nebylo vysvětlitelné. O Václavu IV. sice víme, že nad panováním v Němcích byl tak rozmrzen, že již r. 1388 chtěl sám resignovati na římskou korunu²³⁰⁾, a konečně že r. 1400 byl v Němcích sesazen.²³¹⁾ Víme o trojici římských králů začátkem XV. stol., ale i o tom, že Václav se římské koruny nikdy nevzdal a naopak že pomýšlel i v této době podniknouti obvyklou římskou výpravu. Jak tedy vysvětliti okolnost, že mezi znaky malostranské brány není uvedena říšská orlice?

Na malostranské bráně vyskytuje se český lev dvakrát a to vždy uprostřed mezi znaky dvou a dvou zemí Lucemburska a Moravy — Vratislavsko a Dolní Lužice. Význam českého erbu jest tedy heraldicky zvláště podtržen, moc českého panovníka jako římského krále není vůbec uvedena a — což nejzajímavější — mezi znaky, umístěnými na tuto bránu, nejsou erby zemí, jež za Václava IV. nepřestaly patřiti k české koruně. Tento zjev, který na první pohled překvapí, ukazuje však právě k určitému důležitému datu. R. 1411 umřel totiž jeden ze tří římských králů markrabě Jošt a po jeho smrti došlo ke smíru mezi Zikmundem a Václavem IV., při němž byly i Joštovy země rozděleny mezi oba bratry: Braniborsko dostalo se prvému, Morava pak s Dolní Lužicí Václavovi a k Čechám. Po smrti Jošta, který byl posledním skutečným markrabětem moravským, patřila tedy Morava a Dolní Lužice bezprostředně pod moc českého krále.²³²⁾ Ve stejném poměru k české koruně bylo však za Václava IV. i Vratislavsko a Lucembursko bylo jeho rodovou zemí, takže v erbech malostranské brány jest vyjádřena bezprostřední moc Václava IV. jako českého krále od r. 1411. Tento výklad jest tím pravděpodobnější, že případ heraldické výzdoby malostranské brány není v této době bez analogií. Na štítu kostela P. Marie před Týnem, který pochází ze začátku XV. stol., jsou totiž umístěny (pro diváka od leva) též pouze orlice vratislavská, která nemá stejně srpku jako orlice malostranské brány,²³³⁾ lev český, orlice moravská a lev lucemburský, tedy znaky zemí, uvedených na malostranské bráně — pouze bez erbu dolnolužického, jehož neumístění lze zde uvést v souvislost se známou již nepřesností v uvádění Václavových znaků. S tímto názorem o heraldickém vyzdobení malostranské brány souhlasí i znak staroměstský, který se vyskytuje na straně obrácené ke Starému městu dvakrát

²³⁰⁾ Palacký, Dějiny národu českého (IV. vydání Riegrovo) II. 386.

²³¹⁾ Tamtéž II. 422.

²³²⁾ Srv. tamtéž III. 67.

²³³⁾ Viz Vojtíšek l. c. 26.

a na opačné straně jednou vedle znaku malostranského, umístěného na místě méně význačném. Toto trojnásobné opakování staroměstského erbu dokazuje zajisté zvláštní poměr Starého města k malostranskému opevnění mostu Karlova, poměr v prvé řadě majetkový. Ukazují-li zemské znaky malostranské brány k termínu a quo 1411 a přišlo-li toto malostranské předmostí v majetek Starého města v r. 1407, vede akcent staroměstského znaku k nutnému závěru, že stavba dnešní malostranské brány byla zahájena teprve po zmíněné záměně domu Saského za Názův dům na Perštýně a že snad tato záměna byla i vyvolána přáním převésti do veřejného majetku místo, v městské fortifikaci tak důležité, jako právě malostranské předmostí mostu Karlova. Svědčí-li tyto důvody pro zahájení stavby malostranské brány po roce 1407 a pro zasazení jejich znaků nejdříve roku 1411, není ovšem možno, aby obě věže, uváděné v citovaných listinách z r. 1408 a 1409, byly totožny s dnešními malostranskými věžemi mostu Karlova. Zdivo nynější vyšší věže na této straně mostu jest, jak již bylo uvedeno, vázáno se zdívem malostranské brány, takže začátek obou musí býti současný. Nestála-li r. 1407 dnešní mostecká brána na Malé Straně, nestála zde ani vyšší věž a „alle czugehorunge“ Saského domu v citovaném insertu z r. 1348 jsou ony dvě věže, spojené chodbou, jež jsou uváděny v pozdějších listinách začátkem XV. stol., vztahujících se k uvedené záměně, a to tím pravděpodobněji, protože dnešní vyšší věž malostranská byla dokončena teprve r. 1451.²³⁴⁾ Takto ovšem bylo by možno vysvětliti, proč citované zprávy o malostranském předmostí k r. 1420 se zmiňují pouze o jedné věži: dnešní vyšší věž nebyla tohoto roku ještě hotova a původní věž na jejím místě již nestála.

²³⁴⁾ Viz zprávu Beneše Minority k roku 1451 (Dobner, Mon. hist. Boh. IV., 75): »Anno domini MCCCCLI turris Nove civitatis fundata est . . . et eciam turris nova in pede pontis eodem anno edificata est.« Srv. J. Emler, Kamenný most Pražský a někdejší úřad mostecký (PAM., VIII., 208.). — J. Neuwirth (Peter Parler von Gmünd etc., Praha 1891, str. 71., a v Repertoriu für Kunstwissenschaft XIV. 466.) vztahuje tuto zprávu k věži staroměstské, což vyloučeno, protože označení »nova« u staroměstské věže v této době není myslitelné a lze je vztahovati pouze k vyšší malostranské věži, nazývané tak vzhledem k sousední věži »staré«, v pramenech takto uváděné. K tomuto výkladu svedlo Neuwirtha jednak mylné pochopení zprávy k roku 1431 (z Palackého Starých letopisů 84.) o vyhoření »věže vodné mistrovy Petrovy«, v níž předpokládá Neuwirth věž staroměstskou, jednak důvěra ve zprávu přídavku kroniky Bartoška z Drahonice (FRB., V. 625.) o založení malostranské věže r. 1464 (Repertorium für Kunstwissenschaft XIV. 466. a Berühmte Kunstätten, VIII. Prag 54.). Neuwirth však přehlédl, že citovaná zpráva k roku 1431 se vyskytuje pouze v rukopise, vztahujícím se k poměrům hradeckým, a že nemůže miniti některou z pražských mosteckých věží. Zpráva zmíněného Přídavku, která zní: »Anno domini MCCCCLXIII factum est fundamentum nove turris in Parva parte penes domum Sasy in loco, ubi erat domus Cunssonis sutoris . . .«, následuje však hned za zprávou o založení věže novoměstské roku 1451, jež u Beneše Minority jest kladeno v tentýž rok jako dokončení vyšší věže malostranské. Protože příslušný odstavec Přídavku jest zpřeházen v nehorším nepořádku a sotva asi je též prací Bartoškovou (srv. předmluvu J. Golla ve FRB., IV., str. XLIV. sl.) jest důvěryhodnost data 1464 velmi malá. Zprávy Přídavku z r. 1451 o věži novoměstské a z r. 1464 o mostecké věži malostranské mají totožný začátek a vznikly asi roztržením údaje k jednomu roku, t. j. 1451, a mylným položením druhé části zprávy k roku 1464. Beneš Minorita jest sice též kompilátorem, ale pro větší pravděpodobnost jeho údaje o dokončení věže r. 1451 proti zprávě Přídavku o jejím založení teprve r. 1464 svědčí nejen znaky malostranské

Most Juditin byl tedy na malostranské straně opevněn dvěma věžemi. Pro jednu věž na tomto jeho konci svědčí sice kronikářské zprávy o jedné věži malostranské, ale jsou paralysovány dotčeným záznamem o zvelebení biskupského paláce r. 1301 a dvojakostí zprávy o domku pod věží k r. 1336.²³⁵⁾

Ze dvou malostranských věží Juditina mostu dochovala se nám však jen jediná — dnešní nižší mostecká věž, která asi jest současná s obezděním podhradí Václavem I. v 30tých letech XIII. stol.²³⁶⁾ Jest to mohutná třípatrová stavba kvadratického půdorysu, jež jest sice značně nižší dnešní své družky, ale nezdá se býti torsem již i proto, že byl Juditin most níže položen než Karlův.²³⁷⁾ Řádkové zdivo z bělohorské opuky²³⁸⁾ a pouze užitkový charakter pevné fortifikace nedovolují samy ještě určitějšího datování,²³⁹⁾ neodporují však možnosti udá-

brány, ale i důvody umělecko-historické, které kladou vyšší věž malostranskou k polovině XV. stol. Neuwirthův názor přejímá zcela i A. Stix (Die monumentale Bauplastik der Prager Dombauhütte um die Wende des XIV. u. XV. Jhrts v Kunstg. Jahrbuch der Zentr. Kom., II. 97.). Emler (I. c. VIII. 209.), který věří v dokočení malostranské vyšší věže r. 1451, klade pod vlivem zprávy Přídavku založení nové věže prý Jiřím z Poděbrad do r. 1464, stejně i Tomek (Dějepis Prahy VIII. 56. sl. a 87.). Herain (Stará Praha 29. sl.) přejímá tento údaj z Tomka vykládá zprávu Přídavku jen jako opravu, protože prý kamenické značky vyšší věže a znaky malostranské brány svědčí, že brána byla hotova již za Karla IV. Na jiném místě (tamtéž 250.) vykládá Herain, že věž byla zbudována za Karla IV. a snad teprve za Václava IV. dokončena, jak dosvědčují znaky říšské orlice a Horní (!) Lužice, které vylučují možnost stavby věže Jiřím z Poděbrad, protože Jiří nemohl užívatí znaku německé orlice. Počátek stavby klade Herain po rok 1373, kdy přivtělena Horní Lužice k Čechám (!). Snad jde o tiskovou chybu a záměnu s Dolní Lužicí, ač jméno Horní Lužice se několikrát opakuje. — Svátek (I. c. 196.), který vztahuje »neurčité a nejasné zprávy kronikářů XV. věku o založení neb dostavění obou mostních věží za krále Jiřího Poděbradského« pouze k jejich opravám, domnívá se, že i malostranská vyšší věž jest dílem Parlářovým jako staroměstská (tamtéž 186.). Ač poněkud do široka rozvádí listiny o převodu domu Saského s věžemi r. 1407 (tamtéž 191.) a ví, že při této záměně byly převedeny do majetku Staroměstských obě věže malostranské, vykládá, že Karel IV. zbudoval pouze vyšší věž a nedostavěl nižší malostranskou věž, protože od roku 1348 byla majetkem soukromým, aniž se však pozastavuje nad rozporem, jak Rudolf III. mohl směniti r. 1407 obě věže (tamtéž 186. sl.). Za dílo Parlářovo považuje malostranskou vyšší věž i K. Chytil (P. Parlář 18.).

²³⁵⁾ Dvě věže u Juditina mostu na malostranském břehu předpokládá Schaller (I. c. II. 347) který však i ve vyšší věži (!) spatřuje zbytek opevnění mostu Juditina, a zdá se i Emler (PAM VIII. 208.), jak lze souditi ze spojitosti při zprávě o postoupení dvou věží s domem saským r. 1407, v jejichž (!) držení byli vévodové saští od r. 1348. Rovněž Tomek (Mapy Staré Prahy č. 7.) má na mapě k roku 1348 zde zakresleny dvě věže. Herain (Stará Praha 24.) uvádí pouze, že ještě roku 1309 (!) stála nižší věž sama. — Při referátu o mé knížce (Umělecké Památky, Sv. 9., Karlův most) vytýká Dr. K. Guth (ČSPSČ., XXVI., 82.) výklad o dvou malostranských věžích Juditina mostu jako chybu, důvodů však neudává.

²³⁶⁾ Tomek, Dějepis města Prahy, I. 168; Herain (Stará Praha 23.) považuje věž buď současnou s mostem, neb — podle Tomka — za nejpozději vzniklou do let kolem 1235, jinde však (Karlův most 11.) pro řádkové zdivo klade její vznik do doby kol 1200.

²³⁷⁾ Podle Gruebra (I. c. III. 144.) nebyla nižší věž nikdy dokončena, podle Schallera (I. c. II. 347) byla po poškození bleskem částečně snesena (!). Tento údaj přijímá i Svátek, který ochotně určuje poškození věže, která prý měla původně tři patra (I. c. 163.), k roku 1310 (I. c. 186.)

²³⁸⁾ Herain, Karlův most, 11.

²³⁹⁾ Svátek (I. c. 162. sl.) ví však, že stavitelem jejím byl někdo z Němců neb nizozem-

vané doby stavby kol 1235. Na severovýchodním rohu prostupuje do starého zdiva gotické zdivo nové brány, jejíž oblouky jinak pouze připlentovány k hmotě nižší věže. Na straně této věže dovnitř brány vystupují tesané kvádry, současné s gotickou branou, před románské řádkové zdivo a tvoří před západním obloukem drážku na spouštění mříže či vrat. K udávané době vzniku nižší věže ukazuje i relief, snad zbytek původní plastické výzdoby, náhodně objevený r. 1889 na východní její straně ve výši asi 5 m od chodníku.²⁴⁰⁾ Relief byl zničen vinou tehdejšího majitele nižší věže malostranské a sousedního domu čp. 56./III.,²⁴¹⁾ zachována jest však jeho fotografie²⁴²⁾ a in originali hlava klečící postavy, depnovaná v Museu hlav. města Prahy.²⁴³⁾

Skupina malostranské nižší mostecké věže byla umístěna do poměrně mělkého výklenku (výška a šířka vždy 1. 7 m, hloubka 0.25 m)²⁴⁴⁾, současného se stavbou věže,²⁴⁵⁾ který byl polokruhovitě zaklenut dvojím pasem klenáků. Materiál reliéfu jest opuka.²⁴⁶⁾ Výklenek a snad i skupina byly polychromovány, soudíc podle nalezených zbytků: pozadí výklenku bylo modré, vnitřní strana archivolty ukazovala prý stopy po barvě černé a červené.²⁴⁷⁾

Skupina jest téměř plně plastický hautrelief v životní velikosti a sestává ze dvou postav, z nichž jedna (v pravo od diváka) sedí na trůnu, druhá pak pokleká v levo před ní. Ze sedící figury byl objeven při odkrytí reliéfu pouze trup — hlava, ruce a nohy pod koleny byly již uraženy. Postava oděna v dvojí šat: spodní, který těsně přiléhá na poměrně silný trup a jest sřasen pouze v klíně do záhybů, klínovitě dolů sbíhajících, a ve vrchní plášť, sdrhnutý u pravého ramene jednoduchou agrafovou. Plášť je převeden k levému rameni obloučkovitou rouškou a odtud splýval podle nohy k zemi — partie pod koleny celá uražena — nepatrně vychýlen z rovného dopadu ve výši lokte levé ruky, která v pravoúhlém zálohu

ských mistrů, jež zaměstnával Václav I., a dovede i uhadnouti, že byl školen ve škole francouzské prý podle »stop starší gotiky, které se na věži zachovaly«(?).

²⁴⁰⁾ Viz dobrozdání J. Mocker a radě hl. města Prahy ze dne 8. února 1897 (uložené v městském archivu pražském dosud se značkou hl. městské spisovny B 23/194), podle něhož relief objeven 15. srpna 1889. Podle Heraina, Karlův most 12., stalo se tak již roku předchozího.

²⁴¹⁾ Herain, Karlův most 12..

²⁴²⁾ Tamtéž 12. Fotografie reliéfu má též Museum hl. města Prahy, její kopii pak i prof. dr. Jaromír Pečírka v Praze. Relief reprodukován u článku A. B. Černého v ČSPSČ., X., 152. obr. č. 9. (v separátu na str. 17.) a v 9. svazku Uměleckých památek (Karlův most), vyobr. č. 1.

²⁴³⁾ Není nezajímavé, jak tehdejší majitel věže a domu čp. 56./III. uzenář Fr. Bárta vykládá později vydání této hlavy jako zvláštní zásluhu. Protestuje v podání k městské radě ze dne 7. března 1893 proti způsobu odhadu svého domu, vykládá: »... dovoluji si podotknouti, že jsem slavné radě hlavu jedné sochy (relief), která jistě daleko větší cenu měla, dobrovolně vydal, ačkoliv jsem mohl její vlastnictví popřítí a ji jinak zpeněžit, což pamětliví, jaké škody by slavná obec zaslančením vzácné této památky sochařské utrpěla, jsem neučinil a ji slavné radě ochotně postoupil.« Originál podání uložen mezi spisy hl. městské spisovny se značkou B 23/194 v městském archivu pražském.

²⁴⁴⁾ Svátek I. c. 163.

²⁴⁵⁾ Tamtéž 163.

²⁴⁶⁾ Herain, Karlův most 12.

²⁴⁷⁾ Svátek I. c. 164.

byla z pláště vysunuta a asi ležela na prsou. Vpravo spadá plášť v záhybech na klín, obtočen přes pravou uraženou ruku, která kdysi od lokte vyčnívala z pod šatu ven a snad žehnala, obloukem na pravé koleno, jež nedopadá až k zemi, aby zde byl symetricky s druhou stranou urovnán v paralelní záhyby, jež spadají k zemi po vnitřní straně nohou (ovšem uražených). Usazení postavy na trůn a celé její držení jest přísně frontální. Proti tomu postava v levo klečí vlastně pouze pokleká na pravé koleno, jež nedopadá až k zemi, nýbrž spouští se na malý polštářik. Levá noha ohnutá v kolenně našlapuje na celé chodidlo, pravá, jak již bylo řečeno, pokleká a má chodidlo, opřené o špičku, ohnuté a poněkud stočené. Pravá noha, na konci uražená, jest přimknuta k tělu a skoro pravoúhle zlomena v lokti, levá ruka, zdá se, že byla vztažena do předu již od ramene. Jediné roucho splývá v souvislých záhybech, mírně sledujících pohyb těla, a zakrývá levou nohu pouze pod koleno, pravou pak zahaluje až k patě. Hlava, jež jediná se zachovala z této cenné skupiny,²⁴⁸⁾ je plně plastická. Čelo je nízké, obočí vyznačeno, oči vypouklé, s naznačenými čočkami, uši malé, z poloviny zakryté, lícni kosti akcentovány, tváře plné a nos poměrně malý, částečně poškozený. Vlasy, jež tvoří plnou vrstvu, zřetelně ohraničenou a jakoby čapkově nasazenou na hlavu, spadají do čela, na skráně a na uši mírně prohnutými kadeřemi, odělovanými hlubokými rýhami. Proti sedící postavě jest klečící figura odlišena profilovým postavením, jež hlavou a pravou nohou jest mírně ztočeno do postavení tříčtvrtinového.

Desolátní stav, v jakém byl relief objeven, stěžuje ovšem rozřešení jeho obsahu, který bývá obvykle vykládán jako scéna udělování výsad panovníkem zástupci města.²⁴⁹⁾ Obsah zůstane však nejasný a není třeba rozmnožovati řadu bezvýznamných domněnek o jeho smyslu.

Skupina mostecká jest vynikajícím dílem, jehož stupeň vyspělosti nemůže být uveden v souvislost se žádným z domácích prací a jež jest zajímavou výslednicí různých vlivů, zde se skříživších. U sedící postavy jest charakteristický zejména motiv sepnutí pláště na pravém rameni, zřasení pláště kolem pravé ruky a způsob jejího vysunutí a konečně přísná frontálnost, vyjádřená i v symetrickém uspořádání draperie na kolenou. V záhybech pláště kolem pravé ruky a v jejím vysunutí doznívá ještě vliv byzantských slonovinových reliefů, neprostředkován v této době ovšem již přímo. S tímto vlivem setkáváme se ještě na konci XII. stol. u zábradlí Liebfrauenkirche v Halberstadtu, u něhož přímý byzantský vliv byl již stopován a kde byl nalezen i přímý vzor pro některé detaily na triptychu d' Harbaville.²⁵⁰⁾ Zde rozpoznáváme i motiv pláště trůnící

²⁴⁸⁾ Zdařilé fotografie pohledu frontálního a dvou tříčtvrtinových (ze závodu Štencova) jsou v majetku prof. dr. J. Pečírky v Praze a byly mi ochotně zapůjčeny.

²⁴⁹⁾ Herain, Karlův most 12.; Svátek (l. c. 163., poznámka) vidí zde buď Václava I., jak uděluje privilegium klečícímu muži jako zástupci města, neb scénu, jak stavitel mostu předkládá králi plán stavby. Podle dobrozdání J. M o c k e r a (citovaného v poznámce 238) je tu prý zobrazen Přemysl Otakar II., »který r. 1257 opevnil Malou Stranu, kterak slibuje zástupci měšťanstva zachovávatí privilegie . . . ač není vyloučena možnost, že socha klečící představuje stavitele mostu i této věže.«

²⁵⁰⁾ Motiv draperie u halberstadtských apoštolů s byzantskými slonovinovými destičkami

figury na mosteckém reliefu a to u sv. Prokopa a sousedního světce na pravém křídle dole a tamtéž nahoře u světců, oděných ve zbroji, zde shledáváme se i s naším motivem draperie u pravé ruky a způsobu jejího vysunutí u Krista a sv. Petra na střední desce. Tímto srovnáním nechce ovšem být tvrzeno, že na mostecký relief působila ještě drobná reliefní plastika byzantská, nýbrž pouze poukázáno k zajímavému zjevu, jak ikonograficky její typ se ještě dlouho udržuje. Všimneme-li si apoštola Filipa na zmíněném zábradlí v Halberstadtě,²⁵¹⁾ jehož ovlivnění uvedeným triptychem bylo již konstatováno, zpozorujeme na něm obdobu motivu sřasení roucha kolem vysunuté pravé ruky u sedící postavy mosteckého reliefu a jakousi příbuznost hlavy apoštolovy s dochovanou hlavou klečící figury na mostecké skupině. Ale ani tyto znaky nemohou přesvědčiti o vztahu halberstadtské školy s naším reliefem, neboť nelze přehlédnouti diametrální odlišnosti u obou srovnávaných prací, jak v celkovém pojetí, tak v ostatních detailech. Monumentálnost sedící figury na malostranské věži silně kontrastuje s miniaturní koncepcí halberstadtského apoštola. U mostecké figury přísná frontálnost draperie logicky sice rozhozené, ale hospodárně urovnaná do nečetných záhybů téhož statického akcentu jako celkové pojetí postavy, v Halberstadtě tříčtvrtinové usazení a bohatě řasená draperie, v níž tělo se téměř úplně ztrácí pod množstvím záhybů dekorativně rozvířené plastické arabesky. Odlišnost mosteckého reliefu jest nápadna zejména na klečící figuře, pro niž v Halberstadtě nalezneme ani ikonografické analogie a jejíž hlava jeví se sv. Filipem pouze zdánlivou příbuznost jen v partii vlasů. Poklek figury jest klidný a vyvážený, záhyby roucha sledují přirozeně pohyb těla způsobem, který dokazuje téměř realistický postřeh: na levém kolenní se roucho vysoukalo a poněkud napialo a lýtko pravé nohy zamotalo až k chodidlu. Stejně dobře jest odpozorováno i pokleknutí figury nepatrným nadlehčením levého chodidla pravé nohy, opřené pouze o špičku. Motiv tohoto pokleku není v pozdní naší románské plastice cizí, neboť vyskytuje se již na reliefu a průčelí ve Sv. Jakubě²⁵²⁾ a na reliefu v kostele sv. Jiří na hradě pražském.²⁵³⁾ Na reliefu jakubském vidíme však, jak nohy obou klečících postav tvoří vlastně lineární symetrické obrysové obrazce, a na reliefu svatojirském jak poklek jest pouze naznačen zálohem draperie, nohu úplně zakrývající. V obou případech, v prvním více, v druhém již méně jest pohyb stylisován, na mostecké skupině však domyšlen, jak dosvědčuje zajímavý detail podsunutí podložky pod klekající pravé koleno kromě zmíněného nadlehčení levého chodidla a stočení pravé nohy. Sochař mostecké skulptury nečerpá již poučení pouze z ikonografických předloh, ale pozoruje. Dílo tak vyspělé, jež nelze

zajímavě srovnal i rozlišil A. Goldschmid (Die Stilentwicklung der romanischen Skulptur in Sachsen v Jahrb. der kg. Preuss. Kunstsammlungen XXI. 234. a 235.); vyobrazení triptychu u O. Wulfa: Althristliche u. byzantinische Kunst, (Handbuch der Kunstwissenschaft) II., str. 613., vyobr. č. 530.

²⁵¹⁾ Vyobrazení viz u Ant. M a t ě j č k a, Dějepis umění, Praha, 1921, II., vyobr. č. 219.

²⁵²⁾ Vyobrazení v M a t ě j č k o v ě Dějepis II. č. 236., v Um. pokl. Čech II., tab. č. 212 a u L e h n e r a l. c. I., 3., str. 183., obr. 65.

²⁵³⁾ Vyobrazení v M a t ě j č k o v ě Dějepis II. č. 238., v Um. pokl. Čech I., tab. č. 32. a u L e h n e r a l. c. I., 3., str. 188., vyobr. č. 70.

uvést v souvislost s naší plastikou — by i velmi nečetně dochovanou — jest stěží domácího původu. Cestu k rozřešení proveniencie mistra mosteckého reliefu nám ukazují dva reliefy severoitalské se spřízněným motivem pokleku mostecké figury: postavy klečících mužů na tympanu kostela San Giustina v Padově²⁵⁴⁾ a klečící král v chrámu S. Maria della Salute v Benátkách.²⁵⁵⁾ Oba tyto reliefy z poloviny XIII. stol. vznikly pod vlivem francouzským.²⁵⁶⁾ Tento vliv jest společný i našemu reliefu, obzvláště když lze nalézt přímo ve Francii i hlavu, spřízněnou s hlavou klečící figury mostecké: hlavu bezvousého apoštola, držícího knihu, z křížové chodby katedrály v Toulouse,²⁵⁷⁾ která jest nápadně příbuzna dochované mostecké hlavě zejména v uspořádání vlasů, v očích a ústech, i když celková protáhlá forma obličej je poněkud odlišná. Uvědomíme-li si, že motivy byzantské nejsou ve XII. a ještě XIII. stol. francouzské plastice cizí a srovnáme-li vývojový stupeň svatojirského reliefu z počátku XIII. stol.,²⁵⁸⁾ který je časově nejbližší výjevu z malostranské brány, s naším reliefem, vidíme, že mostecká skupina mohla vzniknouti v druhé čtvrti XIII. stol. pod silným francouzským vlivem, není-li přímo dílem kočujícího francouzského umělce u dvora Václava I.²⁵⁹⁾

Tedy i skulptura na věži ukazuje k zmíněnému datu jejího vzniku asi kolem r. 1235. Jinak není na malostranské nižší věži známek, jež by mohly v tomto směru přijíti v úvahu, obzvláště když dnešní podoba věže, sgrafitovaná rustika se zbytkem nápisu v renesanční kartuši, forma oken, profilace nadokenních říms, ostění a celý kryt pochází až z konce XVI. stol., kdy zakončení věže bylo připodobněno pozdně gotickému krytu vyšší věže malostranské, obměňujícím typ věže staroměstské.²⁶⁰⁾ Věž byla asi dříve ukončena jehlancovým krytem, k čemuž

²⁵⁴⁾ Vyobrazení u H. Gabelentze, *Mittelalterliche Plastik in Venedig*. Lipsko 1903, str. 200., vyobr. č. 16.

²⁵⁵⁾ Vyobrazení tamtéž str. 192., č. 14.

²⁵⁶⁾ Tamtéž str. 195., 201.

²⁵⁷⁾ Vyobrazení viz u Arthura Weeseho. *Die Bamberger Domsulpturen*, Strassburg J. H. E. Heitz tab. 58., vyobr. č. 81.

²⁵⁸⁾ Srv. článek V. V. Štecha v *Um. pokl. Čech I*, 22.

²⁵⁹⁾ Viz J. Pečírka, *Románské sochařství v Čechách*, disertace, již bylo při zpracování tohoto oddílu použito. Pečírka datuje dílo do třetí čtvrti XIII. stol., domnívá se, že Juditín most byl opevněn až r. 1252. Do doby kolem tohoto data klade relief i K. Chytil (*Ottův slovník naučný VI*. 376), který v něm shledává volnější pohyb a u postav a výrazu hlavy individuální pojetí proti reliefu svatojirskému, »jak je u současných prací francouzských a německých shledáváme.« — Vliv francouzského mistra tu nalézá i Svátek (l. c. 164.), podle něhož nelze relief pro jeho propracovanost prohlásiti za dílo domácího mistra. Svátek považuje relief za současný se stavbou věže, tudíž z let 30.ých XIII. stol. Trán jeví prý již tvary gotické a plastika pochází tudíž z doby mísení gotiky se slóhem románským, tedy z doby panování Václava I. — Podle M o c k e r a (citované již dobrozdání z 4. února 1897 v poznámce 240.) ukazuje »celá koncepce i provedení reliefu . . . zřejmě na dobu přechodní.« — H e r a i n (Stará Praha 23.) se domnívá, že skulptura na věži pochází buď z roku 1167 neb 1235.

²⁶⁰⁾ Oprava tato datována nápisem na portálku sousední celnice. »Senatus Antiquae urbis Prag; aedificium veteris telonii ruinosum cum vicina turri refici curavit MDXCIII.« Viz O. P o l l a k, *Studien zur Geschichte d. Architektur Prag's 1520—1600*, Jahrbuch d. kunsth. Sammlungen des allerh. Kaiserhauses. XXIX., str. 169. Zvl. otisk vydán roku 1910. — Podle M. L ü s s n e r a (P A M XIII.

by svědčila i zpráva o požáru r. 1503.²⁶¹⁾ Byla-li věž opatřena cimbuřím, lze těžko rozhodnouti, protože vratislavský prospekt z r. 1562 a pohled na Prahu z Hartmann-Schödelovy *Liber chronicarum*,²⁶²⁾ na nichž lze zřítí cimbuří na věži beze střechy, jsou velmi nepřesné. Dnes slouží věž obytným účelům a rozdělena příčkami nedovoluje učiniti si představu, jak původně uvnitř vyhlížela. V podzemí jest klenutý sklep, v přízemí krám a za ním jídelna uzenářského závodu s renesanční křížovou klenbou 3 m vysokou a nad nimi ve třech patrech byty, přístupné kamennými schody, a podrákosované pavlače při domu čp. 65./III.. Stropy těchto obytných místností jsou trémové.²⁶³⁾

Zrekapitulujeme-li si, co až dosud bylo o mostu a jeho věžích uvedeno, vidíme, jak významným dílem byla Praha obohacena v Juditíně mostu. Jeho časný původ, který vedle Řezna získává Praze prioritu ve stavbě klenutých mostů před ostatní střední Evropou, jest opět jedním z dokladů pokročilosti románského stavitelství u nás, i když most nebyl proveden domácím mistrem. Juditín most byl jistě další vzpruhou k technickému rozvoji naší architektury, jak dalece i po stránce uměleckého zvládnutí užitkového účelu, lze těžko rozhodnouti vzhledem k povaze dochovaných zbytků. K plastické výzdobě mostu, ovšem nečetné, ukazoval by sice známý Bradáč, přenesený ze zachovaného mostního oblouku pod křížovnickým klášterem na nábrežní zeď, zřízenou v letech 40.ých minulého století, ale dochovaný stav nedovoluje rozhodnouti slohovou kritikou, je-li Bradáč současný stavbě mostu a je-li skutečně zbytkem plastické jeho výzdoby, jež byla by

135.) provedena tato oprava roku 1591, podle H e r a i n a (Karlův most 12.) po požáru v polovině XVI. stol. — Podle přípisu pražského magistrátu z 5. února 1862 zamýšlel tehdejší majitel domu čp. 56./III. V. Janke sněsti dnešní střechu a opatřiti ji plochým krytem neb balkonem s parapetou, zdí, aby se zbavil stálých a nákladných oprav na věži. Proti tomuto úmyslu protestoval J. E. Vocelš Obec pražská zamýšlela proto opravit kryt a provést zajištění věže svým nákladem pod podmínkou, že bez jejího souhlasu nebude na věži nic měněno. V tomto směru byl vypracován i návrh příslušné smlouvy, který však byl usnesením městské rady ze dne 21. října 1862 revokován, protože jednání s V. Jankem nevedlo k žádoucímu cíli. Vzhledem k tomu, že místodržitelství radilo k mírnému postupu, navázáno nové jednání, při čemž došlo i k alternativě případné koupě věže, opět však nerealizované pro chování Jankeho. Tento vypočítavý způsob charakterisuje i následující majitele věže manžele Bártovy. Po dlouhém jednání dům čp. 56./III. s věží od manželů Bártových přece jen koupěn r. 1893 za 67.000 zl. a věž opravena roku 1898. Jest zajímavo, že při jednání o této opravě navrhoval J. M o c k e r (v citovaném dobrozdání z 4. února 1897) odstranění štítů a restituci střechy a zdíva do původního stavu a sboření celnice (čp. 56./III.), aby přišel k platnosti i relief na západní straně věže. Tento názor však padl stejně s úmyslem vésti věži komunikaci, proti čemuž v zásadě nebyla ani Ústřední komise pro ochranu památek ve Vídni, a z podnětů, před opravou uplatňovaných, bylo realizováno pouze jednoramenné schodiště s mostu na západní straně bývalé celnice. (Viz příslušné spisy o opravě nižší věže malostranské dosud bez archivní značky v archivu města Prahy.)

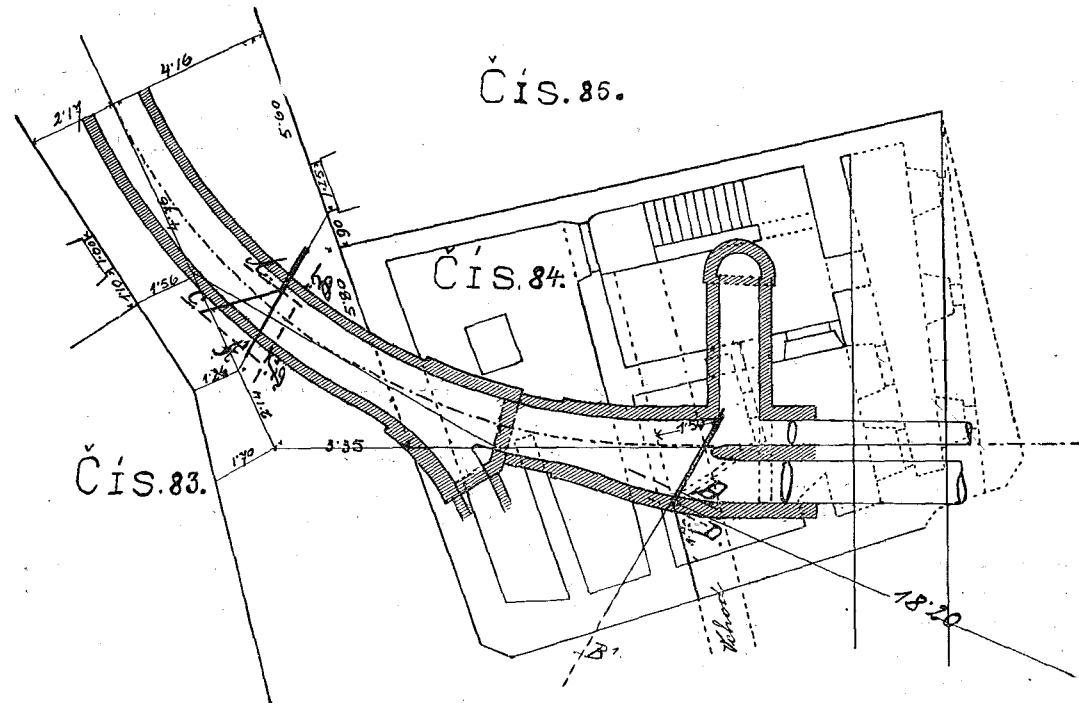
²⁶¹⁾ P a l a c k ý, *Starí letopisové 265.*: »T. l. (t. j. 1503) ve čtvrtek po Nanebevzetí panny Marie (t. j. 17. srpna) s dopuštěním božím oheň náhle vyskočil na Malé Straně, že nevědí odkud, že zhořelo domův 60 počnouc od staré šatlavy . . . až k mostecké bráně: krovové na branných věžech, jeden škrídličný velmi ušlechtilý a druhý cihelný (!)«. Srv. S v á t e k (l. c. 198.).

²⁶²⁾ Viz sbírku pražských pohledů v *Museu hl. města Prahy*.

²⁶³⁾ Viz záznam o místní komisi dne 5. listopadu 1887 za účastenství J. M o c k e r a (značka hl. městské spisovny B 23/46 v archivu hl. města Prahy).

takto analogická zmiňené dekoraci mostu řezenského, či jde-li o fragment, odjinud sem přesazený a použitý při některé opravě oblouku.²⁶⁴⁾ Na malostranské věži setkali jsme se ovšem s reliefem, jehož cena přesahuje význam pouze lokální, ten však patří již době, odlišné stavbě mostu.

Most Juditin jest prvním našim kamenným mostem, který předchází pozdějším středověkým mostům, v Písku z 2. pol. stol. XIII.²⁶⁵⁾, v Roudnici z let 1333 až 1338²⁶⁶⁾ a konečně Karlovu mostu v Praze, svému nástupci. Časové rozpětí mezi

Obr. 10.
Zbytky Juditina mostu objevené při provádění kanalisace na Malé Straně r. 1905. —
Restes du pont Judith mis à jour au cours des travaux de canalisations effectués à Malá Strana en 1905.

²⁶⁴⁾ Bradáč jest hlava vysokého reliefu, který vystupuje z pískového kvádrů, vysokého 0,82 m a širokého 0,62 m. Hlava jest podlouhlá a velmi omšelá (vyobr. u Lehnera I. c. I. 3. str. 128. vyobr. č. 45., ale nepřesná a idealisovaná, pak v Květech 1870, str. 128.), patrný však dlouhé vlasy a vous a podlouhlý nos, který částečně uražen stejně jako levá část brady. Od levého oka k vousu trhlina, jež zamazána cementem. O významu, jež této hlavě připisuje Rziha a zejména Lehner-trlina, jež zamazána cementem. O významu, jež této hlavě připisuje Rziha a zejména Lehner-trlina, jež zamazána cementem. O významu, jež této hlavě připisuje Rziha a zejména Lehner-trlina, jež zamazána cementem.

²⁶⁵⁾ Viz Soupis památek hist. a uměl. v král. Českém, XXXIII. 176. sl., kde i uvedena příslušná literatura, již nutno doplniti citovanou již přednáškou podle rukopisu prof. V e l f l í k a (Technický Obzor, 1921 str. 91.).

²⁶⁶⁾ Viz Soupis etc. IV. díl 188., Květy (1869, str. 100., 1871, str. 164., 176. a 1872, str. 77.).

jeho stavbou a daty vzniku těchto mostů vylučuje ovšem jakoukoliv souvislost s nimi. Materiál a technika mostu píseckého jest odlišná mostu Juditinu, o mostu roudnickém jest známo, že je přímo francouzského původu, jsa dílem mistra Viléma z Avignonu, jak dokazovalo i smělé rozpětí jeho kleneb, a most Karlův, zahájený Petrem Parlěrem, navazuje jistě na technické zkušenosti domácích sil, zapracovaných avignonským mistrem v Roudnici.

Ač později opevněn systémem tří věží, neuhájil se Juditin most proti nepříteli nejnebezpečnějšímu. Překonav povodeň roku 1272,²⁶⁷⁾ jen částečně jej poškodivši, podléhá konečně prudké povodni roku 1342.²⁶⁸⁾ Původní úmysl opravití jej²⁶⁹⁾ padá a položení základního kamene k mostu Karlovu dne 9. července 1357²⁷⁰⁾ jest vlastním jeho koncem.

B a u m, Roudnice, vypsání stavitelské (P A M XIII. 290.), P a t e r a, O založení kláštera P. Marie v Roudnici a o stavbě mostu (P A M XI. 477.), K. C h y t í l, O mistru Vilémovi, staviteli z Avignonu (P A M XII. 415. a XIV. 601.), S e d l á č e k, Hrady a zámky (VIII. 176.), O t t o v y Č e c h y (IV. 262), G r u e b e r, Die Kunst des Mittelalters in Böhmen (III. 14.), N e u v í r t h, Geschichte der bildenden Kunst in Böhmen. (I. 215 a 450.), B r á n i š, Dějiny středověkého umění v Čechách (II. 13.), F. K u č e r a, K historii mostu roudnického (Podřipský musejník III. 76.), D r. V. C h a l o u p e c k ý, Dějiny starého mostu v Roudnici n/L. (tamtéž V., str. 5. sl.), Ing. Dr. techn. B ř e t. T o l m a n, Zřízení starého kamenného mostu přes Labe v Roudnici n/L. (tamtéž V., str. 18. sl. podle zvláštního otisku z Technického Obzoru roč. 1909.) a přednáška, uvedená v předchozí poznámce.

²⁶⁷⁾ Letopisy české k roku 1272 (F R B I. 301.): »Eodem anno pons confractus est Pragensis in medio fluminis Wltavae IV. Idus Martii« (i. t. 12. března). K témuž roku klade toto pobožení mostu Neplach (F R B III. 476.), kdežto František Pražský (F R B IV. 353.) klade je k témuž dni o rok později a Marignola (F R B III. 572.) k tomuto roku 1273, ale s datem 18. srpna. Z tohoto data jest zjevno, že jde o záměnu s povodní z 18. srpna 1273, podrobně popsanou u Pokračovatelů Kosmových (F R B II. 301.), při níž však most nebyl pobořen, ačkoliv jeho okolí bylo velmi postiženo. Srv. R z i h a v M V G D B, XVI. 274.

²⁶⁸⁾ František Pražský k roku 1342 (F R B IV. 433.): Anno Domini M^oCCC^oXLII^o in vigilia Purificationis sancte Marie virginis ... (t. j. 2. února) factum est grande diluvium ... et propter ingentem molem et spissitudinem glaciei ruptus est pons Pragensis in pluribus locis, quod vix tercia pars de ipso remansit ...» Téměř stejně jest stylisována tato zpráva u Beneše z Weitmile (F R B IV., 492.). V Příkladu Kroniky Bartoška z Drahonice jest položen konec Juditina mostu až k roku 1344 (F R B V. 627.). — H e r a i n (Stará Praha 169.) uvádí chybně datum 3. února (!) 1342.

²⁶⁹⁾ Roku 1348 jest datován řád pro vybírání cla na dřevěném mostě, zřízeném asi na pilířích sříceného mostu (T o m e k, Dějepis Prahy II. 130.) a výtěžku tohoto cla má býti použito k opravě mostu kamenného, jak dokazuje úvod listiny, otištěné u T e i g e h o (Základy místopisu I. 1. str. 347.): »Ille condiciones in theloni recepcone, prout inferius continet, de rebus universis in ponte ligneo Pragensi pro reedificacione pontis lapidei ...« (otištěno z rukopisu 993., str. 177. v archivní hl. města Prahy).

²⁷⁰⁾ Viz zprávu Beneše z Weitmile k roku 1357 (F R B IV. 526.).

LITERATURA.

I. VŠEOBECNÁ: C. Chr. Sturm, Architectura civilimilitaris oder ... Vollständige Anweisung ... Brücken ... gehörig anzugeben. Augsburg 1719. — Jacob Leupold, Theatrum pontificiale oder Schauplatz der Brücken und Brückenbaues. Lipsko 1726. — Henry Gautier, Traité des ponts. Paříž 1728. André Cailleau. — C. Chr. Schramm, Historischer Schauplatz, in welchem die merkwürdigsten Brücken aus allen vier Theilen der Welt vorgestellt und beschrieben werden. Lipsko 1735. — L. Foch, Abhandlung über Brückenbaukunst. Augsburg 1780. — C. F. Wiebeking, Beiträge zur Brückenbaukunde. Mnichov 1809. — H. Müller, Die Brückenbaukunde in ihrem ganzen Umfange. Lipsko 1850—1854. — Dr. Ant. Mayerhöfer, Die Brücken in alten Rom (vor und nach Konstantin). II. vermehrte Auflage. Erlangen 1884. Andreas Deichert. — Alb. Vojt. Velflík, Dějinný a technický vývoj stavitelství mostního od nejstarších dob až po naše časy. Praha 1894. Nákladem Spolku posl. inženýrství na čes. vys. škole technické v Praze. — Chr. H. B., Ein Beitrag zu den steingewölbten Brücken. Deutsche Bauzeitung XLII., 352. — Chr. Kleiber, Frankreichs Brücken im Städtebild. Tamtéž XLV., 94. — G. Ebe, Brücken im Städtebild. Städtebau III., 159. — R. Baumeister, Die Kunstformen des Brückenbaues. Handbuch der Ingenieurwissenschaften. Svaz. II., Díl 2. Lipsko 1904. — Frant. Mencl, Rozvoj mostů klenutých od dob římských k moderním stavbám betonovým. Praha 1911. (Zvl. otisk z Technického Obzoru 1910 a 1911.) — Paul Séjourné, Grandes voûtes. 6 dílů. Bourges 1913—1916. — F. Genczmer, Brücken im Stadt und Land. Städtebauliche Vorträge VI., 1. seš. Berlín 1913. W. Ernst u. Sohn. — F. de Dartein, Etudes sur les ponts en pierre remarquables par leur décoration (antérieurs au 19e siècle). 5 dílů. Paříž 1914 a násl. Béranger. — Ing. Jos. Rieger, Most v kultuře lidstva. Sběrka »Technika v kultuře«. Svazek II, Praha 1919. E. Weinfurter. — Paul Zucker, Die Brücke. Typologie und Geschichte ihrer künstlerischen Gestaltung. Berlín 1921. Ernst Wasmuth A. G. —

II. SPECIÁLNÍ: Fl. Hammerschmid, Prodomus gloriae Pragenae, str. 590. Praha 1723. — J. Schaller, Beschreibung der kg. Hauptstadt Prag, II. (1795), 336. — W. F. Welleba, Die berühmte Prager Brücke. Praha 1827. Jos. Rudl. — J. Schottky, Prag, 1831, I. 127. — Jos. Rudl, Die berühmte Prager Karlsbrücke etc., Praha 1846. — J. Emler, Kamenný most pražský a někdejší úřad mostecký (P A M VIII., 1870, str. 203.). — M. Lüssner, Vzpomínka na starší mosteckou věž malostranskou (P A M XIII., 135.). — Fr. Eker, Posvátná místa král. hl. m. Prahy, I. (1883), 274. — F. Rziha, Die ehemalige Judith-Brücke zu Prag. Praha 1878. (Zvl. otisk vl. nákladem z M V G D B XVI., 269. sl.). — Th. Hutter, Die Karlsbrücke in Prag. Praha 1890. H. Dominicus. — Dr. Ed. Schranka, Brückenkunde (mit einer Geschichte d. Prag. Karlsbrücke von Th. Hutter). Praha 1890. — J. Dlouhý, Mosty v Čechách. Praha s. a. (kol. 1890) — Jos. Svátek, Ze Staré Prahy, str. 155. Praha s. a. Jos. R. Vilímek. — Fr. Ruth, Kronika král. Prahy II. (1904), 495. — Jiří Soukup, Pražské mosty. Praha 1904. Knihovna »Epochy« sv. III., E. Weinfurter. — F. J. Lehner, Dějiny umění národa českého, I. 3. (1907), 121. — Jan Herain, Karlův most v Praze. Praha 1908. Prémie Umělecké Besedy na rok 1909. — Kamil Novotný, Karlův most. Praha 1917. Knihovna »Umělecké Památky«, sv. 9. F. Topič. — Vojt. Alb. Velflík, Vzpomínka na čtyři středověké mosty v Čechách, založené v letech 1169, 1263, 1333 a 1357. Posmrtná přednáška, sestavená z rukopisu zemřelého profesora Velflíka prof. ing. J. Kolářem a přednesená na valné hromadě Masarykovy Akademie práce dne 19. března 1921. (Otištěna v Technickém Obzoru 1921, str. 91.)

RÉSUMÉ.

Le pont de la reine Judith à Prague.

Dès le Xe siècle, l'existence d'un pont est indubitable à Prague, vu la mention, dans la chronique de Kristian, d'un „pons“, détruit en partie par l'inondation, mais que l'on put passer miraculeusement lors du transfert du corps du prince St. Venceslas: il en résulte qu'il y avait à Prague un pont à l'époque de la formation de cette légende. La première mention historique d'un pont à Prague est de 1118, relatant sa destruction partielle par l'inondation. C'est en même temps la dernière mention d'un pont ou de ponts à Prague avant celui de la reine Judith. Le pont ou les ponts précédents étaient sans doute en bois et se trouvaient dans la proximité du pont Charles actuel, dont la situation ne diffère que légèrement de celle du pont Judith.

Le pont Judith fut construit sous Vladislav II, probablement après la destruction par l'inondation du pont en bois précédent. La seule mention de la construction de ce pont est faite par le chanoine Vincent, contemporain et historiographe de Vladislav II. D'après lui, c'est Judith, la femme du roi, qui le fit construire en trois années. Bien que ce soit un temps trop court pour la construction d'un pont en pierre, on peut admettre ce que dit le chanoine sans qu'il faille supposer que le pont fût, comme il arrivait d'ordinaire, en partie de bois et en partie de pierre, ce que contredisent, d'ailleurs, les restes de piles et de voûtes qu'on voit dans le lit du fleuve sous II. monastère des Chevaliers de la Croix, sous la maison no 84-III et dans la cave de la maison no 77-IIe. Ces restes attestent, au contraire, que le pont fut voûté lors de la construction même des piles. Sur ces restes, on a même constaté le tablier du pont avec des traces du parapet et avec le caniveau de déversement, le tout en appareil uni. D'après ces restes, le pont était long de 513'97 m et large de 6'8 m; il avait 27 voûtes en cintre reposant sur 27 piliers; ces piles étaient fondées sur pilotis.

Le pont put être construit après 1153, alors que Judith était devenue épouse de Vladislav II, et put être achevé à l'époque où Vincent se mit à écrire sa chronique, c.-à-d. de 1168 à 1173, ou 1172, alors que Vladislav II abdiqua. Vincent, qui avait servi de diplomate à son évêque Daniel, ne se fixa définitivement à Prague qu'en 1167, ce qui expliquerait pourquoi il ignore la date où fut posée la première pierre du pont. La chronique de Vincent ne dépassant pas 1167, le chanoine n'a pas non plus donné la date exacte de l'achèvement de la construction. Le pont ne fut probablement terminé qu'après 1167. D'ailleurs, Vincent n'était pas tenu à donner des dates exactes, parce que la mention qu'il fait du pont Judith se trouve dans l'introduction de la chronique, alors qu'il s'adresse en termes solennels directement à la reine pour lui dédier son oeuvre. Il paraît que la construction du pont fut commencée après une campagne heureuse de Vladislav, probablement après celle de 1158, lorsque ce souverain eut apporté le riche butin de l'expédition de Milan. On peut donc, par hypothèse, dater le pont Judith environ de 1158 à 1172 et expliquer les trois années que relate le chroniqueur comme il suit: le chanoine n'aurait été témoin que d'un travail de trois ans, commandé par la reine lors de l'absence du roi, ou bien il aurait exagéré de propos délibéré les mérites de la reine.

Le constructeur du pont n'était nullement d'origine indigène, la science de la technique de la voûte et de la construction des piles étant alors minime, non seulement en Bohême, mais dans toute l'Europe centrale. En France, les mentions de ponts en pierre apparaissent dès le second tiers du XIe siècle et, vers 1180, il s'y forme même une confrérie spéciale des constructeurs de ponts, les „Frères hospitaliers pontifes“, mais l'Italie ne reste pas en arrière, surtout celle du Nord, où tel „Ponte de Molini“ à Mantoue atteste un haut degré de perfection. Donc l'architecte du pont Judith venait, ou bien du Sud-Est de la France, ou bien d'Italie. Comme il n'y avait, à cette époque, aucunes relations politiques ou culturelles avec la France, c'est bien d'un Italien qu'il s'agit, d'autant plus que, peu avant le pont Judith, un maître italien avait construit à Ratisbonne le pont en pierre qu'on y voit encore. C'est par Ratisbonne qu'allait la route de Bohême en Italie et Vladislav II dut être plusieurs fois impressionné par la vue de ce pont, dont la structure rappelle les restes de celle du pont de Prague. Il est donc probable que le pont Judith est l'oeuvre

du maître ou du chantier qui a construit le pont de Ratisbonne: l'influence italienne aurait ainsi atteint la Bohême par l'intermédiaire de Ratisbonne.

Le pont de Ratisbonne et celui de Prague restèrent longtemps les seuls ponts de pierre dans l'Europe centrale, les ponts de Wurzburg et de Dresde étant alors encore de bois. L'architecture en Bohême profita sans doute de la science de la voûte qu'apportait le maître du pont Judith. On conçoit alors la douleur du chroniqueur François de Prague, lorsqu'il dit de l'écroulement de ce pont en 1342, que ce fut „comme si la couronne du royaume était tombée“. On voulut d'abord le réparer, mais on abandonna ce projet et, lorsqu'en 1357 on eut posé la première pierre du pont Charles, ce fut la véritable fin du premier pont de pierre à Prague.

Comme le pont Judith était la seule voie solide de communication entre les deux rives de la Vltava, il fallut bientôt le fortifier à ses deux extrémités, à la manière de tous les ponts du moyen-âge. Mais les premières mentions de ses tours ne sont que du milieu du XIIIe siècle. On peut présumer que le pont fut fortifié après 1230, alors qu'on entourait aussi de remparts le quartier situé au pied du Château de Prague. Au bout opposé, c'est-à-dire à la lisière de Prague Vieille-Ville, la tour qui se dressait sur la culée du pont, a été conservée, masquée qu'elle est dans la saillie Nord du Généralat du monastère des Chevaliers de la Croix; la première mention en est de 1252. Sur la rive qui longe le Petit-Côté de Prague, le pont fut également fortifié, mais on ignore si c'était au moyen d'une seule tour ou de deux. Le pont suivant, que Charles IV fit construire au lieu du pont Judith écroulé, fut fondé un peu plus vers le Nord sur la rive de la Vieille-Ville, mais il aboutissait à la porte de l'extrémité fortifiée du pont Judith sur la rive opposée. Or, une tour de cette extrémité fortifiée s'est conservée jusqu'à nos jours, celle qui est plus basse et présente un arrangement dû à la fin du XVIe siècle. Elle est réunie au moyen de deux arcs en style gothique tardif à l'autre tour, plus haute, dont la construction fut terminée en 1451. La tour basse ne comporta jamais de porte, de sorte que l'entrée du pont était située au Nord de cette tour. L'entrée du pont dut évidemment être fortifiée et, partant, fermée au moyen d'une porte, laquelle dut être appuyée, du côté opposé, ou bien contre la tour ou bien contre un autre ouvrage de fortification. D'ailleurs, une charte de 1407, par laquelle le duc de Saxe cède à la Vieille-Ville de Prague les tours sises des deux côtés de la porte qui se trouve sur la rive du Petit-Côté, paraît attester que le pont Judith avait, en cet endroit, deux tours.

Le pont Judith était orné de sculptures: on a trouvé sur la tour du Petit-Côté un haut-relief malheureusement très endommagé, que l'on peut dater du deuxième quart du XIIIe siècle, oeuvre très influencée par la France, si ce n'est même le travail d'un artiste français ambulant, de séjour à la cour de Venceslas I, alors qu'on fortifiait le pont. Le masque en haut-relief dit „Bradáč“ (Le Barbu), situé aujourd'hui dans la muraille du quai au-dessous du monastère des Chevaliers de la Croix, est tellement détérioré qu'on ne peut le dater avec précision ni décider si c'est un autre reste de la décoration du pont Judith, analogue aux têtes en relief du pont de Ratisbonne.

Le pont Judith a enrichi Prague d'une oeuvre d'art qui a valu à cette ville, à côté de Ratisbonne, la priorité dans l'Europe Centrale quant à la construction des ponts voûtés. C'est le premier pont de pierre en Bohême, précédant le pont de Pisek, de l'autre moitié du XIIIe siècle celui de Roudnice, de 1333 à 1338, et enfin, le pont Charles, son successeur. La distance entre sa construction et l'origine de ces ponts exclut toute dépendance. Les matériaux et la technique du pont de Pisek diffèrent de ceux du pont Judith, le pont de Roudnice est d'origine directement française et le pont Charles commencé par Pierre le Parleur profita, à coup sûr, des expériences d'ouvriers indigènes initiés à cette sorte de construction, à Roudnice, par le maître d'Avignon, Guillaume.

Karel Chytil:

DŮM „U BÍLÉHO BERÁNKA“ A HISTORIE SOUSEDNÍCH DOMŮ, PALÁCŮ A ZAHRAD VALDŠTEJNSKÉ ULICE NA MALÉ STRANĚ.

Bývalé domy »U bílého beránka« (III—152) a »U varhaníků« (III—151) ve Valdštýnské ulici na Malé Straně, jež ustoupily nové stavbě, nepatřily sice k budovám historicky významným, ale mají také svoje paměti a svou váhu ve stavebním vývoji města Prahy. V pojednání tomto bude sledována historie nejen panských, ale i těchto menších domů, a tu se shledá, jak i prostý dům jest spjat s historií rodin malostranských, šlechtických i měšťanských. Taková historie dává nám nahlédnouti do záležitostí rodin, často intimních, a vyličení její stává se pak příspěvkem ke kulturnímu a sociálnímu vývoji Prahy, zejména za dvou posledních století, nám dobově blízkých, ale myšlenkově vzdálených. Ta doba, spolu i se XVII. stol., čeká ještě na svého Wintra, kulturní dějepis se jí téměř nedotkl, jenom Alois Jirásek ve svém »Věku« odhalil závoj zapomenutí jednoho úseku této doby, pro nás ovšem nejdůležitějšího, ježto to byla fáse národního probouzení.

Prosté rodinné domy spjaté jsou také s historií nynějších paláců, a není hned tak okrsku v Praze, kde by zasahovaly do sebe v takové spletnosti různé poměry právní, deskové statky, městské právo a speciální jurisdikce. Touto speciální jurisdikcí místní, která občas se opomíjela, ba i rušila, avšak zase vždy nabyta vrchu, jest zde právo svatojirské, právo abatyše a konventu kláštera sv. Jiří na hradě pražském. Ani po vyzdvižení kláštera za Josefa II. r. 1782 nepřestalo existovati jeho právo, ježto bylo přeneseno ve své právní podstatě na fiskální úřad a teprve se zrušením všech zvláštních jurisdikcí roku 1850 a zavedením jednotných pozemkových knih pozbylo své platnosti.

Jelikož domy zdejší byly dílem deskové, dílem přináležely k obci malostranské, dílem k jurisdikci svatojirské, jest obtížno polohu domů i descendentů majitelů sledovati. Literatura, jednotlivých zdejších objektů se týkající, jest kusá a často nespolehlivá.¹⁾ Proto úkol badatelský, který mne až příliš od vlastního

¹⁾ Co se XVIII. stol. týče má Schaller (II.) zprávy spolehlivé, ale pozdější topografové při konstruování historie starší nevyhnuli se omylům. Tak E. d. Herold, Malebné cesty po Praze, Malá Strana, 1896. Str. 49—60. Ličení jest dle způsobu Heroldova románovitě vyšperkované, obsahuje však někdy dobré zrno. Teigeova Praha v Ottově Slovníku Naučném XX. zeje

mého oboru svedl na pole topografické a genealogické, nebyl lehký. Ale mocně mne poutal; jedná se o podivuhodný celek umělecký zvláštního významu, o zahradu fürstenberskou se sousedními zahradami, paláci a domy. Jest to kollektivní, postupně vybudovaný výtvar starých rodů, umělců namnoze neznámých a různých dob, počínajících už před stoletími.

I. Dům Berkovský a jeho sousedství.

V topografické rozloze byla severní strana ulice, nyní Valdštýnské, strana, kráčíme-li od sv. Tomáše po levé ruce, vymezena nějaký čas dvěma branami. Stará brána malostranská, která existovala již ve XIV. stol., stála v tomto směru u domu nyní čís. 158, paláce Palfyovského; tam vlastně končila Malá Strana a za branou prostíraly se vinice a neobydlené končiny zvané »Na písku«.

Teige v popisu Prahy v Ottově Slovníku Naučném klade první »Píseckou« bránu k domu »U tří per« (č. 157), který byl v předešlém století sbourán. Staré popisy XVII. stol. však kladou mezi dům »U tří per« a dům »U tří králů« dům Lamingerovský (v r. 1666), to jest deskový dům Maxmiliána barona Lamingera, který později byl sloučen se sousedním domem »U tří králů«, pod kterým jménem se někdy uvádí. Soupis z r. 1723 (rpk. arch. m. Prahy č. 161) podotýká při domě Lamingerovském »Hier sollte das Sandthor gestanden sein, welches als der von Fridland sein Haus aufgebautet, abgerissen worden«. V této knize na l. 241 jest plánec domů, které stály na onom místě, kde se prostíral palác »friedlandský« se zahradou a při tom načrtnuta i protější strana ulice. A tu při domu Lamingerovském jest naznačena spojka s protějším domem a připsáno »Sandthor«. Dle toho stála brána, jdeme-li z Valdštýnského náměstí, na straně paláce, kde se po prvé zalomuje, na straně protější pak za portálem nynějšího paláce Palfyovského. Byla-li stržena tato brána teprve za stavby Valdštýnského paláce, či dříve (r. 1588), kdy zřízena byla již druhá Písecká brána, o tom těžko rozhodovati.

Příčina zřízení nové brány tkvěla asi v tom, že již v XVI. stol. byly zde velké panské domy a mnohá obydlí. Tak za primasa Václava Krocína z Drahojele posunuta brána do míst zvaných podle potoka Brusnice »Pod Bruskou« proti ústí nynější Chotkovy silnice při domě čís. pop. 135. Brána nesla znak staroměstský a napsal: »Senatus et populus Antiquae urbis Pragensis posteritati propriis sumptibus ff. 1588.« Brána ta, která byla nazývána rovněž Píseckou

prázdnotou. Také Ruthova Kronika král. Prahy III 1904. Str. 1101, 1102 není o mnoho plnější. Historii fürstenberského paláce č. 153 a domů s ním souvisejících napsal Dr. Klicman, nyní ředitel Archivu ministerstva vnitra, pro Maxe kníž. Fürstenberga (Geschichte des fürstenbergischen Palais in Prag). Nebyla vydána tiskem, zůstala v rukopisu. P. Dr. Klicman dal mně tuto historii a materiál svůj k dispozici, začož mu vzdávám obzvláštní dík. Zvláště o partie, čerpané z Desk zemských, mohl jsem se opřít. Data taková označuji značkou »Klicman«. V archivu města Prahy, kde jsem čerpal z knih malostranských a svatojirských, ochotně mi šli na ruku p. ředitel Dr. Václav Vojtíšek, adjunkt Dr. Miloš Liera adj. sl. Dr. Božena Kubičková.

nebo Bruskou, stávala až do počátku XIX. století. Zřízení hradeb na obvodu hradčanském mělo za následek vybudování nové brány u šancí tak zvaných Mariánských v místech proti letohradu Belvederu, kudy se přijíždělo z okolního venkova. Brána zbudovaná za Karla VI. r. 1720 jmenována sice bránou Karlovou, ale více se ujalo označování jmény, která sem přenesena z brány Krocínovské, totiž Písecká neb Bruská.²⁾ S touto branou, která dosud existuje, ponechána jsouc z celého tamního opevnění, starý obvod »Na písku« ovšem nijak nesouvisí.

O objektech stavebních »Na písku« se nacházejících, kromě Písecké brány, nemnoho jest známo. Ani u Tomka v Dějepisu Prahy, ani v Základech místopisu pražského nenacházíme drobnějších detailů.³⁾ Vždy se uvádí vápenice — cimentiburna — a někdy jen se kmitne zpráva o nějakém domku, ježž těžko lokalizovati. Zprávy o »vápenici« nejsou beze zmatků.

Než v XVI. stol. bylo již za starou Píseckou branou několik panských domů a domků měšťanských a po vystavění paláce friedlandského také strana jemu naproti ležící se osídlovala a zvelebovala; povstávají palácové stavby, spojené se starými vinicemi a štěpnicemi, prostírajícími se na svahu od zámeckého ochozu a starých zámeckých schodů. Velký interval obydlí a kultivované země, zahradní a viniční, tvořily dlouho cihelny a vápenice. Zde někde stávalo mytické obydlí a dvorec, ježž si dala podle pověsti zříditi Libuše a který obdržel jméno Libec. Podle Hájka dala tam přihnati mnoho dobytka a sama tu bývala dvorem. Sem až do míst č. 149 kladla pověst první dům pražský, ježž vévoda Vojen, podle Hájka, věnoval statečnému svému vojevůdci jménem Dumslavovi. Tyto pověsti uvádí i Schaller, za jehož doby bylo již v místech královské, později císařské cihelny, hospodářské deponitorium vojenské (k. k. Militär-Oekonomie-Depositorium, tehda č. 223, nyní 149) a podle něho také prostíral se dvůr Libušin, později Dumslavův až po dům Netolických či Bredovský, který jest totožný s nynějším palácem fürstenberským, nyní č. p. 153. Ale již v XV. stol. byly u vápenice různé domky a cihelna byla as v podstatě obmezena na obvod a sousedství pozdějšího domu monturního č. 149, v poslední době zbouraného.

Hájek, promlouvaje o Libci a dvorci Dumslavově, praví: »Potom málo před námi slul ten dům páně prokuratorův a za našeho času byla z něho učiněna vápenice; potom přišel v ruce Hynka Krabice, místopisaře království českého, kteréhož pak dvoru a domu nyní v držení jest pan Jindřich Berka z Dubé, nejvyšší sudí království českého.« Hájek píše o době současné, tudíž v tomto případě jest úplně spolehlivý, zvláště že Jindřich Berka patřil k jeho příznivcům.

²⁾ Schaller, Beschreibung der königl. Haupt- und Residenzstadt Prag. I. Str. 7 a 17. — Ruth, Kronika král. Prahy 1903. I. 91. Nedopatřením klade Ruth druhou Píseckou bránu asi před č. 150-4 ve Valdštýnské ulici.

³⁾ Tomek, Dějepis Prahy I. Str. 245. — Velké naplaveniny písku způsobovaly zde povodně, zejména r. 1342. Str. 25 a 555. — II. 128. — III. 130. — O Písku za XV. a XVI. století Tomek VIII. 52. a Teige, osada sv. Petra v Rybářích na Menším městě praž. v Časop. Spol. př. starož. čes. 1904 a 1905

Gelasius Dobner ve svých kritických vývodech k Hájkovi r. 1763 podobně jako později Schaller identifikuje dům někdy Berkovský s domem hraběte Václava Netolického, s nímž osobně se znal, poněvadž byl podporovatelem řádu Piaristického, a dodává k tomu, že ze slov Hájkových vyplývá, že onen obvod od tohoto (Netolického) domu až k cihelně k ní přináležel, a že ony domy zvané »U černého a bílého beránka«, když bylo rozděleno místo mezi mnohé majitele, teprve později vznikly.⁴⁾ Dům Berkův, který podle polohy své poblíž vápenice byl nazýván také »Vápenice«, zaujímal jenom část nynějšího paláce fürstenberského.

Jindřich Berka zemřel r. 1541 (8. ledna) v témž roce, kdy Kronika Hájkova vyšla. Pocházel podle rozrodu Sedláčkova z pošlostí dřevenické, kterou vlastně založil, koupiv 1526 Dřevenice, a držel Heřmanice a Rumburk, a byl nejvyšším sudím a hejtmanem zemským.⁵⁾

Při velkém požáru Hradčan a Malé Strany ohrožen byl i tento dům, soudíme-li podle některých okolností. Podle Hájkova líčení od domu konventského kláštera sv. Tomáše oheň odtud se hnal velmi prudce až k domu někdy pana sudího, jenž slul Vápenice, a tak až k bráně Písecké pod samé valy. »Pan sudí« byl právě Jindřich Berka, jehož tehdá nebylo již na živu.⁶⁾

V držení domu shledáváme pak p. Zdislava Berku z Dubé a z Lipého na Zákupí, nejvyššího hofmistra království českého a zemského fojta Horních Lužic, jemuž král Ferdinand I. »prohlédaje« na jeho věrné a pracné služby osvobodil dům jeho v Menším městě pražském, podle domu urozeného Kašpara Pfluga ležící, kterýž zase po shoření vystavěti dal, tak sice, že »z toho domu žádných

⁴⁾ G e l a s i u s, Wenceslai Hagek Liboczan Annales Bohemorum. Pars II. P. 137. »Ex his vero Hayecii verbis liquet omnem illum ab hac domo usque calcariam fornacem terrarum tractum, saeculo decimo sexto, ad has pertinuisse, domusque illas ad nigrum et album equellum (má státi »agnellum«) appellatas, partito in plures possessores loco, serius excitatas.«

⁵⁾ O starších větvích rodu Berků z Dubé, zejména na severu Čech usedlých, jedná podrobná studie genealogická: H i e k e W e n z e l, Die Berka von Duba und ihre Besitzungen in Böhmen. Mittheilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen. XXV, XXVI (1887—1888). — O celém rodě Sedláček v Ottově Slovníku Naučném III. — Týž, Hradky a zámky I. Rychmburk, X., str. 316 a n. Zákupy.

⁶⁾ T o m e k, Dějepis Prahy VIII. 38, a v líčení velkého ohně pražského r. 1541 (XI. 203) lokalizuje dům pana sudího řečený Vápenice »na místě nynějšího paláce Valdštejnského (čís. 17)« a identifikuje jej (VIII. 38) s domem někdy p. podkomořího (rozuměj Hullera), jenž stával v místech průčelí paláce Valdštýnského, pro jehož stavbu sbořen. T e i g e (Ottův Slovník Naučný XX. 420) a podle něho R u t h (1099) klade sem vápenici, kterou měl vladyka Václav Slezák z Kbělska (podle Tůmka do r. 1517) a po něm Václav Tafous z Vraného. R. 1541 koupil tento dům (Teige) od bratří Zdislava, Zbyňka a Zdeňka bratří Berků z Dubé Jeroným Šlik, od něhož téhož roku jej přejal Moric Šlik. Oni bratři byli synové Jindřichovi. Zdislav vystupuje r. 1543 jako majitel domu Berkovského u Písecké brány (viz níže). Uvedené zprávy Teigeovy, jakož i pozdější, nepodařilo se mně dosud archiválně zjistiti. Byly snad dva domy pana sudího Jindřicha Berky, z nichž dům u Písecké brány setrval v majetku rodu, kdežto druhý přešel do jiných rukou? Otázka jest zajímavá i vzhledem k aféře Hájkově, o níž jest dále řeč. Na názor Tomkův navázal také Vojtíšek. Z minulosti naší Prahy, Hradčany a Malá Strana v 2. pol. 16. stol. Str. 59.

dávek, poplatkův nyní i na potom i s dědici, potomky a budoucími svými, kdož by toho domu v držení byl, dávati, ani čímž z toho odbýváti povinen nebyl.« Dům takto osvobozený stal se deskovým statkem a nepodléhal ani opatrným purkmistrům a konšelům Menšího města pražského a ovšem také ne jurisdikci svatojirské. List dán na Hradě pražském ve čtvrtek po sv. Bonifacii dne 7. června 1543 a zanesen do větších desk v úterý před stolováním sv. Petra 18. února 1544.⁷⁾

Jakým způsobem nabyl Zdislav Berka tohoto domu, není pověděno. Berkové byli rod velice rozvětvený a jich rozrod není zcela jasný; jich majetek rostl a měnil se rodinnými úmluvami, dělením, postupy, ověněním, při tom všechny větve byly navzájem příbuzné, nejen po meči, ale i tím, že mužští jeho členové, pokud se nevěnovali vysokým úřadům duchovenským, brali si za manželky dcery stejných rodů, jako byli Trčkové, Šlikové, Gutenštajnové a j. Není zjištěno, jak byl tento Zdislav příbuzen s Jindřichem Berkou na Dřevenicích, neboť toto jméno křestní v rodu přichází častěji. Víme však, že byl synem Jaroslava Berky, jenž měl neméně než 6 bratrů, mezi nimiž se nachází i jméno Jindřich. Úřad nejvyššího sudí zemského byl v rodu tomto takoroka dědičný.

Dům »Vápenice« jest spiat nepochybně s aferami, jež se udály mezi Václavem Hájkem a nakladatelem jeho kroniky Václavem Halašem z Radimovic. Zdislav Berka z Dubé obeslal na den 17. listopadu 1541 Halaše viněného Hájkem, který se cítil poškozeným průtahy Halašovými při tisku. Hájek odvolával se na smlouvu z r. 1539, dílo se neukončilo až léta 1541 při sv. Lukáši. »A v tom přišel oheň a tím něco té Kroniky shořelo a pres a jiného mnoho«. Výtisky uloženy ve sklepě domu »Vápenice«, který podle toho nevyhořel do gruntu. Jest tedy pravděpodobno, že v tomto domě byla Kronika tištěna. Tiskařem byl Kubeš z Žepův, dřevořezby částečně as řezal Pavel Severin. Halaš k roku se nedostavil, za to však druhého dne 18. listopadu odebral se do domu »Vápenice« a sklep zavřel na zámky. Proti tomu opřel se nový majitel domu, svob. pán Lorenc Šlik, a žádal vyprázdnění sklepa, »poněvadž pro potřebu svou toho sklepa v domě v »Vápenici«, na Malé Straně, v kterýmž kněz Václav Hájek Kroniky má, potřebovati ráčí.« Šlik dal uraziti zámky a Hájek si v r. 1542 se svolením nejv. hofmistra, totiž Zdislava Berky, náklad dal odnésti. Spor táhl se až do r. 1545. Roku 1543 pohnal Halaš zase Hájka, »že týž kněz Václav výtržně pod řádem a právem pobral Kronik českých tištěných tisíc bez tří z sklepův v domě svobodném, Vápenice řečeném, v Menším městě pražském někdy pana Jindřicha Berky z Dubé a na Dřevenicích, nejvyššího sudí království českého, na kteréžto Kroniky on Václav (sc. Halaš) svrchupsaný náklad jest učinil penězi svými«. Halaš byl se svou žalobou odmrštěn, avšak nepřestal Hájka viniti a pomlouvati.⁸⁾

⁷⁾ D. Z. Tomus 5. Fol. D. 16 p. v. D 17 p. v. (Klicman).

⁸⁾ Vyňatky z púhonů a soudů těch přinesly: Mikovečův Lumír 1853 II., str. 689! Památky archaeologické III. (1859), str. 325; Časopis č. musea 1860, str. 86; 1861, str. 390; 1864 str. 103 až 108. — Jireček J., Rukověť 1875 I. Hájek. str. 216—222. — Flajšhans, nové vydání

Vedle Zdislava Berky vystupuje v těchto sporech jako majitel domu »Vápenice« svobodný pán Lorenc Šlik. Jak ten k tomu přichází, to jest asi ukázka zapleteného příbuzenstva v rodě Berků. Zdislav, syn Jaroslavův, totiž pojal za druhou ženu vdovu po svém vlastním strýcovi Petrovi Beatrix, rozenou z Kolovrat. Z manželství Petrova pochodili Zikmund a Jiljí Berka a 4 dcery, z nichž jedna Eliška Berkovna provdána byla v prvním manželství za Ludvíka z Gutenšteina a po smrti tohoto za Lorence Šlika a z Holiče, syna Kašpara Šlika z pošlosti Ostrovské. Zdislav, který sám byl bezdětek, byl vlastně otčímem a zároveň bratrancem Elišky Šlikové, rozené Berkové. Lorenc Šlik účastnil se r. 1543 výpravy Ferdinanda I. proti Turkům, ale r. 1549 byl opět doma. Dům »Vápenici« držel za života Zdislava Berky as jen jako spolumajitel neb správce.

Zdislav Berka vládl značným jměním, držel mimo jiné Zákupy, které se staly hlavním panstvím větve, a zastával vysoké úřady v zemích českých. Zemřel 11. listopadu 1553, stár jsa 85 let. V závěti své odkázal Zákupy a Mělník Zbyňkovi, převoru maltézskému na Strakonících, synu Jindřicha Berky na Dřevenicích, a Zdislavovi, nezletilému synu bratra Křištofa, a četné své synovce a příbuzné obmyslil ostatními statky. V závěti Zdislavově jest také ustanovení týkající se jeho svobodného domu na Menším městě pražském, jež odkazuje Janovi Bořitovi z Martinic na Smečně s tou podmínkou, že chtěl-li by dům prodati, má jej nabídnouti ke koupi nejprve Křištofovi Berkovi aneb jeho mužským dědicům a pak teprve, když by tito od koupě odstoupili, kterékoli jiné osobě prodati.⁹⁾ Jan Bořita z Martinic byl manželem Isoldy, dcery Petra Berky, pastorkyně Zdislavovy, starší sestry Elišky, provdané za Lorence Šlika. Křištof zemřel již r. 1554, Zdislav ml., syn jeho, byl r. 1575 mrtev. Isolda byla nebožkou již r. 1560. Jan Bořita z Martinic byl od r. 1555 purkrabím karlštejnským až do své smrti, která jej stihla r. 1577.

Brzo na to r. 1580 lze viděti v držení domu malostranského Václava Berku z Dubé z větve dřevenické. Byl to vnuk pana Jindřicha Berky, syn jednoho z jeho čtyř synů, Zdeňka Berky, jenž obdržev za díl Dřevenici, prodal ji r. 1560, ale koupil před tím r. 1558 Rychmburk, ustanovený hlavním majetkem jeho rodu. Zdeněk Berka, jenž zastával také úřad nejvyššího sudí, zemřel r. 1572. Z manželství s Kateřinou z Biskupic posli čtyři synové, z nichž právě nejstarší, Václav, přejal Rychmburk. Jeho bratrem byl arcibiskup pražský Zbyněk Berka

v Staročeské knihovně I. 19⁸, str. XII a LVI podává stručně vylíčení sporu. Na str. 98 při odstávci o Libci praví v poznámce: »V tom domě byl uložen náklad Hájkovy Kroniky, proto naň též pamatuje. Jsou to domy 420 a 421 v ulici Chotkově »Na Vápenici« na Malé Straně.« To jest omyl snad následkem »qui pro quo« se silnicí Chotkovou, než i to nesouhlasí. Zvláštní shoda okolností v pozn. 6. uvedených spočívá též v tom, že zde vystupuje jeden ze Šliků, Lorenc, strýc, Moricův, který podle Teige koupil r. 1541 dům »Vápenici« bratří Berků na pozdějším náměstí Valdštýnském od svého strýce Jeronýma, bratra Lorencova.

⁹⁾ Závět v D. Z. větších. Kvatern 11. Fol. B 22—30; pcto domu B 27 p. v.—28 p. v. (Klicman). — Posloupnost majitelů Berkovského domu u Pisecké brány dá se nadále sledovati a jest z ní zřejmo, že tento dům jest od domnělé Vápenice Slezákovy, kterou po Šlicích roku 1557 má Osvald Šenfěld ze Šenfěldu a r. 1564 Vilém Trčka (Teige, Ruth) objektem rozdílným.

z Dubé. Václav zastával postupně různé úřady, byl v r. 1597—1599 nejvyšším sudím a pak nejvyšším komorníkem. Kdy nabyt »Berkovského domu« na Malé Straně, zda již před r. 1580, není zatím známo, avšak v roce tom již počal rozšiřovati malostranský majetek. V sobotu po sv. Lukáši, 22. října 1580, koupil dům se zahradou »ležící pod hradem za Piseckou branou se vším příslušenstvím« od paní Kateřiny z Labouně, vdovy po Adamu Čechtickém, za 1500 kop grošů míš. Majetek tento spadal pod jurisdikci kláštera svatojirského a byl zapsán v tamních gruntovních knihách. Před tím přináležela »zahrada pod hradem na gruntech klášterských ležící« Pavlovi Siebenburgerovi ze Schottenhofu, a byla 27. listopadu 1577 připsána jeho vdově, uvedené již Kateřině z Labouně, která provdávší se za Adama Čechtického opětně záhy ovdověla.¹⁰⁾

Nedlouho na to 28. března 1585 koupil pan Václav Berka z Dubé a Lipé, J. C. Mti rada, pán na Rychmburku od paní Kateřiny Domažlické z Květné a bratra jejího Václava Lekeše z Květné za 800 kop míš. »zahradu nebo štěpnicí«, s uličkou na gruntech kláštera svatojirského, ležící vedle domu a zahrady své a někdy Sibenburgerovy.¹¹⁾

Na Václava Berku upomíná nápis zazděný nyní nad zadní branou hlavního průjezdu paláce fürstenberského vedoucího ze zahrady do malého nádvoří. Nápis v kámen vytesaný ve velké antikvě zní:

WACZSLAW
BERKA
1580.

¹⁰⁾ AMP. rkp. č. 2247. Kniha gruntovní na gruntech klášterských sv. Jirí 1554—1693. — Grundbuch der St. Georgs Jurisdiction ob dem Prager Schlosse vom J. 1554, Nr. 23. F. 153^a bis 153^b, F. 155^a — rkp. č. 426². Altes Grundbuch etc. vom J. 1685, Nr. 28. F. 225^b—226.

¹¹⁾ AMP. rkp. č. 2247. Grundbuch der St. Georgs Jurisdiction Nr. 23 F. 172^a—173^a. Na identitu domu Berkovského s částí paláce Netolických poukazuje krom Dobnera a Schallera t. zv. »legitimace« datovaná 17. března 1778, kterou se hlásí Valburga, ovdovělá hrab. Netolická, provdaná Bredová, jakožto dědička svého zemřelého manžela Jana Adama hrab. Netolického. (Kl.) Poukazuje se k zápisu do desk zemských r. 1543 a k jinému zápisu v zeleném kvaternu relací z r. 1591 sub Lit. H. 16 a ku vlozce ve fialkovém kvaternu z r. 1592 sub Lit. F 22. Tímto přiznáním osvobozuje císař Rudolf II. 3. června 1592 Ladislavovi Berkovi z Dubé a Lipého, komorníku svému dědicům a budoucím jeho dům jeho po někdy Filipertovi nejstarším de Boys pozůstalý, při zdi městské na Malé Straně pod hradem sv. Václava u samých valů pod stupněmi ležící »s viničkou, zahrádkou, kusem valů s věží sbořenou, s placem vedle ouličky, kteráž od stupňův vedle domu dolů jde, ležícím, s sklepem v podzemí v témž placu i s těmi šesti krámy klenutými na stupních vystavenými i s tím kusem příkopu, v kterémž vinička byla, a od Anežky Štylfrýdové, pozůstalé vdovy po někdy Prokopovi Štylfrýdovi ze Všehrad, drabantu našem přikoupeném« . . . (Kl.) Jest otázka, jestli toto ustanovení týká se majetku Berkovského za Piseckou branou, či spíše nějakého domu pod valy v Thunovské ulici u t. zv. stupňů (zámecké schody). V tom případě jurista, který legitimaci hraběnky Valburgy sestavoval, se mýlil s jiným objektem. Popis v listině z roku 1592 by se dosti hodil na dům nyní č. 183, v XIV. stol. biskupa litomyšlského, později šelberský, nyní německého vyslanectví. Ladislav Berka na Meziříčí byl jedním z bratří Václavových, z větve dřevenické.

Nad tímto nápisem je zazděn znak v renesanční obrubě s oválním polem, v něm jsou znamením ostrve berkovské. Jest to asi onen znak, o němž mluví již Dobner (1763 l. c.) ve své poznámce o Libci a domu hraběte Václava Netolického, že tento sám mu ukázal kamenný štít Jindřicha Berky, dosud neporušený, umístěný v prvním portiku jeho domu, po levici, jež nesla kdys předsíň (propyleum) tohoto domu. Také Schaller znal znak berkovský v domě Netolických (str. 182, 183), o němž praví, že »dům ten přináležel pánům Berkům z Dubé, jak tomu dosud nasvědčuje berkovský znak na zadních dveřích zahrady; druhý však, který byl nad vraty, jest již odstraněn«. Ani Dobner, ani Schaller nezmiňují se však o nápisu z r. 1580, který fakticky ke znaku nepřináleží; jsou to dva různé kusy kamenů, a znak sám, podle slohu, zdá se býti starším, než kámen s nápisem.¹³⁾

Jak pan Václav Berka byl milovníkem nápisů a kamenické práce, o tom svědčí nápisy a znaky na zámku Rychmburce a náhrobníky v kostelíku v nedalekých Lažanech, kde byla rodinná hrobka rychmburských Berků. Jest zde především velká náhrobní deska z červeného mramoru s poloviční postavou obrněného pána, zhotovená na památku panu Zdenkovi Berkovi z Dubé, zemřelému leta 1572, 23. dne měsíce září. Dali ji zhotoviti »synové vlastní p. Václav na Rychmburce, nejvyšší komorník království českého,« pan Zbyněk, arcibiskup pražský, pan Zdeněk na Meziříčí, císaře Rudolfa II. válečný rada, p. Ladislav na Meziříčí a Jaroslavcích, císaře Rudolfa II. komorník a nejvyšší komorník markrabství moravského, »a tu jest pochován se synem Heymanem a dvěma dcerami Kateřinou a Annou pannami.« Václav Berka byl dvakráte ženat, po prvé s Alenou Meziříčskou z Lomnice, která zemřela r. 1585, a od r. 1586 s Markytou Trčkovnou z Lípy, dcerou Buriana Trčky na Lipnici († 15. května 1591) a Kateřiny z Gutštejna. Manželstvím jich spojeny dva starobylé, vzácné, mocné a bohaté rody Berků a Trčků; z něho pochodil Leo Burjan Eusebius Berka a dcera Alenka z Kurovic, rozená Berkovna. Sedmero dětí, 3 synové a 4 dcery, sňato z tohoto světa skrze smrt v mladém věku a pochováno v Lažanech, kdež udělán jim náhrobek r. 1601.

¹³⁾ Dobner, Pars II. l. c. p. 137. »Is (hr. Netolický) ipsus mihi . . . saxeum clypeum huius Henrici Berka ostendit integrum adhuc jacentem in prima suae domus porticu ad laevam, quemque olim propyleum huius domus gessit . . .« Schaller, II. 1795, str. 14 (Nr. 182, 183): Dieses Haus gehörte ehemals Herrn Berka von Duba, wie solches noch heut zu Tage das an der hintern Gartenthüre, welche nach der alten Schlossstiege geht, angebrachte Berkische Wappen anzeigt. Das zweite aber, so ober dem Thore war, ist schon von dannen abgeschafft.« Znak na zahradních dveřích vedoucích na zámecké schody již neexistuje. V nádvoří na pažení plotu, dělicím dvorek od zahrady, umístěny na některých stylobatech berkovské znaky, v kartuších barokových; ty as pocházejí z doby přestavby, kterou Netolický dal provést, a byly zvěčněny as na památku někdejších hlavních majitelů. Ruth, Kronika Prahy, str. 1102 uvádí, že znak nalezen při bourání domů »U tří pér a černého orla« (čís 157, 156), jež kníže Max Egon Fürstenberk, zakoupiv je r. 1858, dal r. 1868 zbourati. Podle sdělení Dra. Klímána není tomu tak, nýbrž kámen nalezl knížecí zahradník Liebl v letech šedesátých v komoře odložených věcí (Rumpelkammer). Knížecí stavební inspektor Urban dal oba kameny umístiti na jich nynější místo.

Pan Václav Berka zemřel 10. července 1600 a pochován v Praze u sv. Víta. Na paměť svého manžela věnovala Markéta Trčkovna Berková velké dva zvony do kostela sv. Václava v Lažanech, z nichž jeden, menší, dán ke kostelu Panny Marie v Janovičkách a odtud na věž kostela Panny Marie v Rychmburce. Mají podobnou ozdobu, pěkně modelované znaky Berků a Trčků, a nápisy téměř stejně znějící. Nápis zvonu v Lažanech praví: »Léta 1600 tento zvon slit jest ke cti a chvále Pánu Bohu a svatému Václavu za držení panství rychmburského Její Milosti urozené paní, paní Markyty Berkové Trčkovny z Lípy, pozůstalé vdovy po dobré a slavné Jeho Milosti paměti urozeném pánu panu Václavovi nejstarším Berkovi z Dubé a z Lipého, pánu na Rychmburce, Budišově a Osovým, nejvyšším komorníku království českého, a pána pana Lva Burjana Eusebiusa Berky z Dubé a z Lipého, syna Jich Milosti na ten čas let nemajícího, kteréhožto léta svrchu psaný pán, pan Václav nejstarší Berka 10. dne měsíce července život svůj dokonal.«¹⁴⁾ Za své nezletilosti stál Lev Burjan Berka pod poručnictvím své matky Markéty a strýců svých, arcibiskupa Zbyňka a Ladislava Berky na Meziříčí.

Marketa získala ještě za života svého manžela r. 1591 Bořice na Chrudimsku a r. 1596 od Jindřicha Střely z Rokyc Chlum, ves na Hlinecku, a Vortovou. Je připojila k panství chrasteckému, jehož nabyla po smrti Albrechta III. Slavaty, zemřelého r. 1600, od jeho dědiců; r. 1605 dala obnoviti tamější tvrz. Druhým manželem Marketiným byl Ferdinand, purkrabí z Donína, z pošlosti benátské; v letech 1603—1610 byl presidentem nad apelacemi, 1609 a 1610 sudím dvorským a též nejvyšším hofmistrem. Zemřel r. 1611, koupiv před tím r. 1609 Hrazené Rataje, které po něm dostala Marketa v držení. Krátce po tom r. 1615 provdala se po třetí za Jiřího z Talmberka, jenž zemřel r. 1623. Jiří měl z prvního manželství s Eliškou z Lobkovic syna Bedřicha, jenž jako president nad apelacemi a pak jako komisař při komisi hrdelní hrál důležitou úlohu, a Ludmilu Kateřinu, provdanou za pověstného prokuratora Přibíka Jeniška z Újezda. Z manželství s Marketou pochodil Jan mladší z Talmberka. Rodinný majetek talmberský Jiřího a pak jeho synů byl Jankov, Nemyšl, Postupice a Petrovice.¹⁴⁾

Dům berkovský, nynější palác fürstenberský, jest jakýmsi centrem a krystalizačním bodem svého okolí, prostírajícího se mezi starou první a pozdější druhou Píseckou branou. O domech později zvaných »U bílého beránka«, »U varhaníků« a »U černého beránka« není v souhlase s údajem Dobnerovým zatím ani slechu. Jaké bylo tedy sousedství domu berkovského za branou Píseckou? O domě se zahradou druhdy Siebenburgerově, pak Kateřiny z Labouně a o sousedcích s ní štěpnici Kateřiny Domažlické z Květné jsme slyšeli, že koupí z r. 1580 a 1585 splynuly s domem berkovským. V osvobození r. 1543 uvádí

¹³⁾ Z. Wirth, Soupis Vysokomýtský 1902, str. 78—91 (Lažany), 184—186 Rychmburk. — Sedláček Hradý a zámky I, str. 77 a 85.

¹⁴⁾ Rybička, Chrast a Podlažice, Památky VII. (1867), str. 354. — Sedláček, Ottův Sl. N. VII. 835 »z Donína«, sv. XXV. »Talmberk«.

se jako sousední dům p. Zdislava Berky dům p. Kašpara Pfluga. Jest to onen Pflug, který několik let potom roku 1547 účastnil se odporu stavovského proti Ferdinandovi I. a byl od stavů zvolen za nejvyššího polního hejtmana. Po bitvě u Mühlberka uchýlil se Kašpar Pflug do Sas a jeho jmění propadlo konfiskaci. Dům Pflugův, neodprodal-li ho dříve, byl skonfiskován a stopa jeho mizí. Stál asi na části stavební plochy nynějšího paláce kolovratského č. 154. Krom toho se dovídáme, jak v sousedství zahrady berkovské vzniká znenáhla dům dosti výstavný. Roku 1567 9. června věnovala abatyše Dorota z Krumlova Kryštofovi ševci pusté místo s místem stavebním vedle domu Jana Cihláře a zahrádky Jana Žádného. K tomu získává Kryštof švec, jinak Kryštůfek Písecký, patrně podle brány tak přezděný, od abatyše Doroty z Radešina zahrádku po někdy Serynii Pinczingrové a Hanušovi, manželu jejím. Kryštof švec si zde postavil dům pod patro (Hausstock), který stál na gruntech klášterských, kdežto část zahrady a stavebního místa tamního patřila k obci Menšího města pražského.¹⁵⁾

Roku 1593 v sobotu po památce sv. Marty (31. července) prodal Kryštof švec i na místě své manželky Marty tento majetek ležící »za Píseckou branou na rohu z jedné a podle zahrady a domu p. Václava Berky se strany druhé« za summu 550 kóp vše míš. Davidovi Florinovi z Lambštajna, J. Mti C. paušreiberovi zámku pražského, jenž dům rozšířil a přestavěl. R 1601 v pondělí po Božím vstoupení (4. června) týž pan David Florin se přiznává, že postoupil práva svého na tento dům Václavovi Ludvíkovskému z Kolovrat na Buštěhradě. A téhož dne prodává plnomocník pí. Ludmily Bezdrůžické z Kolovrat, poručnice dětí po Václavovi Ludvíkovském Bezdrůžickém z Kolovrat, týž dům panu Vilémovi z Lobkovic na Tejně Horšovském, JMC. kraječi a hejtmanu kraje plzeňského za 500 kop gr. m. k ruce sirotků.¹⁶⁾ V kruh majitelů domů za Píseckou branou vstupuje nová osobnost — pan Vilím z Lobkovic, syn Jana staršího z Lobkovic.

Poloha domu Kryštofa ševce, pak lobkovického, udána r. 1593 slovy: »za Píseckou branou na rohu z jedné a podle zahrady a domu p. Václava Berky se strany druhé« a r. 1601 »jdouce z brány po levé ruce na rohu naproti domu Alexandra Helffayera«. Kde byl dům Helffayerův? Hned za Píseckou branou bývala úzká slepá ulička, která r. 1868 rozšířena byla mezi paláci palfyovským a kolovratským Maxem Eg. z Fürstenberka odbouráním dvou domů menších, č. 157 »U tří pér« a č. 156 »U černého orla«. Historie domu »U tří pér« v těch letech jest známá. R. 1592 jest majitelem Ant. hrabě z Arcku, cís. muudšenk; r. 1598 Jan Müller z Mühlhausenu; pak Jan Zbyněk Zajíc z Hasenburka, jenž prodal dům dvornímu musikusovi Jiřímu Cikatovi. Sousední dům vedle Hanuše Mü-

¹⁵⁾ Zápisy o tomto objektu jsou jednak v knihách svatojirských AMP. č. 2247 Kniha gruntovní Nr. 23 Fol. 64^b, jednak v knihách městských č. 2215 Liber contr. 1587—1615, J 19 v. — Klicman.

¹⁶⁾ Teige, Ottáv Sl. N. XX. 420. — AMP. č. 2215 Liber contractuum M. Str. VI. 1587 až 1615 J. 19, J. 21. — Č. 4262 Grundbuch der St. Georgs Jurisdictionen vom Jahre 1686. Nr. 28. Fol. 224^v—225^a.

lera koupil od pana Jiřího, mydláře, Alexandr Helffayer. Dům »U tří pér« s tímto domem měl společnou zeď, o níž oba majitelé se měli starati. O tu zeď vypukl r. 1604 spor mezi Jiřím Cykotou a Helffayerem následkem škody požárem vzniklé. Dne 15. října 1604 rozhodnuto znalci stavebními, »poněvadž tím ohněm vyšlým oboum domům a té zdi společný škoda velká se stala, z té příčiny Alexandr Helffayer túž zeď od své strany na svůj náklad spraviti, vycvikovati, náležitě spevniiti povinen bude«. ¹⁷⁾ Stál tudíž dům Helffayerův za domem »U tří pér«, v uličce na č. 156 a dům někdy Kryštofa ševce, pak Viléma z Lobkovic naproti němu, v místech, kde na koso leží křídlo nynějšího paláce kolovratského (č. 154).

Sledovati vznikání domů před branou Píseckou a za ní není věc snadná. Domy před Píseckou branou, sotva že vyrůstaly ze ssutin, způsobených za válek husitských, byly opětně zničeny požárem r. 1541, a za Píseckou branou prostírala se dlouho »terra incognita« předměstí »Na písku«. Jak pomalu zde povstávají na jurisdikci kláštera svatojirského menší majetky, toho příkladem jsou dům Siebenburgerův, štěpnice paní Domažlické a dům Kryštofa ševce. Klášter prodává pozemky po kouscích a zatěžuje je svými nevelkými platy.

II. Doba konfiskací a třicetileté války.

Do vývoje majetkových poměrů v ulici nyní Valdštýnské zasáhly konfiskace po bitvě bělohorské a stav i osobnosti války třicetileté, jimiž vzhled ulice byl vydatně pozměněn. Tato doba dala končině této na jedné straně ohraničovací linii, dosud nezměněnou a nezměnitelnou, kterou jí poskytl palác valdštejský se svou zahradou. Vybudován Albrechtem V. Eusebiem z Valdštejna v letech 1622—1633, zván druhdy palácem fridlandským, podle vévodského titulu Valdštejnova. Obvod na levé straně Valdštýnské ulice se svými svahy a vinicemi byl v hořeni části vymezen valy hradními, starými zámeckými schody a Opyšem hradu pražského, v němž byla položena tak zvaná vinice svatováclavská.

Jako v XVI. století dominoval i nyní blíž Písecké brány dům Berkovský se zahradou, rozšířený již přikupováním. Počátkem XVII. stol. byl v majetku Lva Buriana Berky z Dubé a poblíž něho stál dům p. Viléma staršího z Lobkovic, na Horšově Týně a Čěčovicích, podle pozdějších zpráv od něho nákladně vystavený, s nímž spojen byl dům někdy Kryštofa ševce, přestavěný již panem Florinem z Landštejna a spadající částečně pod jurisdikci svatojirskou, částečně pod právo Menšího města pražského. Velký dům lobkovický snad stál v místech někdejšího domu pana Kašpara Pfluga z Rabštejnu.

Zdá se, že pan z Lobkovic již z počátku málo dbal na poměr ke klášteru svatojirskému, stanovených dávek neplatil a dům bez vědomí kněžny a konventu od kamene vystavěl a k druhému domu připojil. Poměr uvolněn zejména

¹⁷⁾ Teige, Ottáv Slovník Naučný XX. 420 (dům »U tří pér«). — AMP. rkp. č. 159 Liber architectorum, f. 10^a.

za dob neklidných a válečných.¹⁸⁾ Pan Vilém Popel z Lobkovic přináležel r. 1617 k oposici proti přijetí Ferdinanda Štýrského za krále, r. 1618 byl zvolen za direktora a od zvoleného krále Bedřicha Falckého ustanoven nejvyšším hofmistrem království českého. Po bitvě bělohorské a opanování Prahy Maxmiliánem Bavorským žádal za milost, která mu tak udělena, že nepropadl hrdlem, nýbrž dán do vězení na Zbiroh, z něhož propuštěn r. 1622 (zemřel r. 1626). Jméno jeho však skonfiskováno a s ním spolu dům v Menším městě pražském za bránou Píseckou ležící, nákladně vystavěný, který na 8000 zl. byl odhadnut. A tento dům byl na nařízení knížete Karla z Lichtensteina 2. července 1621 Lvu Buriánovi Berkovi z Dubé, který zapůjčil na potřeby válečné 2000 kop míš., postoupen na úhradu této summy¹⁹⁾.

Také klášter svatojiřský, když byla příležitost, s abatyší Žofií Albinkou z Helfenburku v čele hlásil se ke svému a v úterý po první neděli v postě r. 1621 2. března učinil zvod do onoho domu pana Viléma z Lobkovic, jenž patřival někdy Kryštofu ševcovi, a důvodem bylo neodvedení platu r. 1601 — 1621, jež po celou tu dobu p. Vilém z Lobkovic ostal dlužen. Dům někdy Kryštofa ševce označen zde slovy za bránou Píseckou vedle domu J. M. pana Lva Buriána Berky z Lipého, tehda již nejvyššího maršálka království českého. A nedlouho potom, v pátek den sv. Fabiána a Šebestiána r. 1623 (20. ledna) koupil pan Lev Burián Berka za summu 600 kop míš. od kláštera svatojiřského tento dům, jímž pan Vilém z Lobkovic propadl a jenž na paní kněžnu připadl.²⁰⁾ Tak dostala se znenáhla značná část domů a zahrad za Píseckou bránou v držení rodu pánů Berků, soustředěna kol starého domu berkovského.

Lev Burián Berka z Dubé měl za manželku Františku Hipolitu z Fyrštemberka, a tak již tehda její rod vstoupil do těchto končin. Po smrti svého manžela, který zemřel v r. 1625, převzala za nezletilosti syna Matěje Ferdinanda správu velkého majetku, jehož středem byl Rychmburk a z něhož zřízeno svěřenství. Závětí Lva Buriána vykázan jí za sídlo vdovské zámek v Slatiňanech nedávno před tím r. 1623 získaných neb berkovský dům v Praze na Malé Straně. Matěj Ferdinand uvázal se r. 1641 v majetek rodinný, zemřel však záhy bezdětek r. 1644 a téhož roku zemřela i jeho matka Františka Hipolita z Fyrštemberka. Fi-deikomis a pražské domy přešly na druhého syna Lva Buriána, mladšího bratra Matějova, Ladislava, jenž zemřel r. 1650 a jímž vymřela rychmburská větev dřevenické linie.²¹⁾

V těch dobách pozbyli Berkové domů někdy Viléma z Lobkovic, jež Lev Burián byl získal. Před tím však zaokrouhlil se majetek berkovský směrem k domu č. 152, který se tehda nacházel v majetku rodu hrabat z Verdugu. Na levo

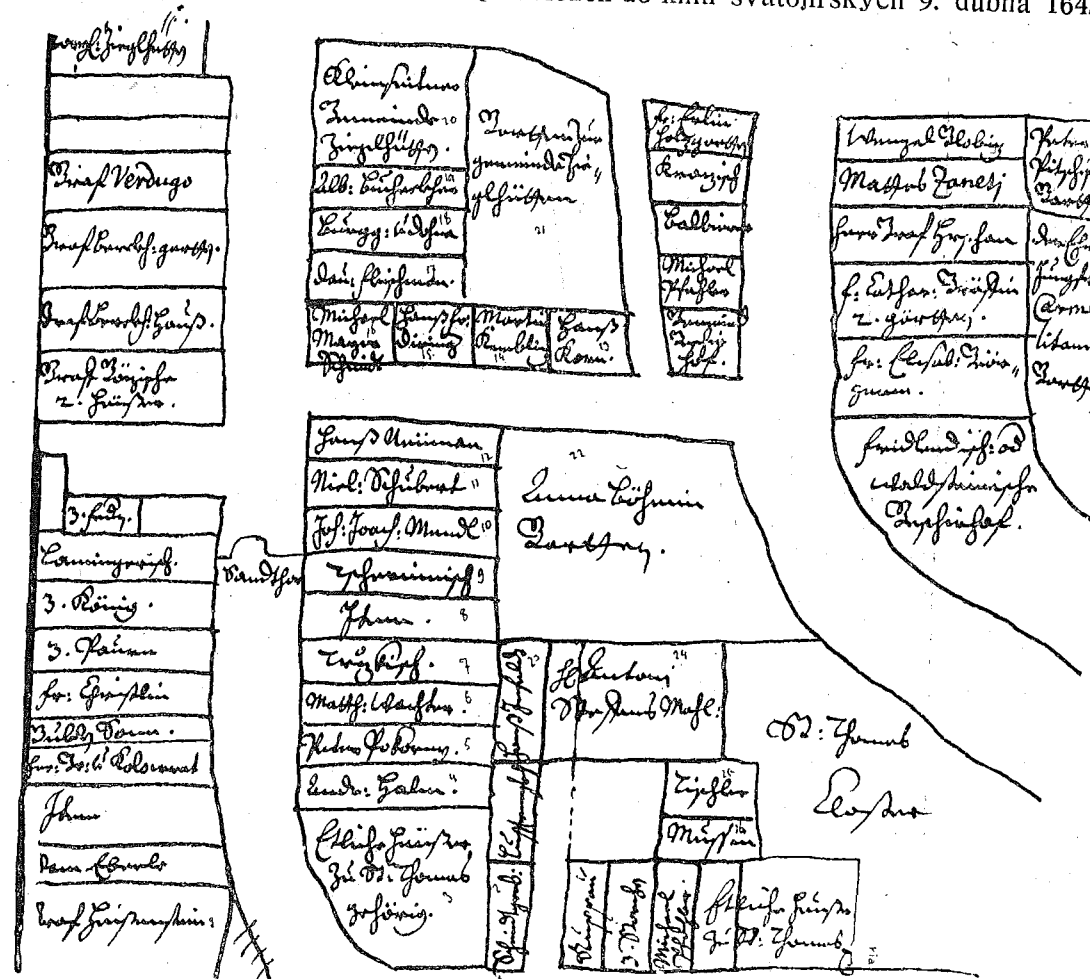
¹⁸⁾ Herold, Malebné cesty. Malá Strana. Str. 55, 56 klade mylně dům lobkovický do míst č. 153. — Ruth. Kronika m. Prahy, str. 1102 omylem identifikuje dům lobkovický s domem č. 156 »U černého orla«.

¹⁹⁾ Bílek, Konfiskace. Str. 329 a n. — Herold, l. c. 56, zaměňuje Berku s Trčkou.

²⁰⁾ A M P. ruk. č. 4262. Gruntovní kniha svatojiřská, No 28. Fol 225, 226.

²¹⁾ Sedláček, Hr. a z. I. 86. — Klicman.

vedle tohoto domu byl malý za válek zpustošený domek někdy Šollův, pak Pavla Jobsta J. M. C. harčiče. Tam zakoupil r. 1636 2. máje berkovský úředník Michal Klimentský pro Matyáše Ferdinanda Františka Berku z Dubé »místo zbořené, pusté, kde jest před tím dům býval, v němž někdy Pavel Jobst, J. M. C. harčič bydlil, kterýžto byv potom od vojáků zruinovaný připadl p. Urbanovi Jobstovi, měšťtinu Starého města pražského, vlastnímu bratru, podle domu hraběte z Verduky z jedné a zahrady téhož p. hraběte Berky z druhé ležící, kterýž nyní k též zahradě novým stavením obrácený jest, avšak grunt klášterský přece zůstává,« za summu 200 zl. r. Zápis vložen do knih svatojiřských 9. dubna 1642.

Obr. 11.
Plánek z Repertoria Malé Strany z r. 1660.
Situation des maisons aux alentours du palais Waldstein actuel, en 1660.

Na pravo Valdštýnské ulice, stav před arondisací Valdštejnovou, na levo stav kol r. 1650, u Písecké brány dům lamingerovský (nyni č. p. 158), dále »U tří pér« (157; ostatní dvě neoznačena); za uličkou na valy hr. göcovské domy dva (č. 154), dům berkovský (č. 153) se zahradou; dům hr. Verduga (č. 152, »U bílého beránka«) další (č. 151 a 150 »U varhaníků« a »Černý beránek« neoznačený). Král. cihelna (č. 149).

Zdřívějšího jednání o domě Kryštofa ševce a z celého dalšího vývoje vysvitá, že domy někdy lobkovické, pak Lva Buriana Berky nestály na ploše nynějšího paláce fürstenberského, jak se za to mělo, nýbrž v místech čísel Schallerovských 179 — 181, nyní č. 154.²²⁾

Plocha domů za Píseckou bránou, kde stojí nyní palác kolovratský (č. 154), označuje se v XVII stol. názvem domů trčkovských; tak alespoň uvedeny jsou na plánu Globitzově as z r. 1680 v samém sousedství domů berkovských. Trčkové mívali v této končině majetek, a to v místech paláce valdštejnského. Zde byla u samé Písecké brány zahrada trčkovská s domem. Jan Rudolf Trčka, syn Burianův, bratr Markéty, dříve uvedené měl ji v držení a manželka jeho Marie Magdalena rozená z Lobkovic, hospodárná dcera p. Ladislava staršího z Lobkovic, zakoupila zde domy pana Diviše Černína z Chudenic na straně východní a dva menší domy měšťanské na straně západní. V r. 1622 převzal je Valdštejn²³⁾. Jan Rudolf Trčka se svou manželkou (zemřela r. 1633) šťastně propluli úskalím obvinění, trestů a konfiskací, avšak osudným se mu stalo věrné přátelství jeho syna Adama Erdmana Trčky s mocným Valdštejnem, s nímž tento spolu zavražděn byl v Chebu r. 1634. Ohromné statky obou Trčků otce i syna propadly konfiskaci. Jak sestry Adama Erdmana, Alžběta, provdaná za Viléma Vchynského, a Johanka, provdaná za Viléma Švamberka, tak i dcera jeho Isabela Marie vyšly z konfiskací valdštejnských na prázdno. Vilém Vchynský zavražděn v Chebu spolu se svým švakrem Trčkou a také velké jeho jmění konfiskováno. Vdova ušla se země a provdala se za švédského plukovníka Zdenka hr. z Hodic. Ač Adam Trčka i Vchynský měli v Praze několik domů, v místech proti paláci fridlanskému, majetku neměli.

Jak tedy přišel dům někdy Viléma z Lobkovic, jenž zakoupen pro Lva Buriana Berku r. 1622 k pojmenování domu Trčkovského? Při smrti Lva Buriana žila ještě máť jeho Markéta Trčkovna, ovdovělá po Václavovi Berkovi Ferd. z Donina a Jiřím z Talmberka. Byla tehdá jaksi pramáti rodu berkovského i trčkovského. Byla zámožná, katolického rodu, a přesto, že její poslední manžel Jiří z Talmberka stál nějaký čas k odpůrcům Ferdinanda II., konfiskace se nedotkly jeho majetku, ač jej ohrozily. Ohled na jeho syna Bedřicha a ostatní rodinu rozhodl. Naopak tou dobou, kdy Jiří zemřel, Markéta koupila z konfiskací Černé Bláto u Uhlířských Janovic, zabrané Albrechtovi Dobranovskému rytíři z Dobranova, spojila je s Ratajemi a obě prodala r. 1628 Janovi de Vitte, známému finančníku v konfiskačních a mincovních praktikách, komisaři soudnímu²⁴⁾.

²²⁾ A M P. Gr. kniha sv. No 28 f. 247 a. Záměnu a omyl způsobil již Herold l. c. 56.— V omylu tom trvá Teige, O. Sl. N. l. c.— Viz co vyloženo o poloze domu Kryštofa ševce.

²³⁾ Rybička, Něco o malostranském domu valdštejnském. Památky V. 1863. Str. 81; plánek na str. 82.— Srovnaj plán z »Repertorium« aller im Kleineren Stadt Prag befindlichen Gebäuden und ihrer Besitzer z r. 1660. A M P. ruk. č. 161, f. 264. Plán (viz vyobrazení) není přesně kreslený a jednotný. Na ploše valdštejnského paláce jest vyznačen stav před Valdštejnem, na straně protější z doby kol r. 1650.

²⁴⁾ Bílek, Dějiny konfiskací 75 (Černé Bláto).—Str. 672. Jiří svob. pán z Talmberka.

Sama podržela Chrasť s Bořicemi a snad již po smrti svého synáčka Buriana Berky neb o málo později, vešla v držení domu někdy lobkovického. Krom toho vládla někdejší svým věnem zajištěným na statcích někdy Václava Berky a kapitály dosti značnými.

Z rodu trčkovského byla zde ještě Johanka, sestra Adama Erdmanna. Její manžel Jan Vilém ze Švamberka, pán na Boru a Kestřanech a Újezdě patřil k šlechtě katolické a držel k cis. Ferdinandovi II., nicméně byla jeho manželka se svými nároky na věno trčkovské odmítána. Adam Erdmann Trčka nechal potomstva mužského, toliko dceru Isabellu Marii. Provdána byla do rodiny vojenské, za Jana Zikmunda Bedřicha z Götzu (von Götzen), jehož otec Hans von Götzen — Jan »Kec« — bojoval s proměnlivým štěstím za Valdštejna i po něm ve vojště císařském, až skončil svou válečnou dráhu v bitvě u Jankova, v níž poraněn; zemřel následkem rány r. 1645.

Na své potomstvo berkovské i příbuzenstvo trčkovské i na Talmberky pamatuje pí. Markéta z Talmberku rozená Berkovna ve své závěti z r. 1630, dané v Menším městě pražském v pondělí po neděli smrtelné. Za nepokojných dob tehdejších desky vedeny v Českých Budějovicích a do tamního kvaternu bílého vložen kšaft v pondělí po neděli postní Invocavit r. 1632. Pak r. 1644 na žádost Johanny ze Švamberka zapsán do desk trhových citronových s datem v úterý po Navštívení Panny Marie leta 1632. Přepis z r. 1644 jest dosti vadný, některá jména místní nesprávně psána. Lze souditi, že paní Markéta záhy po složení kšaftu svého, nejpozději však roku 1641 zemřela. Na kšaftu sepsaném nepochybně v domě malostranském někdy lobkovickém, fungují jako svědci Humprecht Račín z Račina, Jan de Vitte z Lilienthalu na Ratajích Hrazených (které mu pí. Markéta r. 1628 prodala) a pan Jindřich Talacko z Ještetic. Co se pohřbu týče, přála si testatorka, aby v kostele P. P. Jesuitů blíž mostu (to jest u sv. Salvatora) »v tomž místě, kde mrtvé tělo dobré paměti Johanky z Kunovic, rozené Berkové z Dubé a Lipého, dcery mé pohřbeno jest«, byla pochována.²⁵⁾ Kšaftem svým odkazuje paní Markéta statky své Chrasť a Bořice, tolikéž summu svou věnou totiž 6000 a půl třetího sta kop gr. pr. č., kterouž na vsi Ouřeticích (patřilať k Rychmburku) a na dvoru poplužním řečeném Třti (blíž Ůřetic) od dobré paměti svého manžela pana Václava Berky z Dubé pojištěnou měla, i jiný statek svůj. Matyášovi Ferdinandovi Berkovi, vnuku svému, a jeho dědicům mužského pohlaví, a kdyby jich nebylo, dcerám jeho. Kdyby z tohoto světa sešli, měl výše jmenovaný statek připadnouti na bratra jejího Jana Rudolfa Trčku, pak na dědice jeho mužského pohlaví, a kdyby jich nebylo, na dědičky, pohlaví ženského. Dále odkazuje Maximilianě hraběnce z Fürstenberka 500 kop m., Johanně ze Švamberka 500 kop, Lidmile Kateřině Jeniškové roz. Talmberkové 1000 k, Janovi

²⁵⁾ Památky XXVII (1915). Podlaha, Zprávy o chrámu sv. Salvatora. Str. 228 (starý půdorys) a 230. Talmberská hrobka u sv. Salvatora nacházela se v lodí chrámové před hrobkou řádovou. Na starém půdorysu chrámovém z r. 1762 označena jest číslem 11. »(Kruft) des Herrn Talmberk und Fundatorin zu Brzeznitz.« Tou sluší as rozuměti Lidmilu Kateřinu roz. z Talmberka, manželku Přibíka Jeniška z Újezdu, zakladatele jezuitského kláštera v Březnici.

ml. z Talmberka a na Jankově synu svému 500 kop. Jiné ustanovení týká se poručenství nad Matyášem Ferdinandem Berkou, jež svěřeno závěti Lva Buriana Berky paní Františce Hipolitě Eusebii Berkové, rozené z Fürstenberka, již přidružuje pana Jana Rudolfa Trčku a syny jeho pana Adama a Viléma. Vymínuje si ještě 5000 kop, aby je mohla, komu by se jí vidělo a líbilo, odkázati.²⁶⁾

Paní Markéta netušila zajisté, jaká pohroma stihne její rod trčkovský a jak záhy vymře její potomstvo berkovské. Jan Rudolf Trčka zemřel 29. září r. 1634, syn Adam byl zavražděn v Chebě r. 1634, druhý syn Vilém je smrtí předešel. Matěj Ferdinand Berka zemřel r. 1644 bezdětek. To jest asi příčina, proč kšaft Marketin vepsán toho roku do desk, neboť nárok na dědictví přešel na ženské potomstvo Jana Rudolfa Trčky, jeho dceru Johanu ze Švamberka a jeho vnučku, dceru Adamovu, Isabellu Marii. Otázka dědictví stala se předmětem sporu, který se táhl od r. 1644 až rozhodnut, pokud Chrastí a Bořic se týče, r. 1650 a konečně 1651. Polovina připadla Johanně ze Švamberka, polovina Isabelle Marii Trčkovně provdané Götzové. Johanna, nedočkavá svých 500 kop, Markétou odkázaných, postoupila je r. 1642 Václavovi st. Věžníkovi z Věžník; vázly na Chrastí. Dcera její Anna Eusebie ze Švamberku provdána r. 1651 za Linhartu Oldřicha z Harrachu a kardinál Arnošt z Harrachu, od r. 1622 arcibiskup pražský, vzal ženy rodu trčkovského pod svá ochranná křídla. Rokem 1650 nastávají v rodině různé transakce. Jan Vilém ze Švamberka r. 1650 prodal statek Bor Janu Sigmundovi Götzovi, a jeho manželka nabývá celé Chrastí. Oba manželé Jan Vilém ze Švamberka i Johanna Trčková zemřeli r. 1651, onen 6. ledna, tato 5. října.²⁷⁾ Bylo provedeno dělení mezi pozůstalými dcerami, z nichž Anna Eusebie z Harrachu dostala Chrastí, již záhy, r. 1656 přepustila arcibiskupovi Arnoštovi. Tento přenechal Chrastí císaři Ferdinandovi III. k nadání biskupství králohradeckého tehda zřízeného.

To bylo jedno dědictví Trčkoven po Markétě Berkovně z Talmberka. Druhé bylo dům pražský, zvaný trčkovský, někdy lobkovický. V závěti Marketině nebyl výslovně uveden, leč pod titulem „jiné statky“, avšak praví se o něm v pozdějším jednání, že byl na základě závěti Markétiny „per sententiam“ přiřčen rovným dílem Johanně ze Švamberka a Isabelle Marii hraběnce Götzové. Tato získala také díl své tety Johanny Švamberské, když jí byla úplně uspokojila, („nach empfangener Befriedigung“) na základě jednání na zemském právě r. 1646, v pátek na sv. Medarda, to jest 8. června a po předložení hlavní švamberské kvitance dne 19. srpna 1651. Tím se stala Isabella Marie Trčkovna provdaná Götzová, majitelkou domu trčkovského, zvaného odtud götzovským²⁸⁾. Zároveň její manžel Jan Sigmund Bedřich z Götzu vyšel z těchto transakcí jako majitel panství Bor (Hayd), někdy švamberského.

²⁶⁾ D. Z. V. 148, kvatern trhový citronový první 1643—1645. K r. 1644: Kšaft Markyty Talmberkové roz. Trčkovny z Lípy. — V. 710. Kvatern nový modrý první od leta 1623. D 23. Ve při Isabelly Marie sl. hr. Trčkové na jedné a Johanně Švamberské na druhé straně.

²⁷⁾ Sedláček, Ottáv Sl. N. XXIV. Švambersk 852. — D. Z. V. 710 l. c.

²⁸⁾ D. Z. V. 710 l. c. — A. M. P. ruk. č. 4666. Malá Strana, Liber. contr 11. H. 49 a násl. —

I sousední domy berkovské s panstvím rychmburským staly se předmětem dlouholetých sporů. Po smrti Ladislava Berky r. 1650 obdržel fideikomis rychmburský Bohuslav Ferdinand Berka na Meziříčí, jenž měl za manželku Marii Elišku Vchynskou ze Vchynic. Z manželství tohoto pochodily dvě dcery, Františka Beatrice (Božena) Rosalie a Terezie. Bohuslav Berka zemřel r. 1654 a po jeho smrti právě došlo k rozepři o dědictví a rychmburský fideikomis.²⁹⁾ Možno souditi, že, buď již dříve, neb za tohoto sporu snad pro zadržené platy připadl dům někdy Křištofa ševce opětně klášteru sv. Jiří. R. 1657 v pátek nazejtří slavnosti Panny Marie narození, 7. září, stala se smlouva „celá a dokonalá“ mezi abatyší Justinou Annou Elbinkou z Rozenfeldu a Zikmundem Fridrichem sv. říše řím. hrabětem z Keczu, též hraběnkou Isabellou Marií Keczovou, rozenou hraběnkou Trčkovnou z Lipého, že jest panna kněžna postoupiti a prodati ráčila dům a štok přední na ulici od někdy Písecké brány, již zbořená, proti domu friedlandskému, nyní valdštejskému, počnouc od vrat na sáh neb tři lokte zdýli až k zahradě někdy vys. uroz. p. Lva Buriana Berky z Dubé a Lipého, někdy Kryštofovi Píseckému ševci s místem i s zahradami náležejícími a po té ve straně jdouce J. M. kr. vápenici ležící a uroz. p. Vilémovi st. z Lobkovic (titul) od téhož Kryštofa ševce prodaný a vystavený na gruntech téhož kláštera... „do něhož se dvírkami malými z ulice podle kuchyně v témž štoku postavenými vchází, se vším příslušenstvím, maštalemí podzemními a sklepem k témuž štoku přináležejícími“ a to za summu 800 kop míš. každou kopu po 70 kr. počítajíc, z kteréhož štoku a domu plat dědičný a věčný k témuž klášteru ročně po 2 kopách m. vycházejí má.³⁰⁾

Majetek takto soustředěný v rukou rodiny götzovské nazývá se v knihách quartýrních „Götzische Häuser“ neb „Götzisches Haus“ a poznamenává se o něm že má tři vrchnosti, jeden dům že je deskový, druhý v knihách městských, třetí pod juridikcí svatojirskou.³¹⁾

S konfiskacemi souvisí také sousední palác palyffovský, někdy č. 176, nyní 158, jenž na počátku XVII. stol. přináležel Linhartovi Colonovi z Felsu. Tento patřil k odpůrcům Ferdinanda II., stal se maršálkem vojska stavovského, a raněn v bitvě u Sinzendorfu 13. dubna 1620, záhy potom zemřel. Dům tento „v Menším městě pražském u Písecké brány ležící“ byv konfiskován r. 1620 byl prodán od komory české Vilémovi Ilburgovi z Vřesovic na Doubravské Hoře za 3000 zl. r. Tento jej prodal r. 1624 Wolfovi Vilémovi z Lamingen za 2850 tol. čili 22.800 zl. Odtud byl nazýván domem lamingarovským. Wolf Vilém z Lamingen

²⁹⁾ Sedláček, Hrady a zámky I. 86.

³⁰⁾ A. M. P. 4262. Grunt. kniha sv. No 28. Fol. 227 a. — Klíčman. To uplynulo právě 100 let co klášter přenechal Kryštofovi ševci pozemek.

³¹⁾ A. M. P. 1. Alte Possessoren de Anno 1666 Micro Pragae. Das dritte Viertel: Graf Götzisch Erben. So dreyen Jurisdictionen untergeben. In Eingang das Haus gegen den Schlosswahl landtäflich, zur rechten Handt St. Georgenrecht, zur linken Handt gegen den drey Federn über Kleinseitnerisch. — A. M. P. 45. Quartierbuch 1680 — Götzisches Haus, hat drei Obrigkeiten. — A. M. P. 273 Quartierbuch der Kleinen Stadt Prag 1723. No 227 Götzische Häuser. Einer soll landtäflich, das ander aber ein Schosshaus sein. Při tom citován zápis Libri Cont. 6. J. 10 o majetku dědiců Václava Ludvíkovského Bezdrůžického z Kolovrat a J. 21. o koupi Viléma z Lobkovic od Kolovratských dědiců.

či Lamingar z Albenreutu byl z členů soudní komise nad povstalci a v konfiskacích získal domažlický hrad s Chody a r. 1623 byl povýšen do říšského stavu svobodných pánů (liber baro). Zemřel okolo roku 1635. Jeho syn Wolf Maxmilián postoupil hrad domažlický obci tamní a přenesl sídlo své do zámku Trhanova. Jest to Lomikar, pověstný z rebelie Chodů. Zemřel 1696 zanechav vdovu Kateřinu Popelovnu z Lobkovic. Jeho dcera, Marie Anna Barbora, jediná a poslední rodu, provdána byla za Václava hraběte z Guttensteina. Již otec jeho Jindřich Bedřich Hroznata měl manželku z rodu Lamingerů, Marii Markétu, a byl v držení malostranského domu. Po něm následoval r. 1709 Václav. Tak dům lamingarovský se stal domem guttensteinským.³²⁾

Také ve východní části někdejšího „Písku“ za domem a zahradami Berků vystupují osobnosti doby konfiskací a války třicetileté — Pavel Míchna z Vacínova a Vilém hrabě Verdugo.

III. Domy verdugovské a jich okolí.

Obvod cihelny, která v XVII. stol. se nazývá ne už královskou, nýbrž důsledně cihelnou císařskou, počal se od počátku toho století již plnit většími, menšími domy sporádky roztroušenými, od starých zámeckých schodů až po zahrady berkovské. Nejsou to ani po vystavění friedlandského paláce končiny zrovna vábivé. Na plánu Globice z Bučiny, z 2. pol. XVII. st., na němž jinak detaily nejsou vyznačeny, jest u samé císařské cihelny malý domeček, při němž poznamenáno: »Domeček pod lysem verdugovským, kde někdy čarodějnice bejvala«. (Viz přílohu) A na protější straně mezi domky pod úvozem nazývá se jeden od starodávna »Myší díra«. Avšak byly zde i domy velké. Hlavní okraj končiny »Na písku« tvořily za přirozenou přerývkou, vyplněnou starými zámeckými schody, domy »Na Opyši« a pod vinicí svatováclavskou.

Historie této vinice jest celkem dosti známa.³³⁾ R. 1621 dostala se postupem od Davida Florina z Lambštejna »paušreibera« hradu pražského v majetek Pavla Míchny z Vacínova. Míchna, jako spekulant s pozemky a finančník měl ve svých rukou již za posledních dob Rudolfa II. několik objektů kolem královské cihelny, jež za vlády direktorů mu byly skonfiskovány, ale jež po bitvě bělohorské zpět obdržel a novými koupěmi rozhojnil. Pod vinicí u Brusky byl dům teyflovský, zvaný po Mikulášovi, členu známé rodiny Teuflů z Ceylperku. Po smrti Mikulášově zdědil dům jeho synovec Tomáš Ferdinand, měšťan staroměstský, který po otci držel známý rodinný dům jménem Teubelhaus, na Starém Městě mezi ulicemi nyní Melantrichovou a Michalskou. R. 1622 prodal Tomáš Teyfl dům svůj, slove teyflovský za Píseckou branou vedle domu Víta Šmída z jedné a JMti vápenice strany druhé ležící, p. Pavlovi Míchnovi z Vacínova za 200 kop gr.

³²⁾ Bílek, Konfiskace. Str. 101. — Ottáv Sl. N. XV. 590. Sedláček Lamingen. — Schaller II. 210.

³³⁾ Pro historii Opyše a tamních domů přináší podrobné zprávy Ruthova kronika. Str. 1180—1183; tam otištěna smlouva Florina s Míchnou.

Kromě tohoto domu držel Míchna druhý dům opodál, jež se označuje jako velký a kryje se částečně s domem pozdějším »U bílého beránka« č. 152. Sousedil tehdy s berkovskou zahradou a domkem, který přináležel Janu Šolovi (Ssol) a po něm Jobstovi císařskému harčířovi.

Označení topická podle vápenice, cihelny a pod., podle domků menších, jichž majitelé se rychle střídají, jsou ve smlouvách trhových a postupech velmi nepřesné i zmatečné, ale podle pozdější situace jest přece jasno oč běží. Dům Víta Šmída za Píseckou branou, mezi domy Pavla Míchny z Vacínova oboustraně ležící, jež r. 1621 2. dubna za 1100 kop. míš. zakoupil kněz Adam Štěpanovský, děkan brandejský, sluší hledati v místech pozdějšího domu č. 151 Městiště č. 149, kde později zbudováno c. k. vojenské hospodářské deponitorium zaujímal císařská cihelna. Dům Adama Štěpanovského, jež spadl jakožto odúmrtí na klášter svatojiřský, koupil 6. května 1622 Jan Žatecký, a od vdovy jeho Doroty a dcery její Markyty Polixeny Tonnerové získal jej Jeremiáš Turnovský 24. září 1664. Vedle královské cihelny měl Pavel Míchna domek a zahradu s viničkou, jež mu byly r. 1620 od stavů odňaty a prodány Danieli Škretovi Šotnovskému ze Závoric a jeho manželce Juditě rozené z Altenberga.³⁴⁾ Domek ležel blíže velikého domu míchnovského, v rohu vedle král. cihelny a řídil se »předěšle« knihami kláštera sv. Jiří. Po bitvě bělohorské byl tento majetek spolu s jiným Škretovi skonfiskován a Míchnovi navrácen. Míchnovi v tomto majetku vystřídala jiná osobnost, kterou doba rovněž vynesla ku významu v nových poměrech v Čechách — hrabě Vilém Verdugo »JMti krále Hispánského válečná rada a nařízený nejvyšší a města Geldrich gubernator«, pán na Doupově a Maštově, kterýchž panství se mu dostalo koupí za levný peníz z konfiskovaných statků Jana Albína Šlika a Jana Jindřicha Štampacha. R. 1627 dne 5. března prodává Míchna Verdugovi oba své domy, »jeden mezi domy někdy Jana Šola a již Pavla Iobsta z jedné a domem nyní Jana Žateckého z druhé ležící« za summu 4100 kop míš. a druhý, někdy řečený tajflovský, za summu 400 kop.³⁵⁾ Pokud domu tajflovského se týče, jednalo se jen o prodej domu samotného a nikoliv spolu o svatováclavskou vinici. Dům ten nazýval se odtud »U Verdugů« (č. 147/III.) Rod Verdugů, jako tak mnohý jiný cizozemský rod, neudržel se ani sto let. Provádáním dcer a půjčkami rostly dluhy, jichž obětí se stává na konci století František Julius hrabě Verdugo, jež převzal panství a domy pražské po svém otci Ferdinandu Janovi na základě testamentu, daného v Doupově dne 29. Oct. 1672. Jest nucen kavirovati 19. června 1698 svými dvěma domy Janu Bedřichovi z Globitsu, »obristwachmistrovi« v sumě 2666 zl. 60 kr. za odkaz jeho manželky, své sestry Marie Kateřiny, provdané Globitové, přichází Arnošt Gotfried z Pertoldů, jež zapůjčil jeho matce Maxmiliáně Apollonii 3. září 1684 zl. 500, jež byly zajištěny na Doupově a v příčině jichž muselo býti učiněno narovnání r. 1696. A hlásí se 22. února 1707 mandatarius hraběte

³⁴⁾ Bílek, Konfiskace. Str. 594. Vinice ležela blíž »velikého domu Míchnovského«, tedy blíž č. 152; domek byl vedle cihelny.

³⁵⁾ Bílek, Str. CXXIX. 599, 615 — A. M. P. 4262 — F. 308.

Norberta Kolovrata s dluhem 3000 zl., který zapsán sic na Doupově, ale jelikož zde věřitel vyšel na prázdno, přenáší hypoteku na domy. Výsledek byla subhastace a licitace obou domů odhadnutých s příslušenstvím na 5800 fl. Jelikož peněz ten nabídl toliko hrabě Klarstein a nikdo nechtěl dáti více, rozhodl se konvent svatojiráský jako vrchnost, použití svého přednostního práva a podržet domy v této summě pro sebe. Kněžna abatyše Františka Helena Pieroni de Galliano prodala pak 9. července 1709 větší dům verdugovský učenému pánu Janu Jindřichovi Brkovi, přísežnému zemskému prokurátorovi, a jeho manželce Františce Ludmile, rozené Frischmannové z Erenkornu.

Ve století války třicetileté dům³⁶⁾ později »U bílého beránka« zvaný, vstoupil mezi domy panské. Jeho sousem na pravo, který také teprve později označován jménem »U varhaníků«, byl nevelkým domem měšťanským. Po Janu Žateckém dlouho se nazýval domem žateckým (Zateckysche Haus). Od Jeremiáše Turnovského koupil tento dům dne 7. května 1674 Lukáš Michael sobě a manželce Anně za 350 zl. Jeho povolání není udáno a jen náhodou podle kvartýrní knihy z r. 1723 se dovídáme, že byl varhaníkem — stavitelem varhan — »Orgelmacher«. Odtud tedy jméno domu. Lukáš Michael nedržel domu dlouho, ale buď, že zde bydlel již dříve v nájmu, anebo že celému okolí povolání jeho nečasté obzvlášť imponovalo, označení domu se ustálilo na další časy. Dům »U varhaníků« přešel po brzké smrti Lukáše Michaela v majetek Ondřeje Eyckela, sochaře z Kutné Hory, který měl jeho pozůstalou dceru za manželku. Ve všech těch zápisech dům někdy Žateckého lokalizuje se mezi velkým verdugovským (nyní č. 152) a teyflovským domem (zwischen den grossen Verdugischen u. Teyflischen Häusern.)³⁷⁾

Od Eyckla koupil 27. března 1681 dům Žateckých Hans Hültz s manželkou Alžbětou Juditou a dcerou Barborou. Jan Hültz píše se jinak též Holtz, byl „kays. Zeugdiener“ a po smrti své první manželky oženil se s Annou rozenou Beránkovou, z rodiny pocházející z Pelhřimova. Jan Holtz složil svou poslední vůli 11. dubna 1690; přeje si býti pochován u sv. Petra a Pavla „am Wasser“ (to jest v Rybářích), kde jeho žena (první) a děti odpočívají, dům svůj na juridicku sv. jirské ležící odkazuje své ženě Anně a své dceři Barboře (ačkoliv se zle zachovala a pryč odešla), stejným dílem. K závěti připojena specifikace mobilí, svršků a náčiní stříbrného a cínového. Holtz byl podle všeho rodem Němec, psátí neuměl, stejně jako neuměla psátí jeho pozůstalá vdova. Tato se provdala za jakéhosi Eysse, a zve se pak Anna Eysin.³⁸⁾

Když dcera Barbora zemřela r. 1694 ve stavu svobodném bez jakéhokoliv

³⁶⁾ A. M. P. rkp. č. 4278. Kniha gruntovní na gruntech klášterských sv. Jiří od r. 1693 No. 24. F. 122.

³⁷⁾ A. M. P. rkp. č. 4262. Fol. 408 a. — 409; rkp. č. 273, Quartierbuch, Kleine Stadt Prag 1723. No 216 Johann Antoni Forster, vorher Lucas Michael Orgelmacher; rkp. č. 4262 F. 437. Andreas Eyckel »sambt dem Eheweib, verbliebene Tochter nach dem Lucas Michl«.

³⁸⁾ A. M. P. rkp. č. 4262, f. 408, 427. Že jest Hans Hültz s Janem Hölztem osobou identickou, svědčí nejen průběh dalších poměrů rodinných a majetkových, ale i titul tržní smlouvy z r. 1681: „Zápis Hans Holtze“.

posledního pořízení, připadla její polovice domu na nevlastní matku. Ta byla sousedka velice zámožná, jak vysvítá z jejího kšaftu, publikovaného 26. května 1719. Přeje si také býti pochován u sv. Petra a Pavla, kde odpočíval její první manžel, a bratrství sv. Šebestiana u sv. Tomáše mělo ji doprovodit na poslední cestě. Dům, který se poprvé zde nazývá „U varhaníků“, ceněný na 800 zl. odkázala dceři své sestry Žofii Forstnerové. Její inventář, v němž hojně jest stříbra, šperků, perel, i zlatý prsten s diamanty, nepostrádá zájmu kulturně-historického; Eysová učinila mnoho legátů, též synu svého druhého manžela Jiřímu Eysovi (asi z jeho prvního manželství) přidělila hotovost a stříbro, a vedle Žofie pamatovala na Kateřinu Beránkovou, dceru svého bratra. Jaký kontrast, v sousedním panském domě úpadek zadlužené rodiny hraběcí, zde v malém měšťanském domě, v rodině, v níž ani první muž — Němec, ani žena — Češka z venkovského města — neuměli psátí, hojnost hotových peněz, stříbra, šperků, šatstva a nábytku. Zdá se, že Anna Eysová, prv Holtzová, rozená Beránková, byla dobrou hospodyní.³⁹⁾

IV. Fürstenberkové, jich paláce a dům „U bílého beránka“ se susedstvím.

Úpadkem rodu Verdugova přestal na dobro kontakt okolí berkovského domu s domem někdy teyflovským pod Opyšem, jež možno v následující době pustiti se zřetele. Za to uplatňuje se vždy více ve vývinu a utváření Valdštýnské ulice řada hořejších domů a jich majitelů. A mezi nimi od středu XVIII. stol. počíná hráti přední úlohu rodina Fürstenberků, jejíž dcery přišly již před tím sňatky do těchto končin.⁴⁰⁾

Bylo to také sňatkem a dědictvím, že Fürstenberkové zde pevně zakotvili. Začíná to s deskovým domem někdy lamingerovským, dříve č. 176 nyní 158, který v XVII. stol. přináležel rodu hrabat z Guttenšteina. Na počátku stol. XVIII. byl jeho majitelem od r. 1703 Václav Hroznata z Guttenšteina (nar. 1663), pozdější velitel vojenský v Praze a místodržitel v Čechách. Ten prodal tento dům r. 1709 Janu Josefovi hraběti z Valdštejna, jehož jediná dcera z manželství s Eleonorou rozenou z Valdštejna, Marie Anna, provdána r. 1723 za Josefa Viléma říšského knížete z Fürstenberku. Statky Jana Josefa z Valdštejna, jenž byl nejvyšším maršálkem a místodržitelem v Čechách, byly značné, patřily k nim Křivoklát s Krušovicemi, Podmokly, Nižburg, Olešnice, Skřivany a j. V nedalekém okolí domu guttenšteinského získal hrabě Valdštejn dům někdy verdugovský, zvaný

³⁹⁾ A. M. P. Testament Holzův rkp. č. 4268 f. 7 v., Anny Eysové, tamže f. 46—57. Přiznání gruntovní druhého dílu domu po smrti dceři Barbory rkp. č. 4263, f. 354. Zde mluví se též o druhém dílu domu na Újezdě, myslím však, že jest to breviloquence na místo vypsání celého titulu „juridike sv. Jiří na Újezdě“. V závěti Holtzově a Anny Eysové není zmínky o nějakém jiném domě, který by byl skutečně ležel na Újezdě.

⁴⁰⁾ O genealogii fürstenberské viz: Siebmacher Wappenbuch des böhmischen Adels 162. — Böhmische Privatmünzen und Medaillen 1852. (Str. 52 a násl.) — Wurzbach Const. Biographisches Lexikon V. (1859) S. 14. — Ottův Slovník naučný IX. 783 „z Fürstenberka“ — Klíčan.

již zpravidla „U bílého beránka“ („zum weissen Lampel“). Dům ten roku 1718, 26. března po provedené liciaci přešel z majetku Jindřicha Brka do rukou Jana Petra Schmidta, a 18. července 1721 zapsán byl Janu Josefovi z Valdštejna za 5200 zl., při čemž stanoveny jisté podmínky v příčině „šanku“ v tomto domě provozovaného a různých občanských povinností i závazků vůči právu svatojiřskému.⁴¹⁾

Hrabě Jan Josef Valdštejn zemřel r. 1737 a zůstavil závěti ze dne 2. května veškeré své jmění svojí dceři. Ale jeho vdova „ad tempum suae viduitatis“ měla k užívání deskový dům na Malé Straně i s mobiliárem a neméně i dům nedaleko položený „U bílého beránka“. K tomuto domu hlásí se dědička Marie rozená hr. Valdštejnová provdaná Fürstenberkova prostřednictvím svého mandataria Jana Jindřicha Wolfa 3. srpna 1731 a přihláška její zanesena do knih svatojiřských 10. listopadu 1731.⁴²⁾ Ze statků po otci zděděných zřídila Marie Anna z Fürstenberku pro svého druhorozeného syna, r. 1729, 7. května narozeného, Karla Egona a jeho succesi zvláštní majorát, k němuž dostalo se povolení zeměpanského 21. července 1756. Prvorozený syn Josef Václav byl successorem v knížecích fürstenberských zemích ve Švábsku. Krátce po zřízení onoho majorátu pro subsidialní českou linii zemřela matka jejich Marie Anna 13. listopadu 1756 a její manžel Josef Vilém oženil se znovu r. 1761 s Marií Annou roz. hraběnkou von der Wahl z Aurolzmünsteru, zemřel však následujícího r. 1762. Karel Egon proslul záhy svou nákloností ku vědám a sběratelství a nashromáždil ve svém malostranském domě vedle knihovny, kterou již otec jeho založil, velké sbírky obrazů a přírodnin. Od kruhů vědeckých byl vyznamenán tím, že byl zvolen r. 1784 od privátní společnosti věd, tehda založené, která byla předchůdkyní Král. čes. učené společnosti, za prvního presidenta. Již r. 1760 byl povýšen císařovnou Marií Terezií i pro své potomky do říšského stavu knížecího, mimo to dostalo se mu vysokých hodností a vyznamenání. K domu někdy gutenštejnskému přikoupil r. 1760 od dědiců Rachlitzrových malý sousední domek „U tří sedláků“ (č. 175, nyní 159), jenž zařízen pro úřednictvo.

Kníže Karel Egon pojal r. 1753 za manželku Marii Josefu hraběnkou ze Šternberka, dceru Františka Filipa hr. ze Šternberka a Marie Leopoldiny hr. ze Stahremberku, a zplodil s ní syny Filipa a Karla. Zemřel v Praze, onemocněv na svém zámku v Lanech, 11. července r. 1787 v starém paláci. K dědictví se přihlásili synové zesnulého, Filip Maria Josef a Karel Josef Alois. Měli děditi stejným dílem polovinu statků, avšak z druhé poloviny měl Karel jakožto druhorozený obdržeti jen dvanáctý díl a v jednání tom poukázáno na zřízení fidei-

⁴¹⁾ Schaller II, str. 210, jest o descencenci gutenštejnské a fürstenberské dobře informován. — Zápis o zakoupení domu „U bílého beránka“ Janem Josefem Valdštejnem a 133. v. A.M.P. rkp. č. 4278. F. 129.

⁴²⁾ A.M.P. rkp. č. 4278. F. 135—137 v. Při převzetí v r. 1721 dům „U bílého beránka“ popsán: „sammt einen in Hof sich befindlichen ganzen Brunnen und einer Hälfte des anderen zu des Nachbarn garten gehenden Brunnen, in diesen Reinen, Gränitzen und Steinen, wie solches Haus die vorigen Possesores“ hielten. Lokálně dům označen r. 1731. „unweit dem Sandtor situirt und zum weissen Lampel genant“.

komisu r. 1756 a učiněno narovnáni, podle kterého měl Filip platiti bratrovi roční apanáž 2000 zl. Jednání, již takto dosti spletité, zasáhlo dodatečně dům »U bílého beránka«, u něhož opomenuta okolnost, že se spravuje zvláštní jurisdikci svatojiřskou. Zatím zemřel Filip r. 1790 5. července a zůstavil nezletilé potomstvo, Karla, Gabriela a Leopoldinu, jichž poručníkem se stal Adalbert hrabě Klebelsberg, který dodatečně žádá pro ně legitimaci k domu »U bílého beránka.« Tyto záležitosti dědické a snad okamžitá potřeba peněz přiměly poručnictvo pupilů fürstenberských, že dům »U bílého beránka« dán do liciace. Majetek odhadnut na 3790 zl., a ježto měšťan Alexander Donner či Tonner spolu se svou pastorkyní pannou Barborou Wachovou nabídl nejvíce — 4000 zl. — byl mu dům 1. listopadu 1791 odevzdán. Po potvrzení se strany zemského práva dáno povolení k vložení do knih 2. července 1792. Prošed průběhem dvou století panskýma rukama rodu Verdugů, Valdštejnů, Fürstenberků, přešel dům »U bílého beránka« na sklonku XVIII. stol. do rukou měšťanských.⁴³⁾

Dům někdy gutenštejnský ostal v držení Karla Gabriele z Fürstenberku, jenž se stal dědicem veškerých panství po svém otci Filipovi Marii. Za doby Schallerovy (1795) byl ještě nezletilým, ale zemřel už r. 1801, a dědictví linie české připadlo na Karla Egona, syna Karla Josefa Aloise, cis. polního maršála, jenž 25. března 1799 padl v bitvě u Stockachu. Když pak r. 1804 vymřela Karlem Joachimem primogenitura říšská, přešly tamější statky rovněž na Karla Egona.

Sousední dům götzovský stal se po smrti Jana Sigmunda z Götzu r. 1662 úplným majetkem jeho manželky Isabely rozené Trčkové, která se stala spolujednatelkou panství Boru. Poloha domu se označovala stále podle starých zápisů »naproti velkému friedlandskému domu po levici jak se jde k císařské cihelně.« Isabella z Götzu dům tento přestavěla a jeho poměry právní musely býti za účelem dalšího pořízení r. 1691 znovu stanoveny. Díl deskový byl uznán, část patřící pod jurisdikci a šos malostranský znovu do městských knih byla zapísána s podmínkou placení daní a jiných povinností a »Hausstock« někdy lobkovický znovu výslovně podřízen jurisdikci svatojiřské. — Do městských knih vložen starý obnovený právní poměr 24. července 1691.⁴⁴⁾

Jan Sigmund z Götzu pán na Boru zůstavil z manželství s Isabelou Trčkovou syna Sigmunda Bedřicha, jenž měl syna Jana Maximiliana z Götzu. Isabela Trčkovna ovdovělá z Götzu starala se o vychování svého vnuka podle všeho velmi pečlivě a v stáří svém odevzdala jemu z lásky, že jej od dětství vychovávala, dne 4. května, 11. června a 24. července 1691 dům svůj malostranský s celým zařízením, vyhrazujič si jen jeho užívání a administraci doživotně.

⁴³⁾ A. M. P. rkp. č. 4278. f. 129 a násl. 341—346 362. Zde jsou výtahy z veškerých aktů závětí, zemských desk a úředních smluv, počínajíc koupí domu »U bílého beránka« Janem hrabětem z Valdštejna. J. Schaller II. 227 Majetek Alexandra Donnera r. 1791 získaný uvádí se pod dvěma čísly josefinského katastru, č. 219 s právem šenkovním (mit dem Wein und Bierschank berechtigt) a 220 se zahradou.

⁴⁴⁾ A. M. P. rkp. č. 4666. Libri contr. I. c. H. 49.

Učinila to ustanovením vloženým do desk zemských a u magistrátu prostřednictvím plnomocníka Daniele Herzoga za souhlasu svého syna Jana Zikmunda Bedřicha, otce mladého Jana Maximiliana. Donace pokud se týkala části (Hausstock) přináležející pod jurisdikci kláštera svatojiřského, potvrzena byla též ve jménu abatyše Anny Mechtildy Schönweisové z Erbsteinu dne 16. června 1691⁴⁵⁾ Za deset let potom r. 1702 zemřela Isabela Marie Götzeová, jako poslední rodu trčkovského. Také mužské potomstvo rodu Götzů záhy vymřelo, a Maximilianou rozenou z Götzu, provdanou za Arnošta Viléma Schafgotsche, přešly domy götzovské na rod Schafgotschů. Od ní zakoupila je r. 1760 Marie Barbora hraběnka Černínová, rozená Schafgotschová, která byla od r. 1747 druhou manželkou Heřmana Jakuba Černína na Nebylovech a Štáhlavech (zemřel r. 1784).

Podle svědectví Schallerova dala Marie Barbora domy zříditi a sloučiti v jeden; k domu č. 180 přináležela zahrada s pěkným letohradem (Lusthaus) a koupelnou (Badezimmer), pozdější součást fürstenberské zahrady. Na loggii této zahrady umístěn jest alianční znak hrabat Černínů a Schafgotschů⁴⁶⁾. Po smrti Marie Barbory Černínové r. 1789 přešel dům v ruce jejího synovce, syna Arnošta Viléma Schafgotsche, Jana Arnošta, který byl majitelem paláce za dob Schallerových (1795), ač se palác stále nazývá (1796) Černinovským R 1805 se objevuje v majetku Eleonory hraběnky Vratislavovy; později byl v držení Josefa hraběte Unwertha a po něm Alfréda knížete Windisgrätze.

Heroíd tvrdí, že přestavbu paláce v XVIII. stol. provedl stavitel Palliardi, a tím míněn Jan Nep. Ignác, nebo zkrátka Ignác Palliardi, jenž stavěl mimo jiné knihovnu kláštera strahovského. Avšak v současných zápisech, na nichž sám Palliardi míval účastenství, se o tom zpráva nedochovala. Vskutku přestavoval nedaleký dům někdy kolovratský, nyní ledebourští brzo po r. 1787 pro Josefa Marii hraběte Kolovrata-Krakovského.⁴⁷⁾ Úprava domu schafgotschského spadá do doby po r. 1760 (před r. 1784), a jest i slohově starší. Podobné úpravě ze tří domů podroben byl o něco dříve také sousední dům, někdy berkovský, nyní fürstenberský (č. 153).

Spor o dědictví berkovské po delším trvání rozhodnut teprve r. 1669 tím, že fideikomis rychmburský přiřčen Frant. Ant. Berkovi z Dubé z linie lipské; tento zemřel 24. dubna 1706 ve Vídni. Vdova po Bohuslavovi Ferdinandovi Berkovi provdala se za Jiřího Štěpána z Vrbna, jehož synem mimo řadu jiných dětí s Marií Eliškou Berkovou rozenou Vchynskou byl Václav Albrecht z Vrbna, r. 1659 narozený. Po smrti Frant. Ant. Berky, jímž vymřela katolická větev Berků, obdržela Rychmburk s pražským domem Františka Božena Rosalie,

⁴⁵⁾ D. Z. č. 467; třetí kvaterní trhový broskvové barvy vkladů a odevzdání statků od leta 1672. K. 15 v. Datum 4. května 1691. — A. M. P. rkp. č. 4666 Libri contr. M Str. f. H 49, 24 Juli 1691. a č. 4262 Gr. kn. sv. j. 28. f. 316, 11. Juni 1691. Ve všech těchto zápisech rekapituluje se starší jednání, zejména v deskách z. a knize malostranské ze zřetelem k Markétě z Talmberka, rozené Trčkové.

⁴⁶⁾ Schaller II. 212 — Herain, Stará Praha str. 73.

⁴⁷⁾ Herold, I. č. str. 52. — Schmerber Hugo, Prager Baukunst um 1780. 1913. P. 30 Palliardi.

provdaná za Viléma ze Vchynic (zemřel r. 1709). Tato poslední rodilá Berkovna zemřela r. 1714 bezdětná a s pominutím jejího posledního pořízení, jehož vložení do desk pro závady (ob vitia visibilia) povoleno nebylo, připadlo panství rychmburské s jinými statky a domem na Malé Straně bratru jejímu „jednobříšnému“ Václavovi Albrechtovi hraběti z Vrbna.⁴⁸⁾ Tak přešel dnem 28. března 1714 dům někdy berkovský na rod Vrbnů.

Václav Albrecht z Vrbna pojal 7. května 1715 za manželku Marii Augustu z Fürstenberka. Když zemřel 11. září 1732, zanechal nezletilého syna Karla Václava hraběte z Vrbna, jenž teprve r. 1740 dospěl k zletilosti. Smlouvou z r. 1743 datovanou v Pasově 23. února a v Praze 2. března prodal dům svůj Václavovi Kazimírovi hraběti Netolickému z Eisenberku. Karel Václav z Vrbna padl jako císařský generál 22. listopadu 1757 v bitvě u Vratislavě. Václav Kazimír Netolický, nar. r. 1700 z malého rodu šlechtického, přináležel k favorisovaným osobnostem. Roku 1741 26. října povýšen do stavu panského a r. 1759, 2. ledna dosáhl stavu hraběcího. Zastával postupně různé funkce a od r. 1749 byl presidentem královské representace a komory. Podle Schallera vybudoval nový dům, jak za Schallerovy doby existoval a jak existuje dosud, ze tří domů, pod č. 182 a 183 (nyní 153). Hlavní dům byl starý berkovský dům, další s ním spojený domek byl tím, jenž r. 1580 byl od Kateřiny z Labouně koupen, a snad ještě jiný dům na zahradním gruntu přistavěný. Kromě toho přináležel k tomuto majetku dům někdy Jobstův r. 1642 zakoupený. Podle stavební historie, pocházející z let 1743—1760, i podle slohu jest nynější palác fürstenberský starší než sousední kolovratský.

Hrabě Václav Kazimír Netolický zemřel 15. března r. 1760 a po něm nastoupil syn jeho Jan Adam, jenž měl za manželku Valburku, rozenou hraběnku z Bredy (Bredau). Zemřel záhy, 20. září 1769 ustanoviv universální dědičkou svou ženu.⁴⁹⁾ Vdova jeho Valburka vládla až do svého úmrtí 2. února 1793 a ustanovila za dědice potomstvo svého bratra. Byla to Valburka roz. Bredová provdaná za Josefa hraběte Auersperga, Terezie hraběnka z Bredy a nezletilý Jan hr. z Bredy. Ustanovení závěti praesentováno 5. července 1794. Dědictví spočívalo ve statku Lochovicích a pražském domě (č. 182). K domu příslušela zahrada, vinice, domek vinařský či zahradní a vinný lis. Schaller uvádí, že pokoje tohoto domu jsou většinou „červeným damaškem vyšpalírované“. Rodina Bredovská vězela ve finanční tísní; hraběnka Valburka postoupila svůj díl na Lochovicích a domech pražských svému manželu Josefovi hr. Auerspergovi „vzhledem k břemenu dlužnímu, za ni zaplacenému“, odstupní listinou ze dne 30. října 1795 (zaneseno 6. září 1796), ale již téhož roku prodávají Netoličtí dědicové majetek svůj Dru. Schaubnerovi, plnomocníku Jakuba Černého (Tscherni)

⁴⁸⁾ Sedláček, Hrad a zámky I. 87. — Klíčan.

⁴⁹⁾ D. Z. Čtvrtý růžový rejstřík starostů z r. 1713. — Druhý pamětný kvaterní železné barvy 1740, 584 Fol. D 13 p. r. (Klíčan). — Schaller II. 213. — Ottův S. l. XVIII. 229. Netolický. R. 1778, 17. března podává kněžna Valburka t. zv. legitimaci, která obsahuje mnohé historické nesprávnosti A. M. P. rkp. č. 4278 č. 24 fol. 369.

z Edelmuthu. Dědicové Netoličtí byli tehda: Jan hrabě z Bredy, Terezie Oudrčká z Oudrče roz. Bredová a Josef hr. Auersperg. Smlouvy o prodeji uzavřeny 31. prosince 1800 a 12. září 1801 a zaneseny do zemských desk. Na jurisdikci svatojiřskou se zapomnělo, a také z té příčiny, že poměr její po zrušení kláštera svatojiřského císařem Josefem II. nebyl ujasněn, uspořádání poměrů se stalo do-
datečně⁵⁰⁾. Teprve po smrti Jakuba Černého hlásí se zástupce jeho dědictví Dr. Härdtle o zanesení do knih 13. července 1818.

Lochovice prodány byly r. 1818 hr. Lützovovi a dům malostranský dostal se do licitace dne 25. Oct. 1820, při níž jej zakoupila pí Ludmila Bauerová. Ta byla vlastně figurantkou za knížete Karla Egona z Fürstenberku, jemuž své kupní právo postoupila dne 4. března 1822. Do desk zemských vložen prodej a postup 28. srpna 1822. Ze smlouvy s Bauerovou se dovídáme, že koupila celý majetek sloučený pod č. 153 (někdy č. 182 a 183) za 38000 zl., z čehož připadalo na deskový dům 33830, na svatojiřský díl 4470 zl. Majetek se charakterisuje slovy: „Haus mit allen Zugehörungen überhaupt, insbesondere dem dabei befindlichen, derzeit zu einem Obstgarten verwandelten Weinberg, und den vorhandenen Gebäuden“. Ze seznamu do smlouvy pojatého vysvítá, co bylo cesí, dluhů a úroků z majetku rodu bredovského, někdy netolického.⁵¹⁾

Karel Egon (II) z Fürstenberka, syn Karla Aloise, nastoupiv také dědictví knížecí linie německé, měl takto hojnost prostředků, staral se o rozkvět železných hutí na svých panstvích českých a jako jeho předchůdce byl podporovatelem snah kulturních. Podržel starý deskový dům někdy valdštejský s domem „U tří sedláků“, měl takto dva velké, od sebe odloučené objekty ulice Valdštejské. Po jeho smrti r. 1854 majetek linie české přešel na syna jeho Maximiliana Egona, panství německé obdržel starší Karel Egon (III). Maxmilian Egon zaokrouhlil majetek malostranský, skoupiv od r. 1861 řadu sousedních domů a zahrad, dům „U tří per“ č. 157, „U černého orla“ (156) a r. 1868 konglomerát domků za nimi ležící (č. 155), jež druhdy se zahradou příslušel k paláci někdy schafgotschovsko-černínskému, tehda již hanavskému. Tak pozemky zahradní sloučeny, a sbouráním domů „U tří per“ a „U černého orla“ uvolněn přístup k č. 155 a rozšířením staré uličky odděleny soukromou slepou ulicí dům někdy valdštejský a palác někdy götzovský⁵²⁾. Tento majetek malostranský vtělen 31. května 1869 do knížecího fürstenberského fideikomisu.

Dům někdy lamingerovský, pak valdštejský (č. 156) odprodán r. 1881 Eduardovi hraběti Palfymu; r. 1902 zakoupen státem pro archiv místodržitelství, jež r. 1919 přeměněn na archiv ministerstva vnitra. Sousední dům někdy

⁵⁰⁾ A M P. rkp. č. 4278 Kniha gruntovní No. 24 f. 369 v, 370, 372, 391 v. — Klicman.

⁵¹⁾ A M P. rkp. č. 4279 qu. kn. sv. jir 25. f. 330 a násl. Zajímavý jest stručný historický přehled fiskálního úřadu ze dne 19. ledna 1824 o realitách, pokud přináležely pod právo svatojiřské: „als des im J. 1580 erkaufften Hauses u. Gartens, des im J. 1585 erkaufften Obstgartens und Gäschen, des im J. 1623 erkaufften Hauses, endlich des im J. 1642 erkaufften ruinirten Hauses“. Tu jest vyznačen celý postup koupí rodu Berkovského od dob Václava Berky.

⁵²⁾ Historie těchto menších domů mezi paláci někdy gutenštejským a götzovským leží mimo hranice tohoto pojednání, jelikož s domy „U bílého beránka“ a „U varhaníků“ nemají žádného spojení.

götzovský č. 154 zakoupen po válce s Prusy r. 1867, 21. října pro Gertrudu kněžnu z Hannau, manželku deposedovaného kurfiřta hessenkasselského Bedřicha Viléma I., spojence Rakouska ve válce. Po smrti její Moric, kníže hanavský, prodal nyní tak zv. palác hanavský 10. května 1883 Arthurovi rytíři Clannerovi z Engelshofenu, jež jej prodal 20. ledna 1886 Zdenkovi hraběti z Kolovrat, načež palác, tvořící takřka enklavu v zahradách a mezi domy fürstenberskými, zván nadále kolovratským. Po převratu získal jej československý stát a 16. prosince 1920 vloženo právo vlastnické pro erár československé republiky.⁵³⁾

Nynější zahrada fürstenberská skládá se vlastně ze staré zahrady berkovskonetolické a ze schafgotsch-černinovské; ty jí poskytly terasovitý okruh s pavillonem a kiosky (tab. XII); dolejší část mezi palácem a zahradou »U bílého beránka« upravena v park teprve v druhé polovici XIX. stol. za doby fürstenberské. Ještě na Langweilově modelu z r. 1826, nyní v lapidariu Národního musea na výstavišti, jest tato dolejší část neupravená a slouží za jakési skladiště prken.⁵⁴⁾

V. Dům „U bílého beránka“ a dům „U varhaníků“ v XIX. stol.

Do XIX. stol.⁵⁵⁾ vstupuje dům »U bílého beránka«, někdejší majetek verdugovský a pak fürstenberský, jako občanský dům získaný r. 1791 Alexandrem Donnerem a jeho nevlastní dcerou Barborou Váchovou, která se stala po smrti otčimově r. 1801 universální jeho dědičkou.⁵⁶⁾ S ní zapředel si známost Josef Schnell a uzavřel s ní 30. ledna 1804 úmluvu, podle kteréž Barbora Váchová svého ženicha ustanovila spolumajitelem domu; dne 26. listopadu 1809 hlásí se Josef Schnell o zápis na polovinu domu č. 219 a 220, to jest domu »U bílého beránka« a menšího sousedního domku, jež sloučeny pod č. 152. Tam, kde vládl druhdy starý válečník Verdugo, zahostila se tedy starosvětská idylla kupeckého ovzduší — v tom domě s výčepem, se zahradním domkem a rozsáhlou panskou zahradou s terasami, prostírající se až ke zdi starých zámeckých schodů. Dne 28. května 1823 stala se další úmluva, kterou Barbora Schnellová postupuje manželce celý dům, s některými podmínkami, týkajícími se bytu příbuzné a zajištění staré služby a podobné.

Josef Schnell byl synem bohatého kupce Ondřeje Schnella, jež byl majitelem domu »U zlatého čápa« č. 418 v ulici Tomášské zvaného dosud »U Šnelů« a známého svou takto pojmenovanou plzeňskou pivnicí. Jeho držitelem byl Schnell od r. 1787 a r. 1811 dal jej přestavěti v nynější podobu a velikost na tři poschodí.

⁵³⁾ Pozemkové knihy. Vložka 89. č. 154/III.

⁵⁴⁾ Prohlídku Langweilova modelu umožnil mně ředitel sbírek Dr. Karel Guth.

⁵⁵⁾ Krom gruntovních knih malostranských a svatojiřských použito bylo akt staré spisovny městské a novější stavební registratury. Panu představenému Dru Šebestovi a p. mag. radovi R. Hlubínkovi děkuji, že mně umožnili k nim přístup.

⁵⁶⁾ Schaller II. Str. 297. No. 219 Beym weissen Lamm. Alexander Donner übernahm dieses mit dem Wein u. Bierschank berechtigte Haus 1791 käuflich. 220. Alexander Donner brachte dieses mit einem Garten versehene Haus von den Fürstenbergischen Pupillen 1791 käuflich auf sich — A. M. P. rkp. č. 4279. Gr. kn. svj. No. 25. F. 124.

Pozemské své statky rozmnožoval Schnell velice horlivě; r. 1806 koupil za 30000 zl. od Františka Josefa Max. z Lobkovic blízký palác v ulici Josefské poblíž kostela sv. Tomáše, ale r. 1829 přepustil jej synu svému Ondřejovi, od něhož jej zakoupil r. 1841 Bedřich kníže Oettingen, podle něhož se zove dosud domem oettingenským.

Plán k přestavění schnellovského domu v Tomášské ulici navrhl stavitel J. Zobel; stavba neprovedla se bez protestu. Dne 1. října 1811 soused Václav Mrkos, majitel domu »U zlatého jelena« (Tomášská 4), ohraňuje se proti zřízení nově otevřeného okna ve střeše nové stavby. V komisi o této záležitosti účastnili se stavitelé Paliardi a Vítek. K jednání přiložen jest dobrý plán Zobelův a plán střechy od tesařského mistra Jakuba Fleischingera. Stavitel Jan Klemens Zobel patří ku generaci stavitelů s počátku XIX. stol., která za doby napoleonské osvojila si zásady slohu empirového. Tento empire pražský jest vůči svému klasickému vzoru, přesnému a vyhýbajícimu se bohaté ornamentice, ještě jednodušší a na dekoraci chudší, ale nepostrádá úměrnosti, ba i jisté monumentality.

Ondřej Schnell jun. byl dle všeho dobrý hospodář, kdežto bratr jeho Josef Schnell, jenž se přiznal do domu »U bílého beránka«, nedovedl si ani tento majetek zachovati. Ondřej, který nazýván Andreas Schnell junior, převzal obchod v Tomášské ulici a firma se nazývala v celé své komerční slávě »Andreas Schnell, Sohn und Eidam«. Ještě do nedávna byl v domě schnellovském u sv. Tomáše v přízemí prostorný krám kupecký s celým charakteristickým zařízením. Vinný a pivní výčep »U bílého beránka« v ulici Valdštýnské mohl býti z mateřského závodu dobře zásobován. A tu ku podivu záhy prodává Ondřejovi jun. Josef Schnell dům ve Valdštýnské ul. od manželky Barbory získaný, dne 6. října 1823 za 4000 zl. Ondřej vyplatil 500 zl. hotově, 3500 zl. zaplatil podle bratrského dorozumění již dříve a tak přejímá dům č. 152 »sammt hiezugehörigen Nebengebäuden, Garten und weiterem Zugehör«, se závazky na něm váznoucími.⁵⁷⁾ Ondřej jun. přistupuje také ku zvelebení nového svého majetku a svěruje rovněž J. Zobelovi postavení nového domu č. 152 v ulici Valdštýnské, při čemž obě čísla dříve 219 a 220 také stavebně sloučena. Dne 16. dubna 1824 předložil Ondřej Schnell jeho plán a žádal za komisi stavební, již dne 28. dubna účastnili se vedle Zobela stavitelé Vítek a Polák. Uloženy při tom některé stavební změny; pavlač měla býti kamenná, na místo dřevěné kolny měla se dáti kolna kamenná, ve dvoře kamenná nádržka na vodu. Okna k fürstenberské zahradě se měla zazdíti. Opis protokolu vyžádal si fürstenberský »dvorní rada« (Hofrath) Julius Ebert, otec známého německého pražského básníka Egona Eberty, jenž později byl rovněž ve službách fürstenberských. Povolení ke stavbě (Baukonsens) uděleno 10. května 1824. Po provedení stavby žádal Andreas Schnell junior dne 10. června 1825 za ohledání nově zřízené budovy. Komise dne 14. června zkoušela, zda ustanovení dodržena, a dala i po stránce hygienické povolení k obývání nově přestaveného přízemí a obou poschodí. Na to dne 3. srpna 1825 žádal Schnell o povolení k pokračování stavby zřízením křídla k fürstenberské

⁵⁷⁾ A. M. P. rkp. č. 4279 Gr. kn svi. No 24 F. 317, 318, 319.

zahradě. Při komisi 13. srpna předložil se další plán Zobelův a plán konstrukce střechy, jež navrhl tesařský mistr Karel Brust. Plány zkoušeny dne 19. srpna.⁵⁸⁾

Odstranění některých závad, jež při komisích bylo uloženo, provádělo se, přesto, že stavba jinak pokračovala rychle, dosti liknavě. R. 1836, 22. srpna ohlašuje Ondřej Schnell, že dá demolovat kolnu, která rok na to jest znovu hotová. V zahradním stavení, jež ponecháno z dob dřívějších, valdštejských a fürstenberských, měl upraven býti komín; záležitost kominu táhne se od r. 1833, urguje se r. 1841 a ostává nevyřízena až do doby, kdy celému majetku dostává se nového majitele. Dne 25. září 1841 prodal Ondřej Schnell dům č. 152, na němž vázlo mnoho závazků, Karlu Brustovi, tesařskému mistrovi, za 8500 zl. konv. m.⁵⁹⁾ Pokuta uložená v záležitosti kominu zahradního domku promíjí se 14. dubna 1842 Brustovi vzhledem k tomu, že dům teprve zakoupil.

Brust dal dům soudně odhadnouti dne 18. května 1843, při čemž jako znalci fungovali stavitel Emanuel Nademlejnský, tesařský mistr Ant. Jelinek a zahradní odhadci Friedrich Wünscher a Josef Malinský; krom toho jako fiskální komisař soudní Dr. Bertoni a Josef Wrba jako aktuar. Celý obšírný protokol zapsán do knih a z něho poznáváme dopodrobna stav, v jakém se nacházel dům č. 152, zahrada a zahradní domek k němu přináležející. Dům skládal se z fačady do ulice Valdštýnské obrácené a z dvou křídel postranních, jež obklopovala dvůr, sloužící za skladiště tesařské. Fačáda a křídla byla o dvou poschodích, v hlavní budově byl dole klenutý sklep, přízemí bylo klenuté, v prvním patře byly parketované podlahy a rákosové stropy, v druhém poschodí prkenné podlahy a rovněž rákosové stropy. Ke křídům připojeny remísy pro vozy, kůlna a pod. V zahradě byl skleník zděný, taškami krytý, reservoiry pro vodu. dále »Lusthaus« a zahradní dům.⁶⁰⁾ (Tab. XI) Hlavní budova s vedlejšími odhadnuta na

⁵⁸⁾ A. M. P. Stará spisovna D. 2, 558 No 152/3.

⁵⁹⁾ A. M. P. rkp. č. 4281. F. 67.

⁶⁰⁾ Z odhadního protokolu ze dne 18. května A. M. P. rkp. č. 4281, budtež uvedeny jen některé detaily o zahradě a zahradním domě: »in dem unteren ebenen Theil des Gartens ein gemauertes mit Taschen bedecktes Glashaus, ein gemauertes Wasserreservoir, in welches das Wasser mittels einer aus eisernen Röhren bestehenden 88 Klafter langen Wasserleitung aus der gräflich Waldsteinischen Wasserleitung... geleitet wird, auf der ersten Skarpe befindet sich ein... gemauertes, mit Glas bedecktes Treibhaus, ein Wasserreservoir, in welches das Wasser von unten gedrückt wird, ferner ein zweites gemauertes Wasserreservoir, in welches das Wasser mit eisernen Röhren geleitet und durch einen Pumpenbrunn in das gemauerte Wasserreservoir der zweiten Skarpe gehoben wird; ferner befindet sich auf der zweiten Skarpe ein, von mit Brettern verschalten Ziegelwänden erbautes, mit Schindeln gedecktes, von Aussen mit Oelfarb angestrichenes, im Innern mit Tapeten versehenes Lusthäuschen.« »Die dritte und oberste Skarpe ist gegen die Schlosstiege mit einer 13 Klafter langen Mauer begränzt, worin sich der Ausgang auf die Schlosstiege befindet.« »Endlich gehört zu diesem Hause eine am Bergabhang der Schlosstiege von Stein und Kalk erbautes... mit Schindeln gedecktes Wohngebäude« »(Dasselbe) enthält im Souterrain mit einem Eingange von der ersten Skarpe auf einer gemauerten Stiege abwärts einen gewölbten Keller, der mit einer durch eine Lattenverschränkung abgetheilten, im Felse ausgehauenen zweiten Kellerabtheilung in Verbindung steht. Rechts von dem Eingang in das Souterrain ist von der ersten Skarpe aus der Eingang in ein Stiegenhaus, darin sich eine mit eichenen Stufen und Spindel versehene Wendeltreppe be-

27.280 fl., zahrada na 610 fl. a 1/2, květiny v skleníku (Glashausgewächse) na 134'26, celkem 28.024'28 1/2 fl. Některé detaily protokolu týkající se zařízení zahrady svědčí o výši zahradní kultury, k jaké se při domě »U bílého beránka« dospělo. Dům sám již od dob verdugovských měl ráz domu panského, s konírnamí a kolnami na povozy. V kvartýrní knize malostranské z r. 1723 (A. M. P. 167) poznamenáno u domu tehdá kn. Josefa Valdštejna, že jest o jednom poschodí, s velkým dvorem a konírnou na dvacet koní.

Prodejem Brustovi dostal se objekt již Schnelllem zvelebený do rukou dobrého stavebního technika a podnikatele, v jehož rodině ostal do počátku XX. stol. Brust znovu přestavěl dům, nejprv část do ulice Valdštýnské, pak křídlo na straně zahrady fürstenberské; celému komplexu se říkalo Brustovy domy. Brust požíval důvěry svých malostranských spoluobčanů, kteří jej vyslali do obecního zastupitelstva, jehož členem byl od 7. ledna 1852 do 11. dubna 1861; po celou tu dobu zasedal v radě městské. Zemřel 12. července 1876 v stáří 81 let. (Narozen tudíž r. 1795, podle jiného udání 1793). Manželka jeho byla Hermína rozená Selingová. Jeho předchůdcem v stavebním tesařství (a snad otcem?) byl M. Brust, dvorní tesařský mistr v kr. hl. městě Praze, jenž vydal v Praze r. 1800 objemné a pěkné dílo, s 58 rytinami v mědi, s titulem: »Praktische Darstellung wichtiger Gegenstände der Zimmerbaukunst«. Podle toho byli Brustové rod, jenž v stavitelství byl na slovo vzat.

Po smrti starého Brusta nastupuje v majetek domu č. 152 syn jeho Karel Brust, jeho sestry Marie a Karolina, a Rosa z Ellenbergerů, rozená Brustová podle listiny c. k. zemského soudu v Praze ze 7. listopadu r. 1876; každému připadá po jedné čtvrtině. Majetek se skládá z katastrálních parcel: 184 a 187 stavení obytná, 52 libosad (Ziergarten), 53 zahrada, 55 sady (Anlagen). K. Brust ml. narozený 26. VIII. 1829 studoval techniku, byl pak adjunktem, později inspektorem při c. k. zemském stavebním ředitelství; byl označován také titulem architekta. Zemřel náhle 24. července 1895 v Bubenči na ulici, stár 66 let.⁶¹⁾ Před tím již zemřela sestra Karolina, a tak podle rozvrhu ze dne 10. pros. 1895 nastalo nové vtělení pro zbylé dvě sestry; z nich Marie zemřela v r. 1897, Rosa Ellenbergerová 11. února 1906. V držení domu nastupují 19. prosince 1906 děti, Karel šlechtic Ellenberger, Rosina, Marie a František z Ellenbergerů, vesměs jako majetníci platné čtvrtiny. Podle tržové smlouvy ze dne 31. července 1909 nabyli od nich vlastnictví domu c. k. dámský ústav světských šlechticů u sv. andělů v Praze (k. k. freiweltliches adelige Damenstift bei den heil. Engeln), jemuž vtěleno 8. srpna 1909.⁶²⁾

Sousední dům »U varhaníků«, v jehož držení bylo v XVII. st. několik umělců — varhanář, sochař — měl i v XVIII. st. přitažlivost pro drobnější umělce, stavební

findet, welche in einem Zimmer weiter auf die zweite Skarpe und abermals höher in ein zweites Zimmer führt, welche beide mit Rohrdecken und Bretterböden versehen sind.« V dalším patře jsou tři pokoje s předsíní.

⁶¹⁾ Popisný úřad, kniha č. 10. 1863—1867. 152—III—A. M. P. Herainovy výpisky. Heslo Brust.

⁶²⁾ Pozemková kniha č. 7. III. č. 157 p. 21—30.

a umělecké živnostníky. Odkazem Anny Eysové z r. 1719 připadl dům dceři její sestry Žofii Koprivkové provdané za Filipa Antonína Forstnera, tesařského mistra na Malé Straně. Když zemřela přešel dům dědictvím na něho jako manžela; hlásí se o dědictví ve svém jménu i jménem svých dětí; byli to Marie Josefa a Antonín. Po druhé se oženil s Marií Magdalenou vypůjčil si od ní 100 zl. na vyvdání své dcery a dal vtěliti 25. ledna 1740 dluh tento na svůj dům, který se označuje »in der Bruska unweit der Kays. Ziegelhütte liegend« »das sogenannte Warhanikische Haus« nebo »neben dem schwarzen Lampel« (toto jest č. 150). Již předtím se dluží a dne 17. července 1741 vtěluje se nový dluh 500 zl. zapůjčených od Josefa Löfflera, měšťanského mistra tesařského. Výsledek byl, že otec Filip Antonín i syn Antonín upadli v krídu a že při subhastaci dům jich a descendentů Marie Sophie Forstnerové prodán sub hasta 29. ledna 1744 Josefovi Löfflerovi za 1050 zl.⁶³⁾

Při vkladu do knih dne 10. prosince 1745 jest spolupodepsána Marie Magdalena ovdovělá Forstnerová (des Schreibens unkundig). Josef Jan Löffler byl synem Jana Jiřího Löfflera, rovněž tesařského mistra, a spolu s Marií Annou (sestrou svou?) označovani jsou jako »des sel. Johann Georg Löffler (Löffler) hinterbliebene Pupillen.« Zápisem mezi r. 1759 a 1761 dostávají soudní legitimaci k domu »U varhaníků«, jež prodávají 25. února 1762 Jindřichovi Elhartovi (píše se též Erhard i Ekart), měšťanu a lůžkaři pušek (Pixen-Schiftermeister) Menšího města pražského. Ani ne o deset let později získali dům v subhastaci 30. června 1770 Václav a Barbora manželé Dolejšovi za 910 zl. (Kontrakt 1. června 1771.) Václav Dolejš, krejčovský mistr, a Barbora Dolejšová, rozená Hrdličková, jsouce manželé bezdětnými, zapsali si navzájem dům 14. února 1776 (ingross. 27. března 1776.) Václav Dolejš odkázal ve svém testamentu ze dne 28. září 1787 dům ústavu chudých u sv. Tomáše (Armen-Institut bei St. Thomas), s podmínkou, že manželka bude míti jeho doživotní užívání; testament vložen do knih kšaftů 9. ledna 1793, patrně po smrti Dolejšově, odevzdání stalo se 26. srpna 1793. Dne 17. prosince 1804 vystaven úmrtní list Marie Anny Dolejšové, 68 let staré.⁶⁴⁾

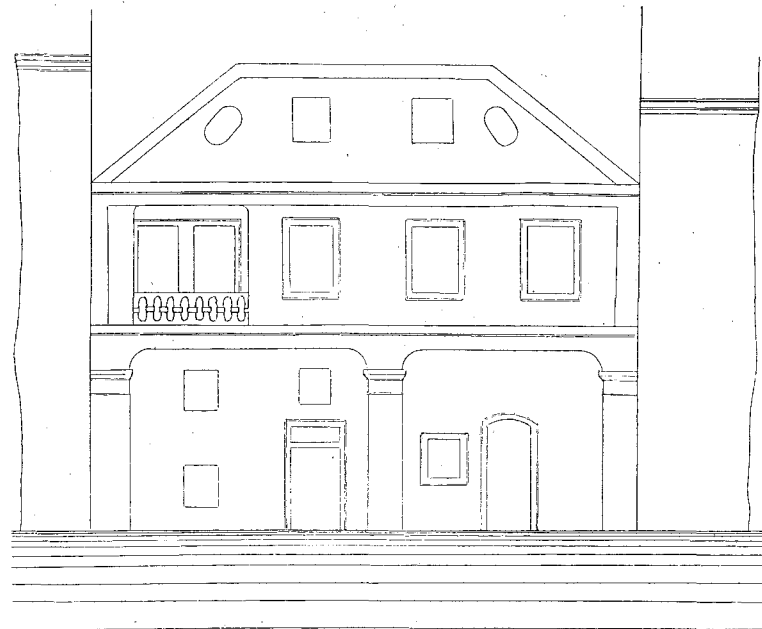
Chudinský úřad dlouho nepodržel domu, označeného tehdáž starým číslem 221, a zároveň novým č. 151, jež mu zůstalo do poslední chvíle. Odhadnut na 3500 zl. dán se svolením gubernia do licitace 18. března 1807, při níž jej získali Ondřej a Kajetána manželé Stadlerovi. Mezi svědky čteme jméno »Johann Palliard, Baumeister«, nejspíš byl dožádaným znalcem a snad odhadcem. Členové Stadlerovského rodu byli také majiteli sousedního domu »U černého beránka« č. 150 (222. st.) Jana Stadlera uvádí seznam malostranský z r. 1796 jako majitele domu č. 222 a Kajetánu Stadlerovou seznam z r. 1805.

Kajetána Stadlerová byla rozená Schmiedlová a měla dvě sestry Terezii

⁶³⁾ A. M. P. rkp. č. 4263. Grundbuch etc. vom J. 1788. No 7. F. 350, 351, 357, 375, 395.

⁶⁴⁾ A. M. P. rkp. č. 4264. Grundbuch von St. Georgen Jurisdiktion von 1744. No 8. Fol. 7, 38, 67, 118, 154, 307. Č. 4268. Testamentbuch etc. vom 1703. Kniha kšaftů práva újezdského, založená 1. 1703 dne 1. Juni No 7. Fol. 168, 196.

Preisslerovou a Johannu Petschnerovou. Kajetána po smrti manželově stala se vlastníci celého domu, jež darovací listinou z 18. března 1837 věnovala a odevzdala svým oběma sestrám, tehdá již rovněž ovdovělým.⁶⁵⁾ Dům byl o dvou poschodích, s nádvorními křídly, z nichž jedno bylo o 2, druhé o 1 poschodí;

Obr. 12.
Dům „U varhaníků“ před zbouráním r. 1840.
La maison „Ches les organistes“ avant sa démolition 1840.

vyčníval do ulice a byl na spadnutí (baufällig) (obr. č. 12). Na majitelky nastoupil stavební úřad od r. 1836 velice přísně, aby byly odstraněny závady, jež hrozily i nebezpečím požáru (Feuerbeschau 1839, 20. srpna), a když po mnohých urgencích a po lhůtě dané k tomu účelu, aby dům buď přestavěly neb prodaly, majitelky nevyhověly, neb nemohly vyhovět, byl dům »ratione publici« v dražbě proján. Zakoupil jej Jan Trmal se závazkem úplného přestavění domu. Dne 9. března 1840 předložil nový majitel plán domu spolu s plánem krovu. Komise stavební konala se v červnu 1840; zúčastnil se jí mimo majitele stavitel Peschka, tesařský mistr Jelínek, komíník Josef Demartini a okresní lékař MUDr. Novák. Městský stavební úřad nařídil, aby pavlače ve všech třech poschodích byly zřízeny na kamenných nosičích. Dne 20. června 1841 žádal Trmal magistrát o komisi, oznamuje, že dům svůj úplně přestavěl. V popisu se uvádí, že má tři poschodí, a vydání páči na 12010 zl. Stavitelem jeho byl Jan Friedrich Hysl. Když 2. února 1842 požádal Trmal u zemského gubernia, aby mu byla vrácena činžovní daň, splacená za r. 1841, ježto nový dům byl prohlášen na 8 let prostým daně, dovozoval, že dům NC. 151-III. vystavěl zcela nově od základů⁶⁶⁾ (obr. č. 13). Termíny »znovu vystavení« a »přestavění« (vom Grund auf neu aufgebaut — Umbauung) nerozlišují se v podáních této doby zcela přesně.

Dům »U varhaníků«, č. 151 měnil v XIX. stol. častěji své majitele. Podle

⁶⁵⁾ A. M. P. rkp. č. 4265 Grundbuch etc. vom. J. 1802 No 9. f. 130, 150 v; č. 4266 Grundbuch etc. Fiscalamt. F. 189, 193, 206.

⁶⁶⁾ A. M. P. stará spisovna D. 1/547 NC. 151/3.

trhové smlouvy ze dne 20. května 1846 koupili od Jana Trmalá tento dům Karel a Anna Rotky společně, každý jednu polovici. R. 1885 podle připovídací listiny ze dne 15. září 1885 byli majiteli Karel Rotky, Terezie Vošálková, Anna Wanderová, Jan Rotky a Marie Ulmannová, a ti všichni prodali dům dne 25. ledna 1886 Antonínovi Hittmannovi a Julii Hittmannové, která po smrti prvního (28. dubna 1899) se stává vlastníci i jeho poloviny. Na základě trhové smlouvy ze dne 31. července 1909 vtěleno 8. srpna 1909 majetkové právo pro c. k. dámský ústav šlechtičen u sv. andělů, který takto spojil oba domy č. 152 a 151 ve svých rukou.⁶⁷⁾

trhové smlouvy ze dne 20. května 1846 koupili od Jana Trmalá tento dům Karel a Anna Rotky společně, každý jednu polovici. R. 1885 podle připovídací listiny ze dne 15. září 1885 byli majiteli Karel Rotky, Terezie Vošálková, Anna Wanderová, Jan Rotky a Marie Ulmannová, a ti všichni prodali dům dne 25. ledna 1886 Antonínovi Hittmannovi a Julii Hittmannové, která po smrti prvního (28. dubna 1899) se stává vlastníci i jeho poloviny. Na základě trhové smlouvy ze dne 31. července 1909 vtěleno 8. srpna 1909 majetkové právo pro c. k. dámský ústav šlechtičen u sv. andělů, který takto spojil oba domy č. 152 a 151 ve svých rukou.⁶⁷⁾

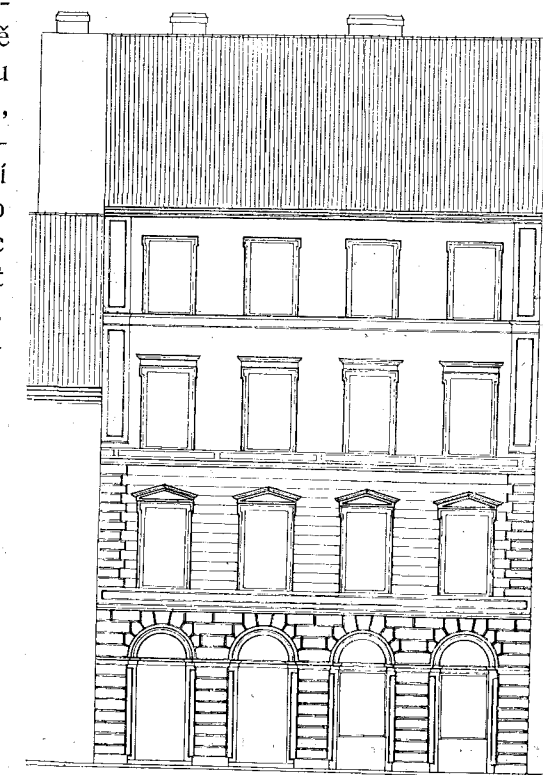
VI. Nová stavba.

Domy č. 152 a 151 nebyly ve špatném stavebním stavu, avšak zrovna dům č. 152 se svou rozsáhlou zahradou poskytoval možnost stavebně využítkovati větší plochu. (obr. č. 14.) Nové náklady a potíže způsobovala také povinnost kanalisace a jejího spojení s domy.

U domu č. 151 bylo nutnosti vyhověno. Na větší potíže narazilo se při domě č. 152. První výzva spadá k 31. srpnu r. 1904, kdy vyzývá magistrát majitele, tehda rodinu Ellenbergerů, aby byly předloženy do 3 neděl plány na zařízení kanalisace tohoto domu. Výzva tato byla opakována 26. března 1907. Věc vstoupila do nového stadia, když advokát JUDr. Siegert podáním ze dne 5. října 1907 oznámil magistrátu, že majitelé domu č. 152/III. hodlají dům svůj sbourati a znovu vystavěti, a žádal o určení stavební čáry a niveau. Tehda bylo v proudu jednání o novém plánu polohy celé Malé Strany, na němž pracoval arch. Ant. Balšánek, jenž pověřen tím úkolem na základě výsledku vypsání konkurence. Dru Siegertovi dána odpověď, že nutno vyčkati, až plán polohy pro celou Malou Stranu bude schválen (3./XII. 1907).

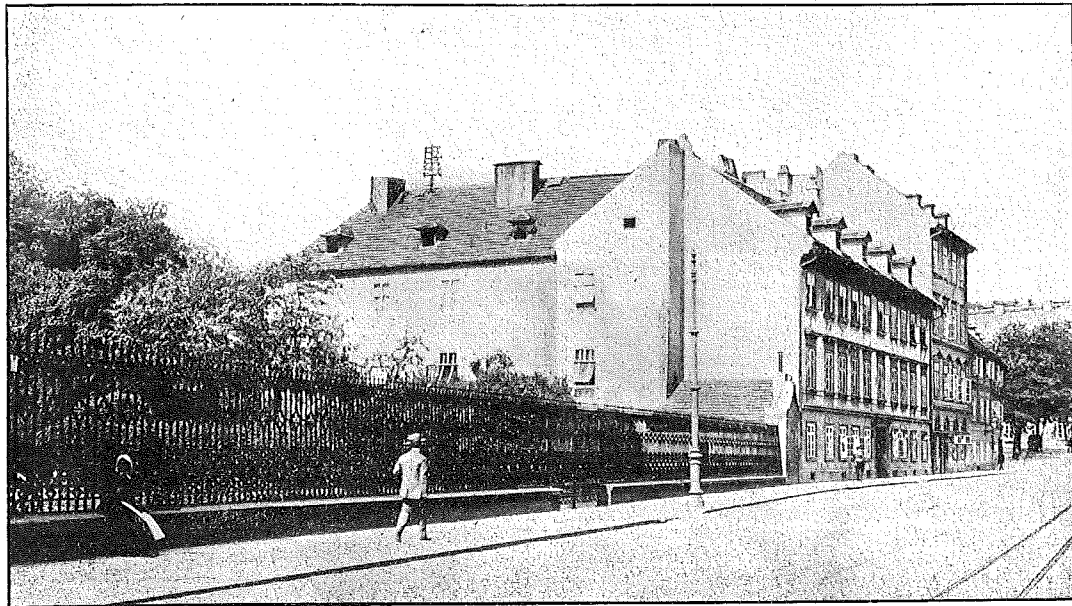
Arch. A. Balšánek, požádán magistrátem o dobrozdání v té věci, podal je 3. listopadu 1907. Jelikož obsahuje mnohé závažné úvahy, budíž dovoleno výňatky

⁶⁷⁾ Po zemková kniha č. 7. III. 151.

Obr. 13.
Plán fačády domu „U varhaníků“ z r. 1840.
Stavitel Jan Fr. Hysl.
Façade de la maison „Ches les organistes“ de 1840.
Archit. J. F. Hysl.

z něho uveřejniti: „Č. p. 152 tvoří rozsáhlý komplex mezi ul. Valdštýnskou, zahradou Fürstenberskou, starými zámeckými schody a č. p. 150 a 151. Jen malá část v ulici Valdštýnské je zastavěna domem činžovním, — kdežto větší část v dnešním stavu jest zahradou, která má tu důležitost, že tvoří se sousední zahradou Fürstenberskou jediný celek. Poněvadž ne-

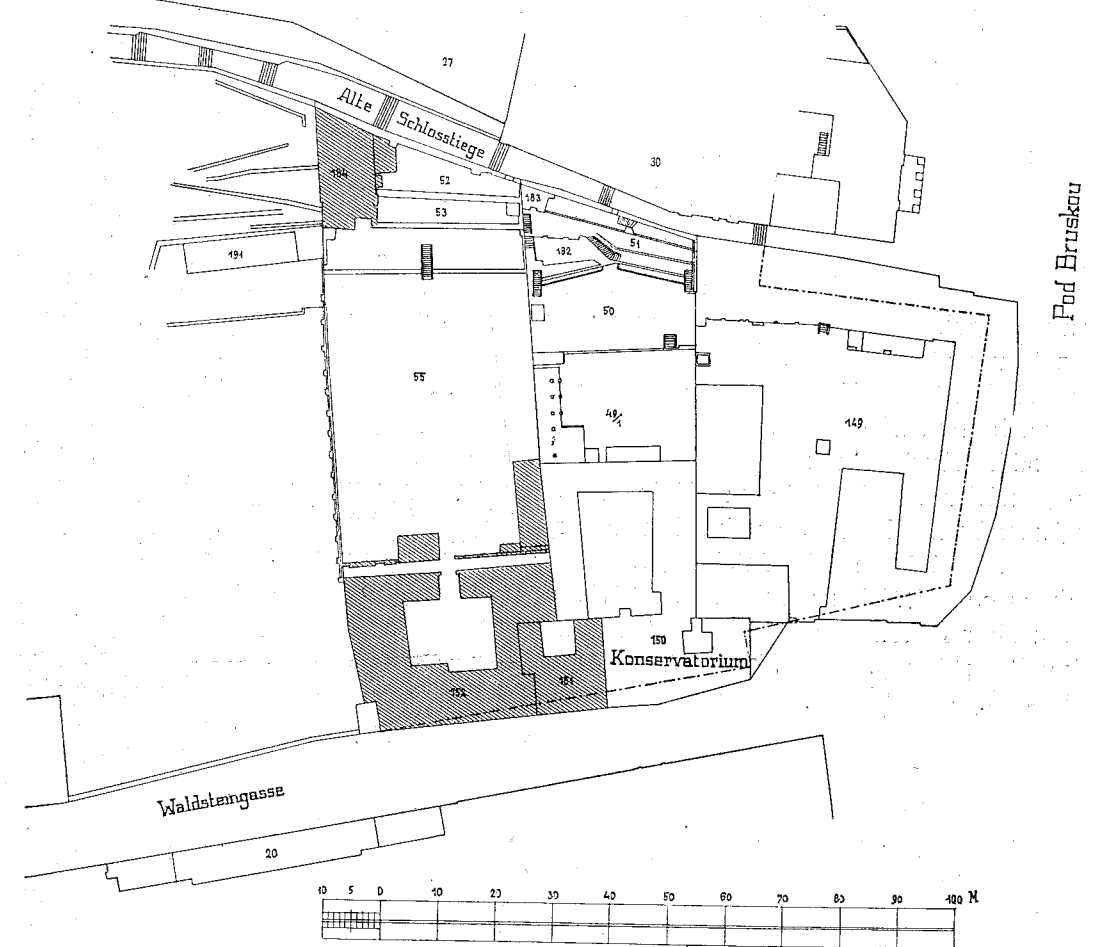

Obr. 14.
Domy č. p. 152 a 151/III ve Valdštýnské ulici před zbouráním.
Les maisons nos. 152 et 151/III dans la rue Valdstejn avant la démolition.

jedná se pouze o zastavění části k ul. Valdštýnské přilehlé, nýbrž zajisté o krajní využití celé plochy stavební v tom rozsahu, jak by připustil § 65 ř. stav., jest samozřejmé, že zastavění takové nejen zkazilo by krásný pohled z ulice Valdštýnské ke královskému hradu, ale že by zajisté vyvolalo praejudic, kterak v polohách exponovaných a esteticky důležitých stavěti se nemá“. Mimo jiné upozornil arch. Balšánek na to, že „rozdíl niveau mezi ulicí Valdštýnskou a starými zámeckými schody ve střední ose tohoto komplexu obnáší as 17'00 m a že by tudíž jakákoliv stavba při starých zámeckých schodech, při které by se připustila výška ve smyslu nynějšího řádu stavebního, pohled na tyto malebné části města najisto zkazila“. Balšánek uvádí dále, že v plánu polohy počítáno bylo se zastavěním částí domu při č. p. 152 pouze při ulici Valdštýnské, a to v dosavadní hloubce předního dvora, a dodává: „Celá ostatní část zahrady ponechává se ve stavu nynějším, rovněž i zahradní domek při starých zámeckých schodech, který sice velké umělecké ceny nemá, avšak v obrazu této části podstatnou složku tvoří“.

Zatím došlo k přepracování plánu polohy již v r. 1903 vyloženého a nový

návrh plánu polohy veřejně vyložen v městském stavebním úřadě v měsíci květnu 1908. (obr. č. 15.) Plánem tímto cítili se obmezenými majitelé paláců a domů ve Valdštýnské ulici a podali proti němu námítky, zejména Arnošt Karel hrabě Waldstein, Olga hraběnka Kolovratová, Max Egon kníže Fürstenberg a Karel

Obr. 15.
Domy č. p. 152 a 151/III a plán polohy Valdštýnské ulice.
Les maison nos. 152 et 151/III, et la situation de la rue Valdstejn.

šl. z Ellenbergrů s ostatními spolujatelé č. p. 152/III. Zejména namítáno, že nařízení zachovati jednotlivé budovy historicky a umělecky cenné není zákonem odůvodněno. Referát stavební navrhl na to, aby zachování budov těch bylo podle možnosti dosaženo, to jest »aby byly zachovány nynější čáry stavební, jak při ulici, tak vnitř skupin« a aby stalo se závazným obmezení výškové k hlavní římsce a hřebenu podle nynějšího stavu budov dosud stojících. Obšrně odůvodněný návrh přijat ve sboru obecních starších 9./XII. 1912.

Když domy č. 151 a 152 přešly v majetek ústavu světských šlechticů, podala dne 19. března 1913 představená Johanna svob. paní z Ubelli žádost za stanovení čar regulačních za účelem již dříve zamýšlené přestavby domu č. 152, k němuž nyní přidružen i dům č. 151 (U varhaníků). O věci jednala místní komise dne 9. května 1912, při níž sděleno, že jde o novou stavbu budovy pro Ústav šlechticů u sv. Andělů. Vzhledem ku plánu polohy č. 151 a 152-III, podle plánu Balšánkova z r. 1908, nekladen požadavek domy ty zachovati, stanoveny však povinnosti, pokud výšek se týče, a vysloven v souhlasu s Balšánkovým plánem polohy a jeho názory zákaz stavební na parcelách zahradních. Ale se zřetelem k proponované stavbě předložil klub Za starou Prahu podáním k radě městské ze dne 13. května 1912 návrh „ohledně postupu, jaký nutno šetřiti prve než bude dána projektantu stavební čára“. Žádalo se, aby dbáno vhodného vyřešení stavby i pro pohled s hradu směrem ke Klárovu; zadní fačady budtež také projektantem vhodně vyřešeny, rovnocenně s fačadou přední; délka fronty postranní zamýšlené novostavby nebudiž větší než u vzájemně s ní korrespondující fronty paláce fürstenberského a j. Dříve než bude povolena stavební čára, budtež žádány pohledy a perspektivy směrem s Klárova i se Zámeckých schodů. Návrh klubu Za starou Prahu zaslán c. k. centrální komisi pro péči o památky ve Vídni, která připsal ze dne 7. června 1912, městské radě zasláným, návrhy klubu co nejvřeleji doporučila.

V otázkách zásadních vyřízena žádost uvedeným již usnesením sboru obecních starších ze dne 9./XII. 1912. V příčině dalšího postupu usnesl se při tom sbor obecních starších, aby návrh na úpravu ulice Valdštýnské byl z celkového plánu polohy Malé Strany r. 1908 vyloženého vyňat a s jistými, pro domy č. 151 a 152-III. bezvýznamnými, úchytkami schválen a zemskému výboru ku potvrzení předložen. Ve své zprávě zemské správní komisi poukázal magistrát k tomu, že zamýšlená stavba Ústavu šlechticů jest příliš mohutná, že porušuje pohled shora a že jest obava, že, až místnosti nové budovy nestačí, bude se ústav domáhati dalšího rozšíření stavby na úkor zbytku zahrady.

Ústav šlechticů, nevyčkav rozhodnutí zemské správní komise, prodal domy č. p. 151 a 152-III. inženýru Jaroslavu Václavu Velflikovi a Anně Velflikové napolovic, podle smluv trhových ze dne 7. ledna 1915, vtělených do knih dne 8. února 1915. Za účelem úpravy stavebního místa provedl stavitel Velflik ještě výměnu několika parcel příslušejících k domu č. 151-III za jiné patřící k domu č. 150 (dům „U černého beránka“), jenž byl majetkem Spolku pro povznesení hudebního umění v Čechách, pražské konservatoře hudby.⁶⁸⁾ Nový majitel požádal v březnu r. 1915 magistrát za místní komisi za účelem informace pro zamýšlenou stavbu. Komisi, 19. března 1915 konané, předložil projekt, který záležel v tom, že na místě domu č. 152 a části domu č. 151 navrhován do ulice Valdštýnské dům činžovní a vzadu v hořeni části zahrady, blíže Starých zámeckých schodů, dům rodinný. Návrh ten znamenal naprostou odchylku od principu v plánu polohy

⁶⁸⁾ Pozemková kniha č. 7. III. 151.

z r. 1908 vyjádřeného a arch. A. Balšánkem zastávaného, aby totiž zahrady zde i jinde na Malé Straně se nacházející, zastavovány nebyly.

V otázce sbourání domu č. 152-III. podal při řízení konaném dne 26. května 1915 autor tohoto pojednání, tehda předseda „Městské komise pro soupis a zachování památek města Prahy“, jejíž zástupce přibírán byl ke komisím, v nichž běželo o bourání starších budov, dobrozdání, při němž rozhodujícími byly jak všeobecné principy v otázkách péče o památky tehda uznávané, tak v individuálních případech aplikované. Budiž dovoleno otisknouti z dobrozdání tohoto následující passus a návrh:

„Dům Brustův (č. 152./III.) zřízen jako panský dům o dvou poschodích; dobou i stylem je typickým reprezentantem stavitelské periody po empiru, na nějž upomínají ještě silně vyložené římsy a motiv vejcovce. Domů toho druhu jest již nemnoho. Zahrada a zahradní dům pojí se, jak již řečeno, úplně ke stylu zahrady fürstenberské“... „Jelikož jest zde úplná jednota komplexu, dotýkající se stejně Valdštýnské ulice, jako Starých zámeckých schodů a rovněž i celého sousedstva, zejména zahrady fürstenberské a hradu pražského, nutno také celou otázku posuzovati s jednotného stanoviska. Vzhledem k tomu, že dům č. 152./III. reprezentuje zdařile jednu historickou a stylovou periodu pražského stavitelství, vzdálenou více než tři dvacetiletí, že má, jak co se fačady, tak i rozvržení týče, výrazné a ladné charakteristické známky dobové, doporučuje podepsaný zástupce Městské komise pro soupis a zachování památek města Prahy, aby dům č. 152. spolu se zahradou a zahradním domem ostal v celku zachován.“⁶⁹⁾

Podle tehdejší situace nejednalo se již vlastně o otázku sbourání či zachování domu č. 152, nýbrž o věci dalšího dosahu, o sloučení č. 151 a 152 v jedno a postavení nového domu podle návrhu shora uvedeného. O tom jednáno v dalších komisích dne 4. a dne 9. srpna 1915, v nichž proti projektu činěny námitky se strany c. k. konservátorského zemského úřadu. Není možno ani účelno pouštět se do podrobností celého úředního jednání o projektu, které sledováno také s interessem ve veřejnosti, v níž vytvořily se strany pro i proti, často dosti temperamentně se potírající. Jen pro úplnost historickou zmíním se o vývoji a výsledku celé aféry a problémech, které se vyskytly.

Jeden z problémů týkal se často uvedeného principu Balšánkova, který magistrátem byl vůči projektu Ústavu šlechticů s energií zastáván. Také nyní byl sice uznáván, avšak v tomto speciálním případě „prolomen“. Ve vyřízení zemské správní komise se dne 19. července 1915 se v příčině té praví: „Jak zemská správní komise království českého, tak i c. k. místodržitelství výslovně podotýkají, že potvrzením alternativy neměl býti nijak utvořen precedenční

⁶⁹⁾ V úvodu poukázal podepsaný k tomu, že zahrada, kterou s domem č. 152 koupil r. 1791 Alexandr Donner od „pupillů fürstenberských“, bývala součástí nynější zahrady fürstenberské; ale ukázalo se následkem podrobného studia archiválního v přítomném pojednání obsaženého, že to mínění je mylné, nicméně na podstatě věci samé se tím nic nemění. Zahrada Brustová, někdy verdugovská, pak valdštejsko-fürstenberská, patřila k celému okruhu terassových zahrad pod vály hradními, počínajíc od zahrady kolovratské, nyní ledeburské, až k domu „U černého beránka“.

případ pro zastavitelnost ostatních podle plánu polohy nezastavitelných ploch.“ Druhý týkal se výšek projektovaných stavebních objektů a pohledů, jichž se mělo pozbyti a na druhé straně nabýti. Pokusy, které se děly s vytyčením výšek dopadaly příznivěji, než v dřívějším případě s projektem budovy Ústavu šlechtičen. Odbouráním tříposchodového domu č. 151 a snížením nové stavby a jeho zbytku zmizely obě vysoké zevní požární stěny, neladně působivší směrem od fürstenberské zahrady i od Klárova ústavu slepců se strany druhé. Za to postavením rodinného domu zmařen pohled na zahradní terasy a kontinuita se zahradou fürstenberskou, které zahradní domek při č. 152 nebyl nikterak na závadu, naopak ji zvyšoval a zpestřil. Proti tomuto rodinnému domu a jeho poloze směřovaly především námítky zemského úřadu konservatorského. Tlumochil je v komisi dne 9. srpna 1915 Dr. K. Guth, z jehož dobrozdání vyjímáme následující odstavce: „Hrad pražský nemá pouze významu v celkovém panoramatu s pravého břehu vltavského, v němž dominuje nad levým břehem, nýbrž má stejnou důležitost i při různých pohledech otevírajících se z jednotlivých ulic Malé Strany, při nichž vystupuje hrad, jako vyvrcholení celého města, oddělen od Malé Strany pásem zahrad na jižním úbočí. A tento vzhled hradu vyrůstajícího ze zelených strání vrchu hradního byl vždy pokládán a hájen jako nedotknutelný a důsledkem toho byl i dávno vyslovený a uznávaný požadavek nezastavitelnosti těchto zahrad malostranských. Proto i nyní nutno zásadně vysloviti se proti zastavování zahrad objekty velikých rozměrů, které by rušily souvislost zahradního prostoru jdoucího po celém jižním svahu hradním a tím znehodnocovaly i význam hradu v celkovém obrazu města.“ „Ze stejného principu vychází i nařízená regulace těchto partií, jež snažila se udržeti prostor pod hradem nezastavitelný a naopak chtěla získati ještě nové, dosud neznámé pohledy na hrad a jeho jižní úbočí a sice od paty starých zámeckých schodů. Avšak disponováním rodinného domu bezprostředně u zdi zámeckých schodů zamezují se veškeré zamýšlené výhody navržené regulace, neboť veliká plocha a hmota budovy projektované staví se přímo do osy pohledu od paty zámeckých schodů, takže odtud bude zakryt úplně pohled na Hradčany i zahradní partie úbočí hradního vrchu, takže původně zamýšlené otevření nového krásného i neobvyklého pohledu bude úplně zmařeno, čímž hrad v budoucnu bude tímto zastavením nesporně poškozen.“

Z průběhu stavebního stačí uvést hlavní data. R. 1915 21. srpna povoleno sbourání domu č. 152, a dne 2. září došlo na dům č. 151. Dne 7. prosince 1915 schváleny plány a stanovené podmínky. Majitelem stavby zůstal inženýr Václav Velflík, stavitel, projektantem byl architekt Josef Velflík, profesor průmyslové školy. A když dne 27. června 1921 oznámil stavebník, ing. Velflík, že stavbu domu obytného v ulici Valdštejské dokončil, kollaudační komise byla konána 4. července 1921 a povolení k užívání budovy dáno 21. května 1922. R. 1923 dokončen i rodinný dům a 30. července toho roku stavba schválena. Nový dům ve Valdštýnské ulici je posunut o vzdálenost 17'30 m dále od hraniční zdi zahrady fürstenberské a zaujal ještě polovinu domu „U varhaníků“.

Oba domy, č. 151, 152, jež stály v místech nového domu, byly dobrými ukázkami stavební fáse, kdy vládly ještě jisté dozvuky slohu empírového; ba domem »U varhaníků« hlásí se již v jednoduchých formách neorenaissance. Dům »U bílého beránka« ve své přední části zachoval ještě rozlohu danou mu za Schnella stavitelem Zobelem, toliko fačada pocházela již z dob Brustových, jenž přestavěl úplně křídlo situované zadem ku zahradě fürstenberské. (tab. č. XII.) Podle tehdejšího právního poměru nemohl umístiti tímto směrem okna. Směrem do ulice Valdštýnské byl to dům o dvou poschodích, dosti dlouhý, o 10 osách okenních; v přízemí byla okna jednoduchá, v místech šesté osy byl vchod s obrubami kamennými profilované; římsu nadpražní nesly po obou stranách volutové konsoly. V prvním patře byla nad okny profilovaná

Obr. 16.
Památník Kateřiny Aptové; poč. XIX st.
Monument de Catherine Apt, du début du XIXe s.

nadpraží, okna v druhém poschodí byla zcela jednoduchá. První poschodí odděleno od druhého linií silně vyložené římsy; první od druhého nikoliv. Nad druhým poschodím vyčnílá profilovaná římsa nesla střechu taškami krytou, na této bylo pět vikýřů o trojhranných štítech. Mezi dvěma rameny, která se táhla až k zahradě, byl dvůr s konírnou a kolnou. Zahrada byla hustě zarostlá, v ní se nacházel okrouhlý bassin a dva z kamene tesané stolky.⁷⁰⁾ Na útvar zahrady měla vliv doba, kdy se nacházel celý majetek v rukou valdštejských a fürstenberských, a ještě také sousedství fürstenberské zahrady samotné. Dolejší díl zahrady, z kterého zbylo

⁷⁰⁾ Viz vypisky z odhadního protokolu z r. 1843 v pozn. č. 60.

jen několik stromů, pozměněn úplně. Ze starých dob pochází zahradní domek, přiléhající ku skále a zdi zámeckých schodů, odkud také jest přístupným. (tab. č. XIII.) Od dob Brustových, kdy popsán byl v protokole z r. 1843. až po naše časy se nezměnil. Skládá se z podélné zadní budovy a výstupku. Oba přízemní vchody, z nichž jeden vede ke sklepu, druhý ob roh k točitým schodům, mají pěkné kvádrované ostění, které jest ještě renaissančního charakteru, pocházejíc buď z konce XVI. neb 1. pol. XVII. stol. (tab. č. XIV.) Téhož stáří, snad z doby ještě před Michnou, jest velká sklepní místnost v protokole Brustovském popsaná. Vchází se do ní po stupních s kamenným madlem. Jest poměrně vysoká s valeným klenutím, s lunetou nad vchodem; vede do ní jakýsi světlík. Za touto místností směrem k zámeckým schodům až ke skále jest nižší místnost tunelovitá, s valenou klenbou. Dle protokolu Brustova jest vytesána ve skále. Hoření patra v nynější podobě pocházejí z XVIII. st. Nad přední prostorou jsou dvě patra, kdežto třetí patro prostírá se dále na terase až k samé zámecké zdi. (tab. č. XIV.) Patra směrem do zahrady mají po dvou oknech; v zadní části na pravo po jednom. Do prvního poschodí vede s terasy z prava starý vchod dřevem orámovaný, profilovaný. Vchod na terassu se zámeckých schodů má kamenné ostění rovněž profilované. (tab. č. XV.) Střecha mansardová jest nyní taškami krytá.

O dolní sklepní místnosti vyslovena domněnka, že sloužila as za slevárnu zvonáře a dělolijce Jana Mikuláše Löva z Löwenberku. Ruth (Kronika 1102) se zmiňuje o něm při Valdštýnské ulici, že zde kdesi měl dům. Skutečně bylo tomu tak, avšak majetek Löwův s dílnou nenacházel se na této straně ulice Valdštýnské, nýbrž na protější v místech, kde jest nyní za konírny paláce obecní dvůr.⁷¹⁾ To by sic nevylučovalo možnost, že by si byl Löw zařídil zprvu slevárnu ve verdugovské zahradě, avšak není to pravděpodobné. Ostatně toto sklepení, podle vchodu soudě, jest starší než z doby Löwovy. Jako v jiných zahradách byl zde asi vinný lis a sklep, dům »U bílého beránka« sám byl odedávna domem šenkovním. Tím zahradní domek a jeho sklep neztrácí na svém stáří i své zajímavosti.

Nedaleko vchodu do domku nachází se památník, na jehož podstavci na šedé mramorové desce vyryto:

Dem Andenken
der
Mutter
Katharina
Apt
gewidmet.

Na podstavci stojí váza a u ní mladík v antickém rouše, opírající se pravíci o podstavec. Má krátkou tuniku, na pravém rameni spuštěnou, na levém rameni řasnatý plášť. Hlava s bujnými kučery, výraz je teskný. Pomník je proveden ve způsobu plastiků 1. poloviny XIX. st. jako byl Lederer, Prachner a j. a pochází

⁷¹⁾ V popisu Alte Possessores de Anno 1666 (A. M. P. 1.) následuje po valdštýnském paláci: Herr Nicolaus Löw, kais. Stuckgiesser, ist nur ein Garten. Později se zde uvádí »Stuckgiesserhaus«.

patrně ze zahrady domu »U černého beránka«, jehož majitelem byl za doby Schnella a Brusta rod Aptův. (obr. č. 16.)

Z vnitřní historie domu Brustova sluší uvést, že zde přebýval delší dobu umění milovný hrabě František Thun. Narozen r. 1809, byl nejstarším synem majorátního pána na Děčíně Františka Antonína Thuna. Zaujat pro výtvarná umění byl spoluzakladatelem Krasoumné jednoty a Jednoty pro dostavění chrámu sv. Víta. Staral se o reorganizaci malířské akademie i o zachování historických a uměleckých památek. Na podnět svého mladšího bratra Lva Thuna povolán byl r. 1850 do Vídně jako stálý poradce v ministerstvu kultu a vyučování pro věci umělecké. R. 1861 po propuštění bratra svého Lva z úřadu navrátíl se do Prahy. Před tím přebýval v paláci thunovském v Ostruhové ulici, avšak následkem sňatku s dívkou měšťanského rodu, Magdalenou Königovou, zbaven byl nástupnictví ve fideikomisu. Usídlil se po svém návratu z Vídně v domě Brustově, kdež setrval až do své smrti, která jej stihla r. 1870. Zde v rodinném kruhu pořádal své známé umělecké večírky, které dříve konány v paláci a jichž účastníci se přední výtvarní umělci, jmenovitě z kruhů Jednoty svatovítské se stavitelem Kranerem v čele.⁷²⁾ Tím dům Brustův nabyl jistého významu v dějinách tehdejšího umění pražského a v společenském životě uměleckém. V letech 1909 a násled. měl obydlí v domě Brustově prof. Dr. Tomáš G. Masaryk, nynější prezident republiky československé.

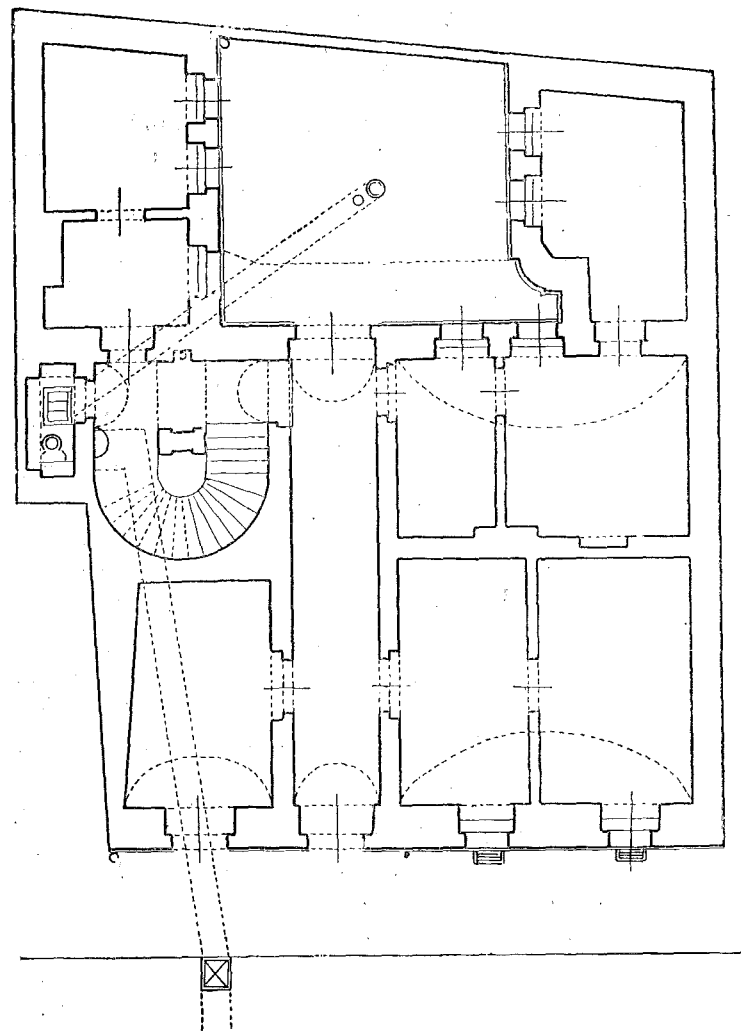
Sousední dům »U varhaníků« byl úzký dům, jenž po svém vystavení r. 1840 přesahoval své okolí. Byl nevelké hloubky s malým dvorečkem. (obr. č. 17.) Byl o třech patrech se 4 osami okenními; přízemí bylo mělce kvádrováno, okna jeho oblouková. Okna prvního poschodí měla trojboké štíty, v druhém měla nadpraží, v třetím byla jednoduchého tvaru; zdivo zakončeno bylo mohutnou vyčnělou římsou. Na původním plánu domu při komisi z 23. března 1840 podepsán jest Tredrovsky a krom majitele Trmala sousedi Antonín Schnell (č. 152) a Antonín Apt (č. 150). Na podání Trmalově ze dne 20. června 1841 jest na přiloženém plánu podepsán Johann Friedrich Hysl, Baumeister, který snad stavbu prováděl. Charakter fačady se již blíží, jak pověděno, novorenaissanci.

Sousední dům Aptův »U černého beránka« (č. 150) má velký dvůr i zahradu, prostírající se za malým dvorečkem »U varhaníků« až ke dvoru a zahradě domu »U bílého beránka«. Nyní jest část této zahrady sloučena se zahradou u domu Velflíkova.⁷³⁾ Na zahradě tohoto domu ostal státi starý zahradní dům, jenž jenom náhodou ušel zkáze. Žádáno bylo sice, aby mohl býti zbourán, avšak při všeobecném svolení k zbourání stavebních objektů ze dne 16. června 1915 domu čp. 152-III. sdčeno magistrátem, že povolení k zboření zahradního pavillonu při schodech zámeckých nabude platnosti teprve, až bude povolena novostavba rodinného domu v této zahradě. Ale když pak vlastně této novo-

⁷²⁾ Obšírný životopis jest v Riegrově Slovníku Naučném IX. 427 (podrobnější než v Ottově S. N.) — Herold. I. c. 58.

⁷³⁾ Na Langweilově modelu Prahy z r. 1826 znázorněny domy a zahrady, jak vyhlížely před přestavbou Schnellovou a Trmalovou. Dům »U bílého beránka« má do dvoru arkády.

stavbě nestál v cestě, ponechán i na dále, nicméně v případě v podobě krumpáče, visel nad jeho temenem, která nastala koncem války, mu prodloužila život. Při strátu dne 27. května 1922 navržena změna podmínky

Obr. 17.
Plán domu „U varhaníků“ (č. 151). Stavba z r. 1840.
Plan de la maison „Chez les organistes“ (no. 151), de 1840.

situačně, pohledově i umělecko-historicky má dosud spíše, že architektonické vyvinutí svahu pod Opyšem činí každý z detailů, v samém sousedství právě s největší péčí zachovávaných, dnes naprosto nepostrádatelným“. K žádosti magistrátu projednal toto přání i Památkový sbor hl. města Prahy v plenární schůzi konané dne 9. května 1923 a usnesl se po

Damoklův meč, v tomto kolaudační komisi magistrátu 7. stavebního povolení, aby domek byl ponechán na dobu 12 let jako provisorium. Při tom rozhodovaly také ohledy estetické, k nimž poukázaly jednak státní památkový úřad, jednak také kancelář presidenta republiky. Na magistrát obrátil se v té příčině také klub Za starou Prahu připsem ze dne 26. srpna 1922, v němž poukázáno k tomu, že klub již při komisi, která jednala o povolení stavby nové villy, hájil stanovisko, „aby tento domek jako součást zahrady k této ville patřící a k nádherné dispozici zahrady fürstenberské se připojující nebyl bourán, nýbrž ponechán původnímu svému užívání“. Klub žádal, aby bylo povoleno další jeho používání „ovšem ne jako provisorium, nýbrž stále...“ V témže smyslu vyslovil se i státní památkový úřad připsem ze dne 10. září, „poněvadž stavba

referátu p. mag. rady Hlubinky jednomyslně na bezpodmínečném a definitivním zachování domku jako nepostrádatelné součásti velkolepé a jedinečné architektury celého svahu pod hradem. Bylo při tom konstatováno, že domek byl majitelem bezvadně opraven. Že byl domek zajímavým objektem pohledovým, o tom svědčí pohled Morstadtův, k němuž v dobrozdání poukázáno. Na základě tohoto dobrozdání a návrhu Památkového sboru městského přijala užší správní komise městská v sedění dne 1. června 1923 návrh na definitivní zachování domku. V kolaudačním výměru pro celou novostavbu ze dne 30. června 1923 od podmínky požadující zbourání domku úplně upuštěno *)

Tak alespoň tato jedna otázka, týkající se součástky zahrady »U bílého beránka«, skončila k všeobecné spokojenosti. Vzpomínka na přestálé kontroverze a konflikty zjitřila se však znova, když nedávno zbouráno tak zv. monturní stavení, které stálo v místech někdejší vápenice, pak královské a konečně císařské cihelny. Starý kronikář Hájek by se podivil, kdyby spatřil, co se stalo z jeho mytického Líbce, i co se stalo z těch míst, jak je znal za své paměti, z domu pana sudího, Jindřicha Berky, jemu tak nakloněného, z těch vápenicových pustin a několika štěpic a vinic, ležících na právu svatojiřském. A pro nás, postavíme-li se nedaleko bývalého tajflovského, pak verdugovského domu, odhalila se na čas clona, avšak naše oko nemá volnou pouť po památných budovách hradu pražského a po stráních a terasách zámeckého svahu. Stojí mu v cestě massiv »rodinného domu«, tak nečekaně silný a rozlehlý. Kam a až pokud spustí se zase nová záclona, nad tímto pohledem novými stavbami, jež projektovány budou v těchto místech?

RÉSUMÉ.

La maison »à l'agneau blanc« au Petit-Côté de Prague et les maisons avoisinantes.

En 1915, on a démolí deux maisons de la rue Valdštýn (Wallenstein) au Petit-Côté de Prague à savoir la maison »à l'agneau blanc« (III-152) et celle dénommée »chez les Organistes« (III-151), pour faire place à une nouvelle construction. — Les parages situés au pied de la colline du Château de Prague, à gauche de la rue Valdštýn, s'appellent de date immémoriale »Sur le sable«, à cause des alluvions sableuses apportées par la rivière. Dès le XIVe siècle, le Petit-Côté se terminait ici par une porte qui empêchait l'agrandissement de la ville. En 1588, on la démolit et on en éleva une nouvelle dite »Pod Bruskou«, d'après un ruisseau nommé Brusnice. A proximité de ce ruisseau, il y avait un chaufour (cimentiburna), mentionné par Venceslas Hájek de Libočan dans sa Chronique tchèque de 1541. Ce chroniqueur mentionne en même temps, en cet endroit, la maison du juge supérieur du royaume de Bohême, Henri Berka de Dubá (le palais Fürstenberg actuel, III-153). Le successeur d'Henri, Zdislav Berka, légua la maison à Jean Bořita de Martinic, mari d'Isant Berka. En 1580, la maison appartient au petit-fils d'Henri Berka, Venceslas qui, la même année, acheta la maison voisine de Catherine de Labouň, avec le jardin et de plus, un lot de terre. Le nom de Venceslas B. et le millésime 1580 sont encore inscrits sur une pierre au-dessus de l'entrée de la petite cour du palais Fürstenberg; il y a là également les armes de Berka. L'héritier de Venceslas fut son fils,

*) Fotografie poskytly stavební referát, archiv m. Prahy, museum m. Prahy a firmy J. Štenc, Z. Reach a Voita.

alors mineur, Léon Burian Berka. Dans le voisinage, sur l'emplacement du palais Kolovrat actue. (III-154), il y avait la grande maison de Guillaume de Lobkovic, celle de Gaspard Pflug et la maison de Christophe Švec, achetée, en 1601, par Guillaume de Lobkovic.

Ce dernier, ayant pris parti pour Frédéric le Palatin, fut emprisonné après la bataille de la Montagne-Blanche et ses biens furent saisis. La grande maison du Petit-Côté fut cédée en 1621 à Léon Burian Berka de Dubá, l'ancienne maison de Švec au monastère de Saint-Georges, qui la vendit, en 1623, au même Léon Burian Berka, lequel se trouva ainsi en possession de l'ensemble. Après sa mort, en 1625, sa femme, Françoise Hippolyte de Fürstenberg, hérita des maisons pragoises des Berka. Elle mourut en 1644, mais son fils décéda aussi la même année. Les maisons de Prague échurent donc au frère cadet de Léon, Ladislav. Avec celui-ci, la branche rychmbourgeoise des Berka s'éteignit en 1650; un long procès s'ensuivit. Auparavant, les anciennes maisons de Guillaume de Lobkovic étaient à la mère de Léon Burian, Marguerite née Trčka; c'est pourquoi on les nomma, ensuite, les maisons Trčka. Comme plus tard une Isabelle-Marie Trčka épousa Jean-Sigismond-Frédéric de Götz, fils du général Hans Götz, ces maisons furent appelées, durant une certaine période, les maisons Götz. Dans leur voisinage, la maison III-158, après avoir appartenu à Linhart Colonna de Fels, mort en 1620 des suites d'une blessure reçue à la bataille de la Montagne-Blanche, fut acquise, après la confiscation, par Wolf-Guillaume de Lamingen. Le mariage de Marie-Marguerite de Lamingen avec Henri-Frédéric-Hroznata de Guttenštejn fit de la maison Lamingen la propriété des Guttenštejn.

Près de »l'ancien escalier du Château«, entre le chaufour »sur le sable« et le »Jardin de Saint-Venceslas«, Paul Michna de Vacínov, le fameux banquier et fournisseur de l'armée de Ferdinand II, était propriétaire d'une maison assez grande, appelée plus tard »à l'agneau blanc« (No 152); d'une autre maison, petite, du vignoble de St. Venceslas, et dès 1621, de la maison des Teufel Ceilberg. En 1627, don Guillaume Verdugo acheta toutes ces maisons. Il était conseiller de guerre du roi d'Espagne et gouverneur de la ville de Geldern, aux Pays-Bas. Mais la famille Verdugo s'endetta et, bientôt, le successeur de don Guillaume, don Ferdinand Jean Verdugo, dut vendre à l'encan les deux maisons du Petit Côté de Prague. On continue de nommer la maison Teufel (III — 147) »chez les Verdugos«. La maison voisine, dite plus tard »u varhaníkú« (chez les organistes), fut achetée en 1621 par le prêtre Adam Štěpanovský et, après sa mort, le monastère de St. Georges la vendit à Jean Žatecký. En 1674 elle fut acquise par Lucas Michael, facteur d'orgues (Orgelmacher).

Revenons à la maison Guttenštejn. En 1709, Venceslas Hroznata de Guttenštejn la vendit à Jean-Joseph, comte de Valdštejn (Wallenstein). Ce Valdštejn acheta en 1721 la maison située vis-à-vis, »à l'agneau blanc«. Il mourut en 1731 et légua tous ses biens à sa fille Marie-Anne, femme de Joseph-Guillaume, prince de Fürstenberg. Marie-Anne en fit un majorat spécial pour son second fils, Charles Egon, tandis que l'aîné, Joseph Venceslas, succédait aux pays princiers en Souabe. Charles-Egon aimait les sciences et sa maison du Petit-Côté de Prague abritait, outre une bibliothèque, des collections nombreuses. Il acquit la maison voisine, dite »chez les trois paysans« (No 159). Après sa mort, en 1787, son fils aîné, Philippe-Marie-Joseph, reçut le fidéicommis tchèque. Après la mort de ce dernier, les tuteurs de ses enfants vendirent la maison »à l'agneau blanc« au bourgeois Alex. Donner, en 1791, tandis que l'ancienne maison Guttenštejn restait, avec le fidéicommis tchèque, la propriété de Charles-Gabriel de Fürstenberg. Mais il mourut jeune, en 1801, et son cousin, Charles-Egon (II), fils du second fils de Charles-Egon Ier, hérita tous ses biens. En 1804 l'année de l'extinction de la primogéniture des Fürstenberg dans l'Empire, Charles-Egon II reçut encore les biens allemands.

Dans le voisinage, la maison Götz fut donnée par la dernière des Trčka, Isabelle, veuve de Jean-Sigismond de Götz, à son petit-fils, Jean-Maximilien de Götz. Elle mourut en 1702. Grâce à un mariage, la maison devint la propriété des Schafgotsch. Marie-Barbe de Schafgotsch, femme de Hermann-Jacques, comte de Černín, transforma les trois anciennes maisons en un palais — c'est le palais actuel — et fit arranger le jardin attenant (v. le blason d'alliance des Černín et des Schafgotsch sur la loggia de ce jardin). On cite Jean-Ignace Palliardi comme l'architecte du palais, mais le style de l'édifice est plus ancien.

Un peu plus tôt, Venceslas-Casimir, comte Netolický, avait transformé, lui aussi, les trois maisons Berka en un seul palais. Par le mariage de son fils, la maison devint la propriété des Breda. Ceux-ci durent la vendre à Jaques Tcherni d'Edelmuth. Après la mort de ce dernier, Charles-Egon (II) de Fürstenberg acheta la maison. Il était déjà propriétaire du palais Fürstenberg (No 153) et de l'ancien palais Guttenštejn (No 158 et 159). Il mourut en 1854; les biens tchèques devinrent la propriété de son fils Maximilien-Egon, les biens allemands, de Charles-Egon (III). Maximilien-Egon acheta à partir de 1861 quelques petites maisons et jardins dans le voisinage, la maison No 155, celles »aux trois plumes« et »à l'aigle noir«, qu'il fit démolir, pour ouvrir l'ancienne impasse. En 1881, il vendit l'ancienne maison Guttenštejn (No 156) à Edouard, comte de Palfy. En 1882, cette maison fut vendue à l'État pour recevoir les archives du gouvernement de Bohême. Depuis 1919, ce sont les archives du ministère de l'Intérieur. La maison voisine, ancienne maison Götz (154), fut acquise en 1867 pour Gertrude, princesse de Hannau, femme de l'électeur dépossédé de Hessen-Cassel, Guillaume Ier. Ce palais, dit de Hannau, fut acheté en 1886 par le comte Zdeněk de Kolovrat, dont les héritiers l'ont vendu, en 1920, à la République Tchécoslovaque. Près du palais Fürstenberg, une série de terrasses, de pavillons et de kiosques constituent le fameux Jardin Fürstenberg.

La maison »à l'agneau blanc« devint la propriété d'André Schnell, en 1823, du maître charpentier Charles Brust, en 1841. Celui-ci rebâtit et agrandit la maison, comme cela fit déjà André Schnell, en la faisant rebâtir par l'architecte Jean Clément Zobel (1824 — 1825). En 1876, son fils, l'architecte Charles Brust l'acquit par héritage. Les héritiers de ce dernier vendirent la maison à l'Institut des dames nobles aux Saints-Anges de Prague (Freiweltliches adelige Damenstift bei den heil. Engeln).

La maison voisine »U varhaníkú« eut aussi beaucoup de propriétaires. En 1840 Jean Trmal l'acheta, à charge pour lui de faire rebâtir la maison qui menaçait ruine. De 1840 à 1841, il fit en effet construire par l'architecte Hyzl une maison à trois étages et il la vendit, en 1841, à Charles Rotky, dont les héritiers la vendirent eux aussi, en 1909, à l'Institut des dames nobles.

L'Institut projeta, en 1912, de bâtir un grand édifice sur l'emplacement des maisons 151 et 152. Mais comme la construction projetée était trop haute et trop grande, on ajourna l'autorisation, de sorte que l'Institut préféra vendre les deux maisons à l'architecte Jaroslav V. Welflík, qui acquit encore quelques parcelles de terrain dans le voisinage et qui projeta d'y construire un immeuble de rapport, dont la hauteur correspondrait à celle du palais Fürstenberg, ainsi qu'une maison privée, plus près du mur de »l'escalier du Château.« En 1915, les maisons No 151 et 152 furent démolies; en 1921 on termina la construction de l'immeuble de rapport et en 1923 celle de la maison privée.

Les maisons démolies étaient de bons spécimens de l'architecture pragoise du milieu du XIXe siècle, teintée encore légèrement de style Empire. La maison Brust avait le caractère d'un hôtel de gentilhomme et son jardin en terrasses était en accord avec le caractère du Jardin Fürstenberg.

Un reste intéressant des temps anciens est la petite maison à trois étages sise dans le jardin. Au rez-de-chaussée, qui a des portes Renaissance, il y a une vaste et profonde cave, taillée en partie dans le roc. Les entrées sont de la fin du XVe s., les étages ont un arrangement du XVIIIe siècle

DROBNÉ ČLÁNKY A ZPRÁVY.

*Posudky o domě čp. 125-III, zbo-
řeném r. 1917.*

V místech, kde stál dům čp. 125 na Malé Straně, byla v době po válkách husitských větší zahrada, která v letech 70tých 15. století náležela zlatníku Staňkovi, jinak neznámému, a odtud podržela jeho jméno. Tu zahradu koupil r. 1528 za 70 kop gr. čes. Jan Karban od Matky Boží Sněžné, a to od Jana od Zlaté mříže, plnomocníka Staňkova. Roku 1539 prodal Karban zahradu za 60 kop Apoleně z Jenštejna a ta r. 1544 postoupila ji trhem Jiřímu Dešenskému z Dešenic za 100 kop gr. čes. Kdežto prve se připomínalo, že zahrada leží na ostrově, v poslední smlouvě nemluví se už nic o ostrově a praví se toliko, že zahrada jest »ležící Na píscích za přívozem mezi zahradami Dešenských oboustranně«—je patrno, že Dešenští měli tu i sousední zahrady. Od poručníků dětí Václava Dešenského koupil pak Jan Kolský z Kolovsi, místosudí království českého, celý komplex zahrad i s domem, který tu stál, »u přívozu pod hradem pražským, jinak pod Bruskou u samé řeky Vltavy, kterýžto dům a zahrada jdouce od přívozu Starého města po levé straně leží.« A tomuto Janovi Kolskému daroval král Ferdinand I. r. 1549 všechnu osadu sv. Petra v Rybářích i s kostelíkem (jenž stál na místě části domu čp. 117-III. v rohu uličky

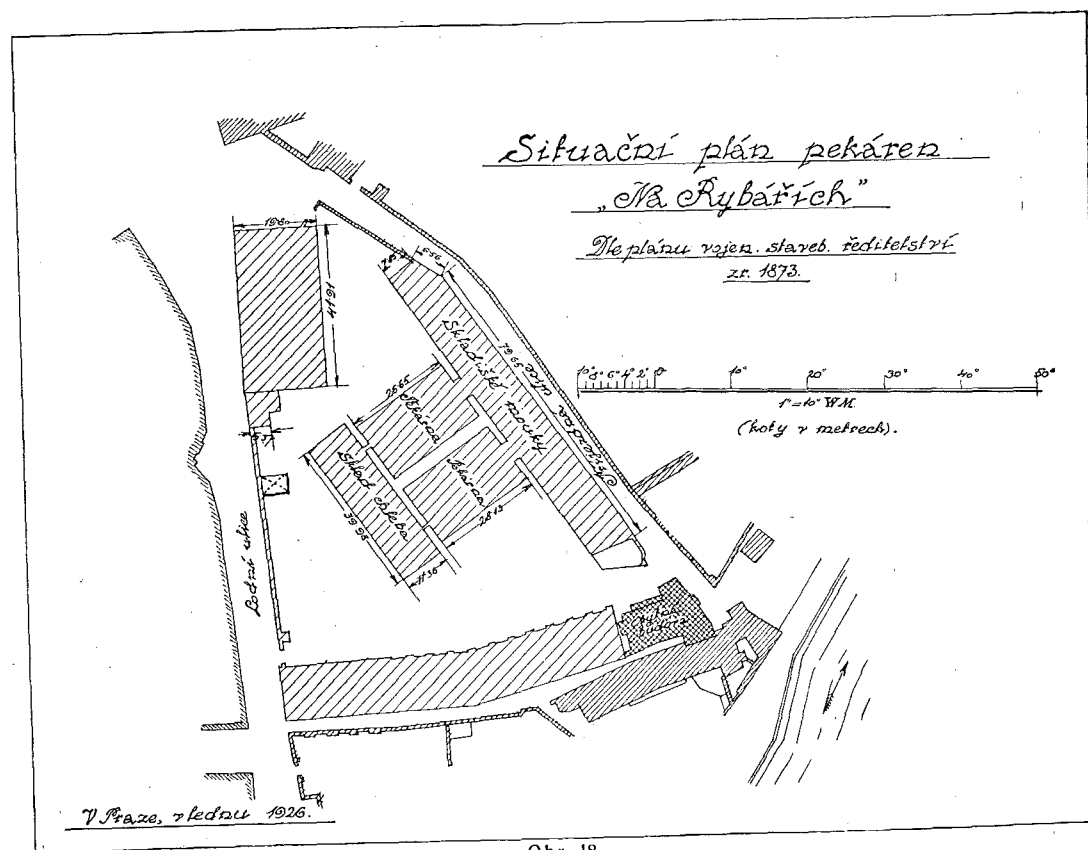
a od r. 1273 je připomínán) i s podacím jeho, a při tom ten statek jest určen jako »dva domy a zahrady při nich, ležící po obou stranách u přívozu pod hradem pražským, jinak pod Bruskou, u samé řeky Vltavy, jedna jdouc od přívozu po levé straně a druhá naproti ní po pravé straně ležící.« Kolský potom dal vystavěti dům »na krchovní zdi přes uličku jako místo fary.«

Poručníci statku Jana Kolského prodali dům v Rybářích se zahradami r. 1552 za 350 kop čes. Petrovi Chotkovi z Vojnína, král. prokuratorovi, ten r. 1558 za 400 kop Václavu Podhradskému z Vlčí hory, ten zase ještě téhož roku za 500 kop Zdislavu Zvířetickému z Vartmberka a na Čestíně kostele. Zdislav Zvířetický zapsal ten majetek r. 1559 v dluhu 350 kop Hartvíkovi Žehušickému z Nestajova a na Svojanově, kterýž pohledávku postoupil apelačnímu radovi Kryštofovi Černhouzovi z Černhouzu, a získal zpět r. 1567. V dluhu takto zapsaný statek nabyla Bohunka Žehušická z Nestajova a po ní bratři Jan, Vilém Hendrych a Ludvík Bezdružičtí z Kolovrat. Poslední z nich postoupil zápisné své zboží »dům a zahrady při něm u přívozu pod hradem pražským, jinak pod Bruskou u samé řeky Vltavy, kterýžto dům a zahrady jdouce od přívozu po levé straně leží, též také proti té zahradě s kostelíkem založení sv. Petra s jeho krchovem« r. 1615 Theobaldovi Švi-

hovskému z Ryzmberka a Švihova. Tomu pro účast v povstání proti Ferdinandovi II. bylo jmění konfiskováno; mimo panství horažďovické ztratil i dům se zahradou Na písku se hřbitovem i podacím kostelíka. Vše bylo odhadnuto r. 1622 v 3000 kop míš. a darováno jezuitské koleji u sv. Václava v Starém městě pražském. Jesuité opravili kostel i hřbitov a v kostele konali služby boží. Po zrušení semináře sv. Václava byl i kostel sv. Petra zrušen a prodán za 764 zl. a dům čp. 125-III., skládající se tehdy ze dvou samostatných objektů (č. 246 a 248-III.), byl proměněn za vojen. hospodářské skladiště.

Plán osady sv. Petra v Rybářích zemského měřiče Samuela Globice z r. 1678 vysvětluje situaci domu čp. 125-III. Byl to

dům, jehož poloha od r. 1549 je určována označením »u přívozu pod hradem pražským, jdouc od přívozu po levé straně.« Byl to dům podle všeho panský, někdy v 2. polovině 16. století upravený; dům farní, za nějž v literatuře byl pokládán, ležel jinde, »při krchovní zdi přes uličku,« a hřbitov byl rozložen při kostele, jenž zabíral část městiště domu nyní čp. 117-III. K domu panskému příslušel přístavek překlenutý přes uličku a byl s ním nerozdílnou součástí. Podle plánu z r. 1678 má dům podobu dvoru se staveními na třech stranách spojenými v podobu podkovy, kdežto na čtvrté straně podle ulice od přívozu k Brusce byla zeď s vraty. Podle Hegrova plánu z r. 1791 byly odbourány část průčelná a levé křídlo

Obr. 18.
Plan des boulangeries militaires „Na Rybářích“ No. 125-III.

a zůstalo jen pravé křídlo podle Pavelské uličky. (Srv. Teige, Osada sv. Petra v Rybářích na Menším městě pražském v Časop. Společ. přátel starož. čes. roč. XII. a XIII. 1904 a 1905. Viz i tab. č. X.) V. V.

Dům čp. 125-III. před zbořením skládal se z traktu do ulice »U železné lávky« s brankou vedoucí do Pavelské uličky, k němuž se připojoval kolmo na něj trakt na severní straně ulice Pavelské stojící. Oba trakty byly dvoupatrové a do 1. patra vedlo ze dvora otevřené jednoramenné schodiště. V přízemí velkou část půdorysu zaujímala velká síň—na způsob mázhauzu—sklenutá křížovými klenbami, z nichž klenba v jihozápadním rohu byla později zesílena z konstruktivních důvodů pasy, sbíhajícími se ve středu do 8hranného kamenného sloupu a na zdech do opukových klenebních patek lednoduše profilovaných. Část tato byla nejstarší částí budovy a patřila k umělecko-historicky nejvýznačnějším profaním budovám pražským. I. a II. patro vždy o několika obývacích místnostech bylo spojeno schodištěm s podestami sklenutými křížovými renaissančními klenbami. Ostění dveří byla dřevěná a profilovaná, síň před schodištěm měla dřevěný záklopový strop. Zevně byla budova do ulice U železné lávky opřena škarpovými opěráky. Všechny fačady jevíly stopy sgrafitovaného kvádrování, a to dvojího. Spodní, starší bylo namalováno rovnou na zdi bílou barvou, kdežto svrchní, provedené bohatěji bylo škrábáno do omítky. Spodní bylo patrně ještě z první poloviny 16. století, druhé pocházelo až z doby kolem r. 1600. Tato výzdoba, jakož i spojení zdíva obou traktů v rohu nad vnějším schodištěm ve dvoře ukazovalo, že trakt v Pavelské ulici aspoň v II. patře byl přistavěn k traktu již stojícímu do ulice U železné lávky. Okna na domě nasvědčovala většinou tvarům pozdně renaissančním, vyjímajíc

okna nad brankou do Pavelské ulice, z nichž horní, zazděné, projevovalo v profilaci kamenných ovrub ještě tradici gotických forem. Podobně tomu bylo i při okně, jež bylo odkryto v I. patře na jižní straně tohoto traktu, na jehož omítce provedená sgrafita dosvědčovala, že dům čp. 125-III. stál zcela samostatně, kdežto dům čp. 126-III. byl k němu přistavěn teprve v 1. polovině 19. stol. K. G.

Dodávání vody obci pražskou do Valdštejnského paláce.

Obec pražská ještě dnes dodává vodu do Valdštejnského paláce čp. 17-III. bezplatně a bez odměrování. Tato povinnost se opírá o smlouvu, kterou 26. května 1629 uzavřel budovatel paláce Albrecht z Valdštejna s obcí Menšího města pražského. Podle ní Albrecht z Valdštejna, aby mohl získati pro svůj dům vodu z obecní vodárny, která nebyla zařízena pro spotřebu tak velikou, jak žádal palác s rozsáhlou zahradou, složil k rukám purkmistra a rady malostranské peníz 1800 zl. rýn. na opatření druhého stroje do vodárny a k zavedení potrubí. Za to obec Menšího města pražského vzala na sebe závazek, že vodu co nejrychleji zavede a pustí do domu a vždycky jej v dostatečné míře bude opatřovati, majíc právo, aby přebytečnou vodu hnanou oním strojem pouštíla kamkoliv pod plat ve prospěch obecních důchodů. Pro případ, že by malostranská obec smlouvě nedostála, byla vložena podmínka, že Albrecht z Valdštejna a držitelé domu vůbec mohou jmenovanou sumu vypověděti a požadovati vyplacení její do půl roku v hotovosti. Tato smlouva byla vložena do městských knih. (rkp. arch. m. Prahy č. 2216 fol. J 17' a pověřené opisy ve sbírce listin I.—2584.) V. V.

Z historie domu čp. 183-III. (německého vyslanectví).

Kde stojí nyní dům čp. 183-III. německého vyslanectví »vedle stupňů ke hradu pražskému«, stál podle zachovaných zpráv v 2. polovině 14. století dům pana Beneše z Kravař. Tento dům nedlouho před r. 1370 koupil biskup Petr Litomyšlský pro sebe a své nástupce, a tehdy se poznává, že při něm byla kaple sv. Kříže, ve které poustevníci sv. Augustina a kláštera sv. Tomáše na Malé Straně vykonávali pravidelné služby boží (Tomek, Dějepis města Prahy II. 2. vyd. str. 123). V bojích, které propukly v Praze po smrti krále Václava, byla zapálena Malá Strana, že skoro úplně lehla popelem a městská obec přestala existovat. Tehdy byl zničen i dům biskupa litomyšlského a zůstával v sutinách, až se po husitských válkách město začalo znenáhla vzpamatovávat. Ale k obnovení města v plném rozsahu došlo teprve v čas panování krále Vladislava Jagelovce. A tehdy král také městiště biskupského domu daroval nejvyššímu svému kancléři Janu z Šelnberka (kolem r. 1485) a ten dům znovu vystavěl. Pro úřad majetníkův říkalo se domu dům kancléřův anebo i královská kancelář (Tomek Dějepis VIII. str. 43 a Archiv český VI. str. 575.) Ale Jan ze Šelnberka současně s tímto domem získal i jiný dům, níže pod dřívějším ležící, a dostalo se mu stejně královského zápisu na něj. Tento druhý dům ležel také na ploše nynějšího domu čp. 183-III., a třeba dlouho byly oba tyto domy sjednoceny v ruku týchž držitelů, přece velmi pozdě došlo k jejich trvalému sloučení, že dohromady daly jediný dům.

Po smrti Jana ze Šelnberka a z Kosti oba domy, »dům někdy biskupa litomyšlského pod Kavčí horou (sub monte picarum) — tak se říkalo strání zámecké hory — mezi

stezkou a stupni kamennými, kudy se na hrad pražský jde, pod valy ležící s viničkou a zahrádkou,« i ten druhý dům vedle něho níže položený, přešly na Jaroslava z Šelnberka, syna Janova, jenž byl pán znamenitý, i první jeho manželky Johanky ze Stráže († 18. února 1495.) Stalo se to r. 1508, kdy Jan z Šelnberka zemřel, zanechav bohaté statky synům Jiřímu, Jaroslavu i Jindřichu a dcerám Veronice, Kateřině a Magdaleně, a Jaroslav, jenž právě tak jako jeho otec v letech 1515—1549 působil jako nejvyšší komorník království českého, držel pak oba domy malostranské až do své smrti 14. března 1556. Tehdy domy tyto přešly na jeho syna Zikmunda, a když zemřel asi r. 1581, na jeho bratra Jana, který se stal královským radou a zemským soudcem. Ale ač byl dvakrát ženat s Bohunkou ze Švihovska a s Lukrecií z Jandorfu, nezanechal potomků, právě tak, jako už před tím všichni jeho bratři Petr Zikmund, Jiří a Albrecht (Desky zem. kvatern trhový blanekytný z let 1580-3 lit. G. 14). A tak po smrti Jana z Šelnberka 12. října 1597 oba domy vedle jiného statku dostaly se nápadem Janu Rudolfovi a Kryštofovi Vladislavovi, strýcům vlastním Trčkům z Lípy. Ale ti jich nepodrželi, nýbrž zanedlouho postoupili Marketě Berkové z Lípy, stejně své a manželce Václava nejstaršího Berky z Dubé a Lípy. Tito manželé učinili mezi sebou smlouvu, a jí dům někdy biskupa litomyšlského ujal Václav nejstarší Berka z Dubé, jenž obdržel na něj list císaře Rudolfa II. r. 1598. Tím listem dům duchovní a zápisný byl prohlášen svobodným a dědičným a o tom se stal vklad do desk zemských (kvatern trhový plavý od r. 1597-9 č. 128 lit. K 23.). Ale za rok r. 1599 Václav Berka z Dubé, Lípy a na Rychenburce postoupil dům zase zpět manželce a ta jej prodala. Kupující byla Eliška Hofmanová

roz. purkrabinka z Donína, na Skašově a Rohozci (desky zem., kv. trh. popelavý z r. 1599-1600 č. 129 lit. C 24) a ta dům »Šelnberský« r. 1606 postoupila svému manželu Ferdinandovi Hofmanovi z Grynpiглу a z Střechova, dědičnému hofmistru v knížectví štýrském a dědičnému maršálku v arcikníž. rakouském, cí. radě a presidentu dvorské komory (Desky zem. kv. trh. nebeské barvy z r. 1606-8 č. 133 lit. F. 29). Ale paní přečkala svého muže a provdala se znovu za Jana z Černhouzu a z Polkenheimu na Mitvaldč, Šimfeldč a Vlčkovcích, cí. vojenského radu, mundšenk a nařízeného nejvyššího, a jemu r. 1609 postoupila dům »Šelnberský.«

Zatím druhý dům vedle ležící (také na ploše domu čp. 183-III.) přinesla podle všeho Anna Marie Berkovna z Dubé věnem Rudolfovi Zejdlicovi z Šenfeldu, který jej držel až do náhlé své smrti v Chocni 28. září 1622. Byl to pán oddaný věci českých stavů a zúčastnil se povstání proti Matyášovi a Ferdinandovi II. Zprvu sice v čas vzpoury byl v Paříži, ale odtud listy stavům jejich počínání schvaloval a navrátil se z Francie r. 1620 do Čech, ve vojsku stavovském za hejtmana sloužil a na svém zámku v Polné králi Fridrichovi Falckému 1. února 1620 pohostění připravil. Proto všechny jeho statky již r. 1622 byly od královské koruny v pokutě zkonfiskovány, ač odsouzení bylo provedeno až po smrti Zejdlicově r. 1623 konfiskační komisí, znějící na ztrátu dvou třetin jmění. V pokutu, která byla potvrzena i zvláštní komisí r. 1625, když se sestry odsouzeného a dědičky domáhaly revise, vedle statku Polné, Chocně a Borovnice propadl i dům »U zlatého kapra« řečený v Menším městě pražském u zámeckých schodů ležící a deskami zemskými se řídící. Ten byl r. 1622 odhadnut za 6500 kop miš. a dne 20. února 1623 byl

od knížete Karla z Lichtnštejna postoupen hraběti Zdeňkovi z Kolovrat za 2000 kop miš., půjčených na válečné potřeby. Hrabě Kolovrat za čas nabytý dům vzdal Janu Putzovi z Adlersthurmu a jemu byl učiněn vklad na dům do desk zemských r. 1652 (Bílek, Dějiny konfiskací v Čechách II. str. 932 a Desky zem. větší kv. trh. stříbrný III. 1650-6 č. 151 lit. R 16.). Jan Putz byl radou dvorské komory, a tento pár je původcem, že obojí dům na ploše domu čp. 183-III. byl zase sjednocen a na trvalo v celek uveden. Trhovou smlouvou ze 16. března 1696 Jan Ignác sv. p. Putz z Adlersthurmu, pán na Mimoní, Podsebicích a Dransendorfu, přisedící soudu komorního a lenního, koupil sousední dům od Jana Františka v. Brahier, komorního rady, za 21.000 zl. rýn. Ten dům někdy litomyšlského biskupa a pak Šelnberským zvaný připadl totiž po smrti Jana z Černhouzu na syna jeho Jana Fridricha Františka a jeho poručník David Hendrych sv. p. z Černhouzu a Polnhaimu na Libni, Grabštejně, Mitvaldč a Šenfeldu r. 1626 prodal jej Justovi Stroperiovi, filosofie a medicíny doktoru a nařízenému pensionariovi v král. českém, a to za 3750 zl. r. (Desky zem. vět. kv. nový proměnné barvy pro cizozemce 1622-6 č. 153 lit. M 13.) Tento pán měl za manželku Marii Zuzanu roz. Iglovou z Waltersturma, která jej přečkala a znovu se provdala za Adama Smislovského z Radvanova. Než i ten zemřel dříve nežli ona, a vdova sama pamatujíc na konec života, poslední vůlí z 15. května 1668 odkázala statek svůj i dům klášteru Karmelitánů u P. Marii Vítězné na Malé Straně. (Desky zem. větší kv. trh. olivový kšaftů VII. 1677-82 č. 266 lit. E 17). Ale klášter, jemuž byl »an der Schlossstiegen gelegenes Smislowskisch genandtes Haus« vložen do desk 17. ledna 1679, neponechal si ho ve vlastnictví, nýbrž 14. března 1680

P. Fr. Petrus Maria a S. Alexio, převor kláštera karmelitánského, i všechen konvent prodali jej za 4600 zl. r. Janu Fr. Brachierovi výše zmíněnému (Desky zem. větší kv. zelenocypřišový památný VI. 1681 č. 395 lit. B 17.) A tento majetník dům se dvěma zahrádkami a vodovodem z hradu vedeným, pro nějž byla v zahradě zařízena věž a opatřena měděným kotlem, vystavěl velkým nákladem víc než 20.000 zl., takže se dům dostal panu Putzovi ve zcela novém stavu (Desky zem. větší IV. památný zlatý kv. z l. 1690-7 č. 404 lit. D 8.)

Jan František Putz, jenž spojil oba domy, měl dceru Terezii Esteru, kteráž se provdala za Jana Ferdinanda hraběte z Globen, a jejich dcera Marie Terezie stala se r. 1736 ženou Adama Ludvíka hrab. Hartiga, císař. rady a předsedícího komorního a lenního soudu. Smlouvou svatební ze 6. října (Desky zem. větší kv. trh. vlasové barvy IV. smluv svateb. a zápisů věnných od r. 1720 č. 384 lit. M. 14) přinesla nevěsta ženichu věnem oba domy Putzovské. Manželství obou bylo však brzy přerušeno smrtí manželovou a teprve po ní se narodil pohrobek Ludvík Jan Nepomuk Marie, jemuž matka byla ustanovena poručnicí. (Desky zem. větší kv. trh. popelavý kšaftů od 1736 č. 364 lit. G 6.) Když pak i ta zemřela, poručnictví bylo dáno Marii Karolíně hr. z Kokořova 24. dubna 1749 (Desky zem. větší registra starostova práv vedení modře bílá III. od 1744 č. 125 lit. G 18), která je vedla až Ludvík hr. Hartig byl prohlášen zletilým a ujal se svého dědictví (17. čce 1758, desky zem. větší č. 483 lit. F. 25.). Podržel pak oba spoje i domy a patrně nově upravené v jednotu ve vlastnictví téměř po celou druhou polovinu 18. stol., maje i dům sousední (nyní čp. 184-III.), rovněž deskový, ježž byl koupil jeho děd Jos. Ludvík hr. Hartig smlouvou 4. března 1720 od Remedii hr.

Věžníka za 7000 zl. r. (Desky zem. větší kv. památný III. modrozlatý 1719-20 č. 495 lit. J. 15.). Ale Ludvík Hartig nehospodařil dobře a upadl do dluhů. V nesnázích mu pomáhala paní Kateřina Hrdličková, která se tím i sama zadlužila a obtížila jmění své dcery Kateřiny. A když už nebylo východiska, Ludvík hr. Hartig 1. června 1795 postoupil dům nyní čp. 184-III. jmenované paní pro její dceru v dluhu 4500 zl. Dům druhý, ze dvou spojený (čp. 183-III.) si podržel, a při smlouvě s pí Hrdličkovou si vymínil, že má právo užívatí do své smrti, nebo dokud bude mítí sousední dům, obou zahrad jejího domu i hořejší saly tereny (Desky zem. větší č. 690 lit. C 11.) Po smrti Hartigově dům, jenž mu zůstal, přešel r. 1821 dědictvím na hr. Terezii Stockhammerovou roz. Hartigovou (desky zem. větší č. 1061 lit. F. 16), r. 1828 koupil jej Jan Ant. Hladík (tamže č. 1143 lit. K 5), po něm r. 1838 dědictvím se domu ujala Antonie Neuberková. Roku 1863 staly se vlastnicemi Rosalie z Kinsbergu a Norberta v. Fleissner, které dům téhož roku prodaly Arnoštovi Malovci z Malovic, r. 1877 dědictvím ho nabyt Arnošt Michal Malovec z Malovic. Roku 1881 zapsáno právo vlastnické Aloisovi a Anežce Hlavatým, r. 1891 trhem domu nabyla Marie Maternová, po ní r. 1904 přešel na I. záložnu ve Vysokém Mýtě. Roku 1907 vlastnicemi zapsány Olga Kołaczowska, Felicja Zychalska a Marie Leckzyńska. Roku 1921 učiněn vklad do knih pro vyslanectví německé říše v Praze. V. V.

Původ jména Vořechovky.

Jméno bývalé vinice a pak zahrady Vořechovky vzniklo v ústech lidu upravením původního jejího jména »Bořekovka«, t. j. vinice nebo zahrada pana Jana Kryštofa Bořka (de Borscheck), sekretáře dvorské

komory české a prvního administrátora stavovské sněmovny. Ten vinici dříve Valdštejnskou (najatou od kláštera Strahovského) koupil od kláštera za opata Mariana Hermanna, který s ním byl příbuzný. Roku toho nelze zatím přesně udati, avšak r. 1725 mluví se už v annálech kláštera Strahovského o zahradě Bořkovské, a tak možno usuzovati, že nemovitost přešla do rukou tohoto majetníka po r. 1715 do r. 1725. O původu jména zahrady je důležitá a zřetelná poznámka v klášterních annálech z doby okupace Prahy francouzským vojskem r. 1742. K 9. srpnu t. r. je zapsáno: »Erant porro tormenta illa (in colle s. Mathiae locata) directa contra hortum emphyteoticum Strahoviensem Boržekianum, quod nomen habuit a possessore suo quondam D. Mariani abbatis affine Perill. D. Joanne Christoph. de Borscheck, qui eundem magnifice instruxit multis millibus florenorum et ibidem praestantissimas statuas lapideas ac amplam aedem erexit. Hortum tunc miles Gallicus eradicatis arboribus, stacticis exterminatis totoque voluptario in munimentum adaptavit, etsi inane, cum in eo vehementiae tormentorum ipsissima die succubuerit, potiori ex parte inde profligatus.«—A k 11. srpnu t. r. se praví: »7 hora mat. reassumpsit miles hungarico-bohemicus regius ex colle s. Mathiae impugnationem horti Boržekiani et castrorum Gallicorum cum 12 tormentis et revelatis frustra contranite hoste intra 1 horae spatium aliis sex tormentis, pro quibus suggestum ampliaverat, ex iisdem bateriam Gallicam juxta Angelkam oppugare coepit, duravitque 18 tormentorum fragor usque ad 1/2 7 vesp. et effecit, ut miles Gallicus succensis post 7 horas vesp. in pago Dehnic omnibus aedificiis uti et sumptuosa aede Boržekiani horti tum hortum hoc, tum Angelkam deserere coactus fuerit.« Také v různých popisech sedmileté války,

současných s událostmi, vypravuje se o tom, že Prusové, dobývající Prahu, drželi ve dnech 24. května až 9. června 1757 Bořekovskou zahradu (Borzekschen Garten), odkudž stříleli na Prahu (rkp. arch. m. Prahy č. 71).

V této době snad byla ještě zahrada v rukách majetníka, jenž jí dal pojmenování, nebo jeho paměť žila. Když však přešla zahrada v jiné držení, měnilo se znenáhla její jméno, zvláště jestliže se označení v ústech lidu proměněné ve »Vořechovka« hodilo na zahradu s ořechovými stromy. Již v Schallerově Beschreibung der kgl. Haupt- u. Residenzstadt Prag III. Bd (1796) str. 262 v seznamu vinic příslušejících pod jurisdikci viničního úřadu uvádí se zřetelně »Vořechovka« za majetek dědiců Anny Grunerové, a jméno tak upravené zahradě zůstalo a udržuje se až do doby nejnovější. Dokladem z literatury může býti Sommer, Böhmen (Rakonitzer Kreis 1845) str. 182, kde se praví: Besondere Erwähnung verdient der Weingarten Wořechowka, auch Schwedenschanze genannt, die aber wahrscheinlich von den Franzosen aus der Zeit des ersten schlesischen Krieges, wo sie Prag besetzt hatten und noch mehr befestigten, herrührt. Ze všeho je tedy patrné, že jméno Vořechovka má počátek v lidové formě, která vznikla neporozuměním označení podle majetníka, dosti těžko vyslovitelného. V. V.

Nález památek v báni věže novoměstské radnice.

Za opravy věže někdy novoměstské radnice otevřena byla dne 26. října 1922 báně na špičce sedlové vížky věže a z ní byla vyňata zaletovaná plechová krabice válcovitého tvaru. Když byla tato krabice v archivu hlavy města Prahy otevřena, byly

v ní nalezeny tyto památky: 1. Latinská báseň, kterou složil a napsal dne 27. září r. 1589 »poeta laureatus« Matouš Philomates Walknerský z Walkenberka; v 16 elegických dvojverších líčí báseň vzletnými slovy dobu a datum, kdy po prvé vstavena byla báně na věž, i vypisuje osoby, které v tu dobu zastávaly přední městské úřady na Novém městě pražském. — 2. Česká pamětní listina z r. 1613; psal ji Matyáš Gubernátor, písař úřadu šestipanského. Toho roku byla makovice před 24 lety vstavena již opravována. »Pro neopatření rozně nad makovicí zamokáním po něm hrot shnil«, a proto při vichřici, která zuřila dne 28. prosince 1612 zlomil se tento hrot a i s rožněm se na stranu naklonil. Při opravě byl tehda na rožeň upevněn po prvé říšský orel s korunou a jablkem, a nad něj pak křížek, kdežto dříve — od r. 1589 — byla na rožni »pohanská znamení«: slunce a měsíc, uprostřed rozně se otáčející, a na vrchu hvězda. Zároveň opravena byla též makovice, a na pěti prostřelených místech znovu pozlacena. Po zkončení oprav vytáhl makovicí a na střechu věže ji vsadil tesařský mistr Jiřík Pěkný, měštěnin Nového města praž., dne 24. května 1613. — Tuto pamětní listinu zapsal písař městský do novoměstské knihy privilegií (rkp. archivu hl. m. Prahy č. 19.) a připojil, že k ní do makovice vloženo bylo a přidáno, co v ní od 24 let prve bylo, jako verše a krabička s kornoutkem korálů stlučených a kus rohu jeleního. — 3. Latinská báseň M. Jana Kampana Vodňanského z r. 1613; v ní vypsána byla jména osob, které stály v době opravy v čele úřadů Nového města, panovníka, rektora pražské university, a co se stalo paměti hodného v posledním týdnu. — 4. Jiná latinská báseň z téhož roku 1613; napsal ji podsedeck (mladší písař) úřadu šestipanského Jiří Ramhoufský a líčil v ní

řádění vichřice dne 28. prosince 1612, při níž byla makovice věže poškozena: »viděls lítati všude střechy, domy a vozy, i jaká pohroma v lesích způsobena byla«. — 5. Latinská pamětní listina z r. 1659, kterou napsal Šimon Hesselius z Cetvinberku, přísežný veřejný notář a syndik novoměstský. V této básni se vypravuje, jak kovové hodiny (cymbál), které r. 1563 400 chlapců na líhách k radnici přitáhlo, kdež je pak muži na věž vytáhli, byly dne 4. února r. 1640 i s vrcholkem věže svrženy a rozbity, a teprve skoro až po 20 letech obnoveny. Dne 25. června 1659 byla vízka a báně s orlem a jablkem říš. na věž vstavena. V listině jsou ovšem opět vypsány všechny osoby, které zastávaly městské úřady Nového města pražského — 6. Česká pamětní listina z r. 1659 podobného, stručnějšího však obsahu jako latinská. — Tato listina je dosti značně porušená plísní, takže i části slov chybějí; to se však stalo již před r. 1683, jak svědčí poznámka na rubu listiny napsaná: »Tato památka zatékáním od dešťův k porušení přišla a zase do této báně vložena jest dne 9. měsíce Julii 1683. Martin Vojtěch Zámecký, písař ouřadu šestopanského.« — 7. Latinský seznam ostatků svatých, též z r. 1659, které darovala jezuitská kolej na Novém městě »proti útokům vzdušných bouří«; odevzdal je dne 25. června 1659 P. J. J. do rukou primátora novoměstského Matěje Vojtěcha Millera z Mildenburku. Byly to: hispanský (španělský) křížek, turinský křížek, ostatky svatých: Agapita, Vavřince, Romana a Barbory, a kousky vosku papežem posvěcené. — 8. Latinská pamětní listina z r. 1683; vypravuje, že dne 28. června t. r. se báně věže nárazy větru nahnula, takže hrozila sřícením, avšak dne 9. července po opravě byla již znovu na své místo vstavena; a opět se vypisují

osoby v úřadech městských. — 9. Český a německý zápis řemeslníků, kteří r. 1683 opravu provedli: Jan Louka, pokrvač, a Hānuš Vilém Woldier i Jakub Freidenreich, oba tesaři; také oba hlásní na věži — František Fagrych a Václav Vokoun — připojili své podpisy. — 10. Český zápis hospodáře N. m. p. a představeného domu radního Pavla Antonína Schuberta z r. 1683, jenž »pominouti nemohl, nýbrž ku památce někdejší svým známým své jméno a manželky své podepsal.« — 11. Latinská pamětní listina Frant. Antonína Dvořáka, ředitele práva plaveckého, z r. 1723. Je velmi obšírná, vyličuje dějiny věže i radnice novoměstské od začátku Nového města až do tohoto roku, kdy bylo nutno bání znovu opravit, protože pro sešlost shnilých trámů hrozila pádem. Po opravě vytažena byla báně na věž se slávou, protože to bylo v jubilejním roce: 1000 let uplynulo od založení Prahy (podle Hájkovy kroniky ovšem), a mimo to stalo se to právě po korunovaci Karla II. (VI.) na krále českého a manželky jeho Alžběty na královnu českou. Ani v této listině neschází vypsání osob úředních, tentokrátě však se počíná od arcibiskupa a nejvyš. purkrabí. — 12. Německá pamětní listina z r. 1842, kdy opravováno bylo krytí střechy věže a také báně její byla vyměněna za novou. Osoby úřední vypsány jsou podobně jako v listině z r. 1723. — 13. Táž listina česky. — 14. Německý a český zápis c. k. dvor. pokrvač. mistra Frant. Pištěka, jenž se svými tovaryši bání novou dne 29. listopadu 1842 na věži osazoval. — 15. Německá oslavná báseň klempíř. mistra Ant. Amlera z r. 1842 na purkmistra Jos. Müllera. — 16. Česká pamětní listina měst. archiváře Emlera z r. 1878. Vypisuje postup opravných prací, osoby při nich účastněné, i osoby úřední a členy rady městské v

době opravy. — 17. Tři čísla časopisů: Národní listy ze dne 26. července a 2. srpna 1878 a Humor. Listy ze dne 27. července 1878. — 18. Plechová krabička vejčitého tvaru a v ní: dva věnečky drátové, obtočené listy vavřínovými; ostatky darované r. 1659 Jezuity; visitka měst. inženýra Václava Machulky, jenž řídil opravné práce na věži v letech 1876—1878; dva obrázky svatých; šest mincí: krejcar z r. 1812, krejcar z r. 1816, stříbrný desetník z r. 1838; stří. pětník z r. 1840; stří. dvacetník z r. 1842; krejcar z r. 1878. — 19. Mezi pouzdrem a papírovým obalem nalezena byla zalepená obálka, která byla uvnitř popsána jmeny řemeslníků, kteří opravu r. 1878 prováděli.

Všechny tyto památky byly uloženy v archivu hlav. města Prahy; byly podle nich pořizeny opisy, které pak s novou pamětní listinou, kterou napsal s pomocí Dr. M. Liera měst. archivář Dr. V. Vojtíšek a podepsal primátor Dr. Karel Baxa, a jinými památkami (znění ústavy naší republiky ze Sbírkky zákonů a nařízení, mince a j.) uloženy byly v makovicí dne 3. listopadu 1922. Téhož dne osazen byl na špičku věže český lev na místo orla dne 14. října 1922 sňatého.

M. Lier.

Právní vztahy k pražským loubím.

Otázkou pražských podloubí zabýval se již před lety Dr. Emil Svoboda v zajímavé práci »O právní povaze pražských podjezdů a podloubí«, uveřejněné ve Správním obzoru r. 1910 roč. II. str. 173, 272. Šlo mu v základě o určení, kdo je vlastníkem místa pod oblouky domovními, a prochází-li tudy veřejná komunikace. Došel k závěru, že místa taková nejsou vlastnictvím obce, ale majitele domu, obci však náleží právo (služebnost) veřejného průchodu.

Kadlec v referátě o této studii ve Sborníku věd právních a státních roč. XI. 1910/11, str. 162 vytýká autorovi jako hlavní nedostatek, »že k právním poměrům, které vznikly před občanským zákoníkem a zákony upravujícími ústav knih veřejných, přistupuje jedině s argumenty čerpanými z těchto pramenů právních«, a má za to, »že bez zevrubného historického probádání nelze dosáhnouti uspokojivého rozřešení problému... a že probádání to musilo by se obrátiti k historii jednotlivých oněch podjezdů a podloubí.« Výtka tato jest jistě oprávněná, ztrácí však náhodou v daném případě na své váze, protože ani přihlédnutí k dřívějším dobám a k dějinám jednotlivých domů nepřináší velkých výsledků a může autorův názor na věc jen několika rozptýlenými příklady podepřítí.

Neprávník musí si při této otázce především ujasnit rozdíl mezi pojmem jmění, vlastnictví obecního a obecním či veřejným statkem. Podle §§ 286—288 občanského zákoníku veřejným (obecním) jměním rozumějí se věci, jichž výnosem mají se hraditi výdaje obecní, veřejným či obecním statkem věci, jež každému občanu určité obce slouží k užívání. Než které věci mají býti považovány za veřejný statek, a patří k nim také podloubí? Občanský zákoník odvolává se v tom na zřízení zemská, a u nás platné Obnovené zřízení z r. 1627 odkazuje na městská práva Koldínova, obsahující v čl. F XXXVII (vyd. Jireček, Cod. iuris Bohemici Tom. IV. 3) ustanovení: »Cesty svobodné, t. j. silnice královské, stezky starodávným užíváním osvobozené, ulice, průchodiště, průchodití domové, mezery pro vodotoky mezi domy zanechané, rynekové, ryneckové i jiní placové, průjezdové... poněvadž jsou obecné a všem lidem vůbec starožitným užíváním příslušejí a k obcím od starodávna jsou oddané, žádný sobě

zděditi, osobiti, ... ani užívání jich žádnému překážek činiti nemá. Nýbrž kdož by taková místa... ohražoval, zazdíval, jich užívati zbraňoval, lidem v nich překážky činil, ... ten takový pokutou vedle uvážení spravedlivého trestán buď.«

Neuvádějí se výslovně loubí mezi statkem obecním, ale celý vývoj ukazuje, že již v dřívější době, stejně jako domy průchodící, sloužila za veřejnou cestu a prostor v nich musil býti ponechán tak volný, aby se jimi mohlo pohodlně choditi. Již mezi statuty pražskými nalézáme statut z 15. května 1331 (Rössler, Das Altprager Stadtrecht aus dem XIV. Jahrh. str. 20), který pojednává o dláždění města, nařizuje také, aby místa před domy a pod loubím nebyla ničím zastavována a zůstal tak všude volný a přímý průchod: »... volumus, quod omnia colla celariorum sub tectis et extra tecta, sub testudinibus et extra testudines, quae sunt extra muros et extra parietes domorum... obstruantur et muro claudantur... Item volumus, quod ibidem sub columpnis colles, altitudines, elevationes et aedificia quaecunque deponi, complanari et adaequarei areae communi civitatis praedictae debeant et quod clausurae vel obstacula quaecunque ante domum quamlibet, lignea et lapidea, deponantur et removeantur, ita quod fiat undique in plateis civitatis praedictae patens, communis et directus transitus sub domibus et etiam ante domos.« Stejnými důvody byl veden magistrát o 500 let později, když musil zakročiti proti obchodníkům v loubích při domech čp. 504—513 v Havelské ulici, kteří se se svými krámky rozložili nejen v podloubích, ale i daleko do ulice a činili cestu tudy téměř nemožnou. Komise, vyslaná 30. listopadu 1836 k vyšetření poměrů (archiv hl. m. Prahy, odd. Rankeum), vykážala krámky do určitých mezí a nařídila, jak veliká plo-

cha musí býti bezpodmínečně ponechána chodcům. Není to jediné známé rozhodnutí v tomto smyslu. V 19. stol. právníká praxe musila se častěji zabývatí řešením otázky a známe několik případů, kdy musila rozsuzovati spory o místa a krámky v podloubích mezi majitelem domu a obcí. Budiž uveden aspoň jeden příklad, zajímavý svým odůvodněním. R. 1856 odvolala se Barbora Jebautská, majitelka domu č. p. 480 na Starém městě proti nařízení magistrátu, aby její nájemce K. Pavlíček odstranil krámek z podloubí z důvodů veřejných a politických, protože zabraňuje volnému průchodu. Místodržitelství zamítá rekurs dne 3. čce 1856 (Nr 30797) slovy, že nelze mluvití o neomezeném vlastnickém právu majitelů domu k podloubím, poněvadž vzhledem k právu průchodu jsou všeobecně užitečným statkem veřejným (»nachdem von einem unbeschränkten Eigentumsrechte der Hausbesitzer auf die an ihren Häusern befindlichen Laubengänge keine Rede sein kann, weil diese Laubengänge bezüglich des Durchgangsrechtes ein Jedermann zum Gebrauche freistehendes Gemeingut sind«).

Pokud se vlastnictví týče, stanoví občanský zákoník v §§ 417—19 zásadu, že pozemek tvoří s budovou na něm vystavěnou nerozlučný celek. Nemůže tedy patřiti jinému vlastníku dům a jinému pozemek a také neplyne z povahy statku veřejného, že by majitelkou jeho musila býti obec a vylučoval se vlastník soukromý (srv. Randa, Právo vlastnické str. 12). Obec by také byla jistě vybírala jako vlastnice z místa v podloubí, vlastně i z části budov nad nimi, určitou roční činži — a toho nikdy nebylo. Za důkaz postačí zápis v knize kontraktů ze dne 30. června 1484 (arch. měst. rkp. 2088 f. G XI.), v němž purkmistr a rada městská dávají svůj souhlas

Matěji Menšíkovi, aby si zřídil před svým domem loubí a vystavěl nad ním lázeň, neboť jest to k okrase města. Bude však povinen platiti z přistavěné části 2 míš. groše berně, kdykoliv ji konšelé vypíší. Ukládají-li konšelé berni z nové části domu — jest přirozené, že s podstatným zvětšením domu i berní povinnost roste — jistě by neopomenuli ani připomenouti výši roční činže, kdyby byla obvyklou. Naopak možno říci, že činže z míst v loubí se platila majiteli domu. V 19. století dosvědčuje tuto praxi nález guberniální ze dne 25. května 1825 Nr. 11848, vztahující se na spor obce pražské s novoměstským cechem ševcovským, který pronajal krámek v loubí svého domu čp. 790. Podle nálezu toho nesmí sice žádný majitel domu zřizovati v loubí krám bez svolení magistrátu, ale neplyne odtud, že místo to je vlastnictvím obce a že nesmí majitel domu z krámků v podloubí vybíratí činži: »diese Folgerung ist in keinem Gesetze gegründet und wird durch die allgemeine Übung widerlegt, da so viele Kramstellen unter den Lauben an die Hauseigentümer Zinse entrichten, die von letztern in der Hauszinssteuer versteuert werden.« Dokladem jsou také shora zmíněné krámky v Havelské ulici (viz Svoboda str. 187). Je, pravda, těžko tvořiti závěry z ojedinelé zprávy 14.—15. stol. a století minulého, když po tolik set let prameny mlčí. Také sledování historie jednotlivých známých pražských domů má výsledek negativní. Ale i toho lze užiti ve prospěch názoru. Jistě nezmiňují se trhové smlouvy, jinak velmi podrobné, o podloubích proto, že byla nespornou součástí kupovaného domu, o níž nebylo nutno dělati zmínku.

Jakousi výjimku činí podloubí s krámky, neboť ty povoluje obec a vybírá z nich roční poplatek, t. zv. místné. Avšak toto právo obce pražské není v žádném vztahu

k vlastnictví nad podloubími, zakládá se na privilegiu císaře Ferdinanda I. z r. 1549, obnoveném r. 1562. Císař jím daruje Starému městu pražskému »platy z krámův, jarmareční, tržní a jiné případné městské obecní důchody a platy«, jako »tržné«, jarmareční v Ungeltě v Tejně a j. Také Nové město obdrželo v té době »jarmareční a platy z krámův a z jiných obchodův v městě« a důchody ty přešly r. 1784 na spojenou obec pražskou (J. Čelakovský, Privilegia měst praž. str. CXL.), která jich dosud užívá. *Božena Kubíčková.*

Síň s renaissančním oknem v staroměstské radnici.

V I. poschodí Staroměstské radnice je položena velká síň, do níž je prolomeno trojdielné okno, zevně na fasádě bohatě zdobené a vyznačené nápisem »Praga caput regni«. Je částí domu, který byl patrně už v 2. polovině 14. století spojen s původním domem Staroměstské radnice, r. 1338 k tomu účelu zařízeným, ale podle rozličných náhodných zmínek, jež se zachovaly o Staroměstské radnici z doby jejích počátků, není možno spolehlivěji usuzovati o jejím vzhledu a účelu. Jen se zdá, že původně to byla síň otevřená, k níž vedlo schodiště na uáměstí před domem postavené. Aspoň nelze na jiné místo klásti kamenné schody (gradus lapideus), které byly podle všeho dovedně vybudovány a pod nimiž byly krámky, zvláště r. 1419 zmíněný kamenný a s dosti značným nákladem založený krám Chvala kramáře. Při tom možná ta otevřená síň měla galerii, a snad z ní bývalo mluveno, když se obec shromáždila na rynku, i bývala používána za místo valných schůzí i všelikých slávností. Takové ozdobné vstupy se schody i galerií bývaly zajisté i u jiných radnic

a dosud jsou zachovány doklady (na př. v Olomouci).

Tato síň podle všeho byla přestavěna v 2. polovině 15. století, když se opravovala a rozšiřovala radnice a stavěna byla nová radní světnice v druhém poschodí, přímo nad ní. Avšak provedla-li se úprava síně, která si uchovala gotický strop dodnes, zanedbáno bylo asi schodiště, a protože ani později se konšelé neodhodlali k jeho důkladnější opravě, schátralo. A tak se stalo, že r. 1520, jak staří letopisové čeští vypravují, »cimbuří aneb zábradla stupňův kamenných pěkných v rathouze s erby konšelův těch, za kterých dělány byly, spadla dolův, ježto žádného větru nebylo«. A právě poslední slova, poznamenávající o naprostém bezvětrí, nasvědčují, že schodiště nemohlo býti uvnitř radního domu, nýbrž zevně, a nemožno ho v jiná místa lokalisovati nežli k uvedené světnici.

Spadnutí schodiště patrně dalo podnět městské radě, aby tu část radnice upravila. Není zápisů o tom, ale ráz renaissančního okna s nápisem »Praga caput regni« je svědectvím, že v ten čas bylo ve své hlavní části zřízeno, zvláště že se hrdý nadpis právě hodí jedině na dobu spojení Starého a Nového města pražského v letech 1518—1528. Síň byla uzavřena tedy tehdy, kdy novou správní organizací nastávala také nutnost nových světnic a nových kancelářů.

Z pozdějších dob jsou zprávy, že ve světnici té byla umístěna městská dolejší kancelář spolu s archivem. A právě pro archivní potřeby bylo renaissanční okno r. 1731 rozšířeno o dvě menší postranní okna—při tom okno bylo něco posunuto k straně západní—a umělec prolomiv okna provedl z malty nad krajními pilastry gotické baldachýnky, končící ve fiály, a gotisované ozdůbky štukové, i postavil na střed archivolty kamenný květ. Spojená okna zároveň byla ozdó-

bena krásnou barokní železnou mříží. Neznáme, kdo dílo provedl, záznamy, jež máme, jsou v této věci mlčenlivé, ale zaslouží pozornosti, jak se o otázce jednalo v městské radě a jak se dbalo, aby stará památka nebyla porušena. Nebyly dosud otištěny, a proto je možno uvést je v plném znění (z manuálu rkp. arch. m. Prahy č. 1327 fol. 10): Sessio die 9. Augusti 1731. »Nachdeme (titul) Herr Primator einen Projekt oder rothen Riss vorgetragen und darduch angezeigt, wie das Archivium der untern Kanzlei mit der auswertigen alten Überschrift und alten Wappen renoviret und repariret werden kunte, damit durch zwei neu zu dem ersten bauende Fenster das Licht desto besser in das weither hinein errichtende neue Archivium fallen möchte, darbei sich angefraget, wie es ein löbl. Magistrat gehalten haben wolle. Desuper einhällig konkludiret, so viel möglich, die Antiquität zu konserviren.— Sessio die 13. Augusti a. 1731. Occasion des obresolvirten Erweiterung des Archivii und Rückung des Fensters ist ein Anstand moviret und darauf von (tit.) Herrn Primatore wiederumb ein neuer rother Riss des ermelten ersten Fensters in dem Form, wie es anjetzo sich noch befindet, und mit Anzeigung deren zweien Nebenfenstern, wie solche anjetzo zu Vermehrung des Lichts in das Archivium zu bauen kometen producirten mithin die Approbation darüber verlanget: hierüber per majora konkludiret worden, dass zu besserer Einfaltung des Lichts diese zvei neue Nebenfenster unumbgänglich erfordert werden, folgar hoc ipso nötig seie das grosse jetzige Fenster in die Mitten des inerlichen Schwiebogens, umb die neue Nebenfenster in eine Gleichheit bringen zu können, gerucket werden müsse, und es also bei dem obigen sub hodierno dato praesentirten Riss dergestalt verblieben, das jedoch respectu dieses grossen

Fensters und Überschrift so viel möglich die Antiquität konserviret werden möchte. Herr von Joanelli aber, dann Herr Wuschlin und Herr Würll dieser Meinung gewesen, dass mit dem jetzigen Fenster zu rucken nicht ratsamb, sondern besser wäre, dass es in diesem Form bleibe und denoch zwei kleinere Fenster zu Einführung mehrern Lichts, obschon die Gleichheit inwendig nicht heraus komme, gebauet werden kunte, anerwogen das jetzige Fenster just über den Thor gebauet ist und wann darmit gerucket würde, dasselbe hernach von Thor wegkomete und daher eine Irregularität und eine Lappa wieder die Architektur gemacht werden möchte«.

Od té doby nenastalo ve vzhledu síně ani v úpravě okna podstatných změn, až síň měla všeliké funkce a osudy. Od r. 1784 byl do ní umístěn depoziční úřad a používalo se jí vlastně pro různé úřady městské až do r. 1922, kdy byla prozkoumána a nově upravena za svatební síň. Malířskou výzdobu provedl Cyril Bouda. *V. V.*

Dům „U Kundraticů“ na Pohořelci.

Dům »U Kundraticů« má starou historii a náležel až do r. 1603 pod jurisdikci města Hradčan, r. 1603 přišel jej však král Rudolf II. klášteru strahovskému.¹⁾

Podle zápisů nejstarší knihy hradčanské určuje Tomek,²⁾ že majitelem domku, jenž stával kdysi na místě nynějšího domu čp. 112-IV., byl v letech 1378—1392 Jan Píkna, skalník, od r. 1392 pak jeho vdova Káča. Potom majetníci se různě měnili, až r. 1571 koupil jej Hanuš Sauerloch (Zaurloch), dvorský truhlář arciknížete Ferdinanda, za

¹⁾ Rkp. č. 1545, fol. 116'. — Všechny citované rukopisy jsou v archivu hlav. města Prahy. —

²⁾ Tomek »Základy starého místopisu pražského.« Oddíl IV., str. 166. —

900 kop gr. míš. od poručíků sirotků po Šebestiánovi Kozlovi a od jeho vdovy Ludmily.³⁾ Avšak prodal je již r. 1579 za 600 kop míš. Hanušovi Tanczlovi, služebníkovi téhož arciknížete, a manželce jeho Kateřině;⁴⁾ Sauerloch vymínil si svůj byt a světnici, v níž měl verštat, až do smrti. Jenže netrvalo dlouho a Hanuš Tanczl a jeho druhá manželka Anna prodali dům se zahradami r. 1583 nejvyššímu lovčímu hraběti Abundovi Šlikovi z Holejče za 1015 kop míš.⁵⁾ Při tomto trhu vzdal se Sauerloch svého výminku, za což mu Tanczl zaplatil 150 kop míš.⁶⁾

Podle Schallera⁷⁾ byl později majitelem domu nejv. sudí zemský Adam ze Šternberka, pán na Sedlci, jenž jej r. 1600 směnil s Janem Rebeníkem, měšťanem malostranským,⁸⁾ za dům na Újezdě⁹⁾ ve 4000 kopách gr. míš. a ještě 5000 kop míš. mu

³⁾ Rkp. č. 61, fol. 88. — O Sauerlochovi viz Winter »Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách«, str. 545. — ⁴⁾ Rkp. č. 61, fol. 156. — ⁵⁾ Tamže, fol. 176. — ⁶⁾ Rkp. č. 573, fol. 128. — ⁷⁾ Schaller »Beschreibung der kgl. Haupt- u. Residenzstadt Prag.« Dil I., str. 515. — Viz též Herain »Stará Praha«, str. 178. — ⁸⁾ Jan Rebeník, kupec, byl synem Juliany (Golgan) Millerové, manželky známého zlatníka Mikuláše Millera, z jejího prvního manželství. Přijal právo měšťské v Menším městě p., a živnost jemu propuštěna r. 1596; ukázal dva listy svého pořádného na svět zrození, rodičův i jeho samého dobrého chování, jeden na papíře psaný od města Alostu hrabství flanderského pod pečeti jejich přítížněnou, jehož datum 19. dubna l. 1595; a druhý na pergameně od města Gentu pod pečeti jejich visutou, jehož datum 8. dubna 1595. — Rkp. 567, fol. 47. (Alst, Aalst v Belgii, ve vých. Flandřích, kde hlav. město Gent, Gand) — Jan Rebeník povýšen byl do stavu vladýckého r. 1608 s přídomkem z Rebenberku. — Schimon »Der Adel v. Böhmen, Mähren u. Schlesien«, str. 133. — Viz též Herain »Stará Praha«, str. 178, 294. — ⁹⁾ Potomní Michnův palác — pak zbrojnice, dnes »Ty šív dům.« —

doplatil.¹⁰⁾ Od Rebeníka koupil dům Herkules de Nova, vlašský kupec rodem z Mantuy, dne 31. prosince r. 1600 za 3000 kop gr. míš.¹¹⁾ V polovici XVII. stol. byl majitelem domu Jan Reichart Šváb z Ragersdorfu, rada soudu dvorského i komorního a místosudí král. českého. Od vdovy jeho Anežky, rozené Kamarýtové z Rovin a na Praviníně, nabyt r. 1667 šosovního domu ragersdorfského nejv. zemský sudí Vilém Albrecht Krakovský z Kolovrat pro sirotka Václava Ferdinanda Popela hraběte z Lobkovic jakožto jeho poručník.¹²⁾ Václav z Lobkovic prodal však dům již r. 1674 za 4500 zl. rýn. a 100 zl. rýn. klíčného hotově zaplacených hraběti Václavu Nobertu Oktaviánovi Kinskému z Vchynic a Tetova,¹³⁾ jenž přikoupil k tomu domu r. 1675 zahradu od souseda Jana Michala Mikuláše Löwa z Löwenberku, známého zvonáře a dělojíce, za 350 zl.¹⁴⁾ R. 1692 přikoupil se svolením vrchnosti strahovské ještě dům sousední »U sv. Michala« od Zuzany Planckové za 5000 zl. rýn. s klíčným¹⁵⁾ a spojil pak oba domy v jeden; tehdy patrně nabyt dům té rozlohy, v níž je zachován až na naše časy.

V držení hraběcího rodu Kinských zůstal dům až do r. 1775, kdy jej »za francouzské války r. 1742 velmi zpustošený a tak říkajíc v hromadu kamení obrácený« prodal nejvyšší hofmistr království českého hrabě Ferdinand Kinský, pravnuke hraběte Václava Norb. Oktaviána, Janu Pavlovi Patzaltovi šlechticiz Adelschwungu, měšťanukrál. svob. horního města Hor Kutných, za 1500 zl. rýn., při čemž se kupující zavázal, že za-

¹⁰⁾ Herain, l. c., str. 178. — ¹¹⁾ Schaller, l. c., l., str. 515. — ¹²⁾ Rkp. č. 4234, fol. 149. — ¹³⁾ Tamže, fol. 162. — ¹⁴⁾ Tamže, fol. 166. — ¹⁵⁾ Tamže, fol. 266, 268. — Dům »u sv. Michala« dostal otec Zuzanin Martin Jakub z Löwenau darem od hrab. Frant Arnošta Šlika. —

platí dlužné berně a kontribuci.¹⁶⁾ Po smrti Jana Patzalta připadl jeho dům v ceně 7000 zl. podle narovnání o rozdělení pozůstalosti z r. 1794 dceři Patzaltové Anně.¹⁷⁾ Ta majetnice, provdaná za rytíře z Kundratic, dala domu jméno udržující se dodnes, ale prodala jej už r. 1804 manželům Josefu a Marii Eiseltoým za 23.000 zl.¹⁸⁾ R. 1815 postoupila Marie Eiseltoová svoji polovici domu za 11.500 zl. v bankocetních anebo 2300 zl. víd. m. svému manželovi Josefu Eiseltovi,¹⁹⁾ od něhož pak koupil r. 1818 celý dům za 36.000 zl. víd. m. Václav Zbouzík.²⁰⁾ Dědicové Zbouzíkovi prodali dům r. 1846 Janu Ecklovi za 21.500 zl. konv. m. a mimo to 20 dukátů klíčného.²¹⁾

M. Lier.

Domy někdy Bartoloměje Sprangera pod stupni hradu pražského.

Velikou pozornost vzbudil před 2 lety objev chiaroscuro na domě č. p. 196.-III. v Thunovské ul., které bývá označováno za malbu Bartoloměje Sprangera, dvor. malíře Rudolfa II. Ale domněnku tu vyvrací zachovaný letopočet 157(7?) svědčící, že malba vznikla již před příchodem Sprangerovým do Prahy.¹⁾

Dům, na němž byla malba objevena, prozrazuje již zevnějškem, že vznikl z domů tří. Malba jest právě na nejdolejší části domu, přichází-li se od Zámecké uličky, vedle domu č. p. 197; část tato (A) byla největším domem z původních tří domů a zabírá dnes větší polovinu domu. Nejmenší

¹⁶⁾ Rkp. 4236, fol. 115'. — ¹⁷⁾ Rkp. č. 4236, fol. 233. — ¹⁸⁾ Tamže, fol. 296'. — ¹⁹⁾ Rkp. č. 4237, fol. 92'. — ²⁰⁾ Tamže, fol. 155. — ²¹⁾ Rkp. č. 4238, fol. 273.

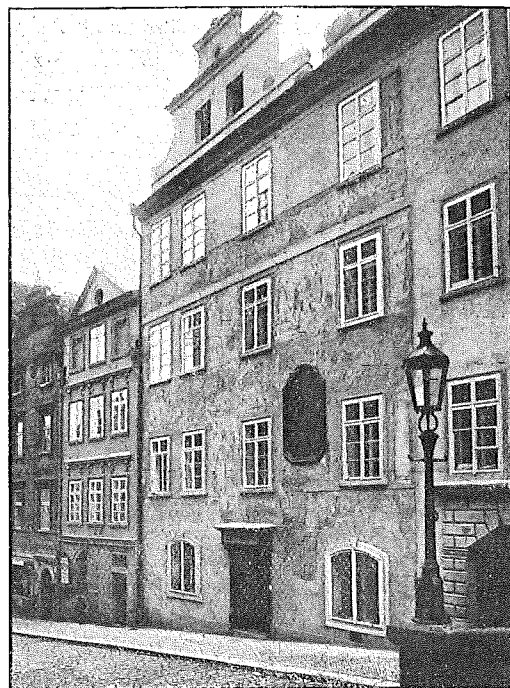
¹⁾ Viz zprávu Dr. V. Wagnera »Ochrana památek« v listě »Drobné umění«, roč. IV. 1923, str. 26. Patrně tisková chyba způsobila, že dům jest zde označován čís. pop. 193 místo čís. pop. 196. —

částí domu jest dům prvotně nejhořejší vedle sousedního domu »U zlaté růže« č. p. 195. (C). Kdežto dolejší (A) a střední (B) část spojeny jsou vstavenými dvěma štíty, které jsou pravidelné a nezachovávají tudíž původní hranice obou částí vyznačené okrajem malby na domě, je nejhořejší část domu (C) připojena dosti samostatně přízpusobeným štítem menším.

Historie domů a jejich spojení zaslouží vzpomnutí, zvláště že se k ní pojí jméno malíře Bartoloměje Sprangera a jeho tchána zlatníka Mikuláše Millera. Po velkém ohni, jenž postihl r. 1541 větší část Menšího města pražského, patřily domy v ulici »Jdouc k stupňům hradu pražského« na místě dnešního domu č. p. 196: A. Matušovi či Matesovi, truhláři, jenž jej koupil již r. 1514 od Kateřiny z Prachomet a její dcery paní Eleny Kfelířové ze Zakšova, provdané za Zdeňka Šatného z Brodce, za 750 kop grošů míš.²⁾ — Dům B. Adamovi Willantovi a jeho manželce Kateřině, jimž jej po ohni postoupila³⁾ Kateřinina matka Markéta, krumplířka, vdova po Laurenci, krumplíři, jenž jej držel již od r. 1507⁴⁾ Dům C. Kašparovi Rottovi, zlatníku, který jej koupil r. 1536 od Martina, postřiháče, za 315 kop gr. míš.⁵⁾

Dům Matesa truhláře — A — držel r. 1545 Martin, truhlář;⁶⁾ snad r. 1559 nabyt ho Mates Šmíd, šenkýř,⁷⁾ jenž byl r. 1570 povýšen do stavu vladýckého s přídomkem »z Huttnova«⁸⁾. Od tohoto Matesa Šmída

²⁾ Rkp. č. 2211, fol. L 29. — Všechny citované rukopisy jsou v archivu hlav. města Prahy. — ³⁾ Rkp. č. 2213, fol. A 2'. — ⁴⁾ Rkp. č. 2211, fol. J 4. — ⁵⁾ Rkp. č. 2212, fol. M 1'. — ⁶⁾ Rkp. č. 2213, fol. D 10. — Jméno Martin písařská chyba místo Mates, Matouš? — ⁷⁾ R. 1559 dáno bylo měšťské právo v Menším m. p. Matesovi Schmidovi k živnosti provozování. — Rkp. č. 2212, O 14'. — ⁸⁾ Schimon. »Der Adel v. Böhmen, Mähren u. Schlesien«; str. 148. —

Obr. č. 19.
Dům čp. 196 III. v Thunovské ul.
La maison No. C. 196-III.

koupil r. 1572 dům zlatník Mikuláš Miller za 1300 kop gr. míš.⁹⁾ na trhovou cenu zavdáv hned 600 kop. Patrně za tohoto majitele vymalován byl na domě obraz, snad u příležitosti domových oprav. S Millerovou dezerou Kristýnou oženil se r. 1585 komorní malíř krále Rudolfa II. Bartoloměj Spranger, jenž přišel do Prahy koncem r. 1583 nebo počátkem r. 1584.¹⁰⁾ Když již příštího roku po svatbě jeho tchán zemřel, dům »jdouce na stupně po levé ruce,« v kterémž bydlel, (i jiné domy dva »ležící

⁹⁾ Rkp. č. 2214, fol. B 5'. — O Mik. Millerovi viz Winter, »Remeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách«, str. 401, 402. — ¹⁰⁾ O Bart. Sprangerovi viz rovněž Winter, l. c., str. 172 a n. — Viz též Chytil K., »Apotheosa umění od B. Sprangera« v »Ročence Kruhu pro pěstování dějin umění za rok 1918« i Chytil, »Umění a umělci na dvoře Rudolfa II.«. —

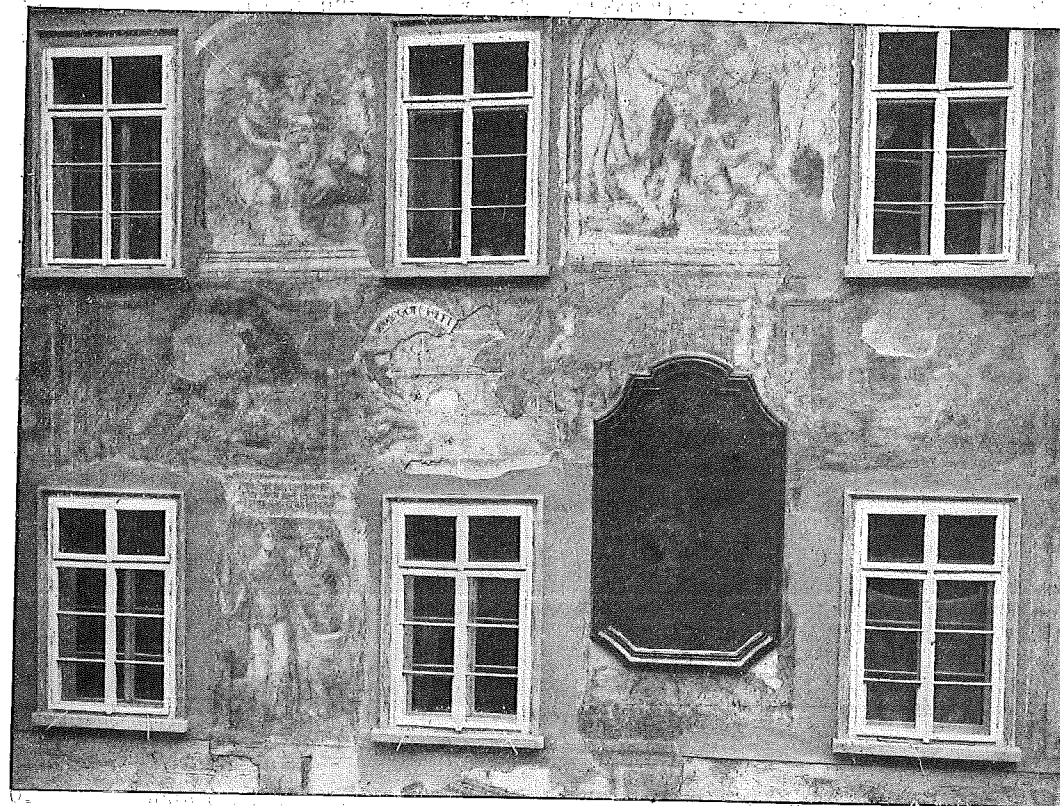
v ulici jdouce k bráně strahovské« a vůbec všechn statek pozůstalý) zdědila vdova Juliana z Brantýgen s dětmi Kristýnou Sprangerovou a Mikulášem Millerem,¹¹⁾ majíce dědictví nemovitého nedílně užívati, kdežto jmění movité i pohledávky byly rozděleny. Vdova žádala, aby všechna pozůstalost byla rozdělena, majíc na mysli prospěch svého syna z prvního manželství Jana Rebenníka, leč odpor dětí Millerových její úmysl zhatil. Když Juliana Millerová r. 1589 zemřela, připadl její díl na nemovitostech podle jejího kšaftu oběma dětem z druhého manželství, avšak uložila jim, aby zaplatily nevlastnímu svému bratru Janu Rebenníkovi 1200 kop gr. míš; kterýž peníz srovnáním r. 1590 upraven byl na 1100 kop.¹²⁾ Dům držela později Kristýna Sprangerová sama, a když zemřela¹³⁾ — snad r. 1598 — zdědil jej (i oba druhé domy po Mik. Millerovi) její manžel Bartoloměj Spranger. Ježto Spranger držel již od dřívějšíka oba domy sousední, bylo spojeno vlastnictví domů na místě dnešního domu čís. pop. 196/III. tehdá stojících po prvé v jedněch rukou.

Dům prostřední B zdědila před r. 1544 po Adamovi Willantovi jeho manželka Kateřina¹⁴⁾ a prodala jej r. 1545 Janu Švercerovi, krumplíři a později král. rychtáři v Menším městě pražském, za 230 kop gr. míš.¹⁵⁾ Po smrti Švercerově r. 1581 zdědila dům jeho dcera Kateřina¹⁶⁾ a od ní koupil

¹¹⁾ Viz inventář statku pozůstalého po Mik. Millerovi v rkp. č. 1217, fol. C 28' i kšaft Juliany Millerové v rkp. č. 2175, fol. G 1. Z kšaftu toho dovidáme se, že Mikuláš Miller a dědicové jeho měli »krám a místo na paláce hradu pražského«. — ¹²⁾ Rkp. č. 2175, fol. G 4. — O Janu Rebenikovi viz stať »Dům u Kundraticů na Pohořelci« v těchto Zprávách, str. 140. — ¹³⁾ Je jí bratr Mikuláš Miller zemřel zřejmě již před její smrtí. — ¹⁴⁾ Rkp. č. 2172, fol. C 3. — ¹⁵⁾ Rkp. č. 2213, fol. D 10. — ¹⁶⁾ Rkp. č. 1217, fol. B 12'. —

jej r. 1585 za 700 kop gr. míš. čís. komorní malíř Bartoloměj Spranger;¹⁷⁾ k tomuto trhu dala rada Menšího města vzhledem k příbuznosti se sousedem povolení jen s výmín-

výmíněno, že si Tomáš bude moci »nad sklepem pozadu k domu Jiříka, kožišníka, příslušejícím vzhůru kupectví své staviti, pokudž by sousedům bez škody bylo.« Nový

Obr. č. 20.
Sgraffita na domě č. p. 196-III. a obraz »Piety«.
Sgraffites de la maison No. 196-III. et le tableau de la »Vierge de Pitié«.

kou, že dům nesmí býti žádným způsobem připojen a za jeden spolčen ani s hořejším (A) ani s dolejším (v dnešní Nerudově ul. č. p. 209-III.) domem Mikuláše Millera. K tomu domu Spranger r. 1593 přikoupil ještě díl domu sousedního — dům C.)

Tento dům C »pohořelý« koupil r. 1544 zlatník Tomáš Šperlink od Kašpara Rotta, zlatníka, za 70 kop gr. míš.,¹⁸⁾ při čemž bylo

majitel začal stavěti, avšak stavěl pomalu, a konečně přestal a r. 1546 prodal dům »pohořalý s městištěm, jakž jest jej na ten čas stavěti počal«, Šebestiánovi Braunovi, zase zlatníku, za 120 kop gr. míš.¹⁹⁾ Leč nový majitel již po 3 letech zemřel, a podle kšaftu zdědila všechn jeho stateček a tedy i dům manželka Salomena.²⁰⁾ Ta však již rok po smrti prvního manžela r. 1550 byla znovu provdána — opět za zlatníka, Ha-

¹⁷⁾ Rkp. č. 2214, fol. J 10. — ¹⁸⁾ Rkp. č. 2213, fol. C 15'. —

¹⁹⁾ Rkp. č. 2213, fol. F 12'. — ²⁰⁾ Tamže, fol. K 14.

nuše Hampergera — a přijala jej do domu i do všelikého statku.²¹⁾ Leč někdy před r. 1553 Salomena zemřela, neboť Hanuš Hamperger toho roku uzavřel svatební smlouvy s Matoušem, písákem z Podskalí, otcem nové manželky Anny; za věno 30 kop gr. míš. obvěnil ji 90 kop gr. míš. a ujistil jí vše na svém domě²²⁾. Avšak po r. 1554²³⁾ jsou v držení domu Dytrych Cimmermann, krejčí, a manželka jeho Regina, kteří již od r. 1550 měli dům sousední (č. p. 195/III. »U zlaté růže«).²⁴⁾ Když krejčí Dytrych Cimmermann zemřel, provdala se vdova jeho Regina za Eliáše Pfefra, krumpláře, jemuž vzdala r. 1580 oba domy své i iný statek ve vzájemném vzdání.²⁵⁾ Ale někdy před r. 1591 Regina zemřela, a ovdovělý Eliáš Pfefer z Rotnštejna oženiv se znovu r. 1591 vzdal svůj dům manželce Estefe.²⁶⁾ Snad někdy mezi l. 1580 a 1591 oba domy Pfefrovy — C a sousední dům — byly spojeny v dům jeden, jistě však jen malou vnitřní úpravou.

Avšak r. 1593 koupil Bartoloměj Spranger od manželů Pfefrovy díl jejich domu za 1125 kop gr. míš.²⁷⁾ Při tom stanoveno, aby byl oddělen od druhého dílu zdi, která měla býti »vcházeje na ten čas do dveří téhož domu na pravé ruce vystavěná a z gruntu společna.« Tak oddělen byl opět od domu sousedního dům C a Bartoloměj Spranger tedy měl v rukou od r. 1585 dům B, od r. 1593 dům C a konečně po smrti své manželky Kristýny — asi od r. 1598 — velký dům někdy Mikuláše Millera, dům A; a mimo ně ovšem také asi od r. 1598 dva domy někdy Mik. Millera »ležící vedle sebe

²¹⁾ Rkp. č. 2213, fol. K 26. — ²²⁾ Tamže, fol. P 11. ²³⁾ Toho roku měl Hamperger ještě spor se sousedem; tamže, fol. R 8', S 2. — ²⁴⁾ Tamže, fol. L 17. — ²⁵⁾ Rkp. č. 2214, fol. F 14'. — ²⁶⁾ Rkp. č. 2215, fol. C 19. — ²⁷⁾ Tamže, fol. D 20. —

v ulici jdoucí k bráně strahovské.²⁸⁾ Když r. 1611 Bartoloměj Spranger zemřel, připadlo dědictví podle kšaftu bratru Kvirinovi Sprangerovi, rovněž malíři, jenž přišel do Prahy patrně r. 1598,²⁹⁾ a dětem po bratru Matoušovi a sestře Anně.³⁰⁾ Podle ubrmanské smlouvy z r. 1611 održel ten velký dům, v němž Bartoloměj Spranger bydlel, A, Kvirin Spranger na svůj třetí díl, kdežto oba sousední domy u stupňů hradu pražského a také druhé dva domy dostali ostatní dědicové.³¹⁾ Aby se však díly ostatních dědiců vyrovnaly dílu Kvirina Sprangera, byl jim vydán ještě dlužní list krále Rudolfa II. na 1000 kop gr. míš. z r. 1584 svědčící Mik. Millerovi a jeho dědicům. Zároveň bylo Kvirinovi Sprangerovi uloženo, aby dal na svůj náklad zazdít průchodiště, které bylo zřízeno z domu jemu přičleněného do domu dolejšího většího (v dnešní Nerudově ul.)

Tak bylo rozloučeno vlastnictví domů ve dvě části, a rozdělení pokračovalo ještě dále, aby však konečně přece domy ty byly za krátko definitivně a na trvalo sloučeny. R. 1612 prodali plnomocníci dědiců Bartol. Sprangera dům prostřední B Kryštofovi Dempichovi, J. Mti. císař. trabantovi, za 620 kop gr. míš.³²⁾ Po smrti Dempichově prodali dům vdova Lidmila Dempichová a syn Kryštof Dempich dne 5. března r. 1626 za

²⁸⁾ Chytil uvádí ve zmíněném pojednání v »Ročenice Kruhu pro pěst. děj. umění za rok 1918« na str. 6, že B. Spranger sloučil několik domů u zámeckých schodů a v ulici ku bráně strahovské, jichž se stal majitelem, v jeden velký dům. Sloučení takové nelze z pramenů doložit; naopak mluví se vždy o 5 domech jako o domech od sebe odloučených — až na průchodiště zřízené z domu A do ulice k bráně strahovské. — ²⁹⁾ Roku toho bylo mu uděleno městské právo v Menším m. p. Rkp. č. 567, fol. 54. — ³⁰⁾ Rkp. č. 2176, fol. 23. — ³¹⁾ Rkp. č. 2215, fol. O 26. — ³²⁾ Tamže, fol. P 26. —

800 zlatých Lorencovi Maydrlovi z Mansperku, J. Mti. císař. dvořaninu a pomeznicích celvých výběrčímu,³³⁾ kterýž však koupil již r. 1617 sousední velký dům A od plnomocníků dědiců Kvirina Sprangra za 3750 zl. rýn.³⁴⁾ Leč když vypuklo české povstání, utekl Lorenc Maydrle z Prahy a z království, a tak byl jeho dům podle snešení všech tří stavů na sjezdu obecném r. 1619 prodán Abrahamovi Günzlovi, královskému sekretáři, a manželce jeho Rebece za 3000 kop gr. míš.³⁵⁾ Avšak se smutným koncem českého povstání skončilo i Günzlovo držení domu a zápisem ze dne 18. února 1621 musil upustit od předešlého zápisu a postoupil dům zpět Lorencovi Maydrlovi.³⁶⁾ Domu třetího C nabyla vdova po Kvirinovi Sprangerovi, a od ní koupil jej dne 20. srpna 1626 za 600 kop Maydrle,³⁷⁾ který brzo potom dal tento dům se sousedním domem B v jedno novým stavením spojit. A po 3 letech (r. 1629) požádal radu Menšího města praž., »aby ty tři domy, kteréž jest v jedno spolu novým stavením sraziti a spojití dal, za jeden dům budoucně slouly a jmenovány byly; však z toho jednoho domu že berně a kontribuci a jiné městské povinnosti náležitě odvozovati chce.« I majice páni v bedlivém povážení, »že jest se urozený pan Lorenc Maydrle této obci v mnohých příčinách a v rozdílných případnostech při vyšší vrchnosti platný a prospěšný každého času volně a skutečně ukázal, ano i na budoucí časy to a tak činiti se zakazuje, tehda k takové žádosti jeho páni z společného snešení svého povolovati, a aby do knih městských tu, kdež náleží, takové povolení vloženo a vepsáno bylo,

³³⁾ Rkp. č. 2216, fol. G 23'. — ³⁴⁾ Tamže, fol. B 2'. — ³⁵⁾ Tamže, fol. C 26. — Viz též Bílek »Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618;« str. 1002. — ³⁶⁾ Rkp. č. 2216, fol. D 10. — ³⁷⁾ Tamže, fol. J 24. —

poroučeti ráčili.«³⁸⁾ Tím povolením zvrácen byl ovšem zákaz téže rady Menšího města pražského, kterým prozíravě hleděla zabrániti zkrácení důchodů obecních, když se tu r. 1585 zakoupil Bartoloměj Spranger

Po smrti Vavřince Maydrle³⁹⁾ zdědili na trvalo spojený šosovní dům synové jeho Václav Vojtěch a Jan Baptista; avšak Jan postoupil Václavovi svůj díl.⁴⁰⁾ Když Václav Vojtěch Maydrle zemřel — někdy mezi l. 1668 a 1671 — připadl dům vdově Kateřině a šesti dětem.⁴¹⁾ Tehdy vdova požádala královské místodržící, aby směla dům prodati, uvádějíc různé důvody, zvláště nezbytnou nutnost nákladné opravy domu, a když při prohlídce byla uznána jejich závažnost, dáno bylo svolení k prodeji v dražbě r. 1673. Přihlásil se jen jeden kupec, Daniel Hertzog, jemuž byl dům prodán za nabídnutých 2500 zl. rýn. a 60 zl. klíčného. A v jeho rodině udržel se potom dům přes 100 let. Daniel Hertzog z Adlersburku r. 1674 uzavřel svatební smlouvy s Marií Alžbětou Kateřinou, vdovou po Kryštofovi Bedřichovi Kaufmanovi, německém expeditoru při král. české komoře⁴²⁾. Po smrti Daniela Herzoga zdědil dům jejich syn Zikmund Antonín,⁴³⁾ a když tento zemřel, manželka jeho a sedm dětí. Dědicové drželi dům společně, umírali však a na konec zbyli z nich jen Josef Pius Hertzog, císař. rada a skutečný dvorský sekretář při c. k. čes. a rak. dvorské kanceláři, P. Benno Vít Hertzog, arcib. vikářa farář v Kolečovicích, a Josefa Schwablová.⁴⁴⁾ A ti prodali rodinný dům r. 1779 manželům

³⁸⁾ Rkp. č. 2216, fol. J 25. — ³⁹⁾ O tom, jak se Lorenc Maydrle po Bílé Hore obohatil, viz Bílek, l. c., str. 54, 297, 304, 464, 1002, 1033, 1034. — ⁴⁰⁾ Rkp. č. 2217, fol. M 12'. — ⁴¹⁾ Rkp. č. 2279, fol. B 33. — ⁴²⁾ Rkp. č. 4667, fol. A 47. — ⁴³⁾ Rkp. č. 4668, fol. A 50'. — ⁴⁴⁾ Rkp. č. 4671, fol. F 11; č. 4651, fol. 150'; č. 4753, fol. 129'; č. 4729, fol. B 2'; č. 4672, fol. H 13; č. 4654, fol. 41; č. 4677, fol. Q 6, 7.

Tomáši a Kateřině Gruberovým za 2450 zl. rýn. i s klíčným.⁴⁵⁾ Po smrti manželově zdědila Kateřina Gruberová r. 1784 podle kšaftu jeho i druhou polovičku domu a držela pak celý dům sama.⁴⁶⁾

Kateřina Gruberová, která se znovu provdala za Jana Bapt. Françoise, kancelistu při zem. soudě, ovdověvši r. 1811, prodala dům synovci Františkovi Horčičkovi, akademickému umělci a inspektoru obrazárny knížete Colloreda-Mansfelda.⁴⁷⁾ Stalo se tak smlouvou ze dne 19. října r. 1813; František Horčička,⁴⁸⁾ historický malíř a portretista, nezaplátil však na trhovou cenu 5000 zl. víd. m. ani krejcaru. Převzal totiž passiva na domě váznuoci, dohromady 3151 zl. 27 kr., a o zbytku 1848 zl. 37 kr. bylo prohlášeno v smlouvě, že jest už zaplacen těmi penězi, které Horčička vydal v minulých letech na dům a na podporu paní Kateřiny. Prodávající paní vyhradila si užívání výnosu domu, avšak zemřela už za měsíc po uzavření smlouvy, dne 21. listopadu r. 1813.⁴⁹⁾ A Horčička, třebas dům dlouho držel, pro dluhy pojal úmysl jej prodati a zažádal za soudní odhad domu r. 1843.⁵⁰⁾ Cena domu odhadnuta byla na 11.088 zl. 12 kr. konv. m., a dne 6. února r. 1847 Horčička dům skutečně prodal; koupila jej od něho paní Alžběta Leopolda Goldschmidtová za 10.000 zl. konv. m.⁵¹⁾ Ale Horčičkovi bylo vyplaceno všeho všudy 163 zl. 40 kr., ostatek činila passiva zapsaná na domě. V prodaném domě bydlel Horčička až do své smrti r. 1856.

V. Krolmus zapsal ve svém »Slovníku

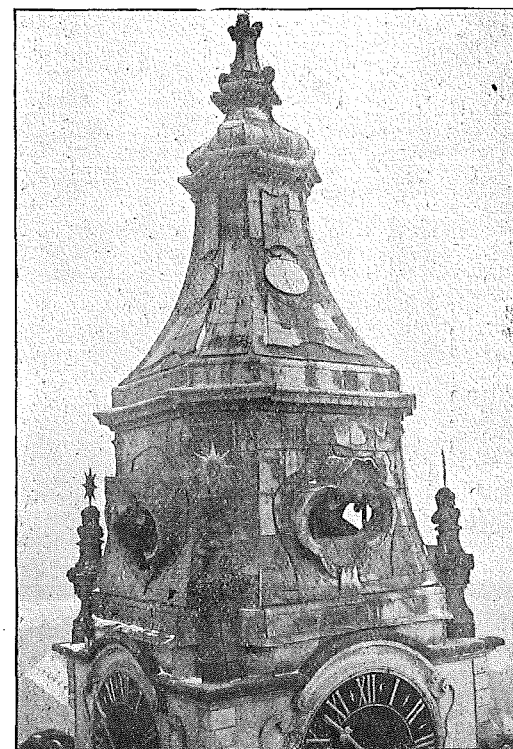
⁴⁵⁾ Rkp. č. 4677, fol. Q 8'. — ⁴⁶⁾ Rkp. č. 4765, fol. C 3'; č. 4679, fol. A 3'; č. 4689, fol. P 11'. — ⁴⁷⁾ Rkp. č. 4689, fol. V 4'. — ⁴⁸⁾ O Frant. Horčičkovi psal Dr. F. X. Jířík v »Ročence Kruhu pro přest. dějin umění za rok 1918« na str. 16 »František Horčička (1776-1856)«. — ⁴⁹⁾ Rkp. č. 4740, fol. H 12. — ⁵⁰⁾ Rkp. č. 4193, fol. 73'. — ⁵¹⁾ Rkp. č. 4699, fol. A 7. —

obyčejů, pověstí, pověr, zábav a slavností lidu českého⁵²⁾ vypravování Fr. Horčičky o jeho domě. Z nich se zvláště dovidáme, že za staré majetníky domu byl pokládán rod Kaplířů za Sulevic. Z nich prý kterýs (Kašpar?) vystavěl třetí patro domu a dal naň vymalovati obraz. Obraz opravil a přemaloval r. 1846 sám Fr. Horčička, jenž prý r. 1824 nalezl v pozůstalém obrazním rámu nápis »Eliška ovdovělá Kaplířka«. Zpráva tato nemůže se ovšem vztahovati na chiaroscuro nyní obnovené, nýbrž týká se zřejmě barokového obrazu »Pietà« malovaného přes chiaroscuro mezi okny prvního poschodí. Při ohledávání fačady za poslední opravy nápis v obrazním rámu zjištěn nebyl, a vůbec domněnka o majetku Kaplířů v těchto místech zdá se býti pochybnou. Kašparovi Kaplíři ze Sulevic patřil v letech 1602—1616 sice dům v téže ulici, avšak na druhé straně na zámeckých schodech (čís. pop. 186.)⁵³⁾ Miloš Lier.

Oheň na věži Mikulášské.

V úterý dne 1. září 1925 asi 12 h. 30 m. rozlítla se po Praze zpráva, že hoří věž č.p. 556-III. při kostelu sv. Mikuláše na Malé Straně, jedinečné dílo Dienzenhoferovo, tak význačné ve všech pohledech malostranských. Včasným a rázným zakročením stavebního úřadu odb. 14. a obětavostí dělnictva fy. Ed. Sochor, zaměstnaného při opravě západního a severního průčelí této památky, podařilo se ji zachrániti před úplnou zkázou nádherné, mědi kryté helmy. K urychlení záchranné akce podstatně přispělo, že bezprostřední přístup k ohni byl usnadněn z venčí po lešení, zřízeném pro opravu prací zednických,

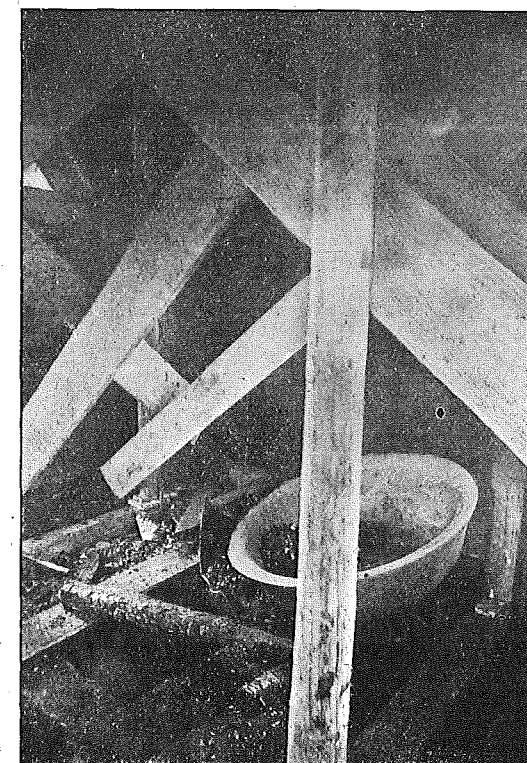
⁵²⁾ Otiskl Č. Zibrť v »Českém Lidu,« roč. XII, 1903.; viz tam str. 390 a 391. — ⁵³⁾ Rkp. č. 2215, fol. K 22'; č. 2216, fol. A 2'. — Desky k reprodukcii obrázků půjčil Z. Reach.

Obr. č. 21.
Pohled na helmu od západní strany
(s galerie kostelní kupole).
La lanterne du clocher vue du côté ouest
(de la galerie de la coupole).

protože v době příjezdu hasičského sboru byl vnitřek helmy věžní jedinou výhní, z níž šlehaly dlouhé plameny, zejména severním a východním vikýřem, rozdmýchávané silným větrem jihuzápadním, takže přístup z vnitřku úzkým, dřevčným, točitým schodištěm byl vůbec nemožný. Asi v 15 h. 30 min. byl oheň tak dalece zdolán, že bylo možno vyšetřiti zblízka stav krovu a určití práce potřebné pro nejnutnější zabezpečení. Do té doby bylo celé okolí věže úplně uzavřeno jakékoliv frekvenci, protože makovice věžní se poněkud nachýlila. Při prohlídce se shledalo, že dřevěná konstrukce je ve spodní části ohořelá a zuhelnatělá až na polovinu, leckde i více,

a velkým žárem úplně rozlit menší cymbál hodinový a větší zřícen. Hořejší část krovu helmy byla pro nedostatek přístupu vzduchu méně poškozena. Přes to však rozměry dřeva byly ještě tak dostatečné, že nebylo třeba se obávati zřícení krovu, takže frekvence na náměstí mohla býti uvolněna a započato ihned s prozatímním zabezpečením, které bylo provedeno fou Ed. Sochor a na němž pracovali tesaři až do 2. hod. noční, při elektrickém osvětlení, instalovaném bezodkladně Elektr. podniky hl. města Prahy. Provedeno bylo podchycení hrotnicového kříže a celé vrchní části helmy a vylehčení spodní konstrukce, vesměs za nepříznivých okolností, hlavně při trvajícím silném větru. Postup prací sledován byl

Obr. č. 22.
Spadlý velký cymbál hodinový s jižního vikýře.
Grand timbre d'horloge tombé du comble sud.

Obr. č. 23.

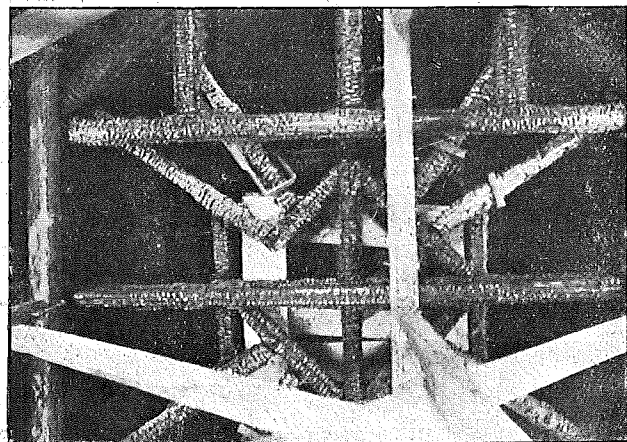
Severní poškozený vikýř (fotogr. s galerie kostelní kupole).
Le comble nord endommagé (vu de la galerie de la coupole).

zástupy obecnstva až do pozdních hodin večerních s patrným napětím a veřejně projevovaným přáním zachrániti tuto památku před zkázou. Hodinový stroj umístěný bezprostředně pod ohnivou pecí a oddělený pouze dřevěným stropem, vrchem oplechovaným, nebyl nijak poškozen a šel až do 14 hod., a zastavil se teprve, když zaplaven byl zpět ztékajícími proudy vody. Úplné uhašení ohně a odvolání hasičské hlídky stalo se až o 12 hod. dne příštího.

O den později bylo přikročeno ku sňesení makovice s ozdobným ukončením a dne 17. září, po vyklizení největších překážek, konána byla komise s přizváním odborníků z kruhů památkových i technických, na níž byly stanoveny podklady pro potřebné práce konservační, jejíž výsledkem byl, že konservace resp. rekonstrukce dá se provést bez rozebrání měděného krytu, který přestál celou katastrofu bez obzvláštní deforma-

ce, zásluhou důkladné a poctivé práce a výborného materialu dob minulých. Poškozen byl měděný plech hlavně v severovýchodním nároží a v sousedství obou výše jmenovaných vykýřů, jichž ozdobné články se z části sbratily, ba i roztavily a z části uvolnily, při čemž ovšem vyprázdněna byla veškerá měděnka, takže povrch krytu zbrunátněl až zčernal, a věž ztratila v této polovině charakteristickou svoji barevnou ozdobu, jasnou zelení do daleka svítící.

Stavební úřad odb. 7. doporučil ve svém návrhu na rekonstrukci krovu, aby byla dolní část, nejvíce ohněm poškozená, vyměněna úplně novou konstrukcí ze dřeva modřínového, proti ohni pod tlakem impregnovaného, hořejší část pak aby byla jenom zesílena po odstranění zuhelnatělého povrchu, dřevěné bednění aby nebylo znovu zřizováno, nýbrž nahrazeno pouze jakýmsi laťováním, na něž by mohl býti

Obr. 24.

Pohled z vnitřku do vrcholu helmy s ohořelým křížem hrotnice.

Vue vers le sommet de la flèche, endommagé par le feu.

měděný plech znovu upevněn. Výměna měděného krytu starého novým stane se jen na místech úplně zničených nebo tak poškozených, že by ohněm přehřátý a zkřehlý plech nebyl na prospěch, o čemž vyžádán byl posudek metallurgického oddělení čes. vys. školy technické, současně s dotazem, pokud vůbec a jakým způsobem je možno dostatí opět měděnkový povlak na plechu ohněm vypáleném.

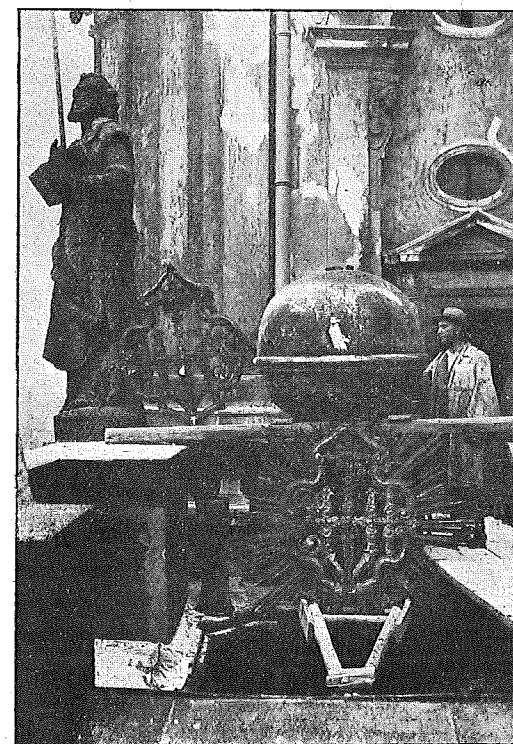
Náklad na dosavadní nejnútnejší práce zabezpečovací jest podle účtu fy. Ed. Sochor 23.000 Kč, náklad na úplnou rekonstrukci nelze vůbec předem stanovití, protože práci bude nutno prováděti v režii a teprve při rozebírání

poškozených částí bude možno bezpečně určití, které částí a do jaké výměry mohou býti ponechány a jen opraveny,

Obr. č. 26.

Poškozená ozdoba vikýře.
Décoration endommagée du comble.

Obr. 25.

Makovice a ozdoba konce hrotnice (po sňesení).

La boule de couronnement du clocher (après sa descente).

a které musí býti nahrazeny úplně novými.

Požár byl zaviněn nedbalostí dělníka klempířského, který při naletovávání okapní trubky na záp. straně helmy použil ohně, nedbaje výslovné podmínky při pracích klempířských, že při větru nesmí se s ohněm vůbec pracovati.

K informaci se uvádí, že měděná helma věže měří v půdorysu 6 00 m do čtverce při celkové výšce asi 14 m až pod makovici, jejíž průměr měří 1 12 m. Průměr číselníku hodinového je 3 26 m.

Při hašení nalezena byla část ozdoby vikýře opatřená vytepanými písmenami »J W« a letopočtem 1753, která byla převzata do uschování staveb. úřadu odb. 7. (Ten zapůjčil i fotografie k připojeným obrázkům.)

Jan Almer.

K nálezu v makovici věže kostela sv. Mikuláše na Malé Straně.

Při nedávném snímání měděné makovice s vyšší věže kostela sv. Mikuláše na Malé Straně byla nalezena dne 17. září 1925 malá kovová krabice, uložená tam pro budoucí paměť při dostavení věže r. 1752. Byla odevzdána do archivu hl. města Prahy a čekalo se s veřejným zájmem na její otevření. Ale možno říci, že obsah poněkud zklamal. Až na několik mincí (mezi nimi tolar svatojiřský a korunovační dukát Marie Terezie), medailí, křížků na krk, škapulíř a krabičku s ostatky svatých, obsahovala pouze titulární kalendář na běžný rok 1752, tištěný seznam všech členů jezuitského řádu, seznam členů profesního domu při kostele sv. Mikuláše a pamětní listinu vztahující se na dokončení věže, na první pohled velmi skoupou. A přece tato listina není bez zajímavosti pro historii chrámu; abychom jí však porozuměli, musíme zajíti dále do minulosti, až k samým počátkům dnešní budovy.

Až do bitvy na Bílé Hoře byl kostel sv. Mikuláše, založený r. 1282, jediným farním chrámem malostranským a obci Menšího města pražského patřilo také právo patronátní¹⁾. Je tedy přirozeno, že když po bitvě bělohorské daroval Ferdinand kostel, až dosud strany podobojí, řádu jezuitskému (uveden do něho dne 11. čce. 1625 ze Starého města pražského), obec malostranská cítila se tím zkrácena ve svém starém právu a snažila se dobýt ho zpět. Zvláštní poslové, vyslaní s různými prosbami za císařem do Vídně, měli velmi důrazně uloženo žádati mezi jiným, »aby kostel sv.

¹⁾O dějinách chrámu srv. J. Herain »Stará Praha« (v Praze 1906) str. 139 a násl., který však neuvádí některých detailů, zvláště smluv mezi jesuity a obcí, správně.

Mikuláše . . . zase k městu připojen byl, nebo jedno každé město, městečko svůj kostel, ano i ves vlastní má« (instrukce z 24. list. 1625 v archivu hl. m. Prahy rkp. 323 B f. 660). Za důvod uvádějí, že obec jest tak zadlužena a ochuzena, že nestačí platiti ani úroků z dluhů a nemůže pomýšletí snad na to, aby si postavila nový kostel s farou a školou. Jesuité pak potřebných svátostí (manželské, pohřbů) neudílají a k jich bohoslužbám našlo by se v Praze dosti jiných, výstavnějších kostelů. Pro Malou Stranu je kostel nezbytný i proto, že leží uprostřed obce a jako nejvyšší místo v městě slouží odedávna za sídlo hlásných, kteří s věže chrámové střeží bezpečnost obyvatelstva.

Malostranští doufali marně ve splnění své prosby, sv. Mikuláš už jesuitům zůstal a tak fara byla přenesena k dosavadní kapli sv. Václava a stará fara proměnila se v jesuitský dům profesní (23. pros. 1626 přistěhovalo se tam ze Starého města deset řádových členů). To vše bylo jistě již od začátku příčinou nepřátelství mezi obcí a řádem, a napětí vzrostlo, když jesuité nebyli brzy s kostelem spokojeni a vymohli si na císaři svolení k jeho zbourání a postavení nového výstavného chrámu, který by odpovídal moci a významu řádu. Magistrát malostranský postavil se odmítavě k plánu, který znamenal zbourání celé řady domů směrem ke kostelu sv. Václava, protože nebylo jiného místa. Šlo mu také o důchody z těchto domů, plynoucí do obecní pokladny. Obě strany uzavřely sice smlouvu dne 13. ledna 1654 (konfirmace císařská z 10. dubna 1654 v rkp. archivu hl. m. Prahy 132 f. 369), ale spory vlekly se dále, až konečně dne 17. března 1673 jezuitský probošt Herman se zástupci obce podepsali smlouvu novou, kterou předcházející byla opravena a doplněna a v jejím

znění potvrdil ji dne 16. května i císař Ferdinand (DZ 390 H 2). Magistrát svolil ke zbourání potřebných stavení, mezi nimi i domu farářova a kantorova, když se řád zavázal postavit pro ně nejpозději r. 1674 dům nový a dáti obci v náhradu 3000 kop míš. (a to 2000 zl. hned, zbývajících 1500 zl. při přestěhování faráře do nového sídla). Poněvadž při stavbě profesního domu utrpěl škodu kostelík sv. Václava, tím že okna na dvou stranách byla zastavěna, přijímají dále jesuité povinnost probourati nové okno dostatečně veliké a vystavěti sakristii. Také věž pro zvony bude zbourána, ale umístí za to jesuité městské zvony, hodiny a byt hlídače v nové věži, až bude vybudována, a do té doby zřídí prozatímní věžku dřevěnou. Obě strany budou míti ke zvonům volný přístup a právo užívati jich ke svým bohoslužbám a obsluhovati vlastním člověkem.

Nato dne 6. září 1673 slavnostním způsobem za přítomnosti císaře Leopolda byl položen základní kámen k novému kostelu. Při stavbě se však ukázalo, že budoutno zbourati celý kostelík sv. Václava, a magistrát povolil, když se řád zavázal postavit obci kostel nový. Stalo se to skutkem v letech 1685—6. Ale věž pro zvony zůstala předmětem sporů ještě řadu let. Obec žádala, aby v náhradu za odstraněnou věž starou uznána byla nová věž jejím plným vlastnictvím, a tomu se bránili usilovně jesuité, až došla věc na zemský soud. Konec sporům učinila teprve komise z 18. listopadu 1752, podle jejíhož nálezů sepsán byl transact (28. listop. 1754) a vložen r. 1755 do desk zemských (DZ 591 E 18). Sporná věž stane se pro budoucnost spoluvlastnictvím obou stran, řádu i města, ale jesuité budou ji povinni udržovati, po případě opravovati. Výjimkou jsou zvony, hodiny a byt vrátného

který má s věže dávatí pozor, nevypukli-li ve městě požár. Zůstanou navždy majetkem jediné obce, jež bude nésti též náklad na udržování. Stejnou povinnost měl by i řád ke svým vlastním zvonům, jež by snad v pozdějších letech na věži umístil. Jesuité mohou rovněž postavit si na věž podle své vůle sochy řádových svatých mezi městské sochy českých patronů, a to bez zvláštního svolení magistrátu. Zato vyvěšovati prapory nejsou strany povinny mimo svátky patronů sv. Václava a sv. Mikuláše, a to jen v zemských barvách bílé a červeně. Na znamení smlouvy a vzájemného vlastnictví upevní řád na věž svůj odznak, jméno Ježíšovo se třemi hřeby, obec malostranská nad vchod z ulice větší městský znak. Posléze obě strany mají právo uschovati do věžní makovice svou pamětní listinu. — A tu šla dohoda tak daleko, že nevložíla každá strana do makovice vlastního pamětního listu, ale společnou listinu jednu. Je to zřejmý kompromis, a proto tak stručný. Text zní doslovně:

»O(mnia) a(d) m(aiorem) D(ei) g(loriam). In nomine sanctissimae ac individuae Trinitatis, patris † et filii † et spiritus sancti † amen, nec non s. Wenceslai inclyti regni Boemiae et s. Nicolai patroni ecclesiae ad domum professam societatis Jesu spectantis honorem. Supremo molis turritae fastigio ex c o n d o m i n i o t r a n s a c t i o n e a d e p t o insigne suum, sanctissimum nomen Jesu, praefixit Micro-Pragenā Jesu societas, magistratus vero praedictae Minoris urbis Pragensis pariter ex c o n d o m i n i o t r a n s a c t i o n e r a d i c a t o urbis insignia supra turris communis portam muniri fecit, sub ss. d. n. Benedicto XIV. pontifice maximo, augustissimo Romanorum imperatore Francisco I^o ... imperatrice et regina nostra Maria Theresia... (následuje jméno arcibiskupa pražského Jana Morice z Mandrscheidu,

nejvyššího pukrabí Filipa Krakovského z Kolovrat, předsedy císařské reprezentace a komory Václava Netolického a řady členů komise z 18. listopadu 1752, která uzavřela smlouvu mezi řádem a obcí, s Josefem Vil. Nosticem, presidentem appellačního soudu, v čele)... Monumentum hoc in recognitionem munificentiae ab admodum rev. eximius P. P. societatis Jesu domus professae in aedificatione turris sumptuosae exhibitae a magistratu populoque Micro-Prageno positum est anno domini nostri Jesu Christi Salvatoris millesimo septingentesimo quinquagesimo secundo die 1ma mensis decembris.

Quod fuit unius, factum commune duorum.

Nevíme, byl-li smír již trvalý. Socha na věž řád jezuitský nepostavil, ačkoliv prázdňé podstavce jsou svědectvím, že to měl v úmyslu. Není však třeba mysliti proto na nové spory, jak činí Herain. Rok 1773 přinesl zrušení řádu Tovaryšstva Ježíšova a s ním i konec spoluvlády jezuitů malostranských nad věží svatomikulášskou. Dne 3. prosince 1775 byl chrám sv. Mikuláše povýšen na kostel farní a patronát svěřen obci. Profesní dům změnil se ve vojenskou kasárny a r. 1784 přeloženy tam některé státní úřady. Také bývalý farní kostelík sv. Václava, v němž se už od r. 1782 bohoslužby nekonaly, byl upraven k témuž účelu.

Božena Kubíčková.

Oběžníky zemské správy politické v Praze na ochranu památek.

Zemská správa politická v Praze vydala pod č. 475633 ex 1924 (6-3960 ex 1924) ze dne 19. listopadu 1924 ve věci ochrany památek a opatření jich proti

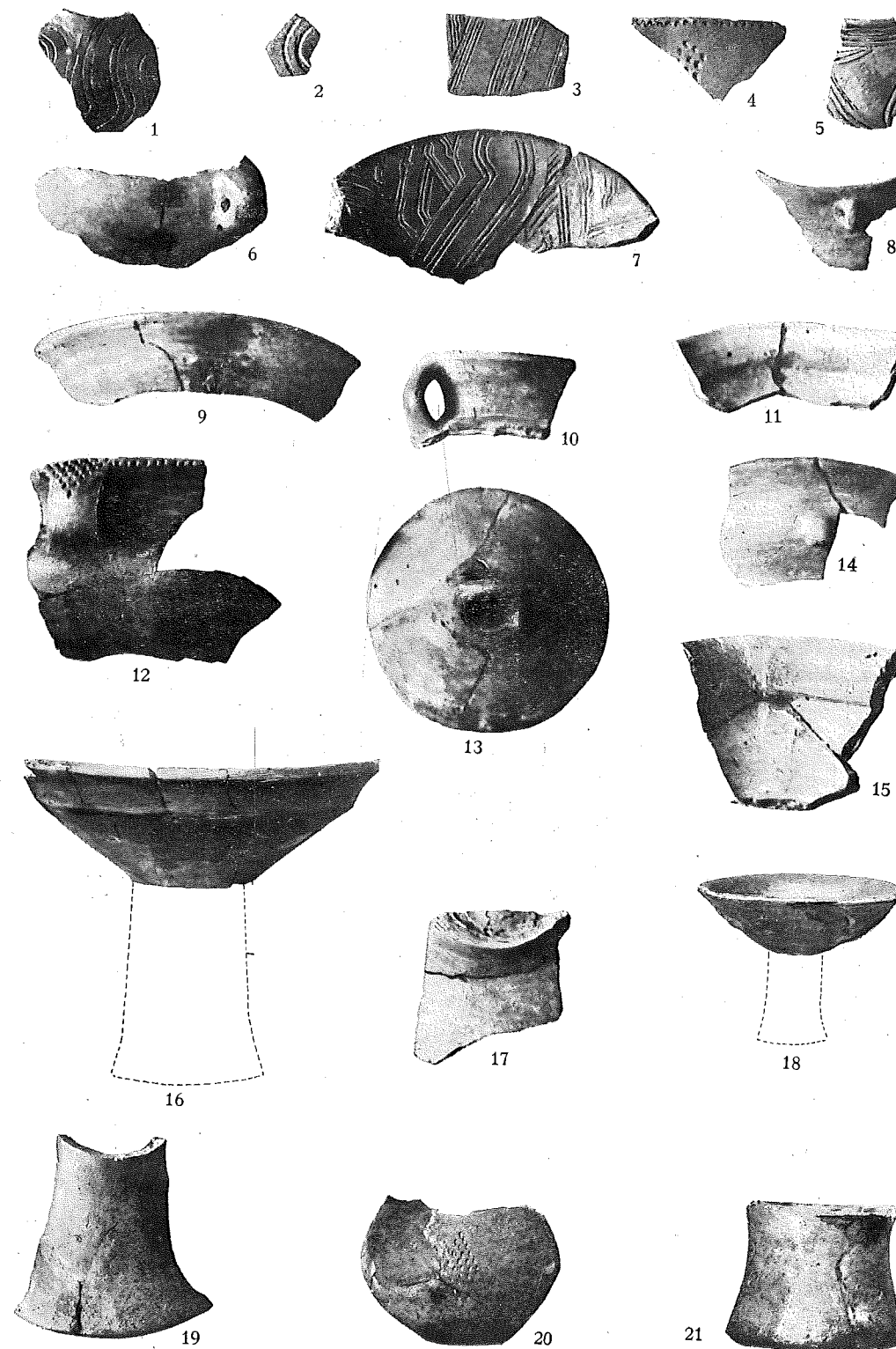
ohrožování tento oběžník, určený okresním správám politickým, politickým expositurám a magistrátu hlav. města Prahy:

V poslední době se opět množí případy, kde lidé z nejrůznějších motivů ničí staré sochy, znaky, obrazy a jiné památky. Ačkoli se státní památkové úřady všemožně snaží, aby každou památku zachovaly nepoškozenou, nestačí jejich působnost na pole tak rozsáhlé. V základě výnosu ministerstva vnitřní ze dne 30. října 1924 č. 65039/9 ai 1924 vyzývám všechny politické úřady k horlivé činnosti pro ochranu památek všeho druhu proti svěvolným škůdcům. Okresní politické úřady se vybízejí, aby nařídily četnictvu, by podle přípustnosti bezpečnostní služby věnovalo ochraně památek svoji pozornost. O zvláštních seznáních v té věci budiž sem podána zpráva.

Mimo to vydala pod čís. 29.162 ai 1925 (6-3960/3 ai 1924) ze dne 9. února 1925, aby se zabránilo zcizování kostelních a jiných památek, tento oběžník:

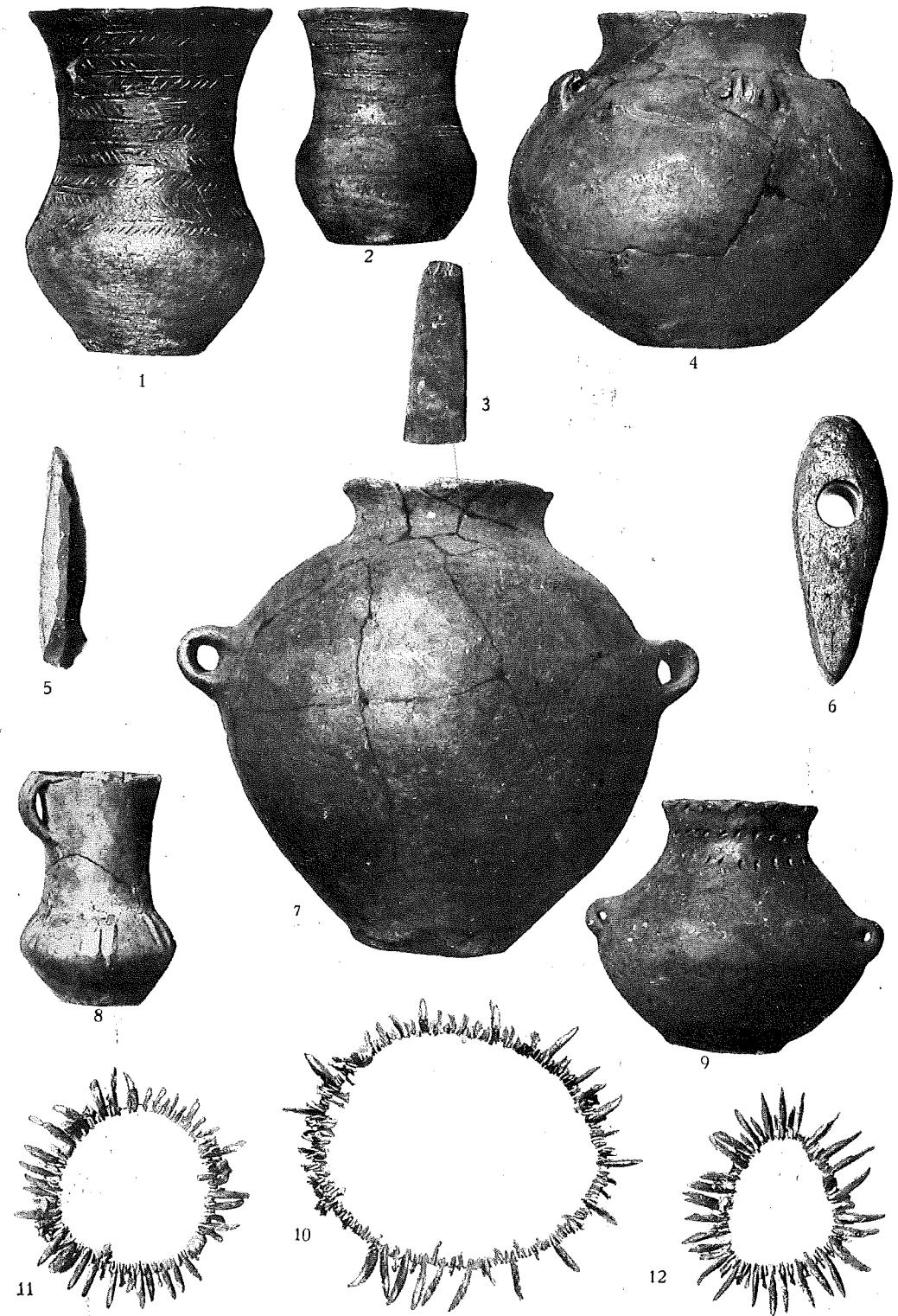
Ministerstvu školství a národní osvěty byla podána zpráva, že se leckde jednotlivci snaží kupovati z kostelů staré obrazy a jiné památkové předměty, se kterými pak asi hodlají obchodovati a třeba je i do ciziny vyvážeti. Na základě výnosu ministerstva vnitřní ze dne 12. ledna 1925 číslo 72449/1924-9 a s poukazem na zdejší oběžník ze dne 19. listopadu 1924 čís. 475633/6-3960 ai 1924, týkající se ochrany památek a opatření proti jich ohrožování, ukládá zemská správa politická všem politickým úřadům, aby tomuto zcizování a zavlékání památek dle možnosti čelily. Podřízeným četnickým stanicím, popřípadě i pohraničním strážím buďtež v tom směru dány příslušné pokyny.

TAB. I.

Kulturní jáma ve Sřešovicích.—Céramique de „Sud-est“ trouvée dans un fond de cabane à Prague-Sřešovice. (1/4)

TAB. II.

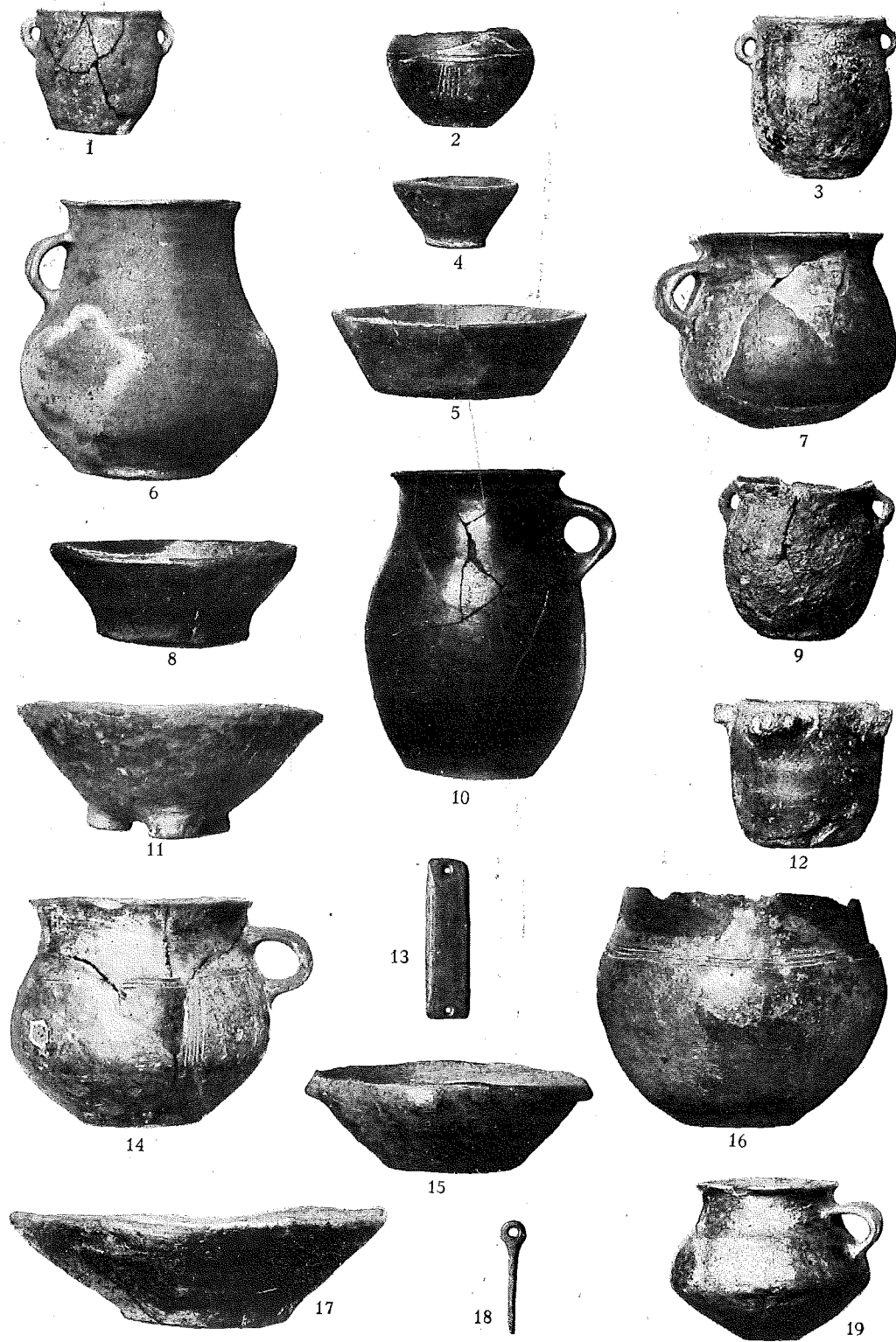
Hroby se šňůrovou keramikou z Velké Prahy.—
Céramique cordée des tombeaux à Prague. (1/4)

TAB. III.

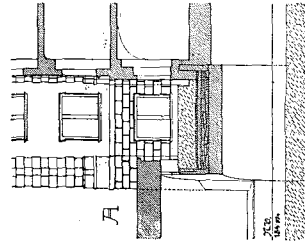
Hroby se skrčenými kostrami: A, Bubeneč (1/3); B, Střešovice (1/3); C, Bubeneč (1/4)
 Tombeaux à squelettes accroupis à Prague.

TAB. IV.

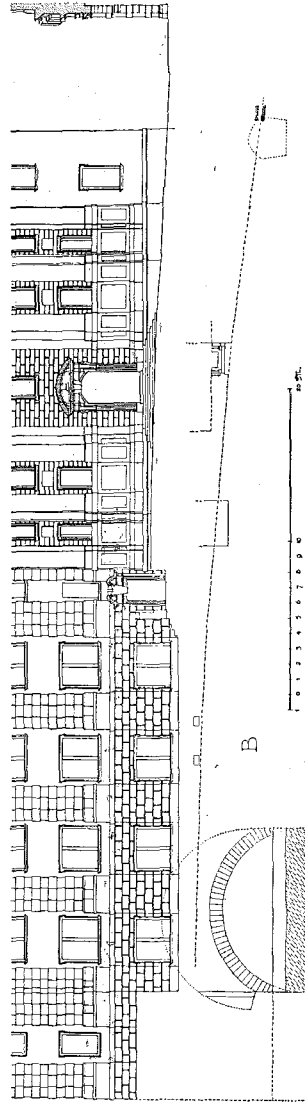

Nádoby z předúnětických hrobů v Bubenči.—Céramique des tombeaux de la période antérieure à cette d'Únětice, trouvée à Prague - Bubeneč. (1/3)

JUDITIN MOST

TAB. VI.

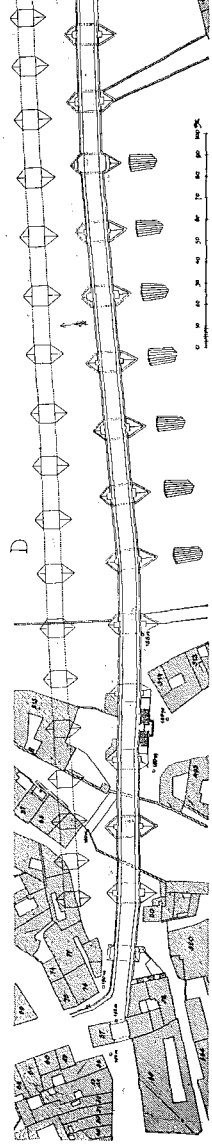
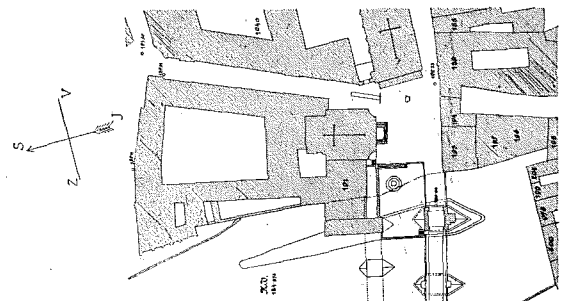
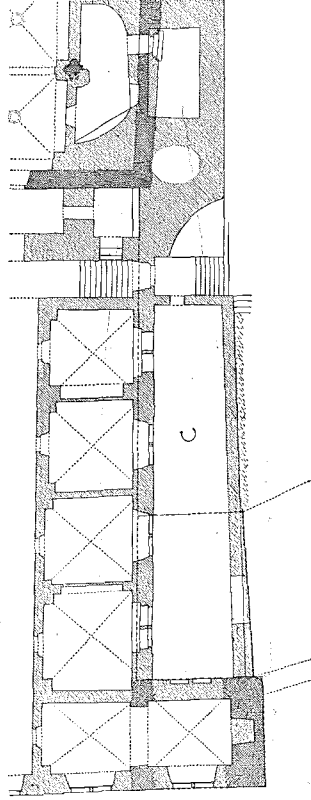

A ŘEZ ZBYLÝM OBLOUKEM MOSTU.

B POHLED NA ZBYLÝ OBLOUK MOSTU. ŘEZ OBEVENOU DLAŽBOU MOSTU A ULICE K MOSTU VEDOUČÍ S PORTÁLEM PŮVODNÍHO KOSTELA.

C PŮDORYS POHLEDU B S OBJEVNÝMI ZBYTKY MOSTEG KĚ VĚŽE.

D SITUACE MOSTU JUDITINA A KARLOVA S KONVENTEM A KOSTELEM SV. RÁDU KRÍŽOVNÍKŮ S ČERVENOU HVĚZDOU.

ŘEŠENÍ I P. 1903 SOUPISNOU KONEŠ

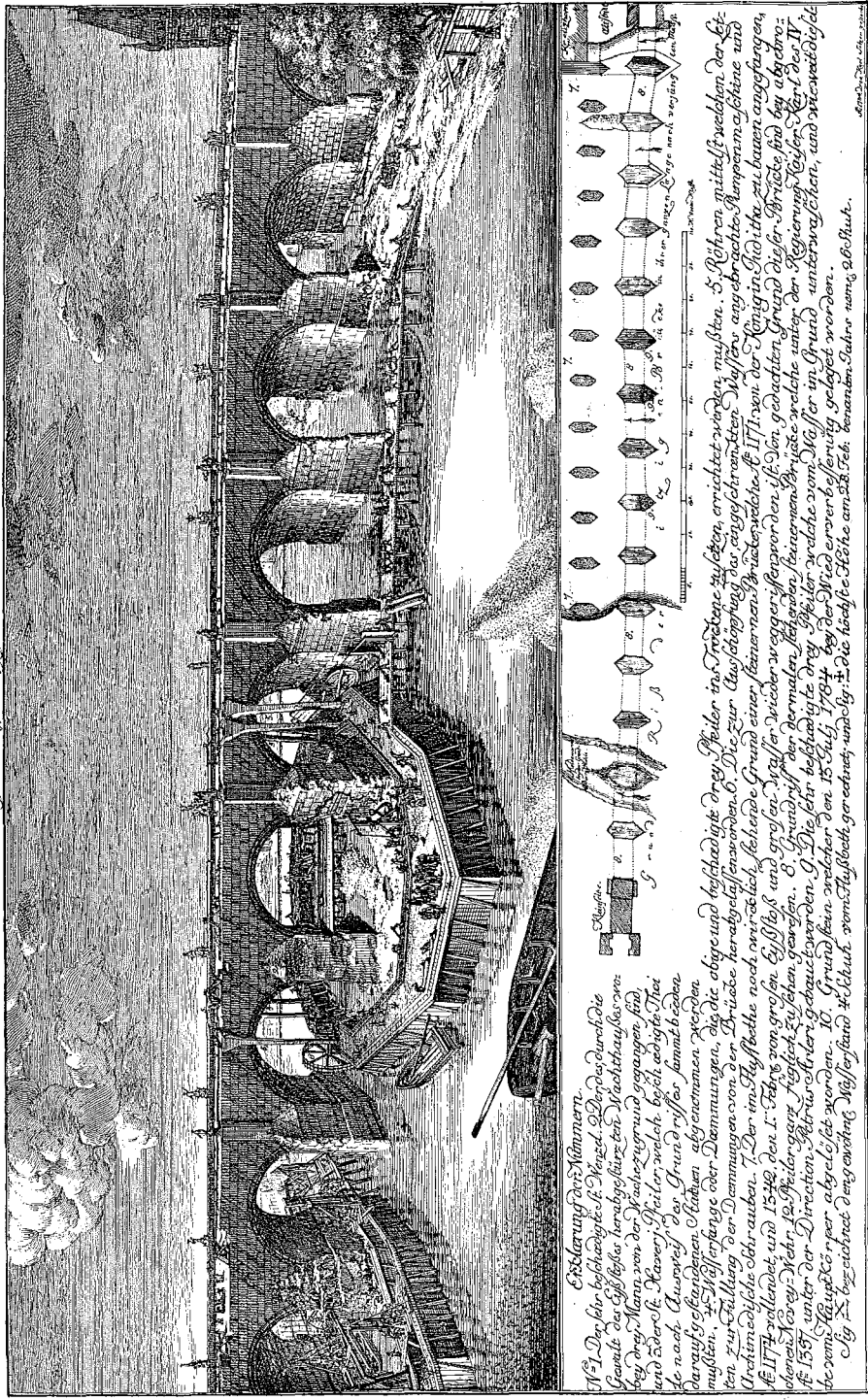
Jan Hoffmann

ŘEŠENÍ I P. 1903

Zbytky Juditina mostu a jeho situace. (Měreno r. 1903.)
Restes du pont Judith et sa situation. (Mesures prises en 1903.)

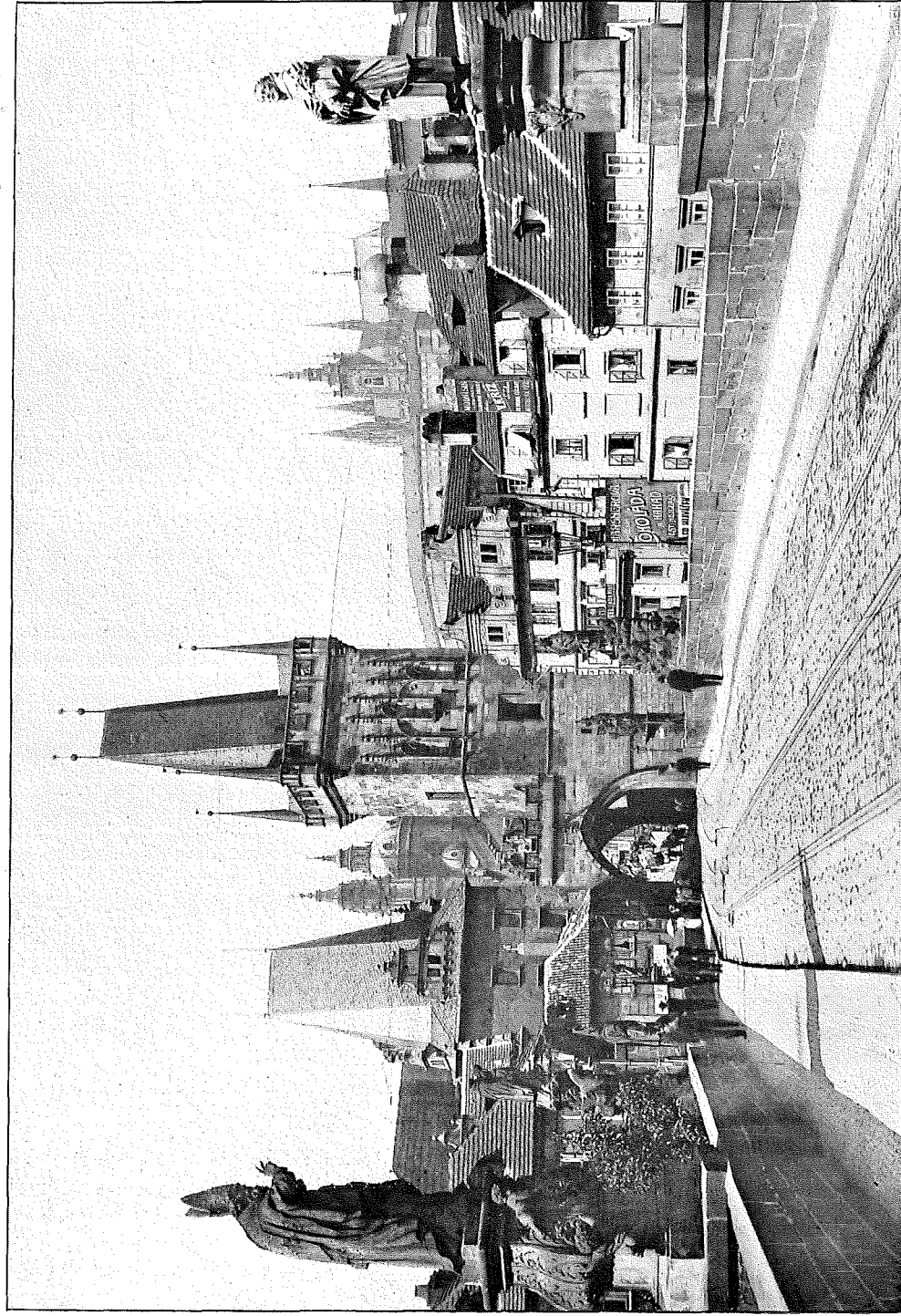
Repräsentative Darstellung desjenigen Theils der Brücke, welcher den 28. Februar d. J. 1784 von dem großen Eyßthum sehr hoch angebrochen worden ist, und auf allerhöchste Anordnung unter der glorreichen Regierung Sr. Kaiserl. Königl. Majestät Cas. I. als II. wieder herabgebaut worden ist.

TAB. VII.

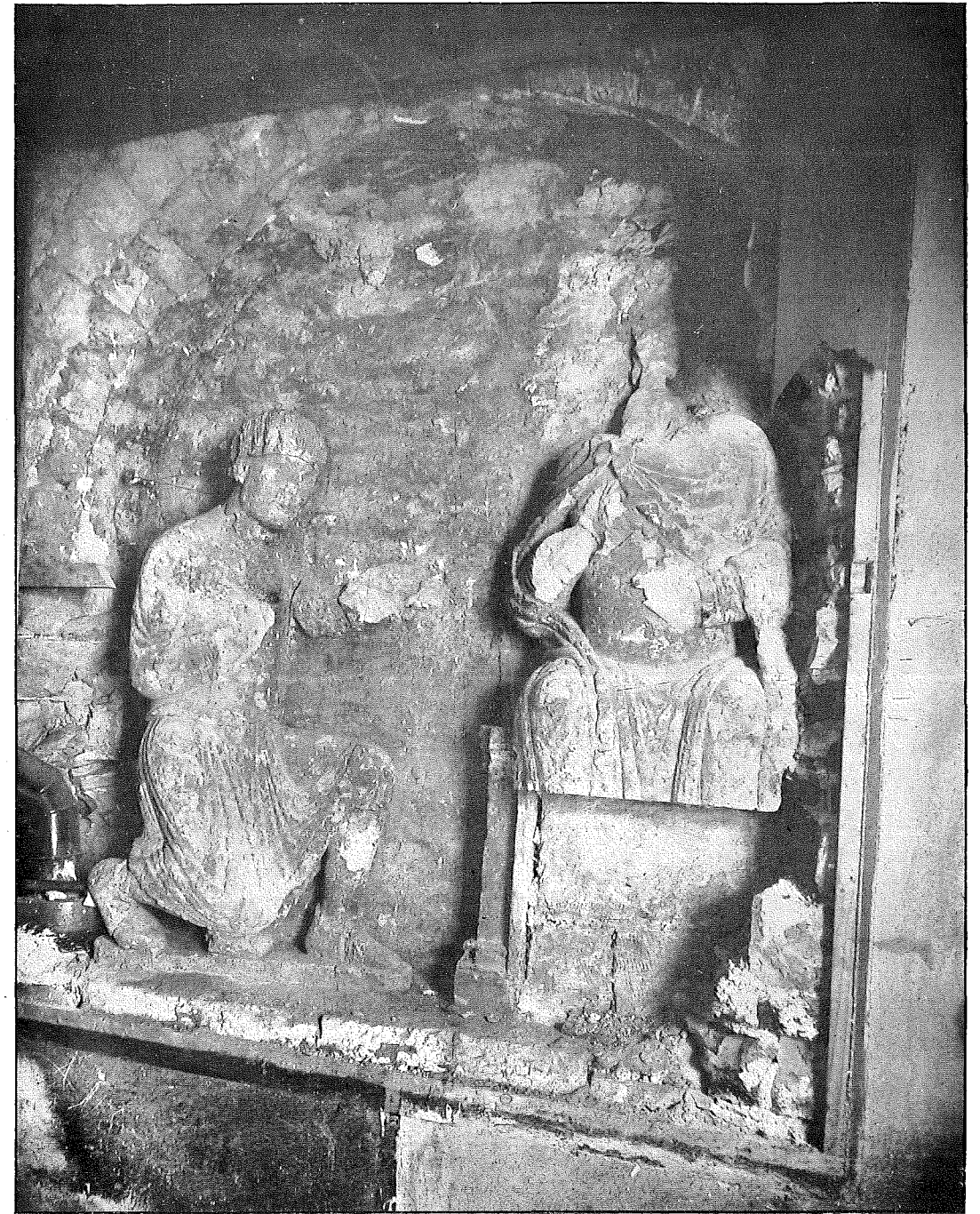

Oprava Karlova mostu r. 1784 (Rytina K. Salzera) se situaci zbytků Juditina mostu.
 Restauration du pont Charles en 1784 (Gravure due à K. Salzera) avec situation des restes du pont Judith.

TAB. VIII.

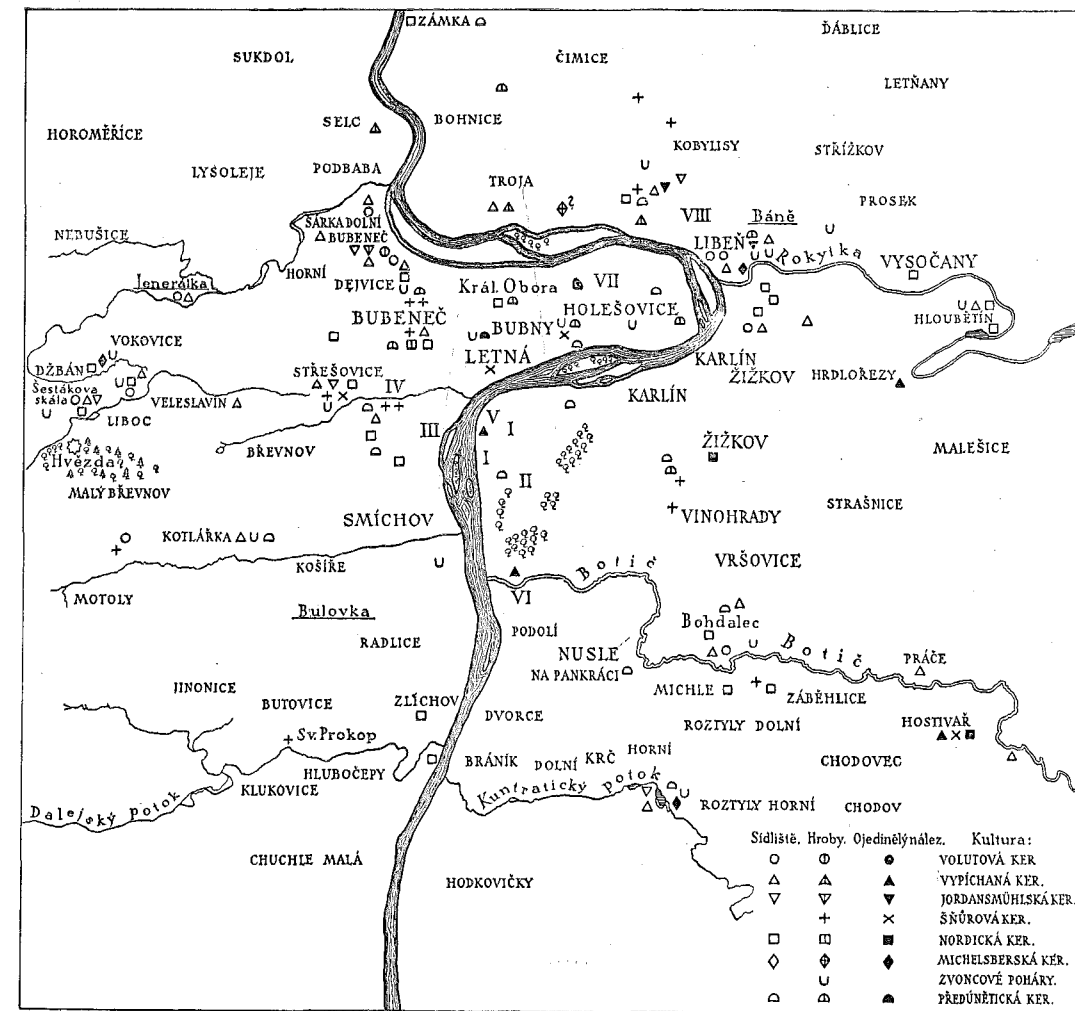

Malostranské mostecké věže.
Les tours du pont Charles du cote de Malá Strana.

Relief z Juditiina mostu v malostranské mostecké věži (2 čtvrti 13. stol.)
Relief du pont Judith conservé sur la tour de pont de Malá Strana (2ème quart du XIIIe siècle).

TAB. V.

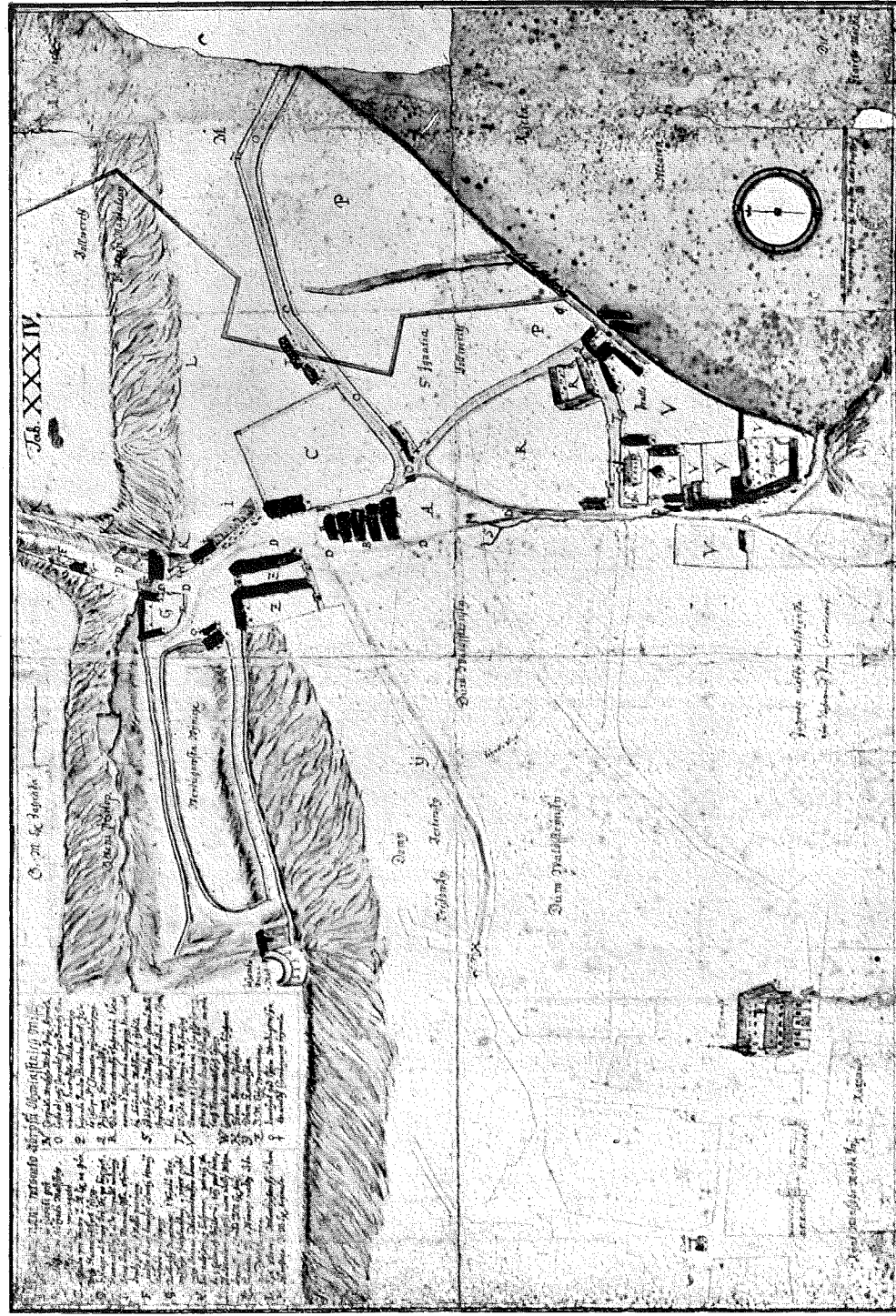

Měřítko: 1000m 500 0 1km 2 3 4 5 km

Nález z mladší doby kamenné ve Velké Praze.

Trouvailles datant de la période néolithique et faites dans le sol de la Grande Prague.

TAB. X.

Plán Malé Strany v okolí valdštýnského paláce od Samuela Globice z r. 1678. Značka X. Stará písecká brána. Proti domu valdštýnskému domy trčkovský a berkovský. Z. Z. Král. cíhejna; výše na levo vinice verdugovská.

Plan du Petit-Côté aux alentours du palais Valdštejn (dressé par Samuel Globicz en 1678).

TAB. XI.

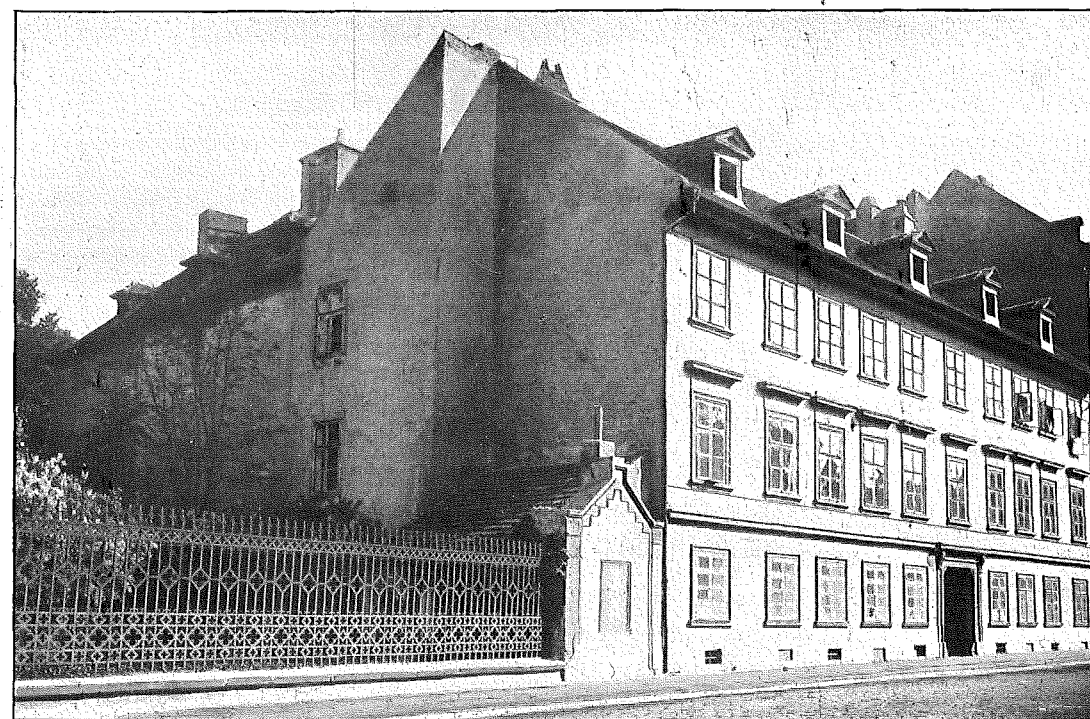

Zahrady domů „U bílého a černého beránka“ (čp. 152, 151-III). Pohled z roku 1860.
Jardins des maisons „à l' agneau blanc“ et „à l' agneau noir“ (nos 152, 151-III). (La vue date de 1860.)

TAB. XII.

Svah se zahradou fürstenberskou, staré zámecké schody a Opyš.
Le jardin Fürstenberg (à gauche de coteau), le „Vieil escalier du Château“ et l' „Opyš“.

Dům někdy Brustův (čp. 152-III) před zbouráním.
L' ancienne maison Brust (no 152-III) avant sa démolition.

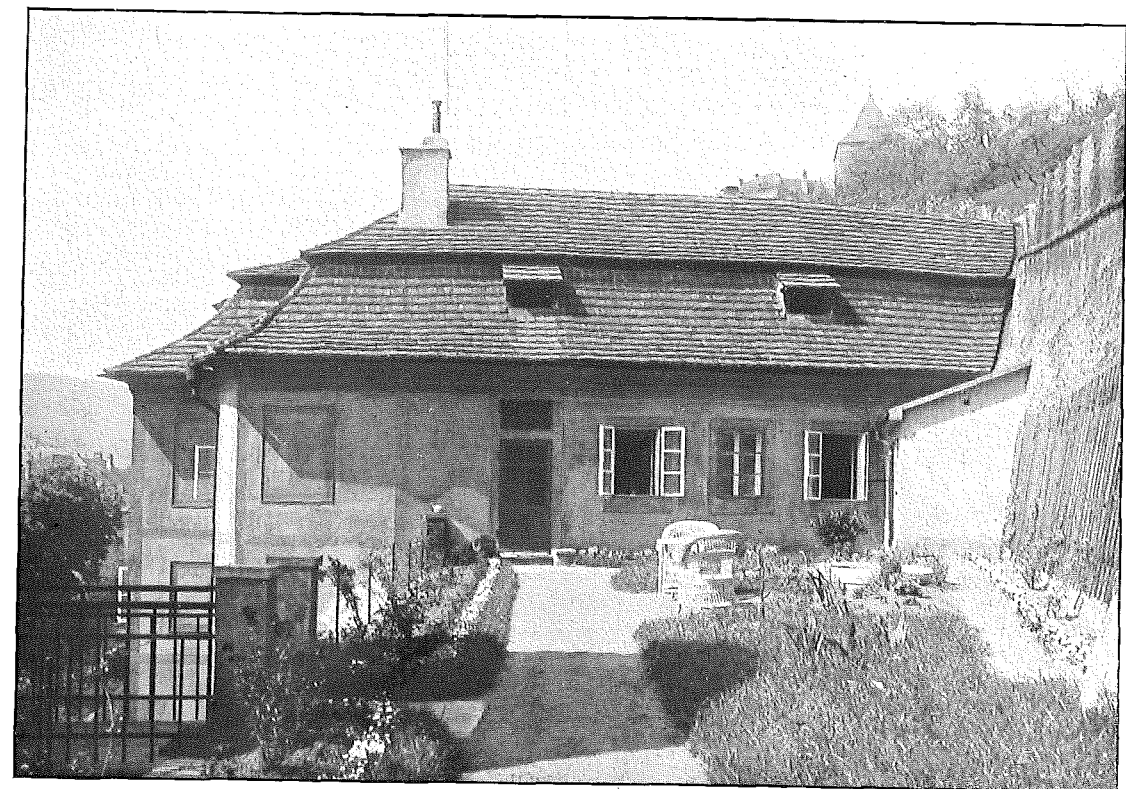

Zahradní domek „U bílého beránka“, od západu a východu (starší pohled).
La maison de jardin „A l'agneau blanc“, côtés ouest et est (vue déjà ancienne).

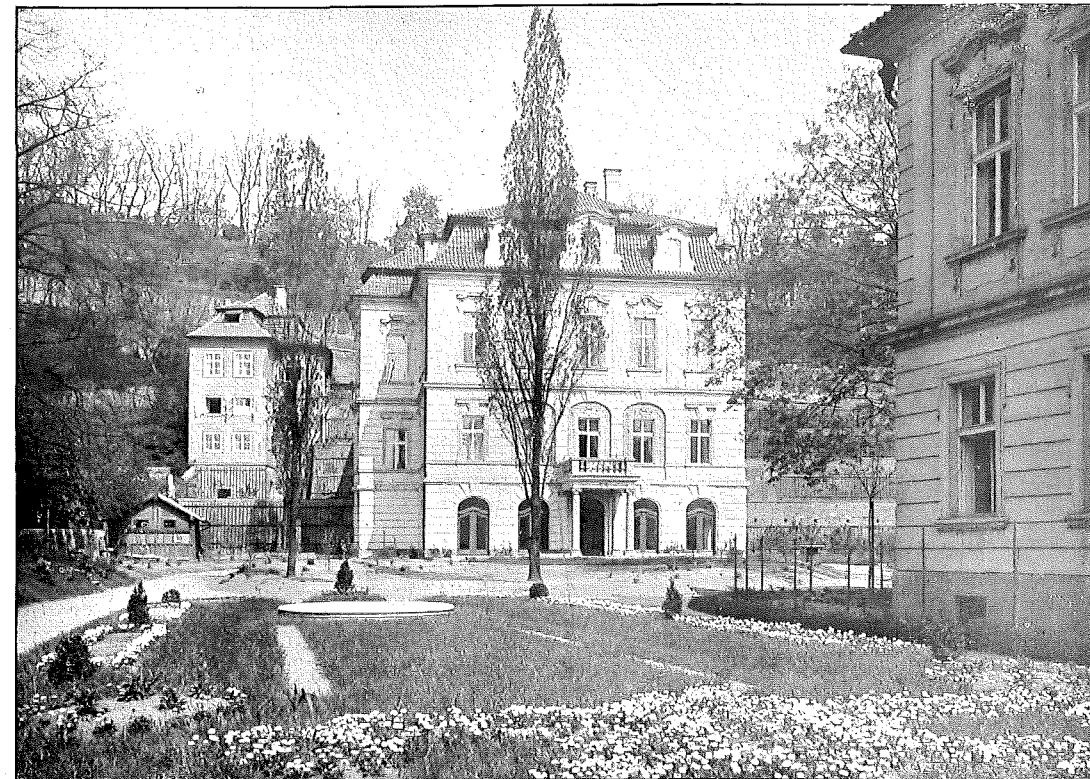
TAB. XIII.

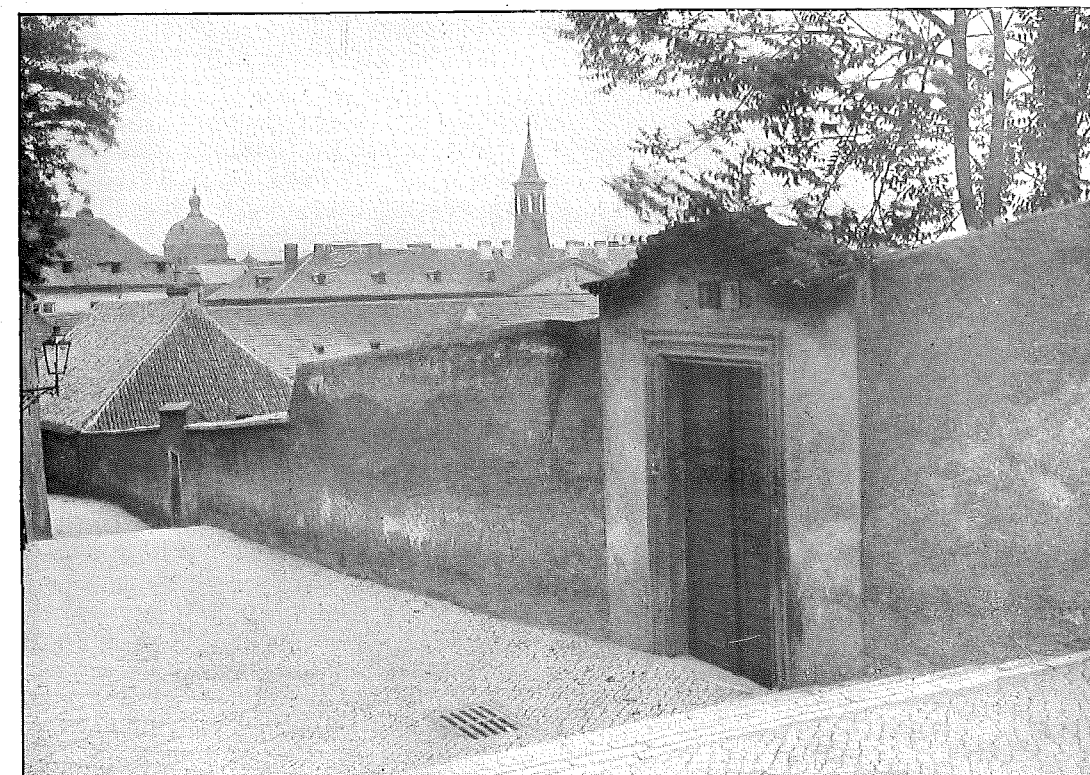
TAB. XIV.

Zahradní domek „U bílého beránka“. (Vchody do sklepa a na schody. — III. posch. s terasou.)
La maison de jardin „A l'agneau blanc“. (Entrées donnant sur la cave et sur l'escalier. —
Le 3ème étage avec la terrasse).

Domy Velflikovy. V pozadí na levo starý zahradní domek.
Les maisons Velflik. Au fond, à gauche, vieille maison de jardin.

Vchod ze zámeckých schodů (č. 3) do zahrady „U bílého beránka“.
Entrée donnant, de l'escalier du Château (no 3), sur le jardin „A l'agneau blanc“.